

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Jana Jansová

**Dílo Karla Weinbrennera v kontextu
architektury pozdního historismu**

Disertační práce

Vedoucí práce: Prof. Kuthan Jiří, PhDr., DrSc., Dr. h. c.

Praha 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 30. 11. 2020

Jana Jansová

Bibliografická citace

Dílo Karla Weinbrennera v kontextu architektury pozdního historismu

[rukopis]: Disertační práce/Jana Jansová; vedoucí práce: Prof. Kuthan Jiří,
PhDr., DrSc., Dr. h. c. Praha, 2020, 416.

Anotace

Na Jižní Moravě a v Dolním Rakousku působil ve službách knížete Jana II. z Liechtensteina Karel Weinbrenner. Tento architekt zanechal za sebou na panstvích Liechtensteinů nesmazatelnou stopu. Jako architekt a později i ředitel liechtensteinské stavební kanceláře v Lednici navrhl velké množství staveb, z nichž některé se dochovaly téměř neporušené dodnes. Kostely, kaple, fary, školy, nádraží, nemocnice, domy, hájenky i drobnější hospodářská stavení postavené podle jeho projektů dodnes dotváří malebný ráz krajiny. V Lednici působil Karel Weinbrenner do roku 1909, tedy 25 let. V roce 1909 byl jmenován řádným profesorem na německé technice v Praze, kde působil až do roku 1926. Emeritním profesorem byl až do roku 1938. Přesto o jeho životě a práci příliš nevíme. V literatuře se jeho jméno objevuje pouze ve spojitosti s kostely Navštívení Panny Marie v Poštorné a sv. Michaela archanděla v Ladné. V českém prostředí zatím nevyšla žádná ucelená práce o architektově životě a díle. Cílem této disertační práce je vytvořit architektovu monografii a začlenit ji do kontextu dobové architektury pozdního historismu.

Klíčová slova:

architektura – historismus – Karel Weinbrenner – Liechtensteinové

Abstract

In Southern Moravia and Lower Austria there was engaged by Johann II of Liechtenstein Karl Weinbrenner. This architect left on the estates of the Liechtensteins ineffacable trace. As an architect and later as the director of the Liechtenstein Buildin Office at Lednice he projected a great number of buildings and some of them remained intact up to these days. Churches, chapels, parish houses, school, railway stations, hospitals, gamekeeper's lodges and some smaler farming houses built according to his plans still form a picturesque character of the countryside. At Lednice Karl Weinbrenner worked till 1909, that is for 25 years. In 1909 he was appointed a professor of German Technical School in Prague where he stayed till 1926 and as an emeritus professor till 1938. In spite of that we do not know too much about his life and work. In literature his name is mentioned only in case of church of Visitation of Virgin Mary at Poštorná and of church St. Michael the Archangel at Ladná. In Bohemian Lands there was not published any work dedicated to his life and work. The aim of this thesis is to write a monograph and to incorporate it into the context of late historism architecture.

Keywords: architecture – historism – Karl Weinbrenner – the Liechtensteins

Počet znaků (včetně mezer): 365 546

Poděkování

Velmi ráda bych poděkovala vedoucímu práce prof. PhDr. Jiřímu Kuthanovi, DrSc., Dr.h.c. za vedení mé disertační práce. Děkuji Dietrovi Friedlovi a Catarině Saiko za spolupráci při archivním bádání. Za pomoc a radu při zpracovávání kapitoly o rodu Liechtensteinů děkuji PhDr. Milanu Bubnovi, PhD. Rovněž bych chtěla poděkovat otcům farářům jednotlivých kostelů za umožnění nahlédnutí do kronik či pořizování fotodokumentace. Za vlídný a vstřícný přístup a neocenitelnou pomoc děkuji řediteli Moravského zemského archivu PhDr. Miloslavu Mackovi, Ph.D. V neposlední patří můj velký dík mému manželovi za trpělivost, se kterou mě neúnavně vozil na mých cestách při pořizování fotodokumentace.

Seznam zkratk

MZA – Moravský zemský archiv

MZK – Moravská zemská knihovna

NK – Národní knihovna

SOKA – Státní oblastní archiv

NA – Národní archiv

ÚŘAS – Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž

ÖNB – Österreichische Nationalbibliothek

WBZ – Wiener Bauindustrie-Zeitung

F – fond

f. – folium

Osnova:

Úvod.....	9
2. Stav bádání.....	12
3. Liechtensteinové.....	25
3.1. Vlastníci, hospodáři, stavitelé, mecenáši.....	56
3.2. Dvorní stavební kancelář.....	61
4. Karel Weinbrenner	
4.1. Mládí.....	64
4.2. Liechtensteinská dvorní stavební kancelář ve Vídni.....	72
4.3. Lednice.....	77
4.4. Praha.....	106
4.5. Litoměřice.....	116
4.6. Liechtensteinové, Karel Weinbrenner a památková péče.....	117
4. 7. Publikační činnost.....	122
5. Tvorba Karla Weinbrennera	
5.1. Zdroje.....	134
5.2. Vývoj.....	147
5.3. Urbanistický komplex Poštorná.....	165
5.4. Typické prvky.....	170
5.5. Dobový tisk.....	179
5.7. Kontext pozdního historismu.....	187
6. Závěr.....	211
7. Katalog sakrálních staveb.....	214
8. Obrazová příloha.....	289
Školní léta.....	291
Počátek tvorby.....	295
Veřejné stavby.....	297
Lovecké zámečky.....	323
Vily a obytné domy.....	327
Hájovny.....	341
Hospodářské stavby.....	355
Interiérové návrhy.....	363
Seznam literatury a pramenů.....	384
Zdroje vyobrazení.....	405

Úvod

S architekturou Karla Weinbrennera jsem se poprvé setkala při psaní mé diplomové práce na téma *Patronátní kostely rodu Liechtensteinů na jižní Moravě ve druhé polovině 19. století*, kde jsem při psaní krátkého medailonku o architektově životě a díle zjistila, jak málo faktů je o něm dosud známo. Jméno Karla Weinbrennera bylo v literatuře prezentováno převážně pouze ve spojitosti s kostelem Navštívení Panny Marie v Poštorné, případně sv. Michaela archanděla v Ladné. V Čechách nevyšla zatím žádná ucelená práce zabývající se jeho životem či tvorbou. To byl první impulz, který vedl k rozhodnutí zjistit o jeho životě a díle více a zpracovat na toto téma disertační práci. Položila jsem si otázku. Proč, přestože je dílo Karla Weinbrennera nepřehlédnutelné v krajině Jižní Moravy a Dolního Rakouska a svou rozmanitostí a velikostí převyšuje mnohdy i známé architekty své doby, není dosud v Čechách zpracováno? Co způsobilo, že o jeho životě v podstatě doposud nic není známo? Jak se vyvíjela jeho tvorba a co ji ovlivnilo?

Na tyto otázky jsem se rozhodla odpovědět v mé disertační práci. Pokusit se tak zaplnit bílá místa v jeho životopise a zmapovat jeho dílo. Cílem práce nebylo pouštět se do podrobné historické analýzy všech jednotlivých Weinbrennerových staveb, což by vzhledem k rozsahu jeho díla ani nebylo možné, ale zaměřit se na vývoj jeho tvorby a aspekty, které ji mohly ovlivnit a pokusit se o jejich zařazení do kontextu architektury pozdního historismu.

Základní volba metodologických přístupů byla dána nutně interdisciplinárním charakterem výzkumu. Převažovaly tu metody, s nimiž běžně pracují příslušné segmenty historiografie, jiné například při sestavování Weinbrennerovy biografie, další při studiu struktury a fungování liechtensteinské stavební kanceláře či při objasňování role církve jako stavebníka v 19. století. Samotné jádro, tedy výzkum uměleckohistorický, využíval vesměs tradičních metod dějin umění. V přípravné fázi výzkumu následovalo po prostudování veškeré relevantní literatury studium pramenů, především archiválií z liechtensteinské stavební kanceláře a dochovaných plánů. Jedním z výsledků této fáze byl předběžný soupis díla Karla Weinbrennera. Všechny stavby, které mu bylo možno připsat nebo u nichž bylo jeho autorství možné, jsem pak postupně studovala in situ, u každé provedla formální analýzu a snažila se rekonstruovat původní

podobu stavby a jejího urbanistického kontextu. U všech navštívených staveb jsem pořídila podrobnou fotodokumentaci. Získávaný materiál byl pořádán jednak chronologicky, jednak typologicky. Jakmile se soupis Weinbrennerova díla dostal na dosažitelnou míru úplnosti, podrobila jsem jednotlivé typologické skupiny analýze s použitím komparativních metod. Vedle porovnání hmotových kompozic a půdorysných dispozic jsem hlavní důraz kladla na výrazové prostředky. Srovnávací morfologická analýza byla prováděna s cílem identifikovat specifické prvky architektova autorského rukopisu a stanovit atributy jeho stylu. Po několika letech práce jsem nashromáždila dostatek archivního a fotografického materiálu. Velmi dlouho jsem zvažovala, jak vše zpracovat do smysluplného a pokud možno i čtivého textu.

Text práce jsem rozdělila do několika na sebe logicky navazujících kapitol. První kapitolu jsem věnovala rodu Liechtensteinů. Podle mého mínění bylo důležité přiblížit nejen historii rodu, byť prezentovanou pouze vybranými vládci rodu, ke snazšímu pochopení architektury, která vznikla za vlády knížete Jana II. na liechtensteinských panstvích na Jižní Moravě a Dolním Rakousku v poslední čtvrtině 19. a na počátku 20. století.

Na tuto kapitolu navazuje krátká kapitola o vzniku a činnosti liechtensteinské dvorní stavební kanceláře. To, že zde vládla úzká spolupráce mezi všemi jejími zaměstnanci je důležité pro vhled na práci Karla Weinbrennera.

Neobtížnější bylo samotné zpracování životopisu Karla Weinbrennera. Přes veškeré úsilí badatelů i vzdálených potomků a všechna shromážděná data o jeho osobním životě zatím stále ještě není příliš známo. Dlouho bylo v dosavadní literatuře uváděno nesprávné datum a místo jeho úmrtí.¹ Matriční záznam o jeho smrti roku 1942 je nicméně k dispozici na městském úřadu v Litoměřicích. Získala jsem jej tam a v roce 2016 jako první publikovala ve sborníku z mezinárodní doktorandské konference.² Další nepříznivé okolnosti v osobním životě Karla Weinbrennera jsou důvodem, proč se nezachovala žádná osobní architektova pozůstalost.

¹ Například ZATLOUKAL 2013.

² BODNÁROVÁ 2016, 275–285.

Jeho jediná dcera Ema zemřela v roce 1937 a zámeček její rodiny ve Viném byl po válce vyrabován.³ Synové Norbert a Bedřich zemřeli na samém sklonku války.⁴ Třetí syn Karel odešel z Československa do Kanady a později se uplatnil jako architekt v USA.⁵ Dosud nevíme, zda byl jeho odchod dobrovolný nebo jej máme spojovat s odsunem německého obyvatelstva z pohraničí. Architektova manželka Ida zemřela o dva roky později. Jejich hrob na litoměřickém hřbitově byl bohužel v šedesátých letech 20. století zlikvidován.

Pouze díky několikaletému soustředěnému bádání v archivech, spolupráci s rakouskými kolegy a dosud žijícími potomky se podařilo alespoň částečně zrekonstruovat životní dráhu Karla Weinbrennera.⁶ Přičemž vytvořit poměrně ucelený obraz architektova života, vývoje a rozsahu jeho tvorby nebylo rozhodně snadné, už jen proto, že ve službách Jana II. z Liechtensteina působil 45 let.

Pro přehlednost jsem kapitolu o životě Karla Weinbrennera rozdělila na několik podkapitol. První se zabývá jeho školními léty a počátky jeho působení v oboru, další pak prvními třemi lety v liechtensteinské dvorní stavební kanceláři ve Vídni. Následuje podkapitola o jeho působení v liechtensteinské lednické stavební kanceláři a na ni pak navazuje další věnující se jeho životu a práci v letech 1909–1938, kdy působil jako profesor na německé technice v Praze. Na závěr jsem zařadila jen několik základních informací k jeho pobytu v Litoměřicích v letech 1938–1942. Opravám a renovacím prováděným či dozorovaným Karlem Weinbrennerem jsem pro větší přehlednost věnovala zvláštní podkapitolu.

Vývoj architektovy tvorby jsem se pokusila osvětlit v následující kapitole, která se věnuje vývoji sakrálních staveb, protože právě na nich je možné velmi dobře sledovat postupný vývoj jeho tvorby. Zvláště jsem pak zařadila urbanistický celek v Poštorné. Hlavním pramenem i zde stále zůstává velké

³ Matriční záznamy a laskavá pomoc Mgr. Viléma Reinöhla, CSc.

⁴ Friedrich Karl Mathias (29. 6. 1888–21. 4. 1945). Norbert Arnold Maria (5. 3. 1901 † ?), Přes veškerou snahu se zatím nepodařilo vypátrat, kdy a za jakých okolností zemřeli a kde jsou pohřbeni.

⁵ Karl Borromäus Theodor Josef (8. 8. 1898–7. 6. 1988 Norwalk, Connecticut, USA). Laskavá pomoc Clelie Psychos (pravnučka Karla Weinbrennera, NY USA).

⁶ Dieter Friedl, Catarina Saiko, Vilém Renöhl.

množství Weinbrennerem signovaných plánů, účtů a dopisů liechtensteinské stavební kanceláře v Lednici a samozřejmě i realizované stavby.⁷

Co mohlo a mělo vliv na Weinbrennerovu sakrální tvorbu jsem se pokusila přiblížit v další kapitole a v následující pak zjistit, zda lze použít metodu srovnávací analýzy při určování autorství Weinbrennerových staveb.

O tom, jak byla Weinbrennerova tvorba reflektována v dobovém tisku pak krátce pojednává další kapitola. Architektovu publikační činnost jsem zařadila do kapitoly následující.

V kapitole 6.7. jsem se pokusila zařadit tvorbu Karla Weinbrennera do kontextu evropského pozdního historismu. Pro pochopení východisek a vlivů architektony tvorby byl nezbytný alespoň malý exkurz do historie do vývoje evropské sakrální architektury *dlouhého* 19. století. Následně byl zařazen malý vzorek sakrální architektury tvorby Weinbrennerových kolegů v liechtensteinské stavební kanceláři a architektů majících srovnatelné podmínky pro práci jako Karel Weinbrenner, tedy architektů pracujících ve stavební kanceláři Schwarzenbergů. V závěru jsem se pokusila odpovědět na všechny otázky, které byly na začátku položeny.

Práce je doplněna katalogem fotografií a plánů realizovaných i nerealizovaných sakrálních staveb a doplněna o obrazovou přílohu, zahrnujících všechny dosud vypátrané plány. Pro přehlednost je rozdělena na několik částí: školní léta, první počiny v oboru, veřejné stavby, lovecké zámečky, domy, hájovny, drobné hospodářské stavby, interiérové návrhy a stavby mu připisované. Vše řazené chronologicky v časové ose. Obrazová příloha jistě zatím není kompletní, protože ne všechny plány nebo účty se zachovaly. Z časových důvodů nebylo, vzhledem k množství návrhů a plánů uložených nejen v MZA, možné prostudovat všechny další nesignované plány.⁸ U některých plánů je navíc velmi nesnadné určit autora, protože mezi liechtensteinskými stavebními kancelářemi vládla velmi těsná spolupráce a mnoho projektů bylo použito opakovaně, nebo jen s malými změnami. Architekti i inženýři používali často

⁷ Byť to není určité ucelený obraz. Mnoho archiválií se po II. světové válce ztratilo nebo bylo zničeno a také není možné všechny nesignované plány z fondu F115 prozkoumat a přiřadit případně Karlu Weinbrennerovi.

⁸ Plánů se zachovala téměř 9000 a rovněž účetní materiál a další archiválie se dají počítat na desítky kartonů.

typizované písmo. Bylo také běžné, že zaneprázdnění architekti také často vytvořili jen návrh a inženýři jej rozpracovali a rozkreslili.⁹ To je i případ spolupracovníka Karla Weinbrennera Maxe Zehentera.¹⁰ Přesto si myslím, že katalog i obrazová příloha jsou dostatečně reprezentativní a dobře dokumentují architektovu tvorbu.

2. Stav bádání

Předmět předkládané práce vyžaduje mezioborový přístup. V této kapitole je tak nutno postupně zhodnotit literaturu několika oborů a specializací.

Architektura 19. století ležela poměrně dlouho stranou zájmu historiografie architektury jako součásti dějepisu výtvarného umění. Obecným důvodem byl nějaký čas malý časový odstup a převažující soustředění historiků umění na raná a vrcholná stadia velkých historických slohů. Zájem o pozdní a přechodové fáze stylového vývoje byl už téměř synchronní s nástupem moderny. Pro ten je opozice vůči historismu 19. století základním atributem a negativní sebevymezení moderny poznání architektury 19. století vpřed neposunulo, naopak zpozdilo.

Ve vývoji poznání architektury 19. století lze rozpoznat výrazné disproporce ve dvojím smyslu: Daleko bohatší je literatura k architektuře 1. poloviny 19. století a nejvíce odborné pozornosti jí bylo přirozeně věnováno tam, kde je

⁹ Karlovi Weinbrennerovi jsou zvláště v posledních letech připisovány i stavby, které zcela určitě nenavrhol. Srov. Czajkowski 2016.

¹⁰ Je v podstatě nemožné rozlišit Zehenterovu invenci, neboť i velmi dlouho po odchodu Karla Weinbrennera z Lednice jeho plány v podstatě jen kopírují již Weinbrennerem navrhnuté stavby.

stylová vrstva klasicismu nejsilnější. Historismus 2. poloviny 19. století, zatížený modernistickými odsudky, se regulérním badatelským předmětem postupně stával de facto až od 70. let minulého století, i když počátek obratu lze položit do roku 1963.¹¹ Historiografie architektury mladších období jeví zřetelnou závislost na aktuálním stylovém vývoji architektury a tak se hlavním stimulem výzkumu architektury 2. poloviny 19. století nestala debata historiků umění, otevřená zmíněným bavorským sympoziem, ale spíše rehabilitace historismu a postmoderní kritika modernismu, jež přinesl postmodernismus.¹² Jako signál obratu zde můžeme vnímat nové vydání Eastlakeova díla *History of the Gothic Revival* z roku 1872¹³ po téměř sto letech¹⁴ či reaktualizaci podobně již klasického, jen o půlstoletí mladšího díla Kennetha Clarka *The Gothic Revival: an Essay in the History of Taste*¹⁵ jeho novým vydáním.¹⁶ Do stejné doby spadá také základní dílo Germannovo¹⁷ a jeho německé vydání¹⁸ i o něco mladší monografie z pera Christiana Baura¹⁹ či Clauda Mignota.²⁰ Oběma časově předchází základní práce Renate Wagner-Rieger, profesorky dějin umění na vídeňské univerzitě, *Wiens Architektur im 19. Jahrhundert*.²¹ Badatelský zájem se samozřejmě neomezil na neogotiku, jak ukazují například i další u nás vlivná, neboť v době vydání snáze dostupná díla, Mildeho práce o německé neorenesanci²² a polská Zgórniová syntéza.²³ Pro poznání české architektury historismu v mezinárodním kontextu měl značný význam především knižní soubor *Böhmen im 19. Jahrhundert: Vom Klassizismus zur Moderne*,²⁴ speciálně studie Michaely Marek, nedávno zesnulé profesorky dějin umění na Humboldtově univerzitě v Berlíně.²⁵

¹¹ GROTE 1965.

¹² Viz např. ROSSI 1966, VENTURI 1966, JENCKS 1977. K filozofickému rozměru postmodernismu viz např.: LYOTARD 1993, WELSCH 1994, BERTENS / NATOLI 2005.

¹³ EASTLAKE 1872.

¹⁴ EASTLAKE 1970.

¹⁵ CLARK 1928.

¹⁶ CLARK 1974.

¹⁷ GERMANN 1972.

¹⁸ GERMANN 1974.

¹⁹ BAUR 1891.

²⁰ MIGNOT 1983.

²¹ WAGNER-RIEGER 1970.

²² MILDE 1981.

²³ ZGÓRNIAK 1987.

²⁴ SEIBT 1995.

²⁵ MAREK 1995, 149–233.

V českých dějinách umění je vývoj poznání architektury 19. století v několika ohledech specifický, jako je významově specifický domácí historismus. Byl tu především nelehký úkol vyrovnat se s historismem jako stylem národní emancipace. Jako názorný příklad tady mohou posloužit spis Miroslava Tyrše *Tělocvik v pohledu esthetickém*²⁶ nebo dění kolem stavby Národního divadla.²⁷ Rozpor mezi nadnárodním charakterem domácího historismu, který dobře postihuje titul německé verze základní práce maďarského historika architektury Ákose Moravánszkého *Die Architektur der Donaumonarchie*²⁸, a národními obsahy, projektovanými do veřejných budov trasujících národní emancipaci (Národní divadlo, Národní muzeum, Česká spořitelna ad.), musel nutně vést k jistým deformitám. Předmětu této práce se týká především umělé oddělování české a německé architektury, akcentování toho, co bylo považováno za české, a zamlčování podílu německých architektů. Například až sakralizovaný Josef Zítek byl v obecném povědomí kotven jako nejčestější z dobových architektů, tvůrce svatyně národní identity, do jeho obrazu se ale jaksi nehodilo, že po rozdělení pražské techniky zůstal profesorem techniky německé. Fixní obraz české architektury, v němž dlouho zcela chyběli nebo byli uměle marginalizováni například architekti Bernhard Grueber, Zdenko Schubert von Soldern, Josef Turba, Josef Benischek a další, je zvolna erodován teprve bádáním posledních desetiletí. Jindřich Vybíral před časem problém vtipně přiblížil příběhem, v němž se Ignaz Ullmann změnil ve Vojtěcha Ullmanna a nadlouho v Ignáce Vojtěcha Ullmanna.²⁹

I když nebyla první,³⁰ v jistém ohledu je průkopnickým dílem nedokončená studie Vincence Kramáře *Architektura v devatenáctém století*, časopi-secky publikovaná v roce 1914.³¹ Po Velké válce ji následovala kniha dalších historiků umění Kramářovy generace, spjatých s prvními periodami českého moderního umění, Zdeňka Wirtha a Antonína Matějčka, kterou pod titulem *Česká architektura 1800–1920* vydal v roce 1922 Jan Štenc. Toto dílo ovšem nelze objektivně situovat do vývoje poznání architektury 19. století bez respektování okolností jeho vzniku: šlo o přímou zakázku Štencova nakladatelství, projekt

²⁶ TYRŠ 1926.

²⁷ MATĚJČEK/ŠTECH/KOVÁRNA 1940

²⁸ MORAVÁNSZKY 1988.

²⁹ VYBÍRAL 2002, 17.

³⁰ Viz např. HARLAS 1911.

³¹ KRAMÁŘ 1914, 99–104, 209–221.

ediční řady publikací, která měla propagovat umění mladé československé republiky v zahraničí a přispět k jeho novému vřazení do evropského kontextu. Francouzská verze Wirthovy a Štechovy studie vyšla o rok dříve pod souhrnným titulem projektu *L'art tchèque contemporaine*.³² Projekt se ovšem nedočkal dalších textů a jeho první svazek zůstal osamocen. Cenné na Wirthově a Matějčkově studii je její citlivé vyvažování mezi objektivitou uměleckohistorického pohledu a potřebou legitimizace moderní architektury.

Wirthova a Matějčkova kniha nenašla dlouho následování, s výjimkou sporadických časopiseckých studií a medailonů jubilujících a nekrologů zemřelých architektů český dějepis umění architektury 19. století v letech první republiky mnoho pozornosti nevěnoval. Podobně je tomu u publicistiky, která provázela soudobou architekturu. Zájem ožil až v situaci válečného ohrožení národní existence. Samo hnutí nové architektury v letech nacistické okupace bilancovalo a shledávalo své předstupně i hlouběji v dějinách architektury, připomeňme alespoň velkou výstavu *Za novou architekturu* a publikační aktivity, které ji provázely,³³ či monografii Jana E. Kouly *Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století*.³⁴ Sebezáchovný obrat české kultury od nejistého horizontu budoucnosti k minulosti sytil odbornou a kvalitní popularizační literaturou také historiografie architektury³⁵ a její teorie.³⁶

Další vlnu zájmu o architekturu 19. století přinesla nová potřeba legitimizace současné architektonické tvorby v 1. polovině 50. let minulého století. Součástí dogmatu socialistického realismu byl důraz na tradici a tak, jako se moderní architektura negativně vymezila vůči historismu jako „*senilní, nemohoucí a netvůrčí architektury, bezduchému vetešnictví a paséistickému řemeslu, plagiatní rekonstrukci historických slohů*“,³⁷ vymezil se socialistický realismus vůči ní jako *formalismu* a *buržoaznímu kosmopolitismu*. V našem prostředí měl situaci jednodušší než ve Stalinově Sovětském svazu, odkud byl

³² MATĚJČEK / WIRTH 1921.

³³ CZUMALO 1991, 34–43.

³⁴ KOULA 1940.

³⁵ Např. WIRTH 1939, WAGNER 194, BORKOVSKÝ 1940, WIRTH 1940, TŘÍSKA 1940, MATĚJČEK/ŠTECH/KOVÁRNA 1940, FREJKOVÁ 1942, WIRTH 1943, BLAŽÍČEK/ČEŘOVSKÝ/POCHE 1944, RICHTER 1944, POCHE 1944.

³⁶ Např. STEFAN 1940, HONZÍK 1944, GAHURA 1943.

³⁷ TEIGE 1930, 6.

importován: Historismus jako sloh národní emancipace tentokrát situaci nekomplikoval, ale naopak usnadňoval. Nesourodý soubor dogmat, který nahrazoval neexistující teorii socialistického realismu, preferoval klasickou architekturu a její mistry, od nichž se mají současní architekti učit. Historismy byly redukovány prakticky jen na neorenesanci a pozornost se logicky soustředila na profánní stavby. V novém ideologickém kontextu ožilo letité schéma, považující neorenesanci za český národní sloh, protikladný německé neogotice, spjaté navíc se sakrální architekturou. Zrodil se konstrukt pokrokové architektury a pokrokových architektů-realistů. Výstava jejich původních kreseb a plánů se od června do září 1952 konala v Uměleckoprůmyslovém muzeu přímo pod názvem *Čeští architekti-realisté devatenáctého století*. Architekt Ladislav Machoň v úvodu ke katalogu výstavy vysvětluje potřebu studia práce českých architektů-realistů 19. století jednoznačně: „*Musíme ji proto poznávat a studovat, abychom na zkušenostech mistrů z doby rozkvětu národního sebevědomí mohli založit a rozvinout i svoji práci novou, která má a chce zpodobnit i ztvárnit naše soudobé budovatelské úsilí a položit základy k socialistické architektuře*“.³⁸ Smysl konstrukt architektů-realistů i společenskou objednávku směřovanou k historikům architektury objasňuje samotný závěr Machoňova textu: „*Na architektech a jejich tvůrčích schopnostech bude nyní záležet, jak toto poznání a příklad klasiků realistické formy dovedou využití pro svoji novou rozsáhlou dnešní tvorbu methodou realismu socialistického*“.³⁹

Kodifikaci naznačeného principu posloužila účinně velká výstava *Architektura v českém a slovenském národním dědictví*, uspořádaná v roce 1952 Svazem československých výtvarných umělců v bývalém kostele Neposkvrněného početí P. Marie, přeměněném na výstavní síň U Hybernů. Prezentovala dějiny české a slovenské architektury prostřednictvím 969 exponátů, z nichž 196 připadalo na architekturu 19. století, v koncepci výstavy rozdělené na *Období klasicistní architektury* a *Období architektury druhé polovice XIX. století*. V katalogu výstavy vysvětluje výstavní komise, jejímiž členy byli vedle architektů také historikové architektury Marie Benešová a Zdeněk Wirth: „*Pro období XIX. století upustila výstavní komise pro obsáhlou rozrůzněnost ži-*

³⁸ BROŽOVÁ 1952, 25.

³⁹ BROŽOVÁ 1952, 26.

vota a výroby kapitalistické společnosti od snahy po jejím zkratkovém znázornění v této výstavě, neboť tato doba je dnešním návštěvníkům také velice blízká a seznamují se s ní každodenním studiem. Z těchto důvodů jsme shromáždili pouze ty dokumenty, které ukazují stupeň a vývoj naší vědy, techniky a umění, dále dokumenty k Národnímu divadlu a konečně doklady mohutného nástupu dělnického hnutí, z něhož se zrodila naše dnešní krásná skutečnost socialistického budování.“⁴⁰

Trvalo příznačně celých devět let než se bohatému materiálu shromážděnému pro výstavu, dostalo částečné, nicméně velkorysé knižní publikace.⁴¹ Mezitím se stal dogmatický socialistický realismus minulostí a česká architektura se úspěchem pavilonu na světové výstavě v Bruselu vrátila do kontextu západoevropské architektury. Shromážděný materiál už není v textu ideologicky interpretován a příprava knihy se mohla soustředit na českou, moravskou a slezskou architekturu, slovenská architektura byla s menším zpožděním knižně prezentována samostatně.⁴² Zajímavost nepostrádá, že zatímco záběr české knihy zahrnul i časnou modernu před Velkou válkou, byť kubismus jen v ozvucích v Kotěrově díle, slovenská kniha se uzavřela uprostřed 19. století a neobsahuje už periodu přísného historismu.

Ideologicky stimulovaný zájem o architekturu 19. století nevyústil, s výjimkou knihy *Architektura v českém národním dědictví*, ani v syntézu, a s výjimkou Zítkovy⁴³ ani v monografii architektů. Po pádu socialistického realismu zájem opět opadl. Mimořádný posun v chápání historismu v architektuře se odehrál mimo výzkum architektury 19. století: V roce 1976 vydalo nakladatelství Academia knihu Viktora Kotrby *Česká barokní gotika: Dílo Jana Santiniho-Aichla*,⁴⁴ která doprovodila reedici průkopnické studie Zdeňka Wirtha *Barokní gotika v Čechách v XVIII. a I. polovině XIX století* z roku 1908⁴⁵ obsáhlým zpracováním problematiky historismu ve výtvarném umění. Úplnější zpracování dějin české architektury 19. století přinesly vlastně až kapitoly

⁴⁰ WITRH 1952, 90.

⁴¹ ARCHITEKTURA V ČESKÉM NÁRODNÍM DĚDICTVÍ 1961.

⁴² FOLTYN /KEVICZKY /KUHN 1958.

⁴³ KRTOLOVÁ 1954.

⁴⁴ KOTRBA 1976.

⁴⁵ WIRTH 1908, 121–156, 201–220.

Dobroslava Líbala a Emanuela Pocheho v *Praze národního probuzení*⁴⁶ a syntéza Marie Benešové *Česká architektura v proměnách dvou století*⁴⁷. Nové zpracování, ale nikoliv nový pohled. Ten najdeme až v příslušných kapitolách akademických *Dějin českého výtvarného umění*, zpracovaných pro Čechy Mojmírem Horynou, Taťánou Petrasovou a Jindřichem Vybíralem, pro Moravu Pavlem Zatloukalem.⁴⁸ Pro tématický svazek *Velkých dějin zemí Koruny české* napsala kapitolu o architektuře 19. století Taťána Petrasová.⁴⁹

Mnoho pro poznání české kultury 19. století vykonala sympozia, konaná pravidelně od roku 1981 v rámci plzeňského smetanovského festivalu. Rozšíření a prohloubení vědeckého zájmu o českou architekturu 19. století je spojeno především s výraznými osobnostmi Pavla Zatloukala, Jindřicha Vybírala, Jiřího Kuthana, Taťány Petrasové, Martina Horáčka a Aleše Filipa. Pavel Zatloukal otevřel podstatným způsobem problematiku historismu drobnou studií vydanou v roce 1986 Krajským vlastivědným muzeem v Olomouci – Oblastní galerií výtvarného umění.⁵⁰ Pro předkládanou práci byla stěžejní oporou jeho obsáhlá kniha *Příběhy z dlouhého století*,⁵¹ která uvedla podstatným způsobem moravskou architekturu do evropských souvislostí. Eseje Jindřicha Vybírala, soustředěné do knihy *Česká architektura na prahu moderní doby*⁵² byla pro můj výzkum cenná především množstvím dílčích témat a souvislostí a také podněty, vyplývajícími z vazby autora na rakouskou historiografii architektury. Jeho kniha *Století dědiců a zakladatelů*⁵³ mi ukázala možnosti zkoumání stavební činnosti šlechtických rodů. Další metodologické podněty mi poskytly dvě knihy Jiřího Kuthana *Aristokratická sídla období klasicismu*⁵⁴ a *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*⁵⁵, práce Martina Horáčka *Přesná renesance v české architektuře 19. století: Dobová diskuse o slohu*⁵⁶ i dva ti-

⁴⁶ POCHE 1980, 33–203.

⁴⁷ BENEŠOVÁ 1984.

⁴⁸ BLAŽÍČKOVÁ 2005.

⁴⁹ BENEŠOVSKÁ 2009.

⁵⁰ ZATLOUKAL 1986.

⁵¹ ZATLOUKAL 2002.

⁵² VYBÍRAL 2002.

⁵³ VYBÍRAL 1999.

⁵⁴ KUTHAN 2001.

⁵⁵ KUTHAN 2014.

⁵⁶ HORÁČEK 2012.

tuly, jejichž předmětem je architektura 20. století: Horáčková syntéza *Za krásnější svět*⁵⁷ a fundamentální Vybíralova monografie *Leopold Bauer – heretik moderní architektury*.⁵⁸ Jako metodologicky pro tuto práci přínosnou musím zmínit také knihu Věry Vostřelové *Zkamenělá hudba: Tvorba Bernharda Gruebera 1806–1882*.⁵⁹

Konečně bylo také kvalifikovaně otevřeno téma německy mluvících architektů tvořících na našem území: Věra Laštovičková vydala v roce 2015 knižně svou studii *Cizí dům? Architektura českých Němců 1848–1891*.⁶⁰ Doháněno je také zpoždění, které vzniklo odsunutím sakrální architektury ze zorného pole dějin umění. Velký podíl na tom má syntéza Aleše Filipa *Secesní chrámy na Moravě a ve Slezsku: Sakrální výtvarné umění kolem roku 1900*,⁶¹ která mi pomohla vyjasnit si i některé otázky metodologické. Dobovou situaci a kontexty sakrální architektury výborně osvětlují texty, soustředěné Alešem Filipem a Romanem Musilem do knihy *Neklidem k Bohu: Náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870-1914*.⁶²

Dobře je v současnosti již i u nás zpracována historie rodu Liechtensteinů. Bibliografii kvalitních prací v němčině můžeme sledovat už od 19. století, kdy na základě objednávky Liechtensteinů sepsal knihovník a ředitel liechtensteinské galerie ve Vídni Jakob von Falke (21. 6. 1825–8. 6. 1897) tři svazky *Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein*.⁶³ Představu o majetku rodu a jeho patronátních kostelech na počátku 20. století mi zprostředkovaly velmi podrobné knihy Franze Kraetzla (19. 1. 1852–19. 12. 1923) *Das Fürstenthum Liechtenstein und der gesammte Fürst Johann von u. zu Liechtenstein'sche Güterbesitz*.⁶⁴ Vinou nevyřešené majetkové situace, související s pozemkovou reformou v roce 1920, byli Liechtensteinové v meziválečném Československu v podstatě nežádoucí. Tato situace přetrvala i po ukončení druhé světové války

⁵⁷ HORÁČEK 2012.

⁵⁸ VYBÍRAL 2015.

⁵⁹ VOSTŘELOVÁ 2015.

⁶⁰ LAŠTOVIČKOVÁ 2015.

⁶¹ FILIP 2004.

⁶² FILIP/MUSIL 2006.

⁶³ Jakob von Falke byl od roku 1858 knihovníkem a ředitelem obrazové galerie Liechtensteinů ve Vídni. Kurátorem a zástupcem ředitele v Rakouském muzeu umění. Po Eitelbergrově smrti byl jmenován ředitelem Rakouského muzea. V roce 1873 obdržel Řád železné koruny a byl povýšen do šlechtického stavu. Mezi jeho díla patří například: „*Die Kunst im Hause. Die Kunstindustrie auf der Wiener Weltausstellung. Zur Kultur und Kunst. Studien. Der Garten. Seine Kunst und Kunstgeschichte.*“ FOLNESICS 1910, 753–756.

⁶⁴ KRAETZL 1903. Franz Kraetzl byl lesník a spisovatel. VÁCHA 2012, 183–201.

a trvala bezmála do konce 20. století. Nevznikla proto žádná česká literatura věnující historii tohoto rodu. Přestože se po sametové revoluci v roce 1989 situace příliš nezměnila, Liechtensteinové nezůstali stranou pozornosti mnohých historiků a historiků umění. K pochopení složité problematiky majetku rodu mi pomohly knihy Ondřeje Horáka *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyulastněním: příspěvek k poválečným zásahům do pozemkového vlastnictví v Československu v první polovině dvacátého století*, Marka Vařeky *380 let knížectví Lichtenštejn v Moravském Krumlově: držba Lichtenštejnů v Moravském Krumlově (1622-1908)* nebo Tomáš Knoze *Pobělohorské konfiskace: moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty: Šlechta v proměnách věků*. Liechtensteiny se zabývá i Pavel Juřík v knize *Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů*, ale tato obrazová publikace je spíše určena široké laické veřejnosti.⁶⁵

Podrobnější informace o jednotlivých vládnoucích knížatech lze pak vytěžit z knihy Herberta Haupta *Fürst Karl I. von Liechtenstein Oberhofmeister Kaiser Rudolfs II. und Vizekönig von Böhmen Hofstaat und Sammeltätigkeit: Edition der Quellen aus dem liechtensteinischen Hausarchiv*.⁶⁶

Velmi přínosné pro mé bádání byla i kniha Tomáše Winkelbauera *Liechtensteinové jako šlechta neznající hranice*.⁶⁷ O osobnosti Jana Adama I. z Liechtensteina pojednává publikace Dobromily Brichtové, Miroslava Koudeley a Marka Vařeky *Jan Adam I. z Liechtensteina - ekonom, politik a mecenáš / Johann Adam I. von Liechtenstein - Ökonom, Politiker und Mäzen: (30.11.1657-16.6.1712)*.⁶⁸ Některé podrobnosti o osobnosti Jana II.

z Liechtensteina jsem čerpala z knihy Eduarda Reichla *Johann II. Fürst von und zu Liechtenstein. Sein Leben und Wirken*.⁶⁹ Štědrá donátorská činnost Jana II. je popsána na konkrétním příkladu v knize Matejko—Peterka Ilona: *Jan II., kníže z Lichtenštejna: mecenáš a donátor Slezského zemského muzea = Johann II., Fürst von Liechtenstein: Mäzen und Donator des Schlesischen Landesmuseums*.⁷⁰ Osobností Jana II. z Liechtensteina se pak zabývají ve

⁶⁵ JUŘÍK 2009.

⁶⁶ HAUPT 1983.

⁶⁷ WINKELBAUER, 1995.

⁶⁸ VAŘEKA /BRICHOTVÁ /KOUDELA 2013.

⁶⁹ REICHL 1932.

⁷⁰ MATEJKO—PETERKA 2016.

svých knihách Wilhelm Lauche *Die Bedeutung des dahingeshiedenen regierenden Fürsten Johann II. von und zu Liechtenstein für die Kunst, die Wissenschaften, die Landwirtschaft und den Gartenbau*.⁷¹ V knize Karla Höesse *Fürst Johann II. von Liechtenstein und die Bildende Kunst* se mimo jiné nacházejí i velmi cenné informace o stavebních realizacích Karla Weinbrennera.⁷²

Po přehledu literatury k architektuře 19. století zbývá ještě literatura ke stavební činnosti Liechtensteinů na našem území a k jednotlivým architektům v liechtensteinských službách. Dnes už poměrně bohatá je literatura k Lednicko-valtickému parku, z níž na tomto místě uvedme alespoň poslední knihu editovanou Pavlem Zatloukalem, *Lednicko-valtický areál* z řady České dědictví UNESCO nakladatelství Foibos.⁷³ Původní českou monografii Josepha Hardtmutha sestavila z dílčích příspěvků nedávno Hana Králová a vydala pod titulem *Joseph Hardtmuth: Architekt, vynálezce a podnikatel ve službách knížecí rodiny Liechtensteinů*.⁷⁴ Bližší informace o barokních architektech Domenico Martinellim a Johannu Bernhardu Fischerovi von Erlach se dají nalézt v knihách Hellmuta Lorenze *Domenico Martinelli und die österreichische Barockarchitektur*⁷⁵ a Andrease Kreula *Johann Bernhard Fischer von Erlach 1656–1723. Regie der Relation. Mit einem Verzeichnis der plastischen und architektonischen Werke, einer umfangreichen Bibliographie sowie neuen Farbphotographien der Bauwerke von Georg Parthen*⁷⁶ a Hanse Sedlmayra *Johann Bernhard Fischer von Erlach*⁷⁷, z českých prací pak v monografii Pavla Preisse *Italští umělci v Praze*.⁷⁸ Osobnost Antona Johanna Ospela zpracovala v nedávno vyšlé německé monografii Christiane Salge *Anton Johann Ospel: ein Architekt des Österreichischen Spätbarock (1677-1756)*.⁷⁹

Dílo Gustava von Neumann zpracoval Mario Schwarz v monografii *Arbeiten d. fürstl. Liechtensteinschen Architekten Gustav von Neumann in Niederösterreich*.⁸⁰

⁷¹ LAUCHE 1929.

⁷² HÖESS 1908.

⁷³ ZATLOUKAL 2003.

⁷⁴ KRÁLOVÁ 2018.

⁷⁵ LORENZ 1992.

⁷⁶ KREUL 2006.

⁷⁷ SEDLMAYR 1948.

⁷⁸ PREISS 1986.

⁷⁹ SALGE 2007.

⁸⁰ SCHWARZ 1993.

Osobnosti a dílu Karla Weinbrennera se česká uměleckohistorická literatura věnovala zatím jen okrajovými zmínkami, většinou ve spojitosti s kostely Navštívení Panny Marie v Poštorné nebo sv. Michaela archanděla Ladné. Žádná samostatná publikace zabývající se životem a dílem Karla Weinbrennera v Čechách zatím nevyšla. Převážnou většinu informací bylo nutné vytěžit z dochovaných archivních materiálů. Nevýznamnější jsou uloženy v Moravském zemském archivu. Jde hlavně o fond F115, kde jsou uloženy dopisy, účty, cirkuláře a také plány vztahující se k panství Liechtensteinů.

Většina tohoto archivního materiálu je uložena v desítkách kartonových krabic. Nebylo možné je všechny důkladně prostudovat. Jen k období vztahujícím se na dobu působení Karla Weinbrennera se jedná o tisíce dokumentů, z nichž většina se zabývá praktickými otázkami a jen pouze malou část bylo možné použít pro potřeby této práce. To, co jsem měla možnost prostudovat mi umožnilo udělat si základní představu o vztazích v liechtensteinské dvorní stavební kanceláři, způsobu práce a spolupráce nejen mezi jejími zaměstnanci, ale i mezi architekty a dodavateli, výběru dodavatelů a řemeslníků, vedení účtů a jejich placení.⁸¹

Nejdůležitější však pro zmapování vývoje tvorby Karla Weinbrennera bylo prostudování stovek jím signovaných plánů, uložených ve fondu F115 v Moravském zemském archivu v Brně. Z časových důvodů nebylo možné učinit tak i u dalších několika tisíců nesignovaných plánů, z nichž některé by možná bylo možné případně přiřadit Karlovi Weinbrennerovi.⁸²

Základní informace o architektově působení na německé technice v Praze se nacházejí v Národním archivu. Později jsem je doplnila o údaje zjištěné v archivech ČVUT, vídeňské univerzity a archivu v Mikulově. Neocenitelné informace jsem získala pak v liechtensteinském archivu ve Vídni a Vaduzu,⁸³ Rakouské národní knihovně, knihovně Severočeského muzea v Liberci, Moravské zemské knihovně v Brně i Národní knihovně v Praze. Některé Weinbrennerovy plány lze najít v arcibiskupském archivu v Olomouci i archivu Státního zámku Lednice. Archivem lednického zámku se zabýval v několika

⁸¹ Liechtensteinové měli několik účtů, z nichž každý sloužil k jiným platbám. Všechny výdaje byly dvakrát kontrolovány jejich inspektory. Rovněž jejich zaměstnanci pobírali po odchodu (68let) do důchodu peněžní rentu a také měli jakousi dobu zdravotního a úrazového pojištění. MZA, F128.

⁸² Plánů je téměř 9000 a stále se daří ještě nalézat nové. MZA, F115.

⁸³ Hausarchiv der regierenden Fürsten von Liechtenstein Wien.

posledních letech Petr Czajkowski v publikacích: *Portréty italských pamětihodností: v kresbách a historických fotografiích z liechtensteinských sbírek*, *Portréty italských pamětihodností v kresbách a historických fotografiích z liechtensteinských sbírek zámku Lednice a Sbíрка kresby, grafiky a fotografie na Státním zámku Lednice a Sbíрка, kresby, grafiky a fotografie na Státním zámku Lednice: Britanika&Liechteiniana*.⁸⁴ Obtížného úkolu se zhostil velmi dobře. Dopustil se sice některých nepřesností při připisování některých realizací Karlu Weinbrennerovi, ale při zpracování a vyřídění tak velkého množství archivního materiálu jsou to chybičky zcela zanedbatelné. Samozřejmostí bylo bádání v matričních záznamech.

Před několika lety jsem se stala členkou skupinky *Weinbrennerovců* vedenou dnes již bývalým ředitelem muzea v Bernhardstahlu Dietrem Friedlem, jejímiž členy jsou i vzdálení potomci Karla Weinbrennera Catarine Saiko a Vilém Reinöhl. Hned zpočátku naší spolupráce jsme konstatovali, že až na některá fakta jsme bádáním zatím získali o osobním životě architekta v podstatě téměř stejné informace.⁸⁵ Dieter Friedl však své výsledky zjištění publikuje a pravidelně aktualizuje ve svém blogu na internetu.⁸⁶ Informace i fotky však pouze chronologicky řadí za sebou a zaobírá se i genealogií předků Karla Weinbrennera. Mým cílem je uchopit Weinbrennerův život, a hlavně dílo komplexně a důraz přitom položit na vývoj jeho tvorby a zařadit ji do kontextu evropského pozdního historismu.

Nezbytné bylo rovněž prozkoumat dobový tisk. Architektonickými počiny Karla Weinbrennera se v dobovém tisku zabývaly například časopisy *Der Architekt a Wiener Bauindustrie-Zeitung a Österreichische Monatsschrift für den öffentlichen Baudienst, Der Bautechniker, Wiener Bahüte*. Nebylo možné samozřejmě důkladně prozkoumat všechna čísla, ale přesto se podařilo zachytit velké množství článků, kde byly jeho stavby prezentovány. Cenné informace o architektově profesním a osobním životě poskytl například i deník *Prager Tagblatt*.

⁸⁴ CZAJKOWSKI 2012 a 2016.

⁸⁵ Podařilo se zkontaktovat i jediné přímé potomky Karla Weinbrennera ve Spojených státech amerických. Bohužel architektova vnučka již byla velmi stará dáma a jediné na co vzpomínala, byly krásné letní prázdniny na zámku v Lednici. Poskytli nám však několik fotografií Karla Weinbrennera a jeho rodiny.

⁸⁶ http://friedl.heimat.eu/Wanderwege/Beitraege/2011_Weinbrenner.pdf.

V posledních letech jsou pro doplnění poznání díla Karla Weinbrennera velmi přínosné články Daniela Lyčky.

3. Liechtensteinové

Liechtensteinové patří k nejstarším a nevýznamnějším šlechtickým rodům v Evropě. Velmi dlouhou a složitou historií rodu se podrobně zabývalo zvláště v posledních letech ve svých knihách mnoho historiků.⁸⁷

Pro pochopení stavební činnosti Liechtensteinů však považuji za nezbytné uvést alespoň nejzákladnější přehled historie rodu, panství, správy majetku a v neposlední řadě také stavební činnosti. Vzhledem k šíři tématu a zaměření práce tak činím jen výběrově a s důrazem na knížata vládnoucí na konci 18. a v 19. století.

Prvním písemně doloženým členem rodu je Hugo (Huc de) von Liechtenstein (+1156), který sídlil na hradě Liechtenstein u Mödlingu nedaleko Vídně.⁸⁸ Jeho syn Jindřich I. (1233–1265) se stal zakladatelem moravské větve rodu.⁸⁹ Za věrné služby mu v roce 1249 král Přemysl Otakar II. (1233–1278) daroval hrad Mikulov a ves Drnholec a polovinu lednického statku.⁹⁰ Jindřich I. z Lichtensteina zahájil přestavbu mikulovského dřevěného hradiště na kamenný hrad.⁹¹ Jindřichův vnuk Hartneid II. (1310–1349) byl přítelem krále Jana Lucemburského a obdržel od něj hrad Děvičky spolu s několika vesnicemi.⁹²

Liechtensteinové měli majetky, a tedy i zájmy, na obou stranách hranice, museli tak vždy velmi pružně reagovat na aktuální politickou situaci.⁹³ Vnuk Jindřicha II. Jan I. (1358–1398) byl hofmistrem vévody Albrechta III. Rakouského. Od něho dostal část Lednice.⁹⁴ Na konci 14. století však upadli

⁸⁷ Například: VAŘEKA 2013, JUŘÍK 2009, ŽUPANIČ 2001.

⁸⁸ REICHL 1932.

⁸⁹ Ve 13. století se rodina rozdělila na tři větve – liechtensteinskou, rohravskou a petronellskou. FALKE 1868.

⁹⁰ WINKELBAUER 1995, 215.

⁹¹ První fáze přestavby probíhala v letech 1260–1280. Hrad se řadil k nejrozsáhlejším pevnostním stavbám v českých zemích té doby. Lichtensteinové i později hrad rozšiřovali. Do dnešní doby se dochovala trojice gotických věží. Historický místopis země Moravskoslezské HOSÁK 2004, 246.

⁹² HOSÁK 2004, 250.

⁹³ Členové rodu proto nezdávka působili jako diplomaté v různých třenicích a bojích na hranicích. VAŘEKA 2007.

⁹⁴ BODNÁROVÁ 2013, 10.

Liechtensteinové v nemilost vévody Albrechta III. (1349/50–1395) a byly jim zabaveny přes dvě desítky statků v Rakousku včetně hradu Falkenstein.⁹⁵

Jan I. získal zpět Albrechtovu důvěru a vévoda mu udělil Valtice jako léno.⁹⁶ Už roku 1386 sepsal Jan I. s bratry na ochranu rodového majetku první fi-deikomis.⁹⁷ V roce 1406 koupil Wilfersdorf a Steyreg v Horních Rakousích.⁹⁸

Nezbytná orientace rodu na všechna blízká mocenská centra se projevila i v 15. století, kdy Jan II. (+1411) stál na straně českého krále Václava IV. (1361–1419) a Hartreid V. (+1426/27) podporoval Zikmunda Lucemburského (1368–1437).⁹⁹ Naproti tomu Jindřich V. (1386–1418) byl hofmistrem vévody Leopolda IV. Habsburského (1371–1411).¹⁰⁰ Později stál Jindřich VII. (1446–1485) na straně Albrechta VI. Habsburského (1418–1463), ale Jan V. (+1473) na straně císaře Friedricha III. (1415–1493).¹⁰¹

V roce 1504 se rod rozdělil na tři linie.¹⁰² Kryštof III. (1446–1506) spolu se svými synovci, Jiřím VI. (1480–1548) a Erasmem (1483–1524) sepsal novou dědickou smlouvu.¹⁰³ Majetek byl rozdělen na tři díly: Kryštof obdržel Mikulov, Lednici, Děvičky, Sirotčí hrádek, Břeclav, Resonstein, Hohenau a Urlichkirchen a stal se zakladatelem mikulovské větve. Jiří VI. jako zakladatel steyreggské spravoval Steyregg, Ruttenstein, Reichenstein, Wulfensdorf a na Moravě Drnholec a Podivín. Erasmus dostal Rabensburg, Haggensburg, Mistelbach a Feldsberg a založil valtickou větev.¹⁰⁴

Ovšem ne vždy byly majetky rozmnožovány. Kryštof IV. (+1558) zvaný Marnotratný musel v roce 1560 prodat za 60 000 tolarů svůj díl panství. Šlo o tři čtvrtiny Mikulova a hrad, Klentnici, Bavory, Pernou, Pavlov, Dolní Věstonice, Bulhary, Sedlec, Mušov a Strachotín.¹⁰⁵ Kupcem se stal bohatý uherský

⁹⁵ V roce 1386 se stal Jan I. rádcem českého krále Václava IV. WINKELBAUER 1995, 216.

⁹⁶ Později již natrvalo.

⁹⁷ BODNÁROVÁ 213, 10.

⁹⁸ KRAETZL 1903.

⁹⁹ Jan II. z Liechtensteina (+1411) pomohl králi Václavovi IV. uprchnout z druhého zajetí ve Vídni. Hartreid V. (+1426/27) v roce 1420 doprovázel krále Zikmunda na jeho korunovací do Prahy. BŮŽEK KOMLOSY SVÁTEK 1995, 216.

¹⁰⁰ HORČIČKA 2011, 24.

¹⁰¹ FALKE 1877.

¹⁰² WINKELBAUER 1995, 217.

¹⁰³ GERŠIČ, 2004, 197.

¹⁰⁴ BODNÁROVÁ 2301, 10.

¹⁰⁵ HORČIČKA/ŽUPANIČ 2017, 59.

magnát Laszlo Kerecsényi z Kanyaföldu (+1566).¹⁰⁶ Později jeho syn Kryštof Kerecsenyi odkoupil i zbývající, lednickou část liechtensteinského majetku.¹⁰⁷ V roce 1572 však zemřel bez dědice a panství připadlo jako odumřelé léno českému králi Maxmiliánovi II. (1527–1576).¹⁰⁸ Ten majetek rozdělil na dvě části. Většinu, včetně Mikulova získal císařův oblíbenec Adam z Dietrichsteina (1527–1590).¹⁰⁹ Menší díl, skládající se z Lednice, Nejdku, Milovic a Nových Mlýnů, koupil za 30 000 zlatých Hartmann II. z Liechtensteina (1544–1585). Roku 1575 se mu podařilo získat zpět i celé panství Lednice. Tím opět výrazně rozšířil rodový majetek na Moravě.¹¹⁰ Na konci 16. století proběhly úpravy gotického hradu i renesančního zámku ve Valticích a hradu ve Willfesdorfu¹¹¹. V renesančním slohu dal Hartmann II. vystavět také zámek v Lednici.¹¹² Ta již tehdy sloužila jako letní sídlo doplňující blízké Valtice, což zůstalo zachováno až do 20. století.¹¹³

Mikulovská větev rodu vymřela po meči, bezdětní zemřeli také Hartmannovi bratři. Jedinými dědici majetku se proto stali jeho tři synové. Karel I. (1569–1627), Maxmilián (1578–1643) a Gundakar (1580–1658).¹¹⁴

Prvním vládnoucím knížetem a nepochybně nejvýznamnějším z bratrů byl nejstarší **Karel I.** Původně se jako žák českobratrské školy v Ivančicích hlásil k protestantismu.¹¹⁵ V roce 1592 se oženil s Annou Marií z Boskovic (1575–1625). Manželka mu přinesla věnem Černou Horu a Úsov.¹¹⁶ V roce 1599 nepochybně díky vlivu Františka kardinála z Dietrichsteina (1570–1636) přestoupil na katolickou víru a tím si otevřel dveře k politické kariéře.¹¹⁷ Už v témže

¹⁰⁶ Zbylá čtvrtina se dostala do rukou synů Jana VI.

¹⁰⁷ Nejprve Jiří VII. roku 1568 odprodal Kryštofu Kerecsenyimu hrad Děvičky a Horní Věstonice, a poté Wolf II. (1536–1585) v roce 1571 i čtvrtinu Mikulova, Lednici, Nejdeku, Milovice a Nové Mlýny. Kryštof Kerecsenyi tak ve svých rukou soustředil téměř celé mikulovské panství.

¹⁰⁸ FALKE 1877.

¹⁰⁹ Už nikdy jej Liechtensteinové přes veškerou snahu nezískali nikdy zpět.

¹¹⁰ DOTSON 2003.

¹¹¹ Úpravy valtického zámku probíhající před rokem 1600, pravděpodobně projektoval a vedl Marco de Marco. Za vlády Jiřího Hartmana (1513–1562) byl postaven nevelký, čtyřkřídlý, dvoupatrový renesanční zámek. KONEČNÝ, 2018, 25.

¹¹² Lednice i Valtice byly postaveny podle architektonického traktátu Sebastiana Serlia. KONEČNÝ 2017, 23.

¹¹³ Valtice byly rodové sídlo (náhrada za ztracený Mikulov). KONEČNÝ 2017, 21.

¹¹⁴ FALKE 1877, 125–242.

¹¹⁵ HAUPT 1983.

¹¹⁶ ŽUPANIĆ/STELLNER/FIALA 2001.

¹¹⁷ ZATLOUKAL 2012, 175.

roce se stal moravským nejvyšším zemským sudím.¹¹⁸ Rovněž v tomto roce odkoupil od zadlužených Pernštejnů panství Plumlov a Prostějov.

V roce 1604 byl Karel I. jmenován zemským hejtmanem.¹¹⁹ O dva roky později uzavřel se svými bratry Gundakarem a Maxmiliánem novou smlouvu – fideikomis.¹²⁰ Za vlády Rudolfa II. (1552–1612) zastával úřad nejvyššího hofmistra a předsedy císařské rady.¹²¹ Později však pragmaticky podpořil císařova bratra Matyáše (1557–1619). Za to jím byl v roce 1608 povýšen do knížecího stavu. Stal se tak prvním šlechticem v českých zemích, kterému byl tento titul udělen.¹²² Za podporu a finanční pomoc ve válce s Turky mu císař v roce 1613 daroval opavské vévodství a udělil titul vévody.¹²³

V roce 1622 se stal místodržícím a místokrálem v Českém království. O rok později obdržel od císaře Ferdinanda II. (1578–1637) jako první příslušník rodu řád Zlatého rouna a v roce 1623 mu císař udělil v léno Krnovské knížectví.¹²⁴ Karel I. z Liechtensteina obratně využil situace po potlačení stavovského povstání v roce 1620 a podařilo se mu podstatně rozšířit svá panství.¹²⁵ Od Albrechta z Valdštejna (1583–1634) získal koupí Černý Kostelec, Roztoky, Uhříněves a Škvorec u Prahy.¹²⁶ Konfiskací majetku českých pánů odsouzených za účast na stavovském povstání získal Moravskou Třebovou, Šumperk, Zábřeh, Kolštejn, Rudu nad Moravou, Sovinec a Uničín.¹²⁷

¹¹⁸BALCÁREK 211, 11–41 a 430–432.

¹¹⁹ZATLOUKAL, 2012, 175.

¹²⁰Statky Valtice, Herrenbaumgarten, Rabensburg, Cáhnov, Mistelbach, Rengelsdorf, Lednice. Plumlov a Prostějov se všemi zámky, městy, městečky a vesnicemi tvořily společný majetek. Vladař rodu, mohl razit vlastní mince, povyšovat do nižšího šlechtického stavu. Hlavou rodu se mohl stát pouze prvorozený syn vládnoucího knížete. Tato dohoda byla upravena ještě několikrát (1842, 1861). Karel vlastnil panství Valtice a Herrenbaumgarten. Maxmilián panství Rabensburg a Hohenau a Gundakar panství Wilfersdorf a Ringelsdorf. Lednici a domy ve Vídni užívala jejich matka Anna a po její smrti připadly k Valtickému panství. WINKELBAUER 1999. Srov. HORČÍČKA 2014, 19.

¹²¹Později upadl v nemilost nevyzpytatelného císaře Rudolfa II. ŽUPANIČ 2001, 132.

¹²²FALKE 1877, 125–242.

¹²³Karel I. začátkem roku 1608 poskytl Matyášovi velkou finanční půjčku (poskytl ji i Petr Vok z Rožmberka) na verbování vojska proti Rudolfovi II. (jako DĚDIČNÉ LÉNO). BALCÁREK 2011.

¹²⁴ZATLOUKAL 2012, 175.

¹²⁵Stejně jako Albrecht z Valdšteina úspěšně rozšířil své statky jak v Čechách, tak na Moravě. Ohromné dědictví rodu Smiřických si rozdělili tak, že císaři připadla pouze jeho menší část. Panství Liechtensteinů se rozrostla o 41%. Oba mocní čeští páni figurovali jako hlavní aktéři v tzv. mincovním konsorciu, které snižovalo obsah stříbra v mincích tak dlouho, až přivedlo habsburskou monarchii ke státnímu bankrotu v roce 1623. HORČÍČKA 2014, 14

¹²⁶STOGMANN 2001.

¹²⁷KNOZ 2006.

Nový, velmi rozsáhlý majetek bylo nutné efektivně spravovat. O to se staralo velké množství panských úředníků.¹²⁸ Za panování Karla I. vznikla centrální řídicí instituce, která předcházela vzniku dvorní kanceláře. Existovaly také registratury jednotlivých panství a karolínská a gundakarovská spisovna.¹²⁹

1. Zámek Valtice. Georg Mathäus Vischer 1680.

Karel I. se zasloužil o rozsáhlou přestavbu valtického zámku, na níž se ve 20. letech 17. století podílel také Giovanni Mario Filippi (+1630?) a od roku 1615 i hlavní císařský architekt Giovanni Battista Carlone starší (1580/90–1645).¹³⁰ Karel I. vytvořil z Valtic své rezidenční sídlo.¹³¹ (1) *Palazzo in fortezza*, palác s ústředním nádvořím, stál uvnitř opevnění s vodním příkopem.¹³² Zvláštní pozornost věnoval kníže i lednickému zámku. Návrh ovlivněný architektonickým traktátem Sebastiana Serlia *Il setimo libro d'architettura* vytvořil pravděpodobně Giovanni Maria Filippi. (2) Zámek získal podobu italské renesanční vily a byl v té době na Moravě ojedinělou stavbou.¹³³ Také zámek

¹²⁸ V té době to bylo přibližně 700 zaměstnanců. KNOZ/DVOŘÁK 2011, 175–194.

¹²⁹ BODNÁROVÁ 2013, 30.

¹³⁰ Giovanni Maria Filippi (1565–kolem 1630). Italský architekt, kameník a stavitel. Pro Liechtensteiny přestavoval valtický zámek a vytvořil plány kostela a krypty rodu ve Vranově u Brna. KONEČNÝ 2018, 37.

Giovanni Battista Carlone (kolem 1580/90 – 28. 12. 1645). Italský stavitel a architekt. Od roku 1614 pracoval pro knížete Karla Eusebia von Liechtenstein ve Valticích.

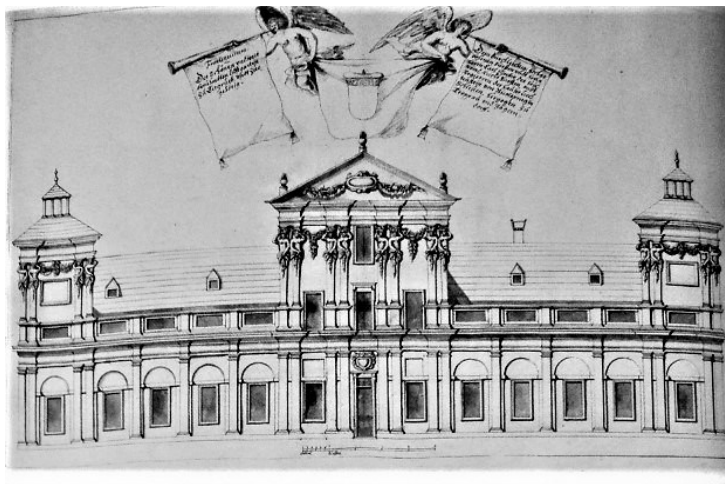
V letech 1620–37 císařský stavitel Ferdinanda II. ve Vídni. Působil v i Dolním Rakousku.

¹³¹ KONEČNÝ 2018, 39.

¹³² Čtyřkřídlá třípatrová stavba s hladkými fasádami, výraznými nárožními rizality a vysokou hranolovou hodinovou věží. KONEČNÝ 2018, 37.

¹³³ KONEČNÝ 2007, 23–27.

v Plumově byl po požáru v roce 1586 opraven, opevněn a nově obohacen o arkádové nádvoří.¹³⁴ Jako sídlo správy a ubytování vrchnostenských úředníků byl upravován břeclavský zámek.¹³⁵

2. Lednice. Zahradní fasáda zámku. Kresba Wolfganga Wilhelma Praemera z roku 1665.

Mladší bratr Karla I. **Maxmilián (1578–1643)** zastával úřad nejvyššího hofmistra arcivévody (později císaře) Matyáše, jehož se stal císařským radou a nejvyšším podkoním. V roce 1623 byl dědičně povýšen do stavu říšských knížat.¹³⁶ Výhodným sňatkem s Kateřinou z Boskovic (+1643) získal bohaté panství Bučovice a Pozořice. Později přikoupil Ždánice a Lovčičky.¹³⁷

V roce 1630 přijal do svých služeb Giovanniho Giacomu Tencallu (1593-1653).¹³⁸ Architekt pro něj vystavěl zámek v Rabensburgu, kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Valticích (1629-1671).¹³⁹ Projektovat také přestavbu zámku a novostavbu kostela Narození Panny Marie v Bučovicích. Architekt Giovanni Mario Filippi (+1630?) ve službách knížete navrhl poutní kostel Narození Panny Marie s rodinnou hrobkou ve Vranově u Brna.¹⁴⁰ Stavbu pak provedl

¹³⁴ KRSEK/KUDĚLKA/STEHLÍK/VÁLKA 1996.

¹³⁵ Rovněž nechal přestavět domy na Malostranském náměstí v Praze na palác (do roku 1627). Po tomto datu však ztrácela Praha význam. Hlavní centrem se stala Vídeň.

¹³⁶ FALKE 1877 245–265.

¹³⁷ ŽUPANIČ/STELLNER/FIALA 2001.

¹³⁸ Giovanni Giacomo Tencalla (1593-1653.) Italský architekt a umělec, architekt knížete Maxmiliána z Liechtensteina. Pro Liechtensteiny stavěl zámek v Rabensburgu, kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Valticích, farní kostel v Bučovicích, přestavoval lednický a bučovický zámek. FIDLER 1993-1995, 85–87.

¹³⁹ Dokončil Ondřej Erna. WEINBRENNER 1908.

¹⁴⁰ BAUER 1882.

Ondřej Erna (+1652).¹⁴¹ Maxmilián se také zasloužil o založení kláštera paulánů ve Vranově.¹⁴²

Nejmladší z bratrů, **Gundakar (1580–1658)** byl v letech 1625–1626 nevyšším hofmistrem císaře Ferdinanda II.¹⁴³ Díky konfiskacím získal Moravský Krumlov a Uherský Ostroh.¹⁴⁴

Zámky v Uherském Ostrohu i v Moravském Krumlově byly během třicetileté války poničeny a kompletně vyrabovány.¹⁴⁵ Gundakar dal oba zámky opravit.¹⁴⁶ Pod vedením Ondřeje Erny (+1652) a jeho syna Jana Křtitele Erny (1625–1698) proběhla také oprava farního kostela Všech svatých v Moravském Krumlově i kláštera s kostelem sv. Bartoloměje.¹⁴⁷

V pořadí druhým vládnoucím knížetem se stal synovec Karla I. **Karel Eusebius (1611–1684)**.¹⁴⁸ Až do roku 1632 za něj vládl jeho strýc Maxmilián.¹⁴⁹ Karlu Eusebiovi se dostalo výborného vzdělání, jehož součástí byla i dva roky trvající *Grand Tour*. Společně s bratrancem Hartmanem navštívili Bratislavu, Norimberk, Würzburg, Frankfurt, Brusel, St. Germain, Strassburg, Mnichov, Lotrinsko, Švýcarsko a Paříž.¹⁵⁰ V roce 1635 se vypravil do Itálie, kde navštívil Benátky, Řím, Neapol, Florencii, Janov, Milán a Bolognu.¹⁵¹ V letech 1639–1641 byl jmenován nejvyšším slezským hejtmanem. Toto postavení však vyžadovalo, aby se nevzdaloval z Vratislavi, což mu velmi komplikovalo správu jeho panství. Proto se tohoto postavení vzdal. V roce 1644 se oženil s Johannou Beatrix z Dietrichsteina (1625–1676). Během třicetileté války museli mladí

¹⁴¹ KRÁL 1989, 27–37.

¹⁴² KONEČNÝ 2015. Hrobka a poutní kostel ve Vranově. Hrobka upravována i později architekty Körnhausereem i Engelem. V roce 1633 byl do Vranova přizván řád paulánů z Burgundska. KRÁL 1996.

¹⁴³ WINKELBAUER 1999.

¹⁴⁴ ŽUPANIČ 2001, 135.

¹⁴⁵ KRSEK/KUDĚLKA/STEHLÍK/VÁLKA 1996, 77.

¹⁴⁶ Výrazné úpravy proběhly až za Marie Eleonory, manželky Karla Josefa z Liechtensteina (1730–1789).

¹⁴⁷ V letech 1630, 1646. Jan Křtitel Erna (?1622/1623–1698). Syn Ondřeje Erny (+1652). V letech 1643–44 spolupracoval se svým otcem Ondřejem na jeho zakázkách. Po otcově smrti řídil dostavbu farního kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Valticích. Projektovl dominikánský kostel sv. Michala v Brně (1658–1679) a posléze i stavbu vedlejšího konventu, stavbu augustiniánského kláštera (konvent a probošství) v Brně (1670), rekonstrukci kostela sv. Tomáše v Brně (1662–1668), kostela v Bojkovicích (1651–1656), přestavbě zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou, kaple Nejsvětější Trojice v Blatné a mnohých jiných. NOLL 1988–89, 32–33.

¹⁴⁸ Karel I. zemřel bez dědiců.

¹⁴⁹ Do doby jeho zletilosti. HAUPT 1998.

¹⁵⁰ V Paříži jej přijala a uvedla do společnosti královna Anna Marie. (1601–1666) HAUPT, 2007, 39.

¹⁵¹ HAUPT, 2007, 64.

manželé prchnout ze svých panství a později i z Vídně.¹⁵² Po ukončení války se Karel Eusebius snažil obnovit a ekonomicky stabilizovat svá zpusťšená panství. Situaci mu ale velmi zkomplikovalo vyšetřování činnosti jeho otce a zpochybnění nároku na dědictví po Smiřických, zejména na panství Kostelec nad Černými lesy. Vyšetřování bylo ukončeno až v roce 1665, kdy Karel Eusebius zaplatil císaři úhradu škod a válečný příspěvek a následně obdržel absolutorium o zproštění vyšetřování a nároků.¹⁵³

Kníže miloval umění, architekturu a byl nadšeným, poučeným laikem. Věnoval nemalé prostředky na stavební činnost. Pro svého syna a následníka Jana Adama Ondřeje napsal a vydal spis *Das Werk der Architektur*.¹⁵⁴ Po návratu z dočasného exilu započal s přestavbou rezidence ve Valticích.¹⁵⁵ Sám se zúčastňoval schvalování projektů i jejich korekcí. Současně probíhaly i úpravy zámku v Lednici, kde vznikl přízemní barokní zámek s polopatrem.¹⁵⁶ Umělci vybíraní s největší pečlivostí byli činní na obou stavbách. Podle jeho projektu, na základě zásad vytyčených ve Vignolově díle, byl stavěn i zámek Plumlov, jenž se měl stát nejkrásnější palácovou stavbou na Moravě.¹⁵⁷ Z původně plánovaného třípatrového zámku na čtvercovém půdorysu bylo nakonec realizováno pouze jedno neúplné křídlo.¹⁵⁸ Stavební činnost na ostatních sídlech se omezila pouze na odstraňování následků třicetileté války. Výraznější přestavby se dotkly jen zámků v Opavě, Krnově a Lanškrouně. Karel Eusebius miloval koně a tak proslulý hřebčín v Lednici doplnil nově postavený hřebčín pro nejvzácnější koně v Doubravě u Úsova.¹⁵⁹

¹⁵² VAŘEKA 2013.

¹⁵³ Spor se ještě více vyhroutil po sestavení tzv. restituční komise, jejímž úkolem bylo vyšetřit působení Karla I. z Liechtensteina v pozici královského místodržícího. ŽUPANIČ 2001, 132

¹⁵⁴ ZATLOUKAL 2012, 174.

¹⁵⁵ Rodinným sídlem Liechtensteinů byl v té době Černý Kostelec. Ve druhé čtvrtině 17. století byl severně od tehdejšího valtického renesančního zámku vybudován zámek manýristický. KONEČNÝ, 2018, 37-53.

¹⁵⁶ V nárožích zahradního průčelí stály jednopatrové věže zakončené lucernami. Průčelí zámku i stěny čestného dvora byly členěny pilastrovým řádem, na věžích zdvojeným. Jednopatrová střední část s portálem byla ukončena tympanonem s vázami. Jediné, co se zachovalo dodnes, je zahradní sala tetrrena. Lednici Karla Eusebia známe dnes pouze z mědirytiny 1666–1669 Johanna Adama Del-senbacha. KONEČNÝ 2017, 31.

¹⁵⁷ KRSEK/KUDEĽKA/STEHLÍK/VÁLKA 1996

¹⁵⁸ Zámek měl mít čtyři křídla se třemi podlažími s mezipatry, propojenými třemi sloupovými řády. Interiér měl být uspořádán do tří traktů, přičemž zimní i letní pokoje měly být rozčleněny chodbou. Syn Karla Eusebia stavbu zastavil, protože se často zdržoval často ve Vídni a zámek mu nevyhovoval svou polohou. Proto byly Valtice vhodnější rezidencí.

¹⁵⁹ KRSEK/KUDEĽKA/STEHLÍK/VÁLKA 1996

Velká pozornost byla věnována opravám, přestavbám i výstavbě sakrálních staveb, které byly postiženy válkou více než rezidence. Za vlády Karla Eusebia dokončil architekt Ondřej Erna (+1653) farní kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Valticích.¹⁶⁰ Kníže nechal dále vystavět ve Valticích kostel sv. Augustina konventu milosrdných bratří.¹⁶¹ K dalším novostavbám se řadí kostel sv. Vojtěcha v Opavě.¹⁶² Přestavěn byl farní kostel sv. Marka v Litovli.¹⁶³ Opraveny byly františkánské kostely v Moravské Třebové a Opavě.¹⁶⁴

3. Lednice. Zámek se zahradou.
Johann Adam Delsenbach (1720)

Nedostatek finančních prostředků zřejmě knížeti zabránil v dalším rozšiřování rodového majetku. Přesto v roce 1638 koupil panství Břeclav. Díky připojení statků, které mu připadly po smrti jeho strýce Maxmiliána (1643) vzniklo na jižním okraji Jižní Moravy a v přilehlých oblastech Dolního Rakouska obrovské liechtensteinské dominium.

Správa tak rozsáhlého majetku byla samozřejmě velmi náročná. Karel Eusebius ji proto svěřil hospodářskému kolegiu, ve kterém hospodařilo několik rodů.¹⁶⁵

¹⁶⁰Poté, co se zčásti zřítily klenby valtického farního kostela, byl Giovanni Giacomo Tencalla propuštěn z liechtensteinských služeb. Z Brna byl v roce 1641 povolán architekt Ondřej Erna (†1653). Po roce 1643 i jeho syn Jan Křtitel Erna (†1698). WEINBRENNER 1908.

¹⁶¹ Byl dokončen 1671. ZATLOUKAL 2012, 44.

¹⁶² Monumentální raně barokní podélná sakrální architektura bazilikálního typu z let 1676–1681.

¹⁶³ Stavba v jádře gotická z počátku 14. století, upravovaná ve 2. polovině 15. století. Barokně přestavěna v letech 1675–1680.

¹⁶⁴ Konvent františkánského kláštera z 80–90. let 17. století, postavený podle návrhu vlašského architekta Jacoma Braschy, po r. 1707 rozšířený o křídlo s pivovarem a od r. 1711 o kapli sv. Petra v okovech a sakristii s knihovnou. V roce 1748 bylo přistavěno křídlo noviciátu s průčelím do ulice. KRSEK/KUDEĽKA/STEHLÍK/VÁLKA 1996

¹⁶⁵ VOLDÁN 1960, 1.

Syn Karla Eusebia **Jan Adam I. (1657–1712)** se stal třetím vládnoucím knížetem. Dostalo se mu skvělého vzdělání, byl velmi schopným organizátorem a ekonomem. Na kavalírské cestě, kdy navštívil Německo, Francii, Anglii i Itálii, si uvědomil ekonomickou zastaralost nejen svých statků, ale i celé habsburské monarchie.¹⁶⁶ Po svém otci zdědil nejen majetek, ale také obrovský dluh 800 000 zlatých.¹⁶⁷ Razantně se proto pustil do organizační přestavby vlastních panství. Osobně všechna navštívil, aby se seznámil s jejich správou, a následně provedl hospodářské reformy. Snížil na třetinu počet knížecích úředníků a služebnictva a zvýšil robotní povinnost.¹⁶⁸ Velmi brzy se mu tak podařilo nejen splatit dluhy, ale nahromadit i nový kapitál.¹⁶⁹ Ten investoval do výstavby domů ve Vídni, které pak na splátky prodával. Díky tomu mohl pokračovat v rozšiřování rodového majetku, který považoval za hlavní oporu rodu.¹⁷⁰

Dne 16. února 1681 se Jan Adam I. ve Vídni oženil se svou sestřenicí Erdmundou Terezou z Dietrichsteina (1662–1737).¹⁷¹ V roce 1693 se stal komořím císaře a o rok později od něj převzal řád Zlatého rouna. V červenci 1698 byl jmenován prezidentem komise pro reorganizaci císařského fisku. Komise pod jeho vedením navrhla zvýšit státní úvěr, centralizovat pokladnu a podporovat obchod a rozvoj manufaktur.¹⁷²

Jan Adam I. rodový majetek rozšířil koupí panství Šternberk, Karlovec a Hodonín, Červený Hrádek v severních Čechách, Judenau u Tullnu a další panství v Rakousku a Uhrách.¹⁷³ Podařilo se mu také získat panství Schellenberg (1699) a hrabství Vaduz (1712), čímž položil základ budoucího Liechtensteinského knížectví.¹⁷⁴ V letech 1703–1705 byl prezidentem první rakouské státní

¹⁶⁶ VAŘEKA 2013.

¹⁶⁷ VAŘEKA 2009.

¹⁶⁸ Což vedlo k povstáním poddaných na severní Moravě. Ale také omezil také výdaje na pořádání parforsních honů.

¹⁶⁹ WINKELBAUER 1990.

¹⁷⁰ VAŘEKA/BRICHOTVÁ/KOUDELA 2013.

¹⁷¹ SCHMIDT 1988.

¹⁷² VAŘEKA/BRICHOTVÁ/KOUDELA 2013.

¹⁷³ WINKELBAUER 1995, 219.

¹⁷⁴ Koupil na Českomoravské vrchovině panství Poličku a Bystré za cenu 234 000 zl. V roce 1712 Směnil oba statky s posledním držitelem Hanibalem z Hohenemsu. Ten se do Bystré přesídlil i se svojí rodinou. Myšlenka knížectví nebyla nová, o knížectví usiloval i Karel I. v Opavě a Krnově. ŽUPANIČ 2001, 136.

banky Banco del Giro. Od roku 1705 do roku 1711 byl komisařem pro hospodářství Uher. Jeho postavení na císařském dvoře bylo neotřesitelné. Pro své schopnosti i obrovský majetek získal přídomek Bohatý.¹⁷⁵

Jan Adam I. hodně stavebně investoval. Díky postavení na habsburském dvoře bylo žádoucí, aby pobýval ve Vídni. Kníže si proto dal vystavět podle projektu Domenica Martinelliho (1650–1718) palác na Bankgasse, nazývaný majorátní pro odlišení od dalších liechtensteinských rezidencí.¹⁷⁶ Zahradní palác v Rossau navrhl Domenico Egidio Rossi (1659–1715).¹⁷⁷ Knížecí dvůr i umělecké sbírky se pak začaly přesouvat do Vídně a z Valtic se postupně stalo letní sídlo.¹⁷⁸ Za účasti Domenica Martinelliho a Johanna Bernarda Fischera z Erlachu (1656-1723) pokračovala přestavba valtického zámku v luxusní pohodlnou rezidenci.¹⁷⁹ Přestavovaly se i zámky v Lednici, Úsově, Lanškrouně a Šternberku.¹⁸⁰ V Lednici kníže nechal vybudovat rozsáhlou jízdárnu. Vypracováním návrhu pověřil Johanna Bernharda Fischera z Erlachu. Z monumentálního projektu čtyřkřídle jízdárny se v letech 1688-1698 realizovala pouze tři křídla.¹⁸¹ Stavbu jízdárny společně s přestavbou zámku dokončil Domenico Martinelli.¹⁸² Po zralé úvaze se kníže rozhodl ukončit stavbu plumovského zámku, který se nakonec nestal rezidencí rodu.¹⁸³

¹⁸¹ LORENZ 1980.

¹⁷⁶ Domenico Martinelli (30. 11. 1650 – 11. 9. 1719). Italský architekt. Pro Liechtensteiny roku 1705 postavil na základě plánů Enrica Johanna Zuccalliho (1642– 8. 3. 1724) městský palác (Bankgasse) a nástupce Domenica Egidia Rossiho (1. 9. 1659–19. 2. 1715), při práci na zahradním paláci Liechtenstein v Lichtentalu (dnes Vídeň-Alsergrund). Mezi jeho další projekty patří zámek pro hraběte Dominika Andrese Kaunitze. LORENZ 2006.

¹⁷⁷ Stavbu převzal v roce 1692 Domenico Martinelli. Stavba je kombinací městského a venkovského paláce v římském stylu, tzv. Palazzo in villa. Třípatrový palác o třinácti okenních osách v hlavním a sedmi osách v bočním průčelí. Ze strany do Fürstengasse je stavba doplněna dvojicí přízemních staveb, s nimiž vytváří čestný dvůr. Monumentální průčelí zdůrazňuje střední rizalit, což odpovídalo konzervativnímu založení knížete spíše než návrh Fischera z Erlachu. KRAFTNER 2016.

¹⁷⁸ KROUPA 2013.

¹⁷⁹ Monumentální přestavba vtiskla valtickému zámku jeho dnešní podobu.

Johan Bernard Fischer z Erlachu (?1653-1723). Architekt. Mezi jeho nejvýznamnější stavby pro Liechtensteiny patří komplex zámeckých koníren a jízdárny v Lednici, které dokončil Domenico Martinelli. ZATLOUKAL 2013, 169.

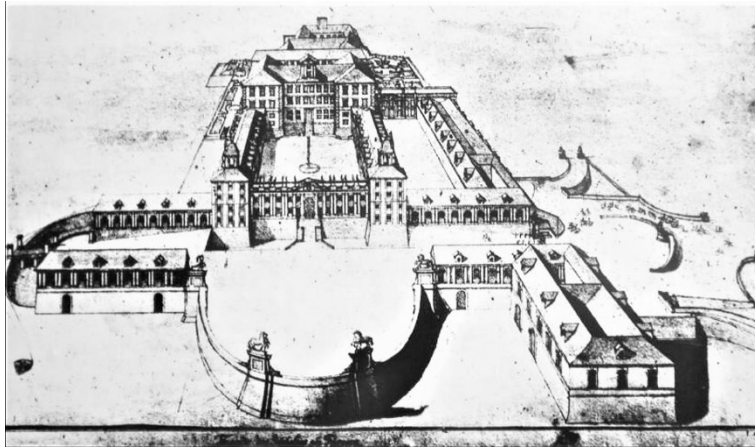
Mezi Fischerovy další nejvýznamnější realizace patří například Vranov nad Dyjí - rodový sál a kaple s rodinnou kryptou na zámku, poutní kostel Maria Kirchentel, Univerzitní kostel v Salzburgu, vídeňský městský palác pro Schönborn-Batthyány, obnova barokního hradu Goldburg pro hraběte Gundackera von Althana či Karlskirche ve Vídni. KREUL 2006.

¹⁸⁰ KONEČNÝ 2017, 39–43.

¹⁸¹ I tak se jí říkalo zámek koní.

¹⁸² Stavbu převzal v roce 1690.

¹⁸³ Bylo realizováno pouze jedno křídlo, později byl zámek upraven pro potřeby a byty úředníků. KRSEK/KUDĚLKA/STEHLÍK/VÁLKA 1996.

4. Zámek Valtice. Johann Anton Delsenbach 1721.

Dalším vládnoucím knížetem se stal syn Hartmana z Liechtensteina **Antonín Florián (1656–1721)**. Od mládí byl předurčen pro dvorskou službu. Jeho kavalírská cesta vedla přes Linec, Salzburg a Benátky do Říma, kde se mu dostalo skvělého vzdělání. Již v roce 1676 vstoupil do císařských služeb jako komorník a správce pokladny. V roce 1679 se oženil s hraběnkou Eleonorou Barborou z Thunu (1661–1723).¹⁸⁴ Císař Leopold I. delegoval knížete Antonína Floriána v roce 1691 jako mimořádného vyslance ke Svatému stolci.¹⁸⁵ Po návratu z Říma v roce 1693 byl jmenován hofmistrem arcivévody Karla a později nejvyšším císařským komořím.¹⁸⁶ O čtyři roky později obdržel řád Zlatého rouna. V roce 1704 doprovázel arcivévodu Karla do Španělska, kde byl na jeho dvoře prvním ministrem a hlavním pokladníkem.¹⁸⁷ Ve Španělsku se stal španělským grandem 1. třídy.¹⁸⁸

Od roku 1712 až do roku 1718 vedl s Josefem Václavem z Liechtensteina (1696–1772) spor o dědictví. Antonín Florián nezískal dědictvím hrabství Vaduz a panství Schellenberg, ani žádný z vídeňských paláců.¹⁸⁹ Proto se rozhodl pro přestavbu majorátního zámku ve Valticích na reprezentativní sídlo vhodné

¹⁸⁴ HÖRRMANN 1988.

¹⁸⁵ Zde se zúčastnil hned po svém příjezdu volby papeže Alexandra VIII., po jeho smrti ještě zažil volbu papeže Inocence XII. HÖRRMAN 1988.

¹⁸⁶ ŽUPANIČ 2001, 135.

¹⁸⁷ Antonín Florián vlastně řídil zahraniční politiku Španělska v právě probíhající válce o španělské dědictví. Od roku 1693 byl vychovatelem arcivévody Karla (budoucího císaře Karla VI.) ZATLOUKAL 2018, 61.

¹⁸⁸ ZATLOUKAL 2018, 63.

¹⁸⁹ HÖRRMAN 1988.

jeho jména.¹⁹⁰ V duchu španělského baroka byl zámek upravován podle projektu Antona Johanna Ospela (1677–1756), který působil ve službách Antona Floriána v letech 1713–1721.¹⁹¹ Do roku 1715 byla postavena nová jízdárna a přestavěna španělská stáj. O čtyři roky později započala výstavba kočároven, a vybudována příjezdová rampa z náměstí. Dále byly vystavěny místnosti správy, vinné sklepy a lisovna stojící naproti stájím.¹⁹² Kníže také nechal spojit obě rezidence Lednicko–valtickou alejí.¹⁹³

V roce 1718 stal držitelem obou liechtensteinských panství na Rýně.¹⁹⁴ Díky jeho úsilí byly o rok později hrabství Vaduz a panství Schellenberg vyhlášeno Suverénním knížectvím liechtensteinským a 343. státem Svaté říše římské národa německého.¹⁹⁵

Po konstituování knížectví a sloučení téměř všeho rodového majetku do rukou knížete Antonína Floriána byla upravována také správa panství. Z počátku 18. století pocházejí první zmínky o liechtensteinské dvorní kanceláři. Byla zřízena jedna spisovna a jeden archiv. Karolínská a gundakarovská spisovna byly uzavřeny, nicméně registratury jednotlivých panství zůstaly nadále zachovány.¹⁹⁶

Kníže Josef Václav (1696–1792) byl skvělým diplomatem i válečníkem a přítelem císařovny Marie Terezie.¹⁹⁷ Vladařem rodu byl celkem tři

¹⁹⁰ ZATLOUKAL 2018, 65–75.

¹⁹¹ Anton Johann Ospel byl rakouský architekt a stavitel. V letech 1711–1722 působil ve službách Liechtensteinů. SALGE 2007.

¹⁹² ZATLOUKAL 2012, 56.

¹⁹³ V roce 1715. ZATLOUKAL 2018, 65–75.

¹⁹⁴ Lichtensteinové nově dlouhou dobu usilovali o vlastní knížectví, jež by neslo jejich jméno. První pokus podnikl kníže Gundakar z Lichtensteina (panství Moravský Krumlov) druhý Karel I. (Krnovské panství).

¹⁹⁵ Na přímluvu císaře Karla VI. ŽUANIČ 2001, 136.

¹⁹⁶ VOLDÁN 1960.

¹⁹⁷ V roce 1725 naverboval vlastní dragounský pluk „Fürst von Liechtenstein“. Roku 1739 se kníže Josef Václav I. stal generálem jezdeckva. O pět let mu bylo svěřeno velení císařského dělostřelectva a 1745 vrchní velení císařské armády v Itálii. Kníže pobýval nedaleko Vídně na zámku Ebergassung, kde ho navštěvovali, stejně jako ve Valticích, císařovna Marie Terezie s Františkem Štěpánem Lotrinským), Císařovna Marie Terezie navštívila roku 1753 Valtice i částí dvora a manželem i budoucím císařem Josefem II. KONEČNÝ 2018, 135.

krát, v letech 1712–1718, 1732–1745 a 1748–1772.¹⁹⁸ V letech 1735 až 1741 zastupoval císaře jako velvyslanec v Berlíně a Paříži. V roce 1739 převzal řád Zlatého rouna.¹⁹⁹ Byl prvním příslušníkem vysoké šlechty, který přijal z rukou Marie Terezie titul *Celsissimus*.^{200?} O rok později byl princ prvním aristokratem, který za své zásluhy obdržel uherský řád sv. Štěpána.²⁰¹

Díky své službě v armádě se nemohl plně věnovat správě statků. Nejprve ji svěřil dvorní kanceláři.²⁰² Po roce 1748, kdy se stal hlavou rodu, se rozhodl jmenovat Františka Jana Chorinského z Ledské (1725–1812) plnomocným administrátorem panství.²⁰³

Vzdělaný a zcestovalý kníže dal přestavět lednický zámek. Původní barokní budovu nahradila dvoupatrová stavba s třinácti okenními osami a středním rizalitem s připojeným sloupcovým portikem s centrálním balkónem. Za jeho vlády byl v Lednici zbořen starý kostel a vystavěn nový farní kostel sv. Jakuba.²⁰⁴ Zcela dokončen byl i valtický zámek a podle projektu Antona Johanna Ospela (1722–1756) přestavěn zámek ve Willfersdorfu. Díky knížeti získala také Břeclav nový kostel sv. Václava (1753–56).²⁰⁵

Synovec Josefa Václava **František Josef (1726-1781)** vládl v letech 1772–1781. Skvělý diplomat stál v roce 1763 v čele poselstva, které jménem arcivévody Leopolda žádalo o ruku španělské infantky Marii Luisy. V roce 1767 se stal členem tajné rady a o čtyři roky později obdržel řád Zlatého rouna.²⁰⁶ Od roku 1788 se věnoval správě panství, výrazně rozšířených v roce 1772 v důsledku převzetí dědictví po Marii Terezii vévodkyni Savojské

¹⁹⁸ Nejdříve ze svého vlastního práva na trůn, později jako dědic Josefa Jana Adama a nakonec jako představitel rodu Liechtensteinů. KONEČNÝ 2017, 45.

¹⁹⁹ Od roku 1735 do roku 1736, byl císařský vyslanec do Berlína a byl velvyslancem v Paříži mezi 1738 a 1741. V roce 1760 doprovázel budoucí nevěstu Josefa II do Vídně. V letech 1737 až 1741 byl císařským vyslancem na dvoře francouzského krále Ludvíka XV. ve Versailles. BAUMSTARK 1990.

²⁰⁰ Ojedinělý titul náležející automaticky papeži, císaři a několika málo knížecím rodům. V Českých zemích náležel především knížatům – arcibiskupům a knížatům – biskupům. V oslovení byl užíván jako „Celessime princeps“, tj. Nejvznešenější kníže. Jinak je tento titul znám i jako „Celsitudo“. Laskavá rada PhDr. Bubna, Ph.D.

²⁰¹ BAUMSTARK 1990.

²⁰² VOLDÁN 1960.

²⁰³ MZA, F128, protokol cirkulářů, řada A č. 3 a řada C č. 152.

František Jan Chorinský z Ledské (1725– +1812) byl majitelem Veselí nad Moravou. Byl zakladatelem hlavní větve Chorinských. Patřil mezi osvícenské aristokraty se zájmem o vědu, umění, přírodu i podnikání. Pro svůj rod získal v roce 1761 hraběcí titul a v roce 1764 dědičný úřad korouhevnicka království českého.

²⁰⁴ KONEČNÝ, 2017, 47.

²⁰⁵ FILIP/VIEWEGHOVÁ/HYBLÍK 1997, 6.

²⁰⁶ KONEČNÝ 2017, 49.

(11. 5. 169 – 20. 2. 1772).²⁰⁷ Stejně jako Josefa Václava jej během jeho kavalírské cesty okouzila Francie.²⁰⁸

Podle nejnovější francouzské módy nechal přestavět své letní sídlo Lednici. Dvoupatrová budova na půdorysu písmene U byla členěna pouze ležecnicami mezi okny a akcentována pouze ústředním rizalitem s trojúhelným štítem, jemuž byl představen balkon nesený čtyřmi sloupy.²⁰⁹ Autorem projektu byl Isidore Ganeval (1730–1786).²¹⁰ Na zámek navazoval nově vznikající anglický park.²¹¹ František byl také nadšeným amatérským historikem.²¹²

Na odkaz svých předků navázal kníže **Alois I. z Liechtensteina (1759–1805)**. Vzdělaný a zcestovalý kníže se stal hlavou primogenitury již ve dvaceti dvou letech.²¹³ V roce 1783 oženil s hraběnkou Karolínou Enhelbertou Felicitas von Manderscheid–Blankenheim (1768–1831).²¹⁴

Kníže se narodil a žil na konci 18. století, resp. na začátku dlouhého 19. století, kdy spolu se změnami politickými, společenskými a sociálními dochází i k velkým změnám hospodářským. Byl nadšeným obdivovatelem anglického politického systému, průmyslu, dopravy i architektury. Věnoval se hospodářství, které rozsáhle modernizoval, zaváděl nové pěstitelské postupy.²¹⁵ Dal přivést nové užitkové i okrasné rostliny, mnohé i ze zámoří.²¹⁶ Pod dozorem knížete vycházela literatura, která přinášela nové poznatky širokým skupinám selského obyvatelstva.²¹⁷ Zámecká zahrada i sousední obora se radikálně proměňovaly na přírodní krajinářský park.²¹⁸

²⁰⁷ OULÍKOVÁ 2019.

²⁰⁸ V letech 1761–1762 Později procestoval Belgii, Holandsko a Francii, aby navázal nové kontakty a získal informace týkající se nových metod v hospodaření.

²⁰⁹ KONEČNÝ 2017, 53–55.

²¹⁰ Ganeval (Canevale) Isidorius Marcellus Amandus (asi 1730 – 2. 11. 1786) studoval na pařížské Akademii architektury (1753–54), pracoval u významného francouzského dekorátéra Giovanniho Niccola Servandoniho, s nímž také odjel 1760 do Vídně, kde se oženil a usadil. V roce 1765 se stal dvorním stavitelem knížat Liechtensteinů, pro něž navrhoval úpravy zámku v Lednici (1766–72) a zámku a kaple v Moravském Krumlově (1772). Stál také u zrodu anglického parku v Lednicko-valtickém areálu, který však nakonec dokončil jeho žák Josef Hardmuth. V roce 1775 se stal císařským architektem, který byl ředitelem parků v lednicko-valtické doméně a současně od roku 1781 vrchním stavebním ředitelem. KROUPA 2013.

²¹¹ KONEČNÝ 2015, 41.

²¹² FALKE 1882, 336.

²¹³ V roce 1771. BODNÁROVÁ 2013, 16.

²¹⁴ ZATLOUKAL, 2012, 173.

²¹⁵ Velká pozornost byla věnována chovu skotu a ovcí ale i rozvíjení průmyslu. ZATLOUKAL 2012, 173.

²¹⁶ Na cestu se vydal a sazenice dovezl Josef van der Schot. ZATLOUKAL 2012, 178.

²¹⁷ Výrazně doplnil svoji knihovnu, kterou velmi často rozšířil nákupem kompletních sbírek knih. ZATLOUKAL 2012, 173.

²¹⁸ Rozsáhlé úpravy podle Bernharda Petri (2. 4. 1767–28. 10. 1853) KRAFTNER 2016.

Jeho dvorním stavitelem a později nerozlučným přítelem se stal Josef Hardtmuth (1758–1816).²¹⁹ Díky harmonickému vztahu knížete a architekta mohly vzniknout stavby, které na vysoké úrovni refletovaly aktuální stylovou situaci středoevropské architektury. Ve Vídni vedl Josef Hardtmuth klasicistní přestavbu rodového paláce na Herrengasse. Hlavní těžiště jeho práce bylo ale v Lednici.²²⁰

Vznikly stavby formující významově romantický krajinářský park lednického zámku: Staré lázně, Sluneční chrámek, Čínský pavilon, Obelisk, Minaret a zámecké divadlo a také například kostel sv. Jakuba Většího v České Třebové.²²¹ Většina staveb byla provedena pod vedením Josefa Poppelacka (1780–1805).²²²

5. Plán čínského pavilonu v zámeckém parku.
Lednice.

²¹⁹Josef Hardtmuth (1758–1816). Od roku 1789 vrchní kreslíř a dozorce nad stavbami a 1805 ředitel stavebního úřadu v Lednici. Blízký přítel knížete Aloise I. První architektonickou samostatnou stavbou ve službách Liechtensteinů byla přestavba jejich paláce ve Vídni. Svými stavbami dotvářel Lednicko-valtický areál. Hardtmuth projektoval mimo jiné: přestavbu Nového zámku u Litovle (v zámeckém parku chrámek Přátelství a neogotickou myslivnu). Mezi jeho další práce patří stavba zámku v Adamově nebo kostela sv. Jakuba Většího v České Třebové. Navrhl klasicistní zámek v dolnorakouském Loosdorfu. KUTHAN 2014, 77–96.

²²⁰Svými stavbami dotvářel Lednicko-valtický areál. KUTHAN, 2014, 78–98.

²²¹V roce 1781 bylo dokončeno nenáročné neoklasicistní zámecké divadlo. Plány vytvořil Ing. Karel Rudcinský. KONEČNÝ 2018, 181.

²²²Josef Poppelack (2.3. 1780–3. 3. 1859) byl architekt a stavitel v liechtensteinských službách, architekt kníže Aloise I. a Johanna I. Josefa. Povedl stavby: Hraniční zámek v Hlohovci (podle plánů Franze Josefa Engela), kolonáda Na Reistně u Valtic (na základě plánů Josepha Hardtmutha), Chrám tří grácií (podle plánů Franze Josefa Engela), Schrattenberg kostel sv. Jana Křtitele (1843) a mnohé hospodářské stavby, hájenky. V roce 1837 projektoval restauraci zámku. KUTHAN 2014, 101.

Správě svých paství se Alois I. začal plně věnovat v roce 1786, kdy v cirkuláři z 30. prosince oznámil, že přebírá správu svých statků, odvolává Františka Jana Chorinského a ruší jeho administraci. Vše nyní spravovala dvorní kancelář ve Vídni.²²³

Kníže **Jan I. Josef Adam (1760–1836)** se ujal vlády v roce 1805.²²⁴ Jan I. se od mládí stejně jako jeho strýc Josef Václav věnoval vojenské kariéře. Byl velmi uznávaným vojevůdcem, za zásluhy byl v roce 1790 vyznamenán rytířským křížem vojenského řádu Marie Terezie.²²⁵ O dva roky později se oženil s Josefou Sofií z Fürstenberga-Weitru (1776–1848).²²⁶ Zúčastnil se bitvy tří císařů u Slavkova a po bitvě doprovázel císaře Františka II. na schůzku s Napoleonem u Spáleného mlýna.²²⁷ Od císaře Františka II. obdržel v roce 1806 řád Zlatého rouna, byl povýšen na maršála a jmenován velitelem Vídně a zemské hotovosti v Dolních Rakousích.²²⁸

Po roce 1809 se věnoval pouze správě svých panství.²²⁹ Zasloužil se o to, že se Liechtensteinské knížectví stalo v roce 1806 členem Rýnského spolku a dva roky později se připojilo k německé konfederaci. Nezávislost malého knížectví se mu podařilo uhájit i po rozpadu Rýnského spolku v roce 1813.²³⁰ I když jeho malé knížectví bylo nadále absolutistickou monarchií, snažil se kníže o zlepšování životních podmínek obyvatel a prosperitu země. Zrušil poddanství, reorganizoval zdravotní systém, zaručil svobodu usazování a zavedl povinnou školní docházku. Dne 9. listopadu 1818 potvrdil platnost nové ústavy.²³¹ Na svých panstvích zaváděl Jan I. po vzoru svého otce novinky v zemědělství, lesnictví i stavebnictví.²³²

²²³ BODNÁROVÁ 2013, 30.

²²⁴ SCHMIDT 1988.

²²⁵ FALKE 1877, 289.

²²⁶ ZATLOUKAL 2012, 173.

²²⁷ Tato významná historická událost byla zaznamenána francouzským klasicistním malířem Pierem-Paulem Prudhonem (1758 - † 1823) a rod uchovává obraz do dnešní doby. U Slavkova v roce 1805 bojoval kníže na svém pozoričském panství. ŽUPANIČ 2001, 138.

²²⁸ ZATLOUKAL 2012, 173.

²²⁹ V bitvách u Aspern a Wagramu (1809) byl těžce raněn. ZATLOUKAL 2012, 173.

²³⁰ V souvislosti s novým evropským uspořádáním vzešlým z Vídeňského kongresu se Liechtensteinsko dne 8. června 1815 ještě během jednání kongresu stalo členem nově založeného Německého spolku. FALKE 1882.

²³¹ <https://www.fuerstenhaus.li/de/>

²³² ZATLOUKAL, 2012, 173.

Po mnoha staletích se mu podařilo získat zpět rodový hrad Liechtenstein²³³ a panství Deutschlandsberg-Hollenegg, Neulengbach a Rosegg v Korutanech, která věnoval svým synům jako sekundo- a tertio-geniturní fideikomisy.²³⁴

6. Zámek a hrad Liechtenstein.
Franz Ferdinand Runk 1813.

Za jeho vlády došlo k radikální reorganizaci a vymezení kompetencí liechtensteinské dvorní kanceláře. Dne 20. června 1815 vydal stanovisko, které upravovalo ve 31 paragrafech její působnost, povinnosti a úkoly. Zahrnovalo agendu, podací protokoly, expedici, registraturu, domácí rodový archiv i hlavní pokladnu. Rozděleny byly rovněž kompetence a personální osazení vedení kanceláře. V čele dvorní kanceláře stál nejstarší dvorní rada, následovali tři dvorní radové, kabinetní sekretář, dva sekretáři, kancelářský revident, protokolista, dva kancelisté a dva sluhové. V kompetenci nejstaršího dvorního rady byly knížecí rodina, dům, právo, dědické smlouvy, diplomatické vztahy, styk s nejvyššími úřady, nadace a zřizování lesů. Dvorní radové dohlíželi na zemědělství, chov dobytka, rybníkářství, ovocnářství, reality, stáje, hřebčiny a s tím spojené účetnictví. Vídeňskou kancelář, provoz knížecího dvora, domácí hospodaření, dvorní kuchyni, hofminsterský úřad a knížecí komoru měl na starosti kabinetní sekretář. Ten také doprovázel knížete na cestách. Pokud vládnoucí kníže pobýval ve Vídni, odpovídal i za vedení expedice. Měl k dispozici adjunkta neboli protokolistu.²³⁵ V kanceláři byly vedeny dva protokoly: tajný a normální. Do

²³³ Dal opravit také opravit hrad Liechtenstein.

²³⁴ Na přelomu let 1820/21 získal panství Deutschlandsberg-Hollenegg (pro prince Františka de Paula), roku 1823 Neulengbach (pro prince Karla Jona) a roku 1831 panství Rosegg v Korutanech (pro prince Bedřicha). KNOZ/DVOŘÁK 2011.

²³⁵ MZA, F128.

tajného protokolu mohli nahlížet jen vládnoucí kníže a radové. Každý kníže měl k dispozici i svoji soukromou kancelář.²³⁶

Kníže využil svého majetku také ve stavební činnosti a zařadil se mezi největší evropské stavebníky své doby.²³⁷ V zámeckých parcích dal postavit lovecké zámečky, akvadukty, umělé zříceniny a další drobné stavby. Vše bylo doplněno usilovnou prací zahradníků přetvářejících krajinu ve velký romantický krajinářský park, v němž se rybníky střídají s romantickými zákoutími a průhledy na voluptuární stavby a společně vytvářející arkadickou krajinu.²³⁸

Mezi nevýznamnější architekty, kteří pro Jana I. pracovali, patřil již zmíněný Josef Hardtmuth, který v Lednici projektoval římský akvadukt, Nové lázně, Janův hrad a Chrám múz. Ve Valticích pak navrhl zámeček Belveder, Dianin chrám, kolonádu na Reistně, Nový dvůr a lovecké zámečky Pohansko a Lány.²³⁹ Také tyto stavby byly provedeny pod vedením Josefa Poppelacka.²⁴⁰

7. Dianin chrám v Bořím lese. Ferdinand Runk.

Po požáru byl podle architekto­vých plánů přestavěn Nový zámek u Litovle, v jehož parku vyrostly další parkové stavby jako například Chrámek přátelství

²³⁶ BODNÁROVÁ 2013.

²³⁷ KUTHAN 2014, 90.

²³⁸ Vybudoval ho Bernhard Petri. KUTHAN 2014, 91.

²³⁹ KRÁFTNER 2016.

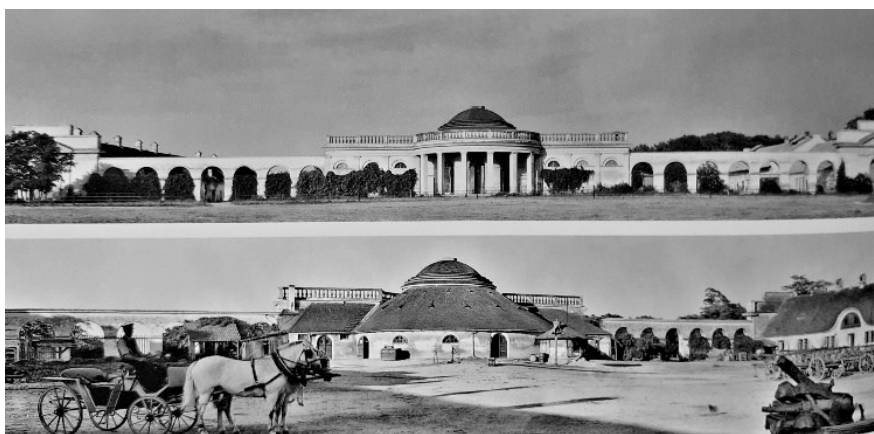
²⁴⁰ KONEČNÝ 2015.

a myslivna.²⁴¹ V Adamově vystavěl Karel Rudczinský (1751–1816) podle Hardtmuthova projektu zámek, obklopený parkem.²⁴²

8. Adamov.

Po odchodu Josefa Hardtmutha se stal stavebním ředitelem v Lednici Josef Kornhäusel (1782–1860).²⁴³ Dokončil Dianin chrám, Kolonádu na Reistně, zámečky Pohansko a Lány i Husarský chrámek u Mödlingu. Samostatně projektoval bránu do Liechtestejnského paláce ve Vídni, Rybníční zámek a Apollonův chrám v lednickém parku a katzelsdorfský zámeček.²⁴⁴ Navrhl také přestavbu společenského křídla zámku Lednice.²⁴⁵ V roce 1819 přijal

9. Nový Dvůr. Lednice.

²⁴¹ KONEČNÝ 2015, 109

²⁴² Knížecí ředitel, architekt a ředitel adamovských železáren. Lyčka 2016

²⁴³ Josef Kornhäusel (1782–1860). Stavební ředitel Liechtensteinů v letech 1812–1818. Dokončoval Hardtmuthovy stavby. Nerealizoval se jeho návrh liechtestejnské hrobky ve Vranově. KRAFTNER 2016.

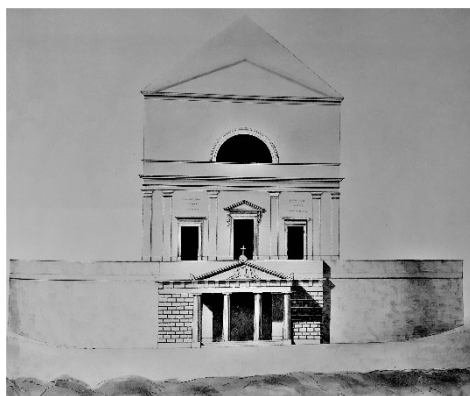
²⁴⁴ KUTHAN 2014.

²⁴⁵ KRÄFTNER 2016.

10. Nový dvůr. Johann Vincenz Reim.

místo stavebního ředitele v Lednici Josef Franz Engel (1776–1827).²⁴⁶ Dokončil Apollonův chrám (1817–1821). Připojil k Novému dvoru kruhový sallet (1820)²⁴⁷, vybudoval zámecké divadlo (1821), chrám Tří grácií (1824–1825) a Hraniční zámek. Řídil také přestavbu knížecího sídla v Hintenbrühlu, rodinné hrobky ve Vranově, dvora Wiesenhof v Mödlingu a kostelů Nanebevzetí P. Marie v Bučovicích a sv. Kateřiny v Horním Benešově.²⁴⁸

11. Joseph Franz Engel.
Plán liechtensteinské hrobky ve Vranově (1819).

²⁴⁶ Josef Franz Engel (1776–1827) byl stavebním ředitelem v Lednici. Dokončil stavbu Apollonova chrámu, projektoval zámecké divadlo v Lednici (1842 zbořené, aby uvolnilo místo pro skleník). Navrhl Chrám Tří Grácií a Hraničního zámku, přestavbu rodinné hrobky ve Vranově u Brna, dvůr Wiesenhof v Mödlingu. Přestavoval knížecí sídlo v Hintenbrühlu, kostely sv. Kateřiny v Horním Benešově a Nanebevzetí P. Marie v Bučovicích KUTHAN, 2014, 97–101.

²⁴⁷ KONEČNÝ 2015, 139. Plány pravděpodobně vytvořil Poppelack.

²⁴⁸ KRÄFTNER 2016.

Synovi Aloise I. z Liechtensteina, **Aloisovi II. (1796–1858)**, se dostalo vynikajícího vzdělání.²⁴⁹ Pro svoji budoucí roli vládce rodu byl připravován již od útlého věku. Jeho kavalírská cesta vedla do Itálie, kde navštívil mimo jiné i věhlasná muzea, galerie a kostely.²⁵⁰ Při návratu se zastavil i v Liechtensteinském knížectví.²⁵¹ V roce 1831 se oženil s hraběnkou Františkou Kinskou z Vchynic a Tetova (1813–1881). Dne 17. září 1836 obdržel kníže Alois II. řád Zlatého rouna.²⁵² O rok později byl císařem vyslán na korunovaci královny Viktorie.²⁵³ V roce 1854 dostal za své zásluhy velkokříž sv. Štěpána.²⁵⁴

Kníže Alois II. pokračoval v díle svého otce i děda a na svých statcích se snažil uplatnit především poznatky, které získal v Anglii. Zaváděl nové výrobní metody, věnoval se nejrozličnějším vědeckým aktivitám, které měly zlepšit rozvoj zemědělství a průmyslu.²⁵⁵ Na jeho panství vznikla z jeho popudu první zemědělská škola v habsburské monarchii.²⁵⁶ Kníže byl členem celkem 74 humanitárních, hospodářských, vědeckých a průmyslových sdružení a každoročně utratil značné částky na charitativní účely.²⁵⁷

Alois II. také reorganizoval knížecí správu. V roce 1838 vydal novou hlavní instrukci.²⁵⁸ Dvorní kancelář se stala nejvyšším úřadem a vše ostatní jí bylo podřízeno. Jejím úkolem bylo pečovat o zachování a řádné hospodaření s majetkem, informovat knížete o delikátních záležitostech, předkládat mu věci k rozhodnutí. Součástí práce kanceláře měl být i dokonalý přehled o majetku knížete. Veškerá pošta procházela přes dvorní kancelář, kde se rozhodovalo o tom, co je nutné předat k řešení knížeti.²⁵⁹ Úkolem kanceláře bylo také zajišťovat kontrolní činnost.²⁶⁰ V přesně definovaných případech mohla být

²⁴⁹ KONEČNÝ, 2017, 65.

²⁵⁰ ZATLOUKAL 2012, 173.

²⁵¹ Byl prvním z rodu, který navštívil své zaalpské knížectví.

²⁵² HAUPT 1983.

²⁵³ V roce 1835 byl vyslán na diplomatickou misi do Londýna, v roce 1836 se zúčastnil korunovace Ferdinanda V. Dobrotivého českého krále v Praze. Byl jedním z nejpravidelnějších a nejznámějších návštěvníků Dolnorakouského zemského sněmu. KUTHAN 2014, 342.

²⁵⁴ Fürstenhaus Liechtenstein. <https://www.fuerstenhaus.li/de/>

²⁵⁵ KUTHAN 2014, 343.

²⁵⁶ Fürstenhaus Liechtenstein. <https://www.fuerstenhaus.li/de/>

²⁵⁷ Fürstenhaus Liechtenstein. <https://www.fuerstenhaus.li/de/>

²⁵⁸ Vyšla dne 10. 4. 1838 ve Vídni. MZA, F128.

²⁵⁹ Nebylo ovšem nijak zakázáno se obracet na knížete přímo.

²⁶⁰ Ta byla realizována vyjížděkami, kterým se říkalo lokalizace.

působnost dvorské kanceláře rozšířena i vlastnoručním lístkem knížete. Samozřejmě každý kníže měl k dispozici nadále svoji soukromou kancelář.²⁶¹

Alois Josef II. pokračoval ve šlépějích svých předků i ve stavební činnosti. V letech 1836–1847 pro něj Peter **Hubert Desvignes (1804–1883)** přestavoval vídeňský barokní majorátní palác ve stylu druhého rokoka a v letech 1845–1858 projektoval přestavbu zámku v Lednici ve stylu anglické novogotiky. Navrhl také úvodní studii k lednickému zámeckému skleníku.²⁶² Dalším architektem ve službách Aloise Josefa II. byl Georg Wingelmüller (1810–1848).²⁶³ Projektoval mimo jiné zámecký skleník v Lednici, kapli sv. Huberta, hospodářský dvůr v Prechově, nedochovanou školu v Břeclavi, Čínský pavilonek, faru a Dům architektů v Lednici a vytvořil nerealizovaný návrh kostela sv. Bartoloměje v Katzelsdorfu.²⁶⁴ Po odchodu Georga Wingemüllera převzal v roce 1848 jeho funkci Johan Heindrich (1820–1878).²⁶⁵ Podle plánů svého předchůdce dokončil stavby kaple sv. Huberta u Valtic, fary a Domu architektů v Lednici.²⁶⁶ Samostatně navrhl kapli sv. Cyrila a Metoděje v Břeclavi a knížecích domů v Lednici.²⁶⁷ Podle projektu Josefa Hiesera dal kníže v roce 1857 postavit školu a kostel sv. Barbory v Adamově i například kostel sv. Aloise v Otnici.²⁶⁸

²⁶¹ MZA, F128.

²⁶² Hubert Desvignes se podílel na přestavbě, interiérových úpravách a vybavení Liechtensteinského majorátního paláce ve Vídni. Absolvent studia architektury u Williama Atkinsona na Královské akademii v Londýně. Od roku působil 1837–1849 v Liechtensteinských službách. Spolupracoval s Michalem Thonetem. ZATLOUKAL 2012, 166.

²⁶³ Georg Wingelmüller (1810–1848) Projektoval zámecký skleník v Lednici. Kaply sv. Huberta, nerealizovaný návrh kostela sv. Bartoloměje v Katzelsdorfu, hospodářský dvůr v Prechově, školu v Břeclavi, Čínský pavilonek, faru a dům architektů v Lednici. V letech 1845–46 byl vyslán na studijní cestu do Anglie, Skotska, Belgie, Francie a Švýcarska. Od roku 1830 vedoucí architekt ve Valticích o rok později ředitel stavební kanceláře ve Vídni, v roce 1841 architekt knížete Liechtensteina. Projektoval mimo jiné farní kostel sv. Galluse v Triesenu. KONEČNÝ 2017, 65.

²⁶⁴ MZA, F115, f. 6855

²⁶⁵ Johan Heindrich (1820–1878). V roce 1848 převzal po Georgovi Wingemüllerovi jeho funkci a podle jeho návrhů řídil stavby kaple sv. Huberta u Valtic, fary a domu architektů v Lednici. Navrhl kapli sv. Cyrila a Metoděje v Břeclavi a knížecích domů v Lednici. ZATLOUKAL 2012, 179.

²⁶⁶ ZATLOUKAL 2012, 170.

²⁶⁷ Ale projektoval i drobné stavby (1845 nářadovna v tesárně). MZA, F115.

²⁶⁸ BODNÁROVÁ 2013, 40, 66.

12. Zámek v Lednici. Hadolf Haun podle Franze Kaliwody (1857)

Jan II. z Liechtensteina

Kníže Jan II. z Liechtensteina hrál v životě Karla Weinbrennera nesporně zásadní roli. Vlastně jeho celý život a kariéra je s ním neodmyslitelně spjata.

Kníže Jan II. se narodil 5. října 1840 jako páté dítě knížete Aloise Josefa II. z Liechtensteina a Františky hraběnky Kinské na zámku ve Valticích.²⁶⁹ Dostalo se mu skvělého vzdělání. Studoval na univerzitách ve Vídni, Bonnu, Karlsruhe, Bruselu a Paříži. Kníže ovládal několik světových jazyků včetně češtiny.²⁷⁰ Na jeho *Grand Tour* ho doprovázel Karl Maria

Ludolf von Vogelsang (3. 9. 1818–8. 11. 1890), jehož názory měly na mladého knížete velký vliv.²⁷¹ Vládcem rodu se stal po smrti svého otce v pouhých

²⁶⁹ Kníže Jan II. měl devět sester: Marie (*Ferdinand hrabě Trauttmansdorff-Weinsberg), Karolína (*Alexander Schönburg-Hartenstein), Sofie (*Karel Löwenstein-Wertheim), Aloisie (*Jindřich hrabě Fünfirchen), Ida (*Adolf Josef ze Schwarzenbergu), Henrieta (*Alfred kníže z Liechtensteina), Anna (*Jiří kníže Lobkovic), Terezie (*Arnulf princ von Bayern), Fanciska a bratra knížete Františka II. (*Elsa von Gutmann). Rodokmen rodu Liechtensteinů, zámek Wilfersdorf. REICHEL, 1932, 27.

²⁷⁰ Češtinu, angličtinu, francouzštinu, italštinu a samozřejmě němčinu.

²⁷¹ Karl Maria Ludolf von Vogelsang pocházel se staré německé šlechtické rodiny. Vystudoval právo a politologii na univerzitách v Bonnu, Berlíně a Rostoku. V roce 1860 převzal vedení katolických konzervativních novin *Das Vaterland* a vedl je až do své smrti v roce 1890. Byl zastáncem anti-liberálního a antikapitalistického pohledu na svět a propagoval *křesťanský socialismus*. Zabýval se také problémy zemědělců a řemeslníků. V letech 1885 až 1887 byla vydána sbírka jeho *Esejů o sociálně politických a souvisejících tématech*. V roce 1890 byl založen Institut Karla von Vogelsanga pro studium dějin křesťanské demokracie v Rakousku. V roce 1979 spolkové ministerstvo vědy a výzkumu vyhlásilo *Státní cenu Karla von Vogelsanga* za dějiny sociálních věd. BADER 1990.

osmnácti letech.²⁷² Mladý kníže se věnoval svým statkům a reprezentaci rodu za něj převzal jeho mladší bratr František. (1853–1938).²⁷³

13. Kníže Jan II. z Liechtensteina.

Kníže Jan II. sídlil ve Valticích, Lednici a také na zámku Liechtenstein u Vídně. Vynikající znalosti politických, ekonomických i sociálních poměrů mu zcela jistě mu pomohly vyrovnat se změnami, které přinesla druhá polovina 19. a zejména první třetina 20. století.²⁷⁴ Mladý kníže se stáhl z politického života a v podstatě se jako jiní zástupci nejvyšší šlechty navázané na císařský dvůr ve Vídni také zůstal věrný tradičním hodnotám.²⁷⁵ To mu však nebránilo, aby se po vzoru svého otce zaměřil na zlepšení hospodaření i správy rodových panství.

²⁷² Protože ještě studoval, zastoupila jej po nějaký čas jeho matka kněžna Franciska. MZA Brno, F115, f. Cirkulář ze dne 20. 1. 1858 Johan II. Manifest ze dne 10. .1859. MZA, F128.

²⁷³ Byl atašé velvyslanectví v Bruselu a později v Petrohradě. KURENBERG 1932.

²⁷⁴ Velmi se zajímal o politiku a hospodářskou situaci v zemi, četl všechny noviny, ale i stenografické zprávy z jednání rakouského parlamentu. REICHEL 1933, 28.

Na rozdíl od časů Rakouské monarchie, v nově vzniklé republice to měli příslušníci šlechty o poznání složitější. Dříve oslavovaný kníže byl rázem zatracován jako vykořisťovatel chudých rolníků. Zejména levicové deníky volaly po urychleném provedení pozemkové reformy. Například večerník *Práva lidu* vyšel v roce 1920 článek *Liechtensteinské nebezpečí*. *ELBEL* 2012.

²⁷⁵ Byl loajální k rakouskému císaři, podporoval katolickou církev. Nedovolil svému bratrovi nerovný sňatek s neurozenou ženou. *Horčíčka* 2014, 20, 44.

Zakládal cukrovary, továrny a investoval do lehkého průmyslu.²⁷⁶ Na konci 19. století pragmaticky Jan II. z Liechtensteina pozemky, hospody, mlýny a až na výjimky i závody pronajal. Nechal si ve své gesci to, co bylo knížatům po celá nejbližší, lesní hospodářství.²⁷⁷

Kromě správy panství v habsburské monarchii, kníže věnoval péči také svému knížectví. V roce 1862 mu dal konstituční ústavu a v roce 1921 dodnes platnou ústavu.²⁷⁸

Kníže využil své znalosti a schopnosti svého správního aparátu i ekonomickou sílu svých panství i v oblasti sociální. Zakládal a podporoval nemocnice, sirotčince, školy i nejrůznější podpůrné zaměstnanecké fondy (Liechtensteinská úrazová pojišťovna).²⁷⁹ Pro své zaměstnance stavěl domy.²⁸⁰

Velké prostředky vynakládal i na podporu vědy a umění. Již v roce 1852 založil první lesnickou školu na Moravě a Slezsku.²⁸¹ Roku 1895 pak Vyšší ovocnářskou a zahradnickou školu v Lednici,²⁸² později v roce 1912 Ústav pro zušlechťování rostlin knížete Jana z Liechtensteina J. G. Mendela a ovocno–

²⁷⁶ Na černokosteleckém panství založil v roce 1892 cukrovar a další v nedalekých Pečkách o pět let později koupil. Své technické a ekonomické schopnosti využil také jako majitel keramických závodů v Poštorné a v Rakovníku (RAKO). Adamovské strojírny, které pronajal v roce 1880 a posléze v roce 1905 prodal firmě Marky&Broumovsky. KNOZ/DVOŘÁK 2011.

²⁷⁷ BRŇOVJÁK /ZÁŘICKÝ, 2008, 167.

²⁷⁸ Tato ústava byla významněji pozměněna až v roce 2003. Kníže Jan II. rovněž snížil daně a v roce 1868 zrušil armádu. V roce 1912 nechal vydat první liechtensteinskou poštovní známku. Po rozpadu habsburské monarchie Liechtensteinsko uzavřelo celní, poštovní a měnovou unii se Švýcarskem. Fürstenhaus Liechtenstein. <https://www.fuerstenhaus.li/de/> Za jeho vlády došlo pouze k rozšíření kompetence liechtensteinské dvorní kanceláře ve Vídni. Dne 4. 11. 1920 dostala kancelář ve Vídni nový statut. Voldán 1960.

²⁷⁹ Liechtensteinská úrazová pojišťovna byla založena v roce 1899. Ale nebyla to jen úrazová pojišťovna, knížecí zaměstnanci měli nárok na důchod. Kníže se rovněž staral o rozvoj školství i o bydlení svých zaměstnanců. K dispozici byla i školka. REICHEL 1933, 30. V Keramických závodech i Poštorné měli dělníci k dispozici jídelnu s terasou, byty, školku. MZA Brno, F129.

Z dalších staveb v Lednici se kníže podílel na založení ženské nemocnice. Na její provoz poté přispíval ročně 5 600 korun. Štědré podpoře Jana II. se těšila nemocnice Milosrdných bratří. V roce 1888 dal souhlas se stavbou zcela nové nemocniční budovy a současně na sebe vzal i veškeré finanční zajištění stavby. Nové vybavení nemocnice s kapacitou 50 lůžek pozvedlo nemocnici na moderní úroveň. V roce 1894 byla, opět nákladem Jana II., postavena výkrovní kaple a pitevní sál. Ve stejném roce pak ještě přibyl infekční pavilon, nazvaný podle otce Jana II., Aloisovo oddělení. KORDIOVSKÝ 2005, 16. Srov. KOUKAL/BRICHTOVÁ/KOLČAVA 1995. SOBEL 1892.

²⁸⁰ Kolonie v Poštorné, domy v Lednici, hájenky a mnohé další.

²⁸¹ Pro tyto účely věnoval zámeček Úsov. Zde také později vzniklo v roce 1898 Lesnické a lovecké muzeum. REICHEL 1932, 134,118.

²⁸² Byla vůbec první na Evropském kontinentě. Později v roce 1912 Ústav pro zušlechťování rostlin knížete Jana z Liechtensteina J. G. Mendela – dnes VŠ. Kníže Jan II. nejenže vybudoval ústavu umožnil, ale byl i jeho štedrým donátorem. ZATLOUKAL 2012, 80.

vinařskou školu ve Valticích.²⁸³ Díky Knížeti vznikla nejstarší přírodní rezervace na Moravě.²⁸⁴ Přispěl k vzniku Farmakologického ústavu při vídeňské univerzitě a Akademii věd ve Vídni.²⁸⁵ Na počátku 20. století věnoval velké úsilí památkové péči.²⁸⁶ Jako štědrý mecenáš se věnoval nejen rodinným uměleckým sbírkám, ale cenné exponáty daroval NG a Národnímu muzeu v Praze, Moravské galerii i Uměleckoprůmyslovému muzeu v Brně.²⁸⁷ Kníže byl také mecenášem Slezského zemského muzea v Opavě.²⁸⁸

Rovněž v charitativní činnosti byl kníže velmi štědrý. V letech 1875–1925 věnoval Jan II. na dobročinné účely okolo 73,5 milionu švýcarských franků.²⁸⁹

Obrovské finanční prostředky vynakládal i na stavební činnost. Seznam budov, které byly vystavěny díky jeho podpoře, je nesmírně dlouhý.²⁹⁰ Financoval nebo se podílel na výstavbě, přestavbě i opravách mnoha rodových rezidencí. V Rossau pro něj architekt Heinrich von Ferstel (7. 7. 1828–14. 7. 1883) postavil nový palác.²⁹¹

²⁸³ (1873). REICHEL 1932,85.

²⁸⁴ V Jeseníkách v oblasti Šerák-Keprný (1903) a později několik dalších, jmenuji alespoň Pálavu. JUŘÍK 2012,161.

²⁸⁵ Také podporoval výzkum rakoviny. Kníže Jan II. podporoval řadu vědeckých institucí jako např. Farmakologický ústav vídeňské univerzity a Akademii věd ve Vídni (ročně 10.000 zlatých), velké prostředky věnoval na výzkum rakoviny, kdy 15 let ročně daroval 50.000 zlatých. Na archeologické výzkumy v Malé Asii věnoval 58.000 zlatých. Juřík 2012,160. Srov. REICHEL 1932, 78.

²⁸⁶ Rekonstrukce hradu Liechtenstein, Šternberk a rezidence ve Vaduzu a restaurování staveb v Lednicko-valtickém areálu.

²⁸⁷ ZATLOUKAL 2012, 174.

²⁸⁸ Taktéž roku 1890 daroval pozemek pro stavbu nové budovy. MATEJKO–PETERKA 2016

²⁸⁹K 50. výročí jeho vlády v roce 1925 ústřední účtárna v Bučovicích spočítala: Nejvíce, 28 milionů, činily milodary jednotlivcům, 1,5 milionu na školství, 6 milionů na stavbu kostelů, 10,5 milionu pro vědu a umění, 5 milionů činily dary lichtenštejnskému knížectví a kolem 12 milionů připadlo na humanitární a charitativní činnost. Dalších 10,5 milionu švýcarských franků činily soukromé dary knížete. HOŘČIČKA / ŽUPANIČ 2017, 62.

²⁹⁰ MZA, F115, účty

²⁹¹ Inspirován Wilhelmem von Bode dal nově upravit budovu ve Vídni a významnými akvizicemi rozšířil knížecí sbírky. KRÄFTNER 2012.

Heinrich von Ferstel. Významný rakouský architekt, představitel historismu. Studoval na vídeňské akademii pod vedením Eduarda van der Nüllu (9. 1. 1812–4. 4. 1868), Augusta Sicarda von Sicardsburg (6. 12. 1813–11. 6. 1868). V roce 1866 byl jmenován profesorem na Polytechnické škole ve Vídni. O pět let později se stal hlavním vládním inspektorem veřejných prací a roku 1879 byl jmenován čestným občanem Vídně a povýšen císařem Františkem Josefem I. do šlechtického stavu. Roku 1882 mu bylo uděleno britské vyznamenání za architekturu Royal Gold Medal. Mezi jeho nejvýznamnější stavby patří například: Votiv křesťanské ve Vídni, Banka a burza ve Freyungu ve Vídni, Berglův palác v Brně, Českobratrský evangelický chrám Jana Amose Komenského v Brně, Muzeum umění a průmyslu ve Vídni (dnes Museum für angewandte Kunst), střední uměleckoprůmyslová škola (dnes Universität für angewandte Kunst Wien) ve Vídni, Hlavní budova vídeňské univerzity a mnohé další. KASSAL-MIKULA / WIBIRAL 1974

Rozsáhle byly rekonstruovány hrady ve Šternberku, Vaduzu i hrad Liechtenstein.²⁹²

Ve Vaduzu vedl restaurátorské práce Franz Wieser rytíř z Wiesenhortu (1848–1923).²⁹³ Hrady Liechtenstein a Šternberk byly restaurovány podle projektu architekta Karla Gangolsfa Kaysera (1837–1895).²⁹⁴ Rekonstrukci obou hradů dokončil Humbert Walcher von Molthein (1865–1926).²⁹⁵

Vrchním architektem dvorní stavební kanceláře ve Vídni byl v letech 1887–1925 Gustav von Neumann (1856–1928).²⁹⁶ Z tohoto titulu navrhl a pod jeho vedením byly provedeny mnohé stavby pro knížete Jana II. z Liechtensteina. Mezi nejvýznamnější realizace patří vládní palác ve Vaduzu. Navrhoval a rekonstruoval mnoho kostelů, loveckých chat a dalších. Za všechny jmenuji návrh kostela farních kostelů: sv. Jakuba Staršího v Ostrožské Lhotě, Nejsvětějšího srdce Páně ve Vídni, sv. Fridolína v Ruggellu, Nejsvětější Trojice v Giesshübelu, rekonstrukce farního kostela St. Othmara (Mödling), knížecí myslivny ve Vaduzu, hostinec v Adamsthalu, hájovna v Semeringu, lovecká chata v Maria Schutz a mnohé další.²⁹⁷

Pro knížete Jana II. pracoval také rakouský architekt Clemens Maximilian Kattner (1871–1945). Podle jeho projektu byla postavena budova Mendelea v Lednici.²⁹⁸

²⁹² VANCSA 1980

²⁹³ Na stavbu dohlížel přímo Jan II. Franz Wieser rytíř z Wiesenhortu (1848–1923.) Rakouský geograf, umělecký historik a univerzitní profesor na univerzitě v Innsbrucku. Působil jako dlouholetý člen správní rady tyrolského státního muzea Ferdinandeum a byl státním kurátorem. Od roku 1912 do roku 1922 byl státním konzervátorem pro Tyrolsko a od roku 1911 byl členem Státního památkového úřadu. SÖLCH 1924, 1-6.

²⁹⁴ Karel Gangolsf Kayser byl rakouský architekt ve službách císaře Maximiliána I. v Mexiku. Po návratu do Rakouska se věnoval rekonstrukci hradů. Studoval na Akademii výtvarných umění ve Vídni a na Mnichově. Byl auditorem architektury u Friedricha von Schmidta ve Vídni. Mezi jeho další realizace patří rekonstrukce hradů Kreuzenstein a Hardegg. VANCSA 1980, 11.

²⁹⁵ Humbert Walcher von Molthein studoval v letech 1891–1893 na vídeňské akademii. Poté pracoval ve studiu Carla Gangolfa Kaysera a od roku 1895 byl na volné noze. Až do své smrti v roce 1926 se specializoval na restaurování, rekonstrukci středověkých hradů a raně moderních hradů v Dolním Rakousku, Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Mezi jeho realizace patří například: Křivoklát, Zámek Castolovice, Zámek Fürstenstein, Červená Lhota. HÖSS 1908.

²⁹⁶ Gustav von Neumann studoval v letech 1877–1884 technickou školu ve Vídni. Poté dva roky na Akademii výtvarných umění ve Vídni u Friedricha von Schmidta. Od roku 1908 byl členem Ústředního sdružení rakouských architektů a od roku 1919 rakouské Asociace inženýrů a architektů. WAGNER-RIEGER 1970, 235, 241, 269.

²⁹⁷ SCHWARZ 1993. WORLIZ-WELLSPACHER 1989, 196.

²⁹⁸ Rakouský architekt Clemens Maximilian Kattner studoval od roku 1890 do roku 1892 u Friedricha von Schmidta na Akademii výtvarných umění ve Vídni. Od roku 1919 do roku 1938 byl ředitelem měsíčníku *Wiener Bauhütte*. Mezi jeho některé stavby patří například,

Ve výčtu staveb, přestaveb, oprav kostelů, veřejných budov, vil nebo bytů pro zaměstnance, hájenek, hospodářských budov, technických staveb postavených díky štědrosti knížete Jana II. by se vzhledem k rozsahu a neutuchající stavební činnosti liechtensteinské stavební kanceláře dalo pokračovat velmi dlouho.²⁹⁹ Jmenuji alespoň některé z nich: kostely sv. Jana Křtitele v Damníkově, Povýšení sv. Kříže v Lanžhotě, sv. Ondřeje v Dobermansdorfu, Navštívení Panny Marie v Poštorné, sv. Michaela archanděla v Ladné, sv. Bartoloměje v Katzelsdorfu, sv. Jakuba Staršího v Ostrožské Lhotě, sv. Bartoloměje v Hlohovci, sv. Bartoloměje v Krumsíně, sv. Petra a Pavla ve Smržicích, sv. Mikuláše ve Tvrdonicích. Kaple sv. Královny Panny Marie v Bullendorfu, sv. Víta v Erdpressu, v Mistelbachu (Valtice, Břeclav, Vápenky, Dambořice). Z veřejných budov to jsou například: nemocnice milosrdných bratří ve Valticích; ženská nemocnice, chudobinec, zahradnické školy a nádraží v Lednici. Školy a nádražní stanice v Poštorné. Další školy v Niederabsdorfu, Nových Mlýnech a Podivíně. Domy pro dělníky v Lednici, Valticích a nespočet hájenek.

Tyto a mnohé jiné stavby byly navrhovány a prováděny pod vedením architektů a inženýrů, u nichž známe pouze jen jména, a o jejichž životě dnes již nic nevíme. Dochovaly se pouze plány, které signovali. Mezi ně patří například Karl Pawelka, Max Zehenter, Emil Krick, Hauser, Augustin Kozlik, Antonín Papež, František Jeřábek, Josef Hieser, Klimek, Anderka.³⁰⁰ Velké množství staveb pro knížete navrhl na Jižní Moravě a v Dolním Rakousku Karel Weinbrenner. Jeho životu a práci jsou věnovány následující kapitoly.

Po vzniku samostatné Československé republiky se vystupňovala dlouholetá nevraživost proti šlechticům a zejména proti Liechtensteinům. Kníže byl rázem zatracován jako vykořisťovatel chudých rolníků. Změnil se i přístup úřadů, které dávaly Liechtensteinům otevřeně najevo, že nebudou brát ohled na rodinný fideikomis ani na mezinárodní suverenitu knížete Jana II.

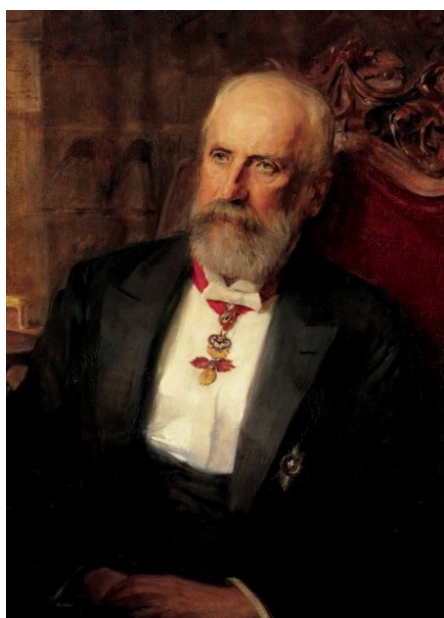
Mírový kostel v Gmündu, Kristův kostel a německý dům v Břeclavi, Kostel svatého Jana Evangelisty v Šumperku. <http://www.architektenlexikon.at/de/281.htm>.

²⁹⁹ Největší pozornost kníže pochopitelně věnoval Lednici a Valticím, kde se nacházela ro-
dová sídla.

³⁰⁰ Jména architektů a inženýrů byla získána v MZA. F115, z účtů a dopisů.

Následující pozemková reforma připravila rod Liechtensteinů o 57 % majetku. Soudní spory se vlekly až do roku května 1945, kdy byl zabaven veškerý majetek rodu na území Československého státu.³⁰¹

Knížete Jana II. si lidé na jeho panstvích vážili a byl zván Dobrotivý. Celý svůj život žil v podstatě v ústraní a důsledně se vyhýbal účasti na jakýchkoliv veřejných akcích. Prioritou byli pro něj jeho nejbližší a přátelé.³⁰² Velmi blízký vztah měl i ke své širší rodině, mezi které počítal některé své zaměstnance. Kníže Jan II. se nikdy neoženil a neměl žádné potomky. Je zatím druhým nejdéle vládnoucím evropským monarchou. Zemřel 11. února 1929 v kruhu svých blízkých.³⁰³ Pohřbu se zúčastnily i přes velmi silný mráz tisíce lidí.³⁰⁴ Kníže odpočívá v rodinné hrobce ve Vranově.

14. Kníže Johann II.

15. Nekrolog.

³⁰¹ HOŘČIČKA/ŽUPANIČ 2017.

³⁰² Například své 40. výročí vlády oslavil jen v kruhu svých blízkých. REICHEL, 1932, 80.

³⁰³ REICHEL, 1932, 198.

³⁰⁴ Tamtéž.

Dalším vládnoucím knížetem se stal Janův mladší bratr princ **František I. (28. 8. 1853–25. 6. 1938)**,³⁰⁵ diplomat, atašé na vyslanectví v Belgii a v letech 1894–1899 vyslanec v carském Rusku.³⁰⁶ Stejně jako jeho bratr se věnoval mnoho prostředků na charitativní péči a podporu umění, kultury a vědy.³⁰⁷ Kníže byl velkým odpůrcem nacismu a s nelibostí sledoval vývoj událostí v 30. letech 20. století. V roce 1938 předal vládu princovi Františku Josefovi.³⁰⁸ Kníže František I. byl posledním knížetem, který řídil zemi z Vídně a Valtic. Jeho smrtí se uzavřela jedna dějinná epocha rodu. Kníže František byl pohřben v rodové hrobce na Vranově.³⁰⁹

3.1. Liechtensteinové vlastníci, hospodáři, stavitelé, mecenáši

Liechtensteinové vždy patřili mezi přední evropské šlechtické rody. V průběhu několika staletí se jim dařilo postupně rozšiřovat svá panství, až se stali spolu se Schwarzenbergy největšími vlastníky půdy v nejen českých zemích, resp. v Československé republice, ale i v Evropě.³¹⁰ Prozíravým hospodařením se majetek rodu podařilo udržet i jejich potomkům.³¹¹ Jejich panství se rozkládala na území dnešních několika států a na počátku 20. století byl jejich rozsah přibližně 190000 hektarů a 640 obcí.³¹² V Čechách jim patřila

³⁰⁵ Kníže František I. převzal vládu v roce 1929 v době nastupující hospodářské krize. Alois se nástupnictví vzdal roku 1923 kvůli sňatku s arcivévodkyní Alžbětou Amálií, protože by byl nepřijatelný pro nástupnické státy Rakousko-Uherska. Vláda v knížectví měla připadnout jejich nejstaršímu synu Františkovi Josefovi. Ale kníže František I. se nároků na trůn nevzdal a po smrti bratra se ujal vlády. V roce 1929 oženil s Elsou von Gutmann. K tomuto sňatku dříve Jan II. nedal souhlas, protože Elsa von Gutmann nebyla urozeného původu.

³⁰⁶ Jeho zásluhou byla v roce 1907 zakoupena rozsáhlá knihovna (9.000 výtisků) ruského historika V. A. Bilbasova a byla založena katedra Východoevropské historie na vídeňské univerzitě. ŽUPANIČ 2001, 139.

³⁰⁷ Byl členem vídeňské akademie věd. HOOP 1938.

³⁰⁸ KONEČNÝ, 2017, 89.

³⁰⁹ HOOP 1938.

³¹⁰ Díky majetkovým ziskům Karla I., Maxmiliána a Gundakara se stali jedním z nejbohatších rodů Rakouska. KNOZ/DVOŘÁK 2011.

³¹¹ V Československu až do roku 1945.

³¹² KRAETZL 1903.

panství: Uhříněves, Škvorec, Kounice, Lanškroun, Radim, Rataje, Rumburk a Kostelec nad Černými lesy.

Na Moravě to byla panství: Úsov, Bučovice–Ždánice, Ruda nad Moravou, Branná (Kolštejn), Zábřeh, Břeclav, Karlovec, Uherský Ostroh, Plumov a Ptení, Pozořice, Adamov, Křtiny, Ruda nad Moravou, Valtice (do r. 1919 ležící v Rakousku), Šternberk, Klášterní Hradisko, Moravská Třebová, Lednice, Krnov s Opavou, Býkov a Brantice, Karlovec, Olomouc, Uherský Ostroh.

V Rakousku pak Schottwien mit Seebenstein, Fischhorn, Liechenthal, Judenau, Feste Liechtenstein, Rabensburg, Wilfersdorf. V Maďarsku to bylo panství Acs. Samozřejmě i Fürstentum Liechtenstein, Domäne Vaduz.

Dále pak zámek Velthurns v Tirolsku³¹³

Lichtensteinové, jako příslušníci významného šlechtického rodu, vždy zastávali velmi vysoká postavení na panovnických dvorech.³¹⁴ Knížecí synové byli vychovávaní a vzděláváni již od útlého dětství tak, aby mohli zastávat významné úřady na císařském dvoře.³¹⁵ Samozřejmě součástí jejich vzdělání byla kavalírská cesta, která jim pomohla nejen ke zdokonalení v jazycích a získání nových poznatků, ale i v diplomatické obratnosti a vymanění se z určité provinčnosti Rakouského císařství.

Lichtensteinové podporovali umění, vědu, školství, zemědělství i průmysl. Velké prostředky věnovali na charitativní účely. Byli vyhlášenými sběrateli umění a mecenáši umění. Karel Eusebius stál u zrodu jejich proslavené obrazárny.³¹⁶ Liechtensteinské umělecké sbírky v zahradním paláci ve Vídni byly na počátku 19. století zpřístupněny.³¹⁷ Byli velkými milovníky hudby i divadla a velkými mecenáši umělců. V zámeckém divadle (dostaveno 1790) ve Valticích působil stálý orchestr a kníže Alois I. najímal na sezónu i divadelní společnost. Byl také mecenášem Wolfganga Amadea Mozarta, u kterého si objednal Noční serenádu č. 12.³¹⁸ S Liechtensteiny byli v úzkém kontaktu i Vivaldi a Beethoven.³¹⁹

³¹³ MERKI 2013.

³¹⁴ KRAETZL 1903.

³¹⁵ Jako vojevůdci, diplomaté nebo vysocí úředníci.

³¹⁶ ZATLOUKAL 2012.

³¹⁷ KRÄFTNER 2012.

³¹⁸ KONEČNÝ 2018, 181.

³¹⁹ SEHNAL 2001, 337.

Na konci 18. století za vlády Josefa II. (1741–1790) jednoho z nejvýznamnějších panovnických představitelů evropského osvícenství a zejména po Velké francouzské revoluci došlo k zásadním změnám ve společnosti, které se dotkly všech vrstev obyvatel. Následující napoleonské války byly rozhraním mezi starou protoindustrializací a nastupující průmyslovou revolucí. Rozvoj průmyslu, dopravy i zemědělství se odrazil i ve správě rodového majetku. Liechtensteinové, stejně jako jiná evropská šlechta se inspirovali hlavně v Anglii, kde se v té době dařilo příslušníkům anglické šlechty spojit průmyslovou revoluci se správou panství. Vzdělání knížecích synů se nyní mimo jiného ještě více zaměřilo na ekonomiku, zemědělství, lesnictví i průmysl. Již na konci 18. století liechtensteinská správa zaváděla nové, moderní způsoby hospodaření. Protože byli velkými pozemkovými vlastníky, tak se věnovali především zemědělství, lesnictví a podnikům s tím spojených. Právě rostoucí potřeba železa pro industrializaci výroby a později budování železnic vedla šlechtu k zakládání podniků ve vlastní režii. Alois Josef I. založil v roce 1797 adamovské železářny.³²⁰ Jan II. pak zakládal cukrovary i další průmyslové závody.³²¹ Liechtensteinové, stejně jako jiná velká pozemková aristokracie zřizovali podniky na vlastní půdě, přičemž zdroje surovin potřebných k výrobě se obvykle vyskytovaly v jejich dosahu a zaměstnanci byli z řad vlastních poddaných. Na konci 19. století pragmaticky Jan II. z Liechtensteina pozemky, hospody, mlýny a až na výjimky i závody pronajal. Nechal si ve své gesci to, co bylo knížatům po celá staletí nejbližší, správu lesů a honitbu.³²²

Po roce 1848 kdy došlo k odstranění všech vrchnostenských práv, zanikla tím i poslední podstata aristokratických privilegií. Nástup agresivního nacionalismu v revolučních letech 1848 způsobil, že kosmopolitní aristokracie provázaná příbuzenskými svazky, pro kterou byl jazyk prostředkem komunikace, nikoliv národní identifikace, částečně ustoupila z politické scény.³²³ Velká část nejvyšší šlechty se s tím nedokázala vnitřně vyrovnat a fakticky se snažila ignorovat společenské změny. V konzervativním Rakousku tak mezi sebe vysoká šlechta nepouštěla žádné nově nobilitované šlechtice, a dokonce

³²⁰ Alois Josef I. založil v roce 1797 adamovské železářny, 1880 pronajal firmě Märky Broumovsky a Schulz, 1905 jim ho prodali. KNOZ/ DVOŘÁK 2011.

³²¹ Většinou cukrovary (Pečky) a cihelny či keramičky (Rako a Poštorná).

³²² Keramické závody v Poštorné si ponechali. Pozemky pronajali Kuffnerovi – cukrovar.,

³²³ KNOZ/DVOŘÁK 2011

ani neurozené manžele.³²⁴ Liechtensteinové byli sice starým šlechtickým rodem, ale nikoliv českým. Byli svrchovanými vládci suverénního Liechtensteinského knížectví, ale všechny úřady, včetně sídel členů rodu se nacházely v rakouské monarchii. Jejich mateřským jazykem byla němčina a veškerý personál i zaměstnanci byli v naprosté většině občané Rakouska-Uherska, kteří hovořili a psali v tomto jazyce.³²⁵ Jan II. byl jediným suverénním panovníkem, který byl současně členem parlamentu Rakouska–Uherska.³²⁶ Navíc se Liechtensteinové museli vypořádat s dědictvím po svých předcích, kdy Karel I. z Liechtensteina byl v českých zemích považován za ničemu a odpadlíka, který dal popravit po stavovském povstání české pány, a ještě na tom zbohatl. Ve druhé polovině 19. století v Čechách i na Moravě až na výjimky platilo, že šlechta je konzervativní a zpátečnická a jediný pokrokový a nezkažený je prostý lid.³²⁷ Vládnoucí kníže Jan II. se stáhl z politického života a věnoval se správě panství, vědě, umění a charitativní činnosti.³²⁸

Dostatek finančních prostředků se promítl i do všech odvětví stavební činnosti. Liechtensteinové budovali své vlastní velké rezidence, které se staly správními, ekonomickými, společenskými a kulturními středisky jejich panství. Jejich paláce a zámky byly centry společenského života.³²⁹ Na druhé straně některé další původní či získané rezidence byly postupně přestavovány na sídla hospodářské správy.³³⁰ Nejvýraznější rozkvět stavební činnosti nastal ve druhé polovině 18. století, kdy byl majetek rodu konsolidován a tento trend trval v podstatě až do roku 1945.³³¹ Rezidence rodu ale i sakrální stavby byly

³²⁴ Také liechtensteiňští princové se nemohli, pokud chtěli vládnout rodu oženit mimo svůj stav. Jan II se tak nikdy neoženil a František až v pozdním věku, kdy byl vládnoucím knížetem.

³²⁵ MZA, F115, dokumenty a dopisy.

³²⁶ HORČIČKA/ŽUPANIČ 2017, 67.

³²⁷ HORČIČKA/ŽUPANIČ 2017, 37.

³²⁸ ZATLOUKAL 2012.

³²⁹ Liechtensteinské rezidence občas hostily i císařský pár s doprovodem. 1790 Leopold II. s manželkou a doprovodem, neapolský král Ferdinand IV. s chotí, arcivévoda František s chotí a další arcivévodové, Marie Terezie byla také častým hostem u svého přítele knížete Václava Josefa. KONEČNÝ 2018.

³³⁰ Patronátní právo měli Liechtensteinové ke 238 kostelům a 175 ti farám. Mnoho kostelů bylo budováno v souvislosti s rekatolizací českých zemí po stavovském povstání. Převážná většina až ve druhé polovině 18. století, kdy se politická a ekonomická situace rodu stabilizovala. Autorčin statistický průzkum a KARETZL 1903.

³³¹ Stavělo se i mezi válkami i v průběhu II. světové války. Například kostel sv. Mikuláše ve Tvrdoňovicích (1941).

přestavovány vždy podle nejnovějších trendů v evropské architektuře. Na-prostá většina patronátních kostelů Liechtensteinů byla postavena nebo radikálně přestavěna ve druhé polovině 18. století.³³² Přirozeně byly budovány i stavby hospodářského charakteru, které zajišťovaly prosperitu panství.³³³ Nemalé prostředky Liechtensteinové věnovali také na stavby veřejného či charitativního charakteru.³³⁴ I když někdy docházelo k omezení velkých investic přesto je jejich stavební činnost impozantní a nemá na našem území obdoby.

Velkorysá a neutuchající stavební činnost musela být nějakým způsobem řízena, protože organizace stavebnictví na tak rozsáhlém území byla jistě velmi složitá. Bylo tedy nutné ustavit efektivní správu i v případě stavebnictví. Stavební počiny byly dlouho rozděleny na voluptuární a nevoluptuární.³³⁵ Voluptuární stavby, stejně jako u ostatní objednavatelů z řad církve nebo později i bohatého měšťanstva byly svěřovány výhradně předním evropským architektům. Realizací, dohledem nad těmito stavbami a nad velkými hospodářskými stavbami byl pověřen Isidor Ganeval (1730 – 1786), který byl ředitelem parků v Lednicko–valtické doméně a současně od roku 1781 vrchním stavebním ředitelem.³³⁶ Ostatní bylo zastřešováno do 18. století liechtensteinskou dvorní kanceláří ve Vídni.³³⁷ Alois I. se rozhodl zaměstnat úředníka, který měl na starosti všechny nevoluptuární stavby.³³⁸ Prvním doloženým je Kryštof Fabich,³³⁹ jehož povinností bylo kontrolovat hospodárnost stavební činnost na panstvích: Ostroh, Ždánice, Bučovice, Plumov, Šternberk, Úsov, Zábřeh, Ruda na Moravě,

³³² Patronátní právo měli Liechtensteinové ke 238 kostelům a 175 ti farám. Mnoho kostelů bylo budováno v souvislosti s rekatolizací českých zemí po stavovském povstání. Převážná většina až ve druhé polovině 18. století, kdy se politická a ekonomická situace rodu stabilizovala. Autorčin statistický průzkum a BODNÁROVÁ 2013, 21–28.

³³³ Tisíce dohovaných plánů: MZA, F115.

³³⁴ HORČIČKA/ŽUPANIČ 2017, 69.

³³⁵ Voluptuární sloužící k osobní potřebě knížete a hospodářské. V 19. st. obě složky splynuly. Hospodářské stavby stavěli místní mistři. VOLDÁN 1960.

³³⁶ KUTHAN 2014.

³³⁷ Oběžník od hraběte Františka Chorinského, plnomocného administrátora ze dne 21. 2. 1782 MZA. Brno, F128, č. 5, 160.

³³⁸ Důraz je kladen na šetrnost, spolupráci jednotlivých složek a žádné úplatky. Vše vždy muselo být schváleno architektem. Je podepsaná knížetem Aloisem z Liechtensteina. MZA Brno, F115, VOLDÁN, 1960, 5.

³³⁹ První instrukce se nezachovala, ale v oběžník z 21. února 1782, který vydal hrabě František Chorinský z Ledské ano. MZA, F128, 5.

Branná, Opava, Krnov, Lanškroun a Moravská Třebová.³⁴⁰ Úkol to byl víc než náročný a tak v zatím nejstarší zachované instrukci z ledna 1786 byl jmenován Kryštof Fabich vrchním stavebním ředitelem a dostal na výpomoc dva stavební dohláze. ³⁴¹ Tato instrukce o dvaceti bodech se stala základem liechtensteinského stavitelství.³⁴² Architekti se stali přímo zaměstnanci dvorní stavební kanceláře.³⁴³

3. 2. Dvorní stavební kancelář

Poté, co kníže Alois I. z Liechtensteina odvolal dosavadního administrátora svých panství hraběte Františka Karla Chorinského, převzala veškerou správu, tedy i stavebnictví, liechtensteinská dvorní kancelář ve Vídni.³⁴⁴ Aby novou agendu bylo možné zvládnout, byly zřízeny inspektoráty na Moravě a v Rakousku. Sídlily ve Wilfersdorfu, Ostrohu, Šternberku a Moravské Třebové. ³⁴⁵

V roce 1818 byla vydána nová, podstatně důkladnější instrukce.³⁴⁶ Panství byla podle této instrukce rozdělena na části:

I. Wilfersdorf, Valtice, Rabensburg, Lednice, Břeclav. Sídlo bylo ve Valticích.

II. Ždánice, Bučovice, Pozořice, Ostroh se sídlem ve Ždánicích.

³⁴⁰ Zajímavé bylo, že měl kontrolovat nejen samotné stavby, jejich vyúčtování a hospodárné nakládání s materiálem, ale také to, zda si úředníci neúčtují i náklady na stavby sloužící výhradně k jejich pohodlí.

³⁴¹ Pomocnými stavebními dohláze se stali: Josef Fabich (syn Kryštofa Fabicha) a Leopold Herz. Každý, včetně Kryštofa Fabicha měli na starost část panství. Současně byl jmenován také stavební inspektor Ignac Riedr. VOLDÁN 1960, 10.

Jednalo se o panství: Bučovice, Břeclav, a Lednici, Rabensburg, Ždánice, Wilfersdorf, Ostroh, Valtice, Judeau a Ebergassing, Pozořice, Plumov, Šternberg, Opava, Krnov, Branná, Ruda na Moravě, Zábřeh, Moravská Třebová a Úsov, Lanškroun, Kostelec nad Černými lesy, Škvorec a Uhříněves, Kounice, Radim, Rataje, Roztoky, Rumburk a domy v Praze.

³⁴² Dne 16. února 1786 ji podepsal ve Vídni kníže Alois z Liechtensteina. MZA, F115. V průběhu dalších let vycházely další oběžníky a cirkuláře, kterých je zachováno v MZA velké množství.

³⁴³ Vše vždy muselo být schváleno nadřízeným. Aby bylo toto dodržováno, byl jmenován také stavební inspektor Ignac Riedr. Pomocné práce vykonávali buď přímo zaměstnanci knížete, nebo byli najímáni místní obyvatelé.

³⁴⁴ V cirkuláři z 30. prosince 1786. MZA, F128.

³⁴⁵ Z 26. ledna 1787. V Čechách již byly dříve v Kostelci nad Černými lesy. VOLDÁN 1960, 26.

³⁴⁶ Dne 22. září 1818, za vlády Jana Josefa I. Tamtéž.

III. Moravská Třebová, Lanškroun, Zábřeh, Ruda na Moravě a Kolštejn. Sídlní byla Moravská Třebová.

IV. Plumov, Úsov, Šternberk, Karlovec se sídlem v Plumově.

V. Opava a Krnov. Sídlní byla Opava.

VI. Kostelec nad Černými lesy, Radim, Kounice, Uhříněves, Škvorec, Rataje a Rumburk. Sídlo bylo v Kostelci.

Judenau, veste Liechtenstein, Liechtenstahl byly zvlášť.

Řízením byli pověřeni okresní inženýři, pouze ve Valticích a Opavě architekti.³⁴⁷

Přestavba lednického zámku byla finančně velmi náročná, a tak byla za vlády Jana II. přijata úsporná opatření. Omezila se výstavba nových objektů, stavební okrskové úřady na venkově vyjma Lednického byly zrušeny.

Jejich agendu převzal vídeňský stavební úřad.³⁴⁸ Všechny velkostatky byly rozděleny do tří sekcí:

I. vídeňské domy a vodovody, velkostatky Ács, Lichtenthal, Stuppach, Veste Liechtenstein, Judenau, Wilfersdorf, Rabensburg a Valtice.

II. Moravská Třebová, Branná (dříve Kolštejn), Ruda s Alojsovem, Zábřeh, Úsov, Šternberk s Adamovem, Plumov, Opava a Krnov.

III. Radim, Kounice, Kostelec nad Černými lesy, Rataje, Uhříněves se Škvorcem, Rumburk a Lanškroun.

K instrukci je připojeno rozsáhlé poučení pro zaměstnance. Ovšem již v roce 1897 proběhla nová reorganizace.³⁴⁹ V roce 1906 byl dosavadní stavební úřad ve Vídni zrušen a změněn na stavební referát dvorní kanceláře.³⁵⁰ Úřad dvorního stavebního rady byl zrušen a architekt rytíř Gustav von Neumann dosud

³⁴⁷ Instrukce má tři části. První část je rozdělená na dva úseky. První úsek se zabývá hierarchií zaměstnanců, druhý prováděním staveb, inventarizací budov atp. Stavby byly rozděleny na sídla, lesní budovy, kostely, mosty a další hospodářské objekty. Druhá část obsahuje v prvním oddílu stavebně technické záležitosti, ve druhém se zabývá vyhotovením plánů a výdaji, rozpočtování prací. Třetí část obsahuje návody na výpočty, manuály, tabulky atp.

³⁴⁸ Normálie vydaná dne 15. 12. 1861 rušila instrukci z roku 1818. Z Liechtenteinského stavebnictví byly vyloučeny patronátní stavby. Omezila se výstavba nových objektů, zrušily se okrskové stavební úřady. Zůstal jen Lednický. Byl posílen personál na stavebním úřadu ve Vídni, který měl teď vše pod svojí správou. MZA, F128.

³⁴⁹ V roce 1 2. 7. 1897, oběžníkem č. 6077/1897. MZA, F128.

MZA Brno, F128, cirkulář: 23.6.1889 č. 7685 a 12.3.1890 č. 3160 –stavby kostelů, kaplí, far, škol a ostatních veřejných objektů.

³⁵⁰ Cirkulář ze dne 15.10.1906. MZA, F128, č.117. Měl vstoupit v platnost 1. 1. 190.

zastávající tuto funkci, byl dán k dispozici knížeti. Pro stavební práce bylo stanoveno pět okrskových stavebních úřadů.

I. Vídeňský spravoval panství Judenau, Schottwien, Ostroh a důležité průmyslové objekty. Vrchním inženýrem první třídy byl jmenován vrchní inženýr I. třídy Jindřich Pawelka.

II. Lednický, pod vedením architekta Karla Weinbrennera zahrnoval Lednici, Valtice, Wilfersdorf, Břeclav, Hohenau, Rabensburg. Inženýrem byl zde stanoven Max Zehetner.

III. Olomoucký pod vedením inženýra Emila Kricka se vztahoval na panství Krnov, Opava, Úsov, Ruda na Moravě, Kolštej, Zábřeh, Bučovice a Ždánice.

IV. Pod Moravskou Třebovou spadala panství Plumov, Ptín, Moravská Třebová, Lanškroun, Pozořice, Adamov, Křtiny. Zde byl jmenován vrchním inženýrem Karel rytíř von Pfeiffer.

V. okrsek v Uhříněvsi pod vedením vrchního inženýra Antona Kauska zahrnoval panství Uhříněves, Škvorec, Kostelec nad Černými lesy, Radim, Kounice, Rataje, Rumburk, Fischhorn, Český Brod a Pečky.

Oběžník z roku 1906 nebyl však realizován v celé šíři, protože čtvrtý okrsek v Moravské Třebové nebyl konstituován. Rytíři von Pfeiferovi bylo ze zdravotních důvodů umožněno zůstat ve Vídni a tak Plumov, Ptín, Pozořice, Adamov a Křtiny přešly pod Olomouc. Moravská Třebová a Lanškroun do Uhříněvsi a Wilfersdorf pod Vídeň.³⁵¹

V roce 1920 v důsledku první pozemkové reformy byly všechny okrskové úřady zrušeny.³⁵² Zůstalo pouze ústřední stavební ředitelství v Olomouci a v Lednici expozitura pro archiv plánů.³⁵³ Po znárodnění v roce 1945 všechny tyto úřady zanikly.³⁵⁴

³⁵¹ MZA Brno, F115, VOLDÁN 1960. 10, MZA Brno, fond 128, č.117.

³⁵² MZA Brno, F115, VOLDÁN 1960. 10, 35.

³⁵³ Pod vedením Emila Kricka.

³⁵⁴ HORČIČKA 2007.

5. Karel Weinbrenner

Carl Weinbrenner
Architekt

17. Karel Weinbrenner.

5.1. Mládí

Carl Maria Johann Weinbrenner se narodil 15. 10. 1856 v Brně jako nejmladší ze čtyř synů Josefa a Francisky Weinbrennerových.³⁵⁵ Pokřtěn byl o tři dny později v kostele Nanebevzetí Panny Marie.³⁵⁶ Rodina bydlela v Pekařské ulici č. 78/424) v Brně.³⁵⁷ Otec byl komorním komisařem (*k. k. Cameral-Commissär*).³⁵⁸ Nejstarší bratr Karla Weinbrennera Emil (18. 1. 1846–16. 3. 1879) byl dómským vikářem a konzistorním archivářem a registrátorem v Brně (Petrov).³⁵⁹ Druhý bratr Othmar Ignaz (4. 7. 1847–22. 8. 1917) byl zemským vrchním účetním radou v Brně a třetí Richard Maria Josef (3. 1. 1855–7. 5. 1939) c. k. policejním radou ve Vídni.³⁶⁰

Výtvarné nadání Karla Weinbrennera se projevilo již při studiu na brněnské reálce (1867–1875).³⁶¹ Dvě školní práce, kresba hlavy podle sádrového modelu a barevný návrh dekorativní fresky v dobově oblíbeném pompejském stylu vypovídá o jeho kreslířské zručnosti.³⁶² **[18]** Toto nadání bylo možná impulzem k jeho dalšímu směřování. Intelektuální ovzduší v rodině

³⁵⁵ Josef Calarantius Vincentius Weinbrenner (13. 8. 1794–6. 11. 1877) Matrika, Staré Brno – u Nebevzetí Panny Marie, s. 248, Z: 1837–1882 a Franciska Josepha, rozená Pittner (23./24. 8. 1822–6. 7. 1897), Brno-Staré Brno u Nanebevzetí Panny Marie 1892–1914, f. 91 Bünner Zeitung, 20.11.1877, č. 266, 1066, oznámení o úmrtí.

³⁵⁶ Matrika. Brno-Staré Brno u Nanebevzetí Panny Marie, N: 1848–1862, 173.

³⁵⁷ ZECKEL 1862, 54.

³⁵⁸ Těžko přeložitelná a vysvětlitelná funkce.

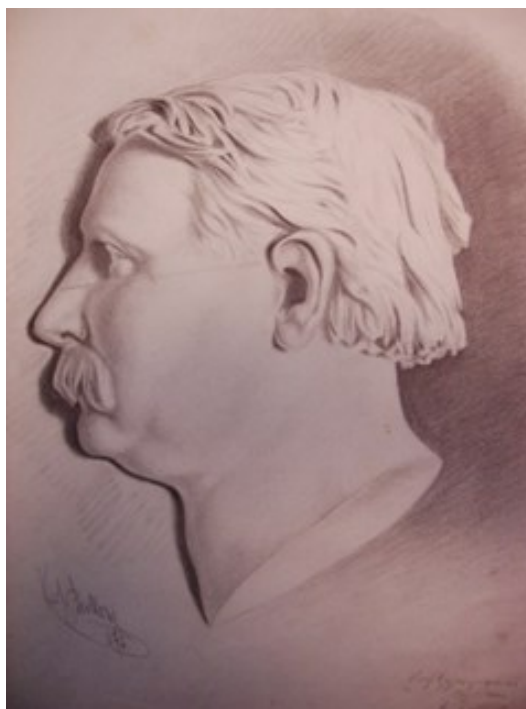
³⁵⁹ Od roku 1871 do roku 1876, kdy ze zdravotních důvodů odešel na odpočinek. *Catalogus venerabilis cleri dioeceseos Brunensis anno reparatae salustis 1878*, č. 1, 23.

³⁶⁰ Othmar, vrchní zemský účetní rada. HELLER 1912, 234.

Richard, c. k. policejní rada ve Vídni, vedoucí policejního komisariátu Wien-Währing, *Politický kalendář občanský a adresář zemí koruny České na rok 1904*, 364.

³⁶¹ *Programm der k. k. Realschule in Brünn, 1872*, 37.

³⁶² Pocházejí z let 1873–4, podepsán je na ní i prof. Pescha. MZA, F115, f. 8534, kdy byl žákem šesté třídy, MZA, F115, f. 8538.

18. Kresba hlavy.
Karel Weinbrenner.

mohlo v kombinaci s pragmatickým přístupem k životu v dobře situované středostavovské rodině pravděpodobně vyústit v rozhodnutí umožnit nejmladšímu synovi studium na brněnské technice.³⁶³ Na tu byl Karel Weinbrenner přijat jako řádný posluchač 4. října 1875.³⁶⁴

Brněnská technika dlouho fungovala spíše jako střední škola. Až dne 4. května 1873 byl brněnský technický institut prohlášen říšským zákonem č. 92 za vysokou školu, a tak se částečně vymanil ze své provinčnosti.³⁶⁵ Prvním voleným ředitelem brněnské techniky byl Alfred Regner Ritter von Bleyleben (16. 2. 1827– 29. 8. 1909).³⁶⁶

³⁶³ Bratr Emil byl literárně činný. V roce 1877 vyšla v Brně jeho kniha: Bisthum Brünn. Otmar a Richard byli zase státní úředníci.

³⁶⁴ Protokol o imatrikulaci. MZA, fond B34, německá technická univerzita v Brně, kniha č. 236 imatrikulace č. 5 Registrační číslo 146. Srov. FRIEDL, 2011–2020, 11.

Toto studium nevedl ve svém životopise pro Min. kultu. NA, spis profesorů, f. 23.

³⁶⁵ ŠÍŠMA 2004, 26.

³⁶⁶ Alfred Regner Ritter von Bleyleben (16. 2. 1827 – 29. 8. 1909) pocházel z velmi starého šlechtického rodu. Studoval na Tereziánské rytířské akademii ve Vídni a poté se věnoval studiu práv. V roce 1847 vstoupil do státní služby. V roce 1851 byl jmenován profesorem na technickém učilišti v Brně a na technice působil do roku 1898. Byl prvním voleným ředitelem brněnské techniky. ŠÍŠMA 2004, 124.

Výraznou osobností technické univerzity byl i Gustav Adolf Peschka (30. 8. 1830–29. 8. 1903).³⁶⁷

O studiu Karla Weinbrennera není známo téměř nic. Jediné údaje, které poskytl fond techniky v Moravském zemském archivu v Brně, jsou následující: Dne 20. 3. 1876 byl Weinbrenner klasifikován stupněm „dobrý“ v předmětové mineralogii, 21. 7. 1876 také stupněm „dobrý“ v petrografii a 25. 7. 1876 dokončil předměty geometrie a konstrukční kreslení s prospěchem „velmi dobrým“.³⁶⁸ Během studia také absolvoval vojenskou službu.³⁶⁹ Kromě těchto archivních dokumentů se z dob studia zachoval pouze akvarel, který namaloval v roce 1876.[19]³⁷⁰

19. Akvarel: Reflexe na rovném zrcadlovém povrchu.
Karel Weinbrenner.

³⁶⁷ Gustav Adolf Peschka (30. 8. 1830 – 29. 8. 1903). V roce 1857 byl jmenován profesorem mechaniky, nauky o strojích, strojního kreslení a deskriptivní geometrie na technické akademii ve Lvově. Od roku 1864 byl profesorem mechaniky a po roce 1867 deskriptivní geometrie na technice v Brně. ŠIŠMA 2004, 56.

³⁶⁸ MZA. Archiv B34 Německé technické univerzity v Brně, kniha č. 236.

³⁶⁹ Dne 10. října 1875 byl 10. října 1875 byl dobrovolně na vlastní náklady přidělen k 1. kompanii, jako student technické vysoké školy. Dne 30. března 1877 jmenován desátníkem a 30. září převeden do rezervy. Digitální studovna Ministerstva Obrany ČR: Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1881, 1885.

³⁷⁰ Dne 21. října 2017 Catherine Saiko objevila Weinbrennerův akvarel z roku 1876 na eBay dnes v majetku Dietra Friedla.

Po dvou letech na brněnské technice odešel Karel Weinbrenner studovat do Vídně.³⁷¹ Toto rozhodnutí mohlo být ovlivněno aktuální proměnou Brna v moderní metropoli. Z Vídně sem byl přímo importován koncept *Ringstrasse* a nejen na ní tu vznikala jedinečný soubor staveb.³⁷² Řadu budov zde realizovali přední rakouští architekti, například Ludwig Förster (8. 10. 1797–13. 6. 1863), Theophil Edvard von Hansen (13. 7. 1813–17. 2. 1891), Heinrich Ferstel (7. 7. 1828–14. 7. 1883), Ferdinand Fellner ml. (19. 4. 1847–22. 3. 1916), Hermann Gottlieb Hellmer (13. 7. 1849–2. 4. 1919), Eduard van der Nüll (9. 1. 1812–4. 4. 1868), August Siccard von Siccardsburg (6. 12. 1813–11. 6. 1868). Vedle nich se ale uplatnili také výborní architekti místní, například Josef Arnold (24. 12. 1824–12. 8. 1887), Alois Prastorfer (16. 8. 1846–5. 12. 1910), August Prokop (15. 8. 1838–18. 8. 1915), Germano Wanderley (21. 4. 1845–31. 10. 1904).³⁷³ Pro architekturu ale růst významu Brna nikdy nepřevážil roli blízké Vídně, která zůstávala pro další stylový vývoj určující jak prestižními stavbami na *Ringstrasse*, tak disputacemi o stylu a dalším směřování architektury, jejichž podstatná část se děla na půdě vídeňské Akademie výtvarných umění a vídeňské polytechniky.³⁷⁴ Je dosti pravděpodobné, že rozhodnutí pokračovat ve studiu ve Vídni ovlivnilo také to, že se mladý Karel Weinbrenner mohl s jejími učiteli setkat přímo v Brně.

V akademickém roce 1877–78 se zapsal na vídeňskou techniku. Navštěvoval přednášky pod vedením barona Heinricha von Ferstla.³⁷⁵ První státní zkoušku složil s vyznamenáním dne 27. 10. 1881. Do července 1882 absolvoval zkoušky ze všech předepsaných předmětů a podal žádost o přijetí k druhé státní zkoušce.³⁷⁶

Již při studiu zřejmě Weinbrenner projevil značné schopnosti a cílevědomost, i když nijak nevybočoval z řad jiných studentů. Od roku 1882 byl asistentem Karla Königa (3. 12. 1841–27. 4. 1915) pro antické stavitelství.³⁷⁷ Současně mu byly svěřeny přednášky na téma malířské perspektivy³⁷⁸. V roce 1881

³⁷¹ MZK, K. k. technische Hochschule, 1899, 96. Verzeichnis der an der K. k. technischen Hochschule, 1899, 96.

³⁷² ZATLOUKAL 1997.

³⁷³ ZATLOUKAL 1997.

³⁷⁴ V letech 1875–76, NA ČR, Sg7Professoren Parg A-Z, kart. 259.

³⁷⁵ První rok mu byl odpuštěn, nastupoval hned do 2. ročníku. FRIEDL 2011–2020, 13.

³⁷⁶ Tamtéž.

³⁷⁷ BODNÁROVÁ, 2013, 37.

³⁷⁸ REICHEL 1932, 102.

se Karel Weinbrenner zapsal na vídeňskou akademii, kde byl žákem speciální školy architektury vedené Friedrichem von Schmidtem (22. 10. 1825–23. 1. 1891).³⁷⁹ Z dob studií se zachovaly jeho čtyři kresby: mužský akt, figurální kresba, pavilon v parku, návrh pavilonu v berlínské ZOO a schodiště v budově ve Vídni. V roce 1882 dokumentoval kostelní lavice³⁸⁰ v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Brně.³⁸¹ Je možné, že spolupracoval s Friedrichem von Schmidtem na stavbě vídeňské radnice, ale zatím jsem proto nenašla žádný přímý odkaz.³⁸² Během studia získal moravské stipendium.³⁸³ Nezachoval se ani jeho závěrečný návrh, zadávaný obvykle studentům na konci studia.

Bez pramenů z nedochované pozůstalosti nelze určit, jaké vztahy měl Weinbrenner se svými učiteli a spolužáky. S jistou mírou pravděpodobnosti lze konstatovat, že se mohl setkávat s Friedrichem Ohmannem (21. 12. 1858– 6. 4. 1927)³⁸⁴ nebo Otto Schmidtem (27. 6. 1857–1921)³⁸⁵, kteří studovali na akademii ve stejných letech. Nejvíce však byli spjati s jeho životem Gustav Ritter von Neumann (19. 6. 1859–14. 5. 1928) a Max Zehenter (1886–?). První z nich pracoval po studiu v liechtensteinské dvorní stavební kanceláři ve Vídni, druhý byl

³⁷⁹ Weinbrenner Carl, geb. 15. Oktober 1856 in Brünn, Mähren, deutsch, katholisch, Heima-tadresse: Brünn, Bäcker-gasse Nr. 37, Vorbildung: Technische Hochschule Wien. Wohnad-res-sen in Wien: I., Universitätsplatz 1, 3. Stock, bzw. ab SS 1883: I., Wollzeile 31, 3. Stock Ab Okt. 1881 in der Specialschule für Architektur des Prof. Friedrich v. Schmidt, WS/SS 1881/82 und WS/SS 1882/83. Abgang mit Austrittszeugnis (Fr. v. Schmidt) vom 21. Juli 1883. Für die Dauer der Studien an der Akademie bezog er ein Mährisches Stipendium in Höhe von 210 fl. jährlich. Universitätsarchiv der Akademie der bild. Künste Aufnahme-listen, Bände 108-111, I.1881/82 bis II.1882/83.

³⁸⁰ ČEŠKOVÁ 2012, 34.

³⁸¹ Kostel, kam chodila rodina Karla Weinbrennera na bohoslužby. Matrika, Staré Brno—u Nebevzetí Panny Marie.

³⁸² WEISS 1883. Zde je mimo jiné kresba heliografie sálu, podle Dietra Friedla navržená Car-lem Weinbrennerem. Žádný odkaz na Weinbrennerovo jméno v knize není.

³⁸³ MZK, Brünn-er Zeitung, č. 281, 10. 12. 1881, 3.

³⁸⁴ Friedrich Ohmann (21. 12. 1858–6. 4. 1927) po studiu střední školy ve Lvově a v Černovi-cích (1870–1877) studoval v letech 1877–1882 na Technické univerzitě ve Vídni u profesorů Heinricha von Ferstela a Karla Königa. V letech 1882–1883 pokračoval ve studiu na Akademii výtvarných umění ve Vídni u profesora Friedricha von Schmidta. Některé realizace: budova Plodinové burzy na Senovážném nám. v Praze (1894-95), Severočeské muzeum v Liberci (1897-98), novobaroční novostavba Hofburgu (1899-1907), secesní budovy vídeňského měst-ského parku (1903-06). VYBÍRAL 2013, 12–337.

³⁸⁵ Otto Schmidt (27. 6. 1857–1921) po studiu architektury na vídeňské akademii mu byl za-dán úkol jeho učitelem Friedrichem von Schmidtem rekonstruovat hrad Runkelstein v Bol-zanu.

dlouholetým Weinbrennerovým asistentem ve stavební kanceláři v Lenici.³⁸⁶

Jak Friedrich von Schmidt, tak hlavně jeho žák Josef Mocker (22. 11. 1835–15. 11. 1899), kterého tím von Schmidt pověřil, jezdili se studenty po celém území Rakouské říše.³⁸⁷ Těchto studijních cest se účastnil i Karel Weinbrenner.³⁸⁸

Po absolvování akademie nastoupil do kroměřížské stavební kanceláře.³⁸⁹ Zde se podílel se na restaurování olomouckého dómu.³⁹⁰ V konceptu svého životopisu pro Ministerstvo kultu a vyučování Karel Weinbrenner napsal, že přímo navrhoval boční fasádu chórové (kanovnické) kaple sv. Cyrila a Metoděje, přistavěné ke katedrále sv. Václava. Vzhledem k tomu, že přestavba byla řízena přímo kardinálem Bedřichem Egonem z Fürstenberka (8. 10. 1813–20. 8. 1892), podle projektu a pod vedením Gustava Merety (26. 6. 1832 –4. 8. 1888) a Karel Weinbrenner byl zaměstnán ve stavební kanceláři pouze jeden rok, je pravděpodobné, že plány spíše rozkresloval.³⁹¹ Z tohoto období se v olomouckém archivu zachovalo pouze několik jeho kreseb.³⁹² V Olomouci se poprvé setkal s knížetem Janem II. z Liechtensteina a předložil

³⁸⁶ REICHEL 1932, 102.

Gustav Ritter von Neumann (19. 6. 1859–14. 5. 1928). Syn architekta Franze von Neumanna staršího a bratr Franze Rittera von Neumanna byl mimořádným posluchačem na stavební škole vídeňské vysoké školy technické. V roce 1884 přešel na Akademii výtvarných umění ve Vídni na mistrovskou školu Friedricha von Schmidta. V roce 1887 se stal dvorním architektem knížete Lichtenštejna Johanna II. Současně ale pracoval jako nezávislý architekt. V liechtensteinských službách působil do roku 1925. SCHWARZ 1993.

³⁸⁷ Josef Mocker. Absolvent Vysoké školy technické v Praze a Akademie výtvarných umění ve Vídni. Člen České akademie věd a umění. Významný představitel neogotiky. Byl zastáncem puristického přístupu v restaurování památek. Sepsal několik publikací o problematice restaurování památek. Významné projekty: Kostel svatého Prokopa na Žižkově, Chrám sv. Ludmily. Karlštejn, Konopiště, Křivoklát, katedrála svatého Bartoloměje v Plzni, chrám svaté Barbory v Kutné Hoře, Katedrála svatého Víta, Václava a Vojtěcha (1873-99). VLČEK 2004, 431.

³⁸⁸ PETRASOVÁ 1999, 9.

³⁸⁹ ZATLOUKAL 2016, 448.

³⁹⁰ ZATLOUKAL 2002.

³⁹¹ Bedřich Egon z Fürstenberka, kardinál. V letech 1853 až 1892 šestý arcibiskup olomoucký. BUBEN 2000, 83–86.

Gustav Meretta studoval na VUT v Brně. Hlavní inženýr a diecézní stavitel v Kroměříži. Některé z jeho projektů: kostel Vykupitele v Ostravě (1883–1889), nyní katedrála, dokončil Max von Ferstel. Obnova katedrály sv. Václava v Olomouci, kostely sv. Petra a Pavla v Ratajích a svaté Kateřiny ve Slezských Rudolticích. BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ/PETRASOVÁ /LORENZOVA 2001, 271.

³⁹² Zemský archiv v Opavě. Číslo listu NAD: 1434 | Značka fondu: ÚŘAS Kroměříž | Fond: Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž. Číslo pomůcky: 817 | Inventární číslo: 57134 | Signatura: P313-320. Typ evid. jedn.: Pořadové číslo | Číslo evid. jedn.: 16157-16164 Obsah: Plán kanovnického chóru u olomouckého dómu | Časový rozsah: 1883.

mu některé své kresby³⁹³. Jeho přirozené výtvarné nadání zřejmě Jana II. zaujalo. Jak se později ukázalo, bylo toto setkání pro další život mladého architekta klíčové.³⁹⁴

V roce 1883 nebo 1884 Weinbrenner opustil místo v kroměřížské kanceláři a odjel na několik měsíců na studijní cestu do Budapešti.³⁹⁵ Po návratu do Vídně mu jeho bývalý učitel dojednal přijetí u knížete Jana II. z Liechtensteina, který mu nabídl místo ve své stavební kanceláři ve Vídni.³⁹⁶

Friedrich von Schmidt vždy pomáhal svým studentům na počátku jejich kariéry a některé své čerstvé absolventy doporučoval také Janovi II. z Liechtensteina.³⁹⁷

³⁹³ REICHL 1932, 102.

³⁹⁴ BODNÁROVÁ 2011, 37.

³⁹⁵ Jeho vlastní životopis. NA ČR, Sg7Professoren Parg A-Z, kart. 259.

³⁹⁶ BODNÁROVÁ 2011, 37.

³⁹⁷ REICHL 1932, 102.

4. 2. Liechtensteinská dvorní stavební kancelář ve Vídni (1884–1887)

V roce 1884 tedy Karel Weinberenner vstoupil do liechtensteinských služeb. Jistě v tu dobu netušil, že bude celý jeho život i tvorba spjata s princem Janem II. Pro první rok jeho působení v knížecích službách se zatím podařilo najít pouze jeden jím signovaný plán projektu kostela sv. Jana Křtitele v Damníkově. [20]

Tato první, Karlem Weinbrennerem samostatně navržená sakrální stavba plně prozrazuje studium u Friedricha von Schmidt na vídeňské Akademii. Styl přísného historismu koresponduje s projekty jeho spolužáka a později kolegy v liechtensteinské dvorní stavební kanceláři Gustavem von Neumann. Kostel byl postaven přesně podle Weinbrennerova návrhu, ovšem až o deset let později.³⁹⁸

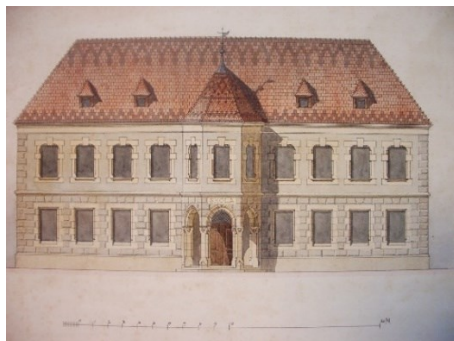

20. Kostel sv. Ondřeje Damníkov.

³⁹⁸ MZA, F115, f. 2427–2513.

V už zmíněném konceptu svého životopisu určenému pro Ministerstvo kultu a školství ve Vídni Weinbrenner mimo jiné píše, že navrhoval školy. Dieter Friedl (*1957) z toho vyvodil, že se jedná o německou školu a domy pro učitele v Lednici.³⁹⁹ Podle účtů ale projektoval dům s byty pro učitele Carl von Pfeiffer. Vzhledem k tomu, že německá škola v Lednici je stylově naprosto identická s budovou bytů pro učitele, je velmi pravděpodobné, že i škola byla navržena Carlem von Pfeiffer. Navíc i další návrhy staveb v Lednici vytvořené Karlem Weinbrennerem vykazují jiné charakteristické znaky. Petr Czajkowski (*1969) ve své knize *Britanika&Liechtensteiniana* připisal Karel Weinbrenner projekt budovy české školy v Poštorné.⁴⁰⁰ Ta byla postavena však daleko dříve, stavba byla ukončena v roce 1874.

Na sklonku roku 1885 Karel Weinbrenner navrhl školy ve Tvrdonicích a v Niederbasdorfu. Obě školní budovy nijak nevybočují z tehdy obvyklé podoby variací daného architektonického typu. Škola v Tvrdonicích ale nebyla realizována podle původního plánu. **[21]** Nepostavený vstupní rizalit by její průčelí obohatil a budova by získala individuálnější charakter (1885).⁴⁰¹ **[22]**

21. Původní návrh školy Tvrdonice.

22. Škola Tvrdonice.

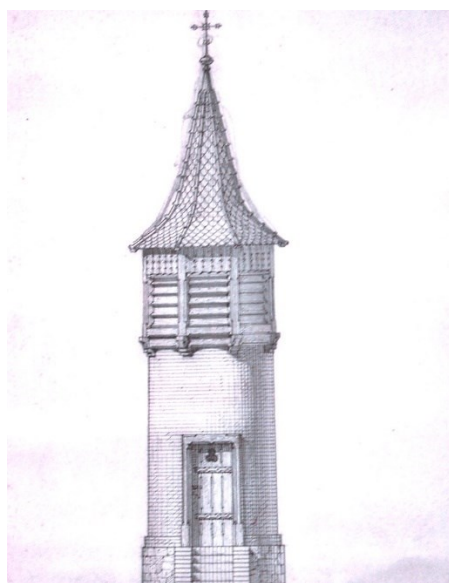
³⁹⁹ Dieter Friedl (*1957). Bývalý ředitel muzea v Bernhardsthalu. Srov. FRIEDL 2011–2020, 83. Plány obou budov nejsou ani datovány ani signovány, MZA, F115, f.239. K. Weinbrenner skutečně navrhl několik školních budov, ve svém životopise měl pravděpodobně na mysli školy obecně. Weinbrennerův vlastní životopis. NA ČR, Sg7Professoren Parg A-Z, kart. 259.

⁴⁰⁰ Srov. CZAJKOWSKI 2016, 203. K záměně mohlo dojít i tím, že budova je z režného zdiva. Škola byla vysvěcena 27. 11. 1874. Památkový katalog NPÚ.

⁴⁰¹ MZA, F115, f. 1457. Podobný rizalit použil Weinbrenner například na faře ve Velkých Bílovicích.

Obě školy mají již progresivnější dispozici s prostornými světlými učebnami, záchody na každém patře a byty pro učitele, škola ve Tvrdonicích byla však větší. Nacházelo se v ní pět učeben, stejný počet bytů pro učitele a kabinet. Charakteristickým rysem všech profánních liechtensteinských staveb, tedy i škol bylo hospodářské zázemí (sklepy, stáje, chlévy, kůlny).

Kníže si chtěl zřejmě ověřit schopnosti mladého architekta, a tak mu byly zadávány velmi různorodé úkoly. Po návrhu kostela a školy byl pověřen vypracováním plánu hájenky, hospodářské budovy, zvonice a lavic v zámeckém parku ve Valticích.⁴⁰² Zatímco malá hájovna v Horním lese u Lednice je ještě zcela standardní liechtensteinskou hájovnou, zvonice v Nových Mlýnech má individuální nadčasovou podobu (1885). Stavbu z režného zdiva na kruhovém půdorysu s dřevěnou konstrukcí zvonového patra kryje osmihranný jehlan střechy. Válcový plášť je prolomen jediným vstupním otvorem se zdobenými zárubněmi a dřevěnými dveřmi, k němuž se původně vystupovalo po sedmi schodech.⁴⁰³ **[23]**

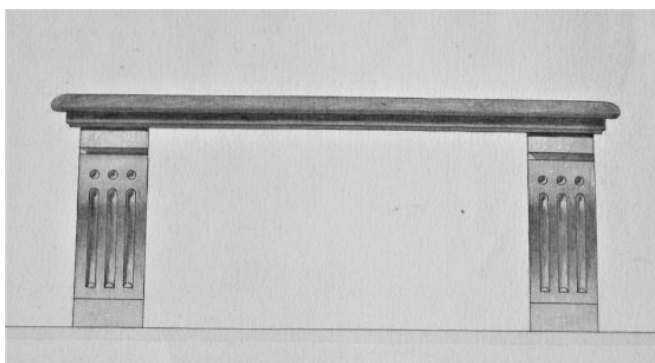

23. Plán zvonice.
Nové Mlýny.

⁴⁵⁶ Zachoval se ještě návrh malé stavby (stáj a dřevník) u hájenky v Dolním lese u Lednice a vikýře Vlašicovy hájenky.

⁴⁰³ Zvonice se dochovala téměř v intaktním stavu, pouze dveře i zárubně jsou vyměněné.

Lavice v zámeckém parku ve Valticích jsou pak volnou variací na barokní téma (1886). **[24]**

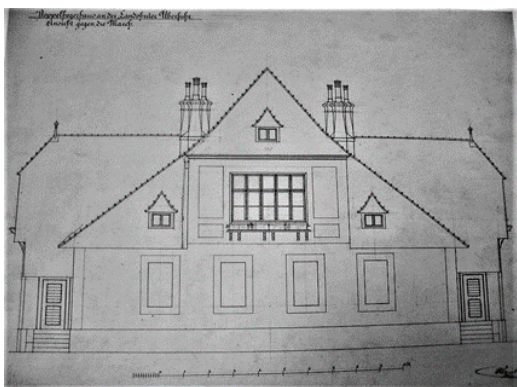

24. Lavice ve valtickém zámeckém parku.

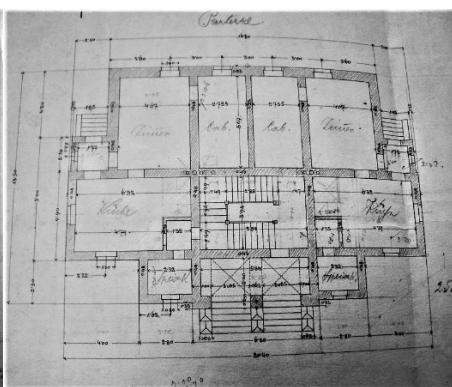
První doloženou Weinbrennerovou realizací většího rozsahu v Lednici je dům ředitele zahrad (1886), dům zahradních pomocníků a přílehlé hospodářské budovy (1886–1887). Areál je od ulice oddělen zdí z červených cihel s výraznou bránou, zdobenou barevnými glazovanými tvarovkami z produkce liechtensteinské továrny v Poštorné. Bránu pro povozy doplňují po stranách symetricky dvě branky pro pěší s dodnes dochovanými dřevěnými dveřmi. Tento motiv Karel Weinbrenner později několikrát zopakoval.⁴⁰⁴ Obě budovy jsou z režného zdiva, patro vily je provedeno v hrázděném zdivu.

Následovala další hájenka, tentokrát s byty dvou hajných a salonem pro knížete Jana II. v patře (1886). **[25]** Dispozice se vzhledem k odlišné funkci liší od standardních liechtensteinských hájének: v přízemí byly dva zrcadlově symetrické, půdorysně zcela identické byty hajných se samostatnými vchody z boku, složené ze zádveří, kuchyně se spíží, obytné místnosti a kabinetu. V ose hájenky se nacházel vchod do části, vyhrazené knížeti. Prostory knížete tak byly zcela, i komunikačně, odděleny od obou bytů hajných. **[26]**

⁴⁰⁴ V jednodušším provedení například v ohrazení hřbitova v Lednici a hájenky v Kančí oboře.

25. Plán hájovny Brodsko.

26. Půdorys hájovny Brodsko.

Také v návrhu obou škol i hájenek se již objevují prvky, charakteristické pro Weinbrennerovu tvorbu: charakteristické komíny a vikýře, otevřená předsíň, hrázděné zdivo v patře.

Pravděpodobně mimo dvorní stavební kancelář Weinbrenner navrhl v roce 1886 pomník císaře Františka Josefa II. v parku v Lužánkách v Brně. Pomník byl slavnostně odhalen 7. 9. 1888.⁴⁰⁵[27]

27. Pomník císaře Františka Josefa II.
park Lužánky.
Brno.

⁴⁰⁵ MZK, Brüner Zeitung, 4. 4. 1886, č. 77. Signatura: Nov.-0009.058.

Byl odstraněn 29. 9. 1919. MZA, Brüner Zeitung, 29. 9. 1919 1886, č. 222 Signatura: Nov.-0009.058.

4.3. Lednice (1887-1909)

Knížete Jana II. tvorba Karla Weinbrennera oslovila a tak po třech letech jeho působení ve vídeňské liechtensteinské dvorní stavební kanceláři se kníže rozhodl získat mladého architekta pro projekty na liechtensteinských panstvích na Jižní Moravě a v Dolním Rakousku. Laskavý kníže se obával, že prostředí malého městečka svobodnému mladému muži, zvyklému na rušnou Vídeň, nebude vyhovovat. Předpokládal, že když se architekt ožení, snáze ho v Lednici udrží. K tomu se váže kouzelná historka: Kníže pověřil dvorního radu Zipla, aby se architekta zeptal, zda již nepomýšlí na sňatek. Ten se dané situace zhostil svérázným způsobem. Zeptal se Karla Weinbrennera: „*Sie, Herr Architekt, Seine Durchlaucht, der Fürst lässt Ihnen sagen, Sie sollen heiraten! Haben Sie schon Etwas?*“⁴⁰⁶ Architekta tím vyvedl z míry. Přestože rada dostal zápornou odpověď, nevzdal se. Napotřetí se mu již dostalo kladné odpovědi. Ihned zprávu oznámil knížeti a ten patřil mezi první gratulanty.⁴⁰⁷ To *něco* byla slečna Ida Barbara Antonia Prüger (2. 4. 1868 - 14. 9. 1944).⁴⁰⁸ Svatba se konala 11. srpna 1887 se Vídní.⁴⁰⁹ Zanedlouho poté se novomanželé přestěhovali do Lednice. Nejdříve bydleli přímo na zámku (č.p. 2). Za rok se jim narodil první syn Friedrich Karl Mathias (29. 6. 1888–21. 4. 1945).⁴¹⁰ Oba manželé se brzy zapojili do společenského života v městečku a zdejší charitativní činnosti. Paní Ida kromě jiného zpívala se svou sestrou v kostelním sboru.⁴¹¹

V následujících dvou letech byl Weinbrenner mimo dokončování rozestavěných staveb pověřován úkoly menšího rozsahu, z nichž se většina nezachovala nebo nebyla vůbec postavena. Nerealizovaná škola v Milovicích je variantou školy v Niederabsdorfu obohacenou o trojúhelníkové štíty, ústupkovým profilem siluety evokující gotické štíty měšťanských domů (1887).

⁴⁰⁶ REICHL 1932, 103.

⁴⁰⁷ BODNÁROVÁ 2001, 38.

⁴⁰⁸ Matricula Online.Wien/Niederösterreich (Osten): Rk. Erzdiözese Wien Korneuburg Taufbuch, X. Matrika Litomeřice, laskavá pomoc referentky paní E. Bulantové.

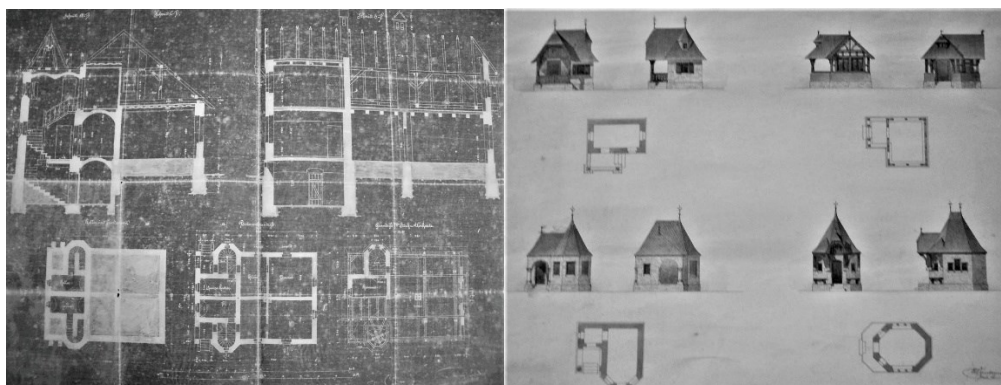
⁴⁰⁹ MZA, Actapublica, Lednice .

⁴¹⁰ MZA, Actapublica, Lednice, N. 1864–1889, s. 242.

⁴¹¹ WITZANY 1907, 217–218. Michael Witzany byl praktický lékař v Lednici (1874–1907).

Malá ženská nemocnice v Lednici byla navržena tak, aby typově zapadala do architektury v okolí lednického zámku (1888). Budova o půdorysu písmene L s trojúhelným štítem vrcholeným nástavcem opakujícím jeho tvar s křížovou kytkou na vrcholu a erbovním štítkem ve vpadlém poli tvaru kvadrilobu. Lodžie v pravé polovině budovy se otevírala arkádou o třech obloucích na dvou sloupech. Jednoduchá dispozice zahrnovala velký nemocniční pokoj se sedmi lůžky, izolaci se dvěma lůžky, pokoj personálu, kuchyni, koupelnu a dva záchody. Mimo to navrhoval také další hájenku *Pappelspitz* (1887), vinařský domek (1887), drobné hospodářské a obytné stavby.⁴¹²

V roce 1888 se ve Weinbrennerově tvorbě poprvé objevuje studie domků hlídačů parku a dvojitá hájenka Lubeš s několika dalšími prvky, typickými pro pozdější architektovu tvorbu (1888).**[26]** Prvním je polygonální schodišťová věž, druhým ze dvou stran otevřená předsíň sklenutá na jeden pilíř či sloup, která se ve Weinbrennerově díle vyskytla již dříve. **[27]**

28. Plán hájovny Lubeš.
Poštorná.

29. Skicy domků hlídačů
zámeckého parku v Lednici.

Ve stejném roce byl nejvýznamějším Weinbrennerovým dílem návrh ženské nemocnice v Lednici. Poněkud nesourodá stavba názorně dokumentuje fázi architektova hledání vlastního stylu. Na jedné budově se tu setkává přísný historismus kaple, jejíž podoba nezastírá blízkou příbuznost s chórovou (kanov-

⁴¹² Návrhy na ohrazení, fasáda úředního domu na náměstí v Lednici.

nickou) kaplí sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci, s reflexí stylových experimentů, jež jiní architekti dovedli k ustavení Rundbogenstylu, s jejich zdroji v románském slohu a časně florentské renesanci a s motivy, které už jsou jednoznačně weinbrennerovské, jako je dekorace štítu nemocničního sálu. Eklektická stavba s výraznou neogotickou pětibokou kaplí nebyla nakonec provedena, nejspíš proto, že příliš nezapadala do lednické liechtensteinské architektury a její architektonická úroveň není zcela přesvědčivá (1889). [30]

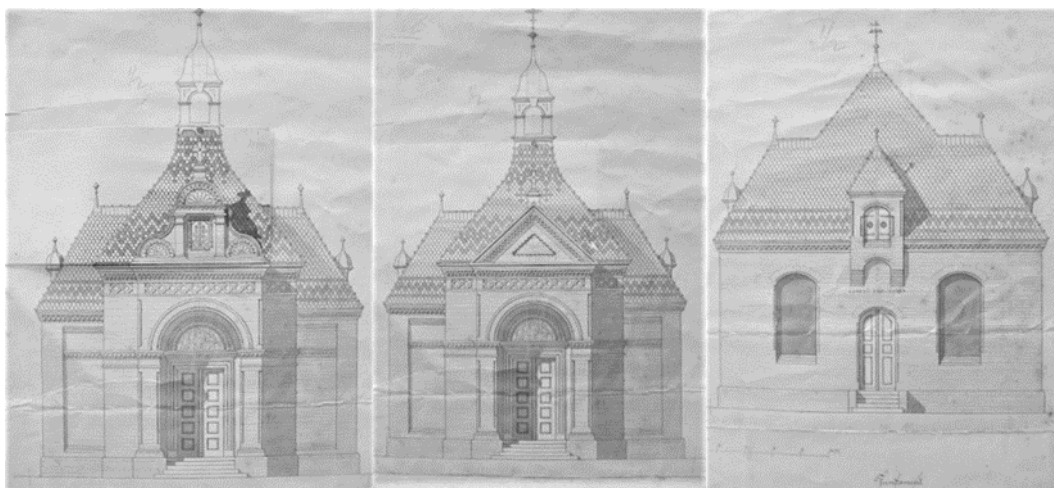

30. *Návrh ženské nemocnice.
Lednice.*

Mimo to projektoval například dva domy pro penzisty v Lednici (1889), hájenku v Bernardstahlu a Tvrdonicích (1889), úpravu okolí farního kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Valticích (1889). Poprvé se v jeho tvorbě objevují i interiérové návrhy: hlavní oltář a kazatelna pro kostel sv. Archanděla Michaela ve Starém městě u Uherského Hradiště (1889).

V roce 1890 se rozběhla náročná rekonstrukce a dostavba kláštera a nemocnice milosrdných bratří ve Valticích. Karel Weinbrenner se spolu s dalšími architekty na tomto projektu podílel.⁴¹³ Jeho nejvýraznějším počinem byla v tomto projektu umrlčí výkrovní kaple s márnicí, první sakrální stavba, vystavěná podle Weinbrennerových plánů z neomítaných poštoreských cihel a glazovaných tvarovek (1890). [31] [32] [33]

⁴¹³ Ing. Max Zehenter, Karl von Pfeifer. MZA, F115, f. 7682–7844. Stavbu realizoval břeclavský městský stavitel Ludvík A. Fiala. Fasádu a výbavu navrhl architekt Leopold Schwanberger. Stavbu vedl liechtensteinský stavební rada Johann Hampe. KOR-DIOVSKÝ 2001, 296.

31. Plán hlavního průčelí
výkrovní kaple
Valtice

32. Druhá varianta hl. průčelí
výkrovní kaple
Valtice

33. Plán zadního průčelí
výkrovní kaple
Valtice

Na plánech výkrovní kaple je již zřetelně vidět posun v architektově tvorbě. Drobná stavba navržená ve dvou variacích se nese již zcela v eklektickém duchu. Weinbrenner zde využil prvky z několika stylů, které ovšem otrocky nekopíroval, jsou jen jejich volnou fantazijní variací. Nevýznaměji se prosazuje renesance. Jeho oblíbeným ozdobným motivem se stala vějířovitá rozeta. Dalšími prvky, které jsou charakteristické pro jeho pozdější tvorbu je složitý půdorys krovu střech, kombinace neomítaných cihel a kamene, zdobené prvky z barevných glazovaných poštorenských tvarovek, edikulová předsíň s půlkruhovou supraportou nade dveřmi a zvonová stříška sanktusníku.

Karel Weinbrenner je však podepsán i pod mnoha dalšími plány přestavby nemocnice u kláštera milosrdných bratří ve Valticích, ale celou přestavbu vedl.⁴¹⁴

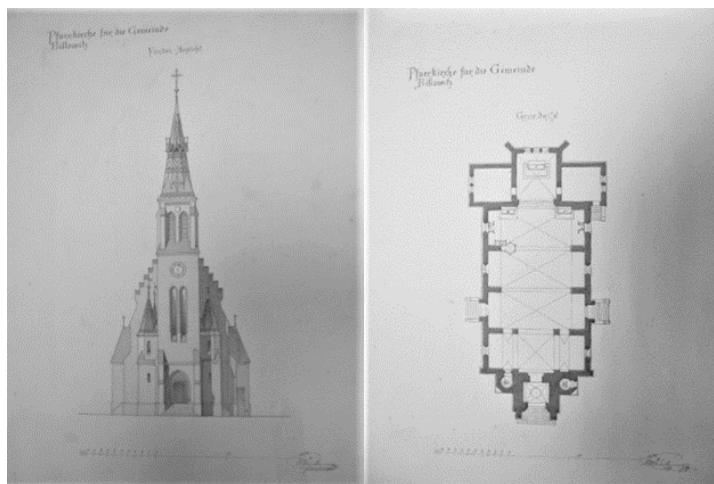
V letech 1890–92 Weinbrenner pracoval i na rekonstrukci barokního kostela Narození Panny Marie ve Velkých Bílovicích. Ten sice v roce 1816 prošel rozsáhlou opravou, ale už roku 1889 musel být uzavřen. Weinbrenner v roce 1890 navrhl zajištění opěrnými pilíři, které spolu se zvýšením průčelní věže a jejím zastřešením štíhlým jehlanem měly dát kostelu gotický výraz, aniž

⁴¹⁴ Vikýř, štít hlavního traktu, komínové hlavice, velké nemocniční okno, nemocniční štít, pamětní deska, plán nemocniční strojovny. MZA, F115, 7682–7840.

by se použilo tvarosloví odpovídající přísnému historismu. Návrh ovšem nebyl schválen, nejspíše z ekonomických důvodů. Podle nového, zjednodušeného návrhu došlo především k zesílení konstrukcí, ke zvýšení věže, přístavění válcové schodišťové věže, přestavbě závěru a k celkovému sjednocení podoby stavby. [34] [35]

Z jednoduché základní hranolové hmoty kostela vystupuje na západní straně půdorysně i výškově věž na čtvercovém půdorysu, na východní jen půdorysně polygonální závěr a k němu symetricky z obou stran přiléhající nižší hranoly patrové kaple a sakristie. Kostel je zastřešen valbovou klenbou, vpředu ukončenou štítem, vzadu doplněnou nižším zastřešením závěru. Věž má jehlanovou střechu, v horní části vedenou organickou křivkou k vrcholu. Hlavní vstup do kostela v ose jejího západního průčelí rámuje pozdně renesanční portál s ušima a kapkami, supraporta nese nápis VENITE ADOREMUS. Hranol věže nezabírá celou šířku kostela, přesahující stěny lodi za ní jsou členěny jen slepým vpadlým obdélníkovým polem s půlkruhovým zakončením. Do pravého kouta mezi věž a stěnu lodě je vložena válcová hmota, obsahující točité schodiště na kruchtě. Štít lodi je věží zredukován na dvě nevelká křídla volutového tvaru po každé straně. Boční průčelí jsou shodná, obě členěná na nečleněný sokl s bočním vchodem v ose a vlastní stěnu s jednoduchou trojčlenou mělkou arkádou, v obloucích prolomenou okny stejného tvaru a velikosti jako u věže.

Ve hmotové skladbě je mírně komplikovanější zadní průčelí kostela, ovšem motivicky se shoduje s ostatními částmi stavby, kombinují se mělká slepá pole s půlkruhovým zakončením, v ose prolamovaná okny, jen se liší jejich dimenze a proporce. Celá stavba je stažena kleštinami, které ale působí jako ozdoby.

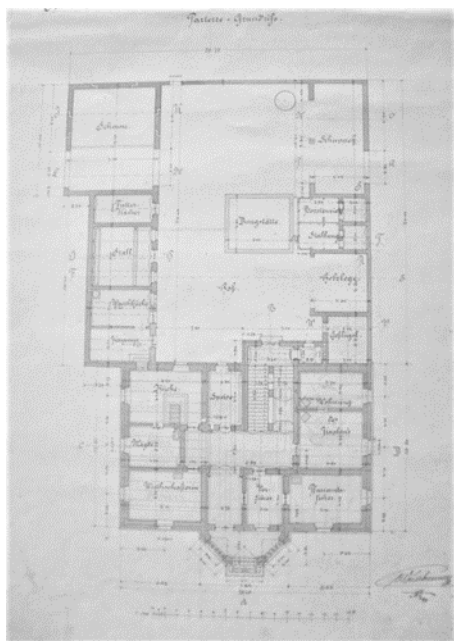

34. Původní návrh přestavby kostela sv. Ondřeje. Velké Bílovice.

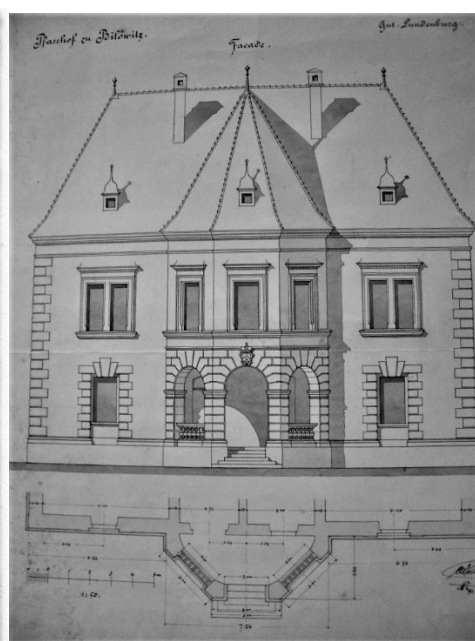
35. Půdorys původního návrhu přestavby kostela sv. Ondřeje.

Současně byla podle jeho plánů vedle kostela postavena nová budova fary. Jednopatrová budova na obdélníkovém půdorysu se ke kostelu obrací důsledně symetrickým průčelím, před něj v ose předstupuje rizalit na půdorysu poloviny šestiúhelníku v plné výšce. V přízemí se rizalit otevírá třemi půlkruhově zakončenými otvory předsíně. Ke střednímu vstupu vede pět kamenných stupňů, oba boční otvory nad úrovní soklu dole uzavírají kuželkové balustrády. Boční části průčelí prolamuje v přízemí po jednom obdélníkovém okně, v patře pak sdružená okna zdvojující stejný formát. Po jednom okně je pak v každé stěně rizalitu. Okna patra chrání přímé římsy, Šambrány oken přízemí opakují bosáž nároží a zároveň motiv tří klenáků, použitý v obloucích rizalitu. Jehlan zastřešení rizalitu je v zadní polovině protažen tak, aby navazoval na valbovou střechu fary. **[36]**

Shodná boční průčelí mají tři okenní osy, okna odpovídají oknům hlavního průčelí. Zadní průčelí je jediné asymetrické. Otevírá se do uzavřeného dvora, obestavěného přízemními chlévy, stájemi, dřevníky a dalšími hospodářskými budovami. Z roviny průčelí asymetricky vystupuje schodišťová šachta. Nejvýraznějším motivem jinak jednoduché stavby je polygonální rizalit. Weinbrenner zde v zásadě použil středový rizalit, který zhruba před pěti lety navrhl pro školu ve Tvrdonicích, postavenou nakonec podle jiného návrhu. **[37]**

36. Půdorys fary.
Velké Bílovice.

37. Plán hlavního průčelí fary.
Velké Bílovice.

V téže době Weibrenner pracoval na plánech lovecké záměčku v Lanžhotě, jehož přestavbu projektoval a na realizaci projektu pak dohlížel. Výčet staveb tohoto období zbývá ještě doplnit o kapli sv. Rocha v Břeclavi, márnici, ohrazení nového hřbitova v Lednici a drobné hospodářské stavby.⁴¹⁵

Původní malý lovecký záměček v Lanžhotě byl radikálně přestavěn (1890). **[38]** Vznikly vlastně dvě spojené hájovny. V přízemí se nalézaly dva oddělené byty o jedné místnosti a kuchyni, dále samostatně přístupný velký pokoj, dvě jídelny a kuchyně. Z reprezentačního vchodu přístupného velkou, arkádami otevřenou předsíní se vstupovalo po velkém schodišti do patra, kde byla ložnice, salón a prostorný balkón. Tyto prostory byly zcela odděleny od ostatních v přízemí. Složitý půdorys střech, arkádová předsíň přístupná po několika schodech, vysoký sokl obíhající celou budovu, schodišťová věž, vějířovité rozety i hrázděné patro byly pak charakteristické pro další Weinbrennerovy hájovny. **[39]**

⁴¹⁵ Kůlna u domu zahradních dělníků, stáj u hájenky v Horním lese, kříž pro kostel v Hausbrunu.

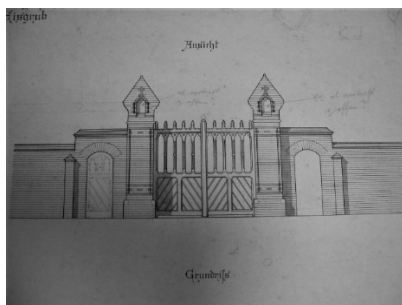
38. Lovecký zámek.
Lanžhot.

39. Lovecký zámek.
Lanžhot.

V roce 1982 Karel Weinbrenner projektoval malou kapli sv. Rocha v Břeclavi, postavenou k uctění obětí epidemie cholery v témže roce. Stejně jako výkrovní kaple ve Valticích je postavena z neomítaných cihel a kryta glazovnými taškami z produkce liechtensteinské cihelny a keramičky v Poštorné. Zde ale architekt sáhl ke střídmemu gotizujícímu tvarosloví. Stavbu na čtvercovém půdorysu a jednoduchém soklu člení čtyři půlkruhově zakončená vpadlá pole, na zadním průčelí slepé, na protilehlých bočních stěnách proložená hrotitými okny, na hlavním průčelí vstupem v plném profilu. Jehlancová střecha vrcholí makovicí a křížem. Interiér je zaklenut prostou křížovou klenbou.

Ohrazení nového lednického hřbitova i jeho vstupní brána s dvěma postraními brankami (1892) po obou stranách jsou zjednodušenou verzí brány vedoucí k domu ředitele zahrad v Lednici. Je však střídmější, zdobená pouze několika pásy z hnědých glazovaných cihel. [40]

40. Plán brány nového hřbitova.
Lednice.

Márnice postavená na tomto hřbitově o něco později je v pořadí třetí Weinbrennerovou kaplí provedenou v režném zdivu (1901). Jednoduchá kaple v zásadě opakuje tvarosloví výkrovní kaple špitálu milosrdných bratří ve Valticích. Trojúhelníkový štít nad hlubokou edikulou předsíně je však mnohem jednodušší, stejně tak vstup do kaple ukončený stlačeným obloukem i supraporta s florálním motivem a monogramem IHS. [41]

41. Márnice na novém hřbitově.
Lednice.

V roce 1891 zemřel Friedrich von Schmidt. Mezi jeho významnými žáky byl v nekrologu, který přednesl 3. února 1891 v Moravském průmyslovém muzeu jeho ředitel, architekt a historik umění August Prokop (15. 8. 1838 – 18. 8. 1915), uveden i Karel Weinbrenner.⁴¹⁶

V roce 1892 se manželům Weinbrennerovým narodila jejich jediná dcera Emma (12. 7. 1892 – 22. 3. 1937). Weinbrennerovi tehdy podle záznamu v matrice stále bydleli na zámku v Lednici.⁴¹⁷

Karel Weinbrenner v tomto období pracoval nejen na projektu kostela Povýšení sv. Kříže v Lanžhotě, ale i na návrzích novogotického oltáře, kazatelny a zpovědnice pro kostel sv. Ondřeje v Blatnici (1892).⁴¹⁸

⁴¹⁶ PROKOP 1891, 6. August Prokop. Přední moravský a rakousko-uherský kunsthistorik, architekt a puristický restaurátor. V letech 1882–1892 byl ředitelem Moravského průmyslového muzea v Brně, 1892–1905 profesor na Vysoké škole technické ve Vídni a od roku 1896–1897 byl jejím rektorem. ZATLOUKAL 2006, 230–231.

⁴¹⁷ Emma Ida Maria (12. 7. 1892–22. 3. 1937) MZA, Acta publica, Lednice N: 1890–1904, 28, bydliště: č.p. 2.

⁴¹⁸ U zpovědnice je přeškrtnutý původní popis a napsáno Lanžhot. Podle tohoto plánu byly skutečně zpovědnice v kostele Povýšení sv. Kříže provedeny. Kostel sv. Ondřeje v Blatnici byl po dva roky opravován (1890–1892). Nedošlo ale k větším stavebním zásahům.

Do výčtu architektonických projektů samozřejmě patří i drobné hospodářské stavby.⁴¹⁹ Za zmínku stojí rovněž dřevěný stojan navržený na výstavu knížecích vín ve Valticích (1892). Weinbrenner zde nejspíše vyšel ze svého staršího návrhu příborníku ve školním projektu zahradního pavilonu z roku 1882.⁴²⁰

V následujících letech se Karel Weinbrenner věnoval dostavbě kostelů Povýšení svatého Kříže v Lanžhotě, Sv. Jana Křtitele v Damníkově a začal pracovat i na plánech kostela Navštívení Panny Marie v Poštorné.

Z profánních staveb pak projektoval zahradnickou školu v Lednici (1891-95). Nelze opominout hájenku v Kančí oboře, výstavní pavilon Mistelbach, hájenku v Nejdku, dům pro tři knechty ve Valticích a v neposlední řadě také Jubilejní studnu v Lednici.

Weinbrennerova schopnost suverénně kombinovat různé styly projektu se plně projevila radikální přestavby kostela Povýšení sv. Kříže v Lanžhotě kde architekt zvolil tvarosloví pozdní renesance a raného baroka, čímž navázal na část původního kostela, která byla při jinak velmi radikální přestavbě zachována. Zvolené kombinaci stylů odpovídá i okrová omítka zděné stavby. Pro Weinbrennera typický složitý půdorys, zvonové zakončení stříšek jsou zde obohaceny o armované nároží, ostění oken s klenáky. To vše vyvažuje určitou střídmost stavby. Tato sakrální realizace je zároveň první, kde Weinbrenner navrhl v interiéru vše do posledního detailu. Oblíbenou vějířovitou rozetu tak najdeme jak ve vrcholu štítu, tak i na oltářích, zpovědnici a i rámech křížové cesty. Interiér je tak zcela v souladu s exteriérem. **[42]**

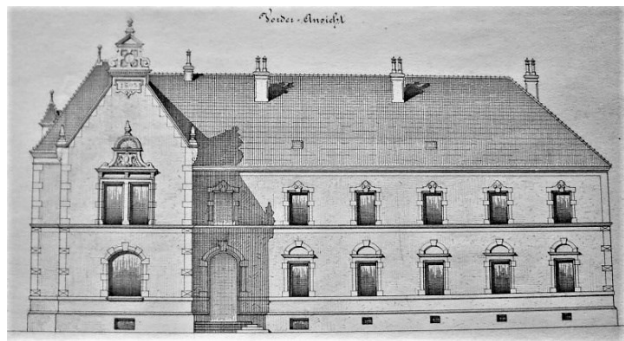
⁴¹⁹ Kůlny a stáje u skleníku, plot u domu knechtů Valtice.

⁴²⁰ Historie výstavnictví ve Valticích sahá až k roku 1856, kdy byla poprvé uspořádaná všeobecná zemědělská výstava, jejíž součástí byla rovněž výstava vína. V roce 1858 byla všeobecná výstava poprvé v jízdně zámku a součástí bylo přes 2000 vzorků vína. V roce 1902, se o valtických vinných trzích hovoří již jako o jedné z nejvýznamnějších výstav vín tehdejšího Rakousko-Uherska. <https://www.ceskozemepribehu.cz/pribeh/282-francouzi-v-hlavnim-meste-vina>.

42. Zadní průčelí.
Kostel Povýšení sv. Kříže.
Lanžhot.

Vyšší ovocnářská a zahradnická škola v Lednici byla podle Weinbrennerova projektu postavena do roku 1895, kdy se tu začalo učit. K učitelskému sboru patřil také sám architekt, který vyučoval až do roku 1909 perspektivu a teorii architektury.⁴²¹ **[43]**

43. Plán vyšší ovocnářské a zahradnické školy.
Lednice.

Jednoduchou dispozici školní budovy tvoří trojtrakt s byty učitelů v přízemí a kabinety v patře. Ze základního hranolu, krytého valbovou střechou, vystupuje vlevo krátké kolmé křídlo, obsahující v přízemí velký

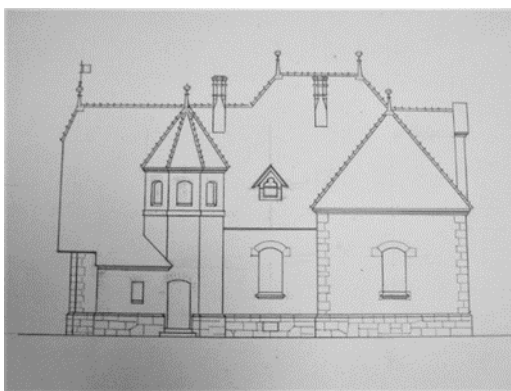
⁴²¹ Nikolsburger Wochenschrift, r. 38-39, č. 33, 13. 8. 1898, 1. Výuku potom převzal Carl Maria Thuma (3. 2. 1870–12. 1. 1925). Malíř a grafik. Absolvent mnichovské Akademie (1889–1892). Od roku 1899 působil jako profesor kreslení na Vyšší zahradnické škole HOLÁSKOVÁ 1997, 26-27.

přednáškový sál, v patře jídelnu. Na ně, už v základní hmotě, navazuje v přízemí menší konferenční sál a v patře knihovna. Podélné křídlo má šest okenních os, levá krajní přísluší vchodu. Okna shodného tvaru se v přízemí a patře liší jen tvarem suprafenester. Průčelí příčného křídla vrcholí trojúhelníkovým štítem, zakončeným nástavcem s volutami. Nejvýraznějším prvkem hlavního průčelí je sdružené okno v patře s bohatě tvarovanou suprafenestrou v kontrastu lapidárním velkým oknem přednáškového sálu.

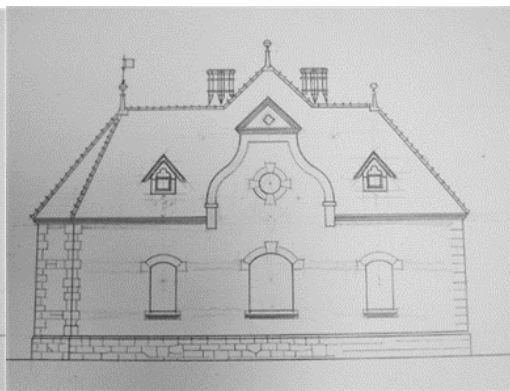
Už v roce 1899 změnila budova funkci a byla upravena na nemocnici, aniž se to významněji dotklo jejího vzhledu a dispozice, a škola se přestěhovala do nové budovy, projektované rovněž Weinbrennerem.

V chronologii díla navazuje na zahradnickou školu Jubilejní studna, postavená k výročí panování knížete Jana z Liechtensteina na lednickém náměstí (1898). Ze tří oblých mis tu vyrůstá trojboký pilíř obklopený drůzou gotických prvků. Kompozice vrcholí sloupem nesoucím sochu anděla.

Myslivna v Kančí oboře u Valtic byla postavena podle Weinbrennerova projektu z neomítaného cihelného zdiva (1896). Vyznačuje ji příznačná schodišťová věž, komplikovaný půdorys a užití hrázděného zdiva v podstřeší. Pro daný stavební typ je výjimečný štít, volná variance na renesanční téma, která si vystačila s minimem prostředků. Jedinou analogií je štít o něco mladší Weinbrennerovy hájovny v Pohansku. **[44] [45]**

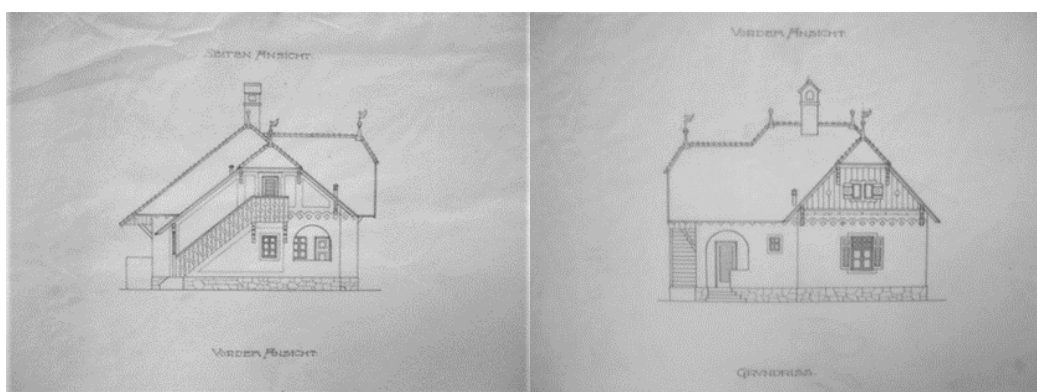

44. Plán bočního průčelí hájovny v Kančí oboře.

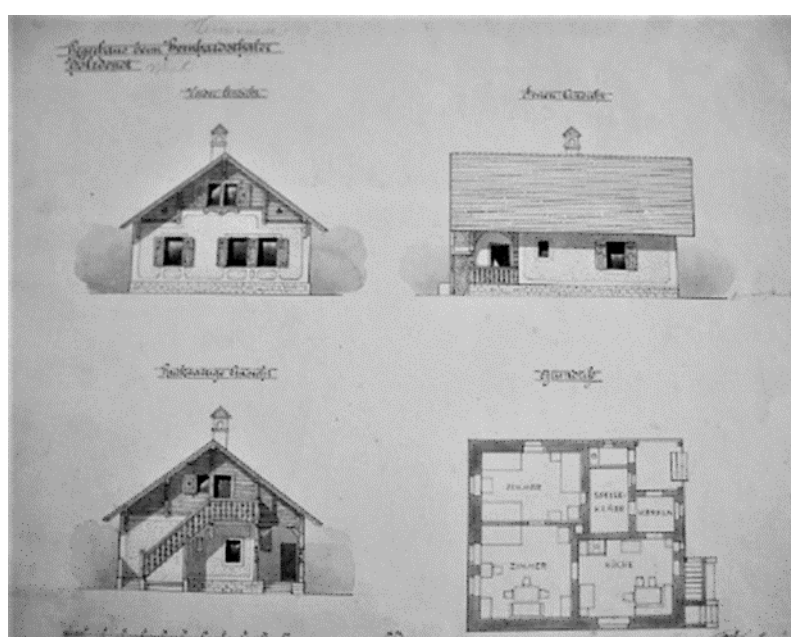

45. Plán hlavního průčelí hájovny v Kančí oboře.

V o několik let následujících hájovnách v Nejdku, Bernardstahlu (1903) a u Poštorné (1910) se typ zjednodušuje. Zůstala otevřená předsíň, odpadl vysoký štít a schodišťovou věž nahradilo vnější dřevěné schodiště. **[46] [47] [48]**

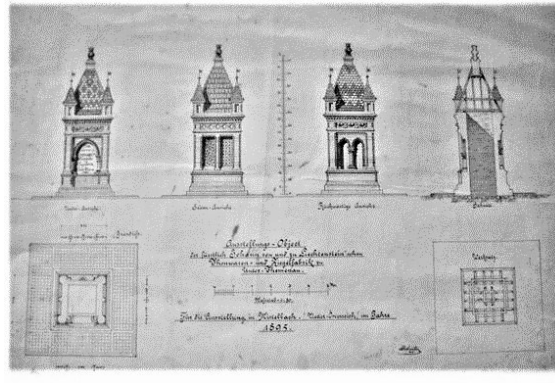

46. Plán hlavního průčelí hájovny u Nejdku. 47. Plán bočního průčelí hájovny u Nejdku.

48. Plán hájovny u Bernhardstahlu.

V roce 1895 navrhl Weinbrenner pro hospodářskou výstavu v Mistelbachu pavilion, který prezentoval možnosti výrobků poštoreské knížecí cihelny. Stavbička bez interiéru na čtvercovém půdorysu odkazuje siluetou ke středověku, členění stěn je příbuzné valtické výkropní kapli. Výraz nese rovným dílem dekorativní sklad cihel a jejich barevné kombinace. [49]

49. Plán výstavního pavilion.
Mistelbach.

V následujících letech se Weinbrenner věnoval hlavně plánům a výstavbě nového kostela Navštívení Panny Marie v Poštorné, který měl nahradit starý, kapacitou již nevyhovující poštorenský kostel (1898).

Na přání knížete Jana II. z Liechtensteina bylo pro novostavbu zvoleno místo na křižovatce hlavní cesty z Břeclavi do Lednice a z Ladné do Bernardstahlu v blízkosti starého chrámu. Komplikovaný půdorys stavby lze charakterizovat jako průnik dvou vnějších, nakoso postavených čtverců a dvou jim vepsaných čtverců vnitřních. [50]

50. Kostel Navštívení Panny Marie.
Poštorná.

Průsečíky vnitřních čtverců vytvářejí převýšený oktagon, centrální prostor celé stavby. Je zaklenut osmicípou hvězdicovou žebrovou klenbou. Osobost dává převážně centrální stavbě presbytář na jihozápadě a předsíň na protější straně. Na pravé i levé straně přiléhá k centrálnímu oktagonu podél této osy po třech shodných šestibokých kaplích. Osmiboký presbytář obklopují na pětiúhelníkovém půdorysu místnosti, poskytující zázemí liturgickému provozu. Vstupní průčelí ovládá mohutný ústupkový portál a završuje trojúhelníkový štít s velkou sochou Krista, dílem Josefa Bayera. Předsíň flankují z obou stran nakoso postavené schodišťové věže. Z popsaného základu vyrůstá centrální oktagon, krytý střechou ve tvaru osmibokého komolého jehlanu s lucernou na vrcholu. Opticky do ní zasahují trojúhelníkové štíty jednotlivých stěn oktagonu s vimperky a kraby. Stěny prolamují velká hrotitá okna. Siluetu kostela obohacuje opěrný systém, tvořený dvakrát odstupňovanými pilíři. Část výrazu kostela nesou barevné glazované tvarovky v modré, zelené, hnědé a žluté barvě, kontrastní k převažujícímu červenému zdivu. Neomítané cihlové zdivo se uplatňuje i v interiéru, kde jeho výraznou barvu a strukturu vyvažují okrové omítky s pásy vegetativního dekoru a šedé kamenné hlavice sloupů s listovým motivem. [51] [52]

51. a 52. Interiér kostela Navštívení Panny Marie. Poštorná.

V dosavadní literatuře je uváděno, že hlavní inspirací kostela Navštívení Panny Marie v Poštorné je kostel Maria vom Siege ve Vídni projektovaného architektem učitelem na Vídeňské akademii Friedrichem von Schmidtem. Půdorys kostela je však mnohem uzavřenější a kompaktnější a spíše odkazuje ke kostelům navrhovaným Johannesem Otznem. Vzorník Otznových sakrálních staveb vyšel v roce 1894 v Berlíně. Jak již bylo v přechozí kapitole uvedeno architekt nejen, že tento vzorník měl k dispozici, ale v roce 1896, tedy v době, kdy pracoval na plánech kostela Navštívení Panny Marie v Poštorné, navštívil Karel Weinbrenner s manželkou Hamburg.⁴²² V severním Německu má tradice architektury z neomítaných cihel tradici sahající do hlubokého středověku. V roce 1842 město zasáhl nejničivější požár v jeho historii a většina hrázdných domů byla nenávratně zničena.⁴²³ To přirozeně podnítilo novou stavební činnost, tradičně z režného zdiva. Vznikaly nové kancelářské a skladovací prostory (Kontorhaus a Speicherstadt). Roku 1867 byl Hamburk přijat do Severoněmeckého spolku a tím se pro něj otevřely nové ekonomické možnosti.⁴²⁴ Sjednocení Německa roku 1871 přispěly k jeho dalšímu rozvoji. Díky tomu druhé polovině 19. století se Hamburk navíc stával vedle Berlína, Mnichova i Drážďan velmi důležitým kulturním centrem.⁴²⁵ Mimo to, kde jinde získat poučení před stavbou kostela z neomítaného zdiva než právě v Hamburgu, při návštěvě kostelů St. Jacobi a St. Katharinen, Schwedische Gustav-Adolfskirche, Marktkirche a samozřejmě kostelů projektovaných Johannsem Otznem: St. Getrud, St. Petri (Altona) a Friedenskirche (Hamburg-St. Pauli).

Některé prvky uplatněné v kostelech Johannse Otzna Weinbrenner přímo převzal, ale většinou mu byly pouze inspirací. V kostele Navštívení Panny Marie se tato skutečnost promítla zvláště při řešení interiéru. Můžeme zde ještě rozpoznat určité Weinbrennerovy rozpaky a jistou rozkolísanost. Exteriérová složka kostela Navštívení Panny Marie v Poštorné je naopak inspirována dílem Johannese Otzna i Friedricha von Schmidta jen velmi volně. Karel Weinbrenner zde prokázal svoji schopnost vytvořit stavbu zcela originální,

⁴²² Hamburger Nachrichten (Morgen-Ausgabe), 21. Juli 1896, 16. Angekommene Fremde-Hôtel Germania - ...; K. Weinbrenner, Architect, v. Eisgrub; Frau Weinbrenner v. Eisgrub; Fräul. Oweisni. S dětmi a vychovatelkou.: FIREDL 2011–2020, 61.

⁴²³ Ottův slovník naučný X. 817.

⁴²⁴ HAMBURG 1890

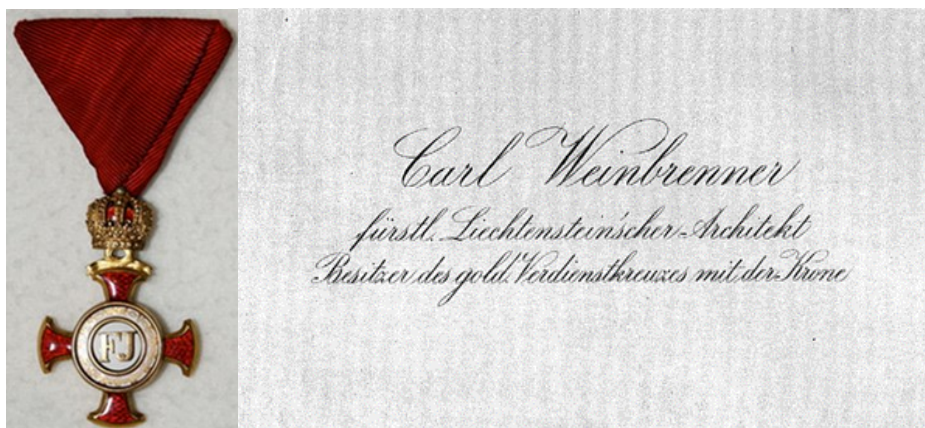
⁴²⁵ WEWERKA 20110/11.

kteřá je vyvrcholením Weinbrennerovy tvorby z neomítaného zdiva. Je sice prakticky nemožné srovnávat velký výpravný chrám a drobnou stavbičku, přesto sdílejí výstavní pavilion v Mistelbachu, zmíněné kaple sv. Rocha v Břeclavi, výkrovní kaple ve Valticích a nový kostel v Poštorné jedno společné téma: ověřování a prezentaci výrazových možností poštorenských cihlářských výrobků.

Do daného období patří také drobnější Weinbrennerovy stavby, Bootshaus (1897) a menší strážní domek (1897).⁴²⁶

Zatímco cesta do Hamburku souvisela právě s projektem poštorenského kostela, pobyt manželského páru v Gmundu v září 1897 měl jistě charakter dovolené.⁴²⁷

V roce 1898, kdy byl kostel Navštívení Panny Marie v Poštorné dostavěn, byl Karlu Weinbrennerovi udělen řád Zlatého kříže s korunou⁴²⁸ **[53]** **[54]** V témže roce se mu narodil druhý syn Carl (8. 8. 1898–7. 6. 1988).⁴²⁹

53. Řád Zlatého kříže s korunou.

54. Vizitka Karla Weinbrennera.

⁴²⁶ LYČKA: https://www.academia.edu/40230260/Loděnice_v_lednickém_parku

⁴²⁷ Gmundner Curliste, Nr. 30. Mittwoch den 15. September 1897. XXXVI. Saison. Saison 1897, Gmunden. / Vom 9.–12. September. / Fremden-Liste (Beilage zur Gmundner Curliste.) / Gasthof „Zum goldenen Brunnen. FRIEDL 2011–2020, 61.

⁴²⁸ Brüner Zeitung, R. 1898, č. 244, 26.10.1898, 3.

⁴²⁹ Karl Borromäus Theodor Josef (8. 8. 1898–7. 6. 1988) Actapublica, MZA, Lednice, f. 90.

Jak je patrné z matričního záznamu, manželé Weinbrennerovi již nebydleli v Lednici na zámku, ale v čísle popisném 34.⁴³⁰ V červenci 1899 strávili manželé několik dní v Meranu.⁴³¹

V následujících třech letech zaměstnávalo Karla Weinbrennera hned několik velkých projektů. Probíhaly další stavební práce v Poštorné, kde byl budován celý urbanistický komplex s domem lékaře, dalšími obytnými domy a budova železniční stanice.⁴³² V Lednici podle jeho plánů vyrůstala nová zahradnická škola a objekty k ní náležející, stavěla se nádražní budova (1901), dětský útulek (1901) a stará budova zahradnické školy byla adaptována na ženský klášter Milosrdných sester se špitálem (1899). V Dobenmasdorfu se podle Weinbrennerových plánů stavěl farní kostel sv. Ondřeje (1899–1901).

K tomu je nutné přičíst hájenku zvanou *Kreitschi* (1900), dům pro rodiny šesti knechtů a další obytné domy, hospodářské budovy i interiérové návrhy (1901).⁴³³

Mezi výraznější stavby v komplexu budov vyrůstajícím v této době v blízkosti kostela Navštívení Panny Marie v Poštorné patří dosud intaktně dochovaný obytný dům vystavěný podle plánů Karla Weinbrennera (1900).

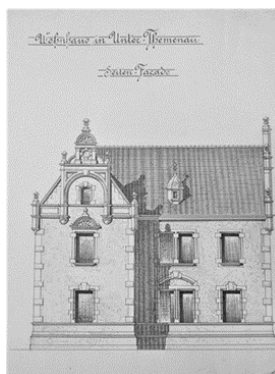
Dům lékaře je dvoupodlažní stavba poměrně komplikovaného půdorysu s vystupujícím kolmým křídlem a armovanými nárožími. Trojúhelníkové štíty vystupujících křídel nesou motivy odkazující volně k saské renesanci, vytvořené z keramických tvarovek. Uplatněn je také Weinbrennerův oblíbený motiv vějířových rozet. **[55]**

⁴³⁰ Toto č.p. již neexistuje. Actapublica, MZA, Lednice, 90.

⁴³¹ Meraner Zeitung. Sonntag, 9. Juli 1899, 13: Fremden-Liste, Bäder u. Sommerfrischen Tirols, Beilage zur Meraner Zeitung Pusterthal - Innichen mit Wildbad (1166 Meter ü. d. M.). Eintreffen laut amtlicher Meldung vom 1. Juni bis 5. Juli. Pension Saxonica - 2. Spalte, 2. Eintrag: Carl Weinbrenner, Architekt, Eisgrub. FRIEDL 2011–2020, 61.

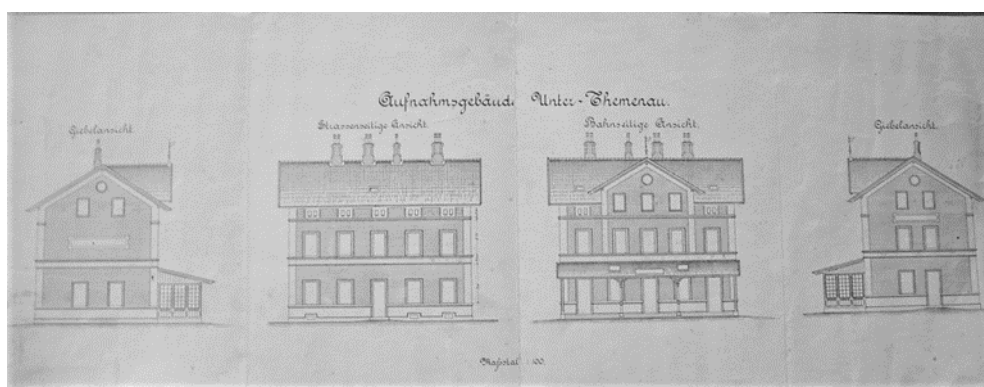
⁴³² Byly postaveny i malé řadové domky pro dělníky. Typické moravské domky. Přízemní s vjezdem do dvora. MZA, F115.

⁴³³ Kůlna u skleníku, skica domu lesního kontrolora, dům pro úředníka, oltář Nemotice, veďlejší budova u ženské nemocnice.

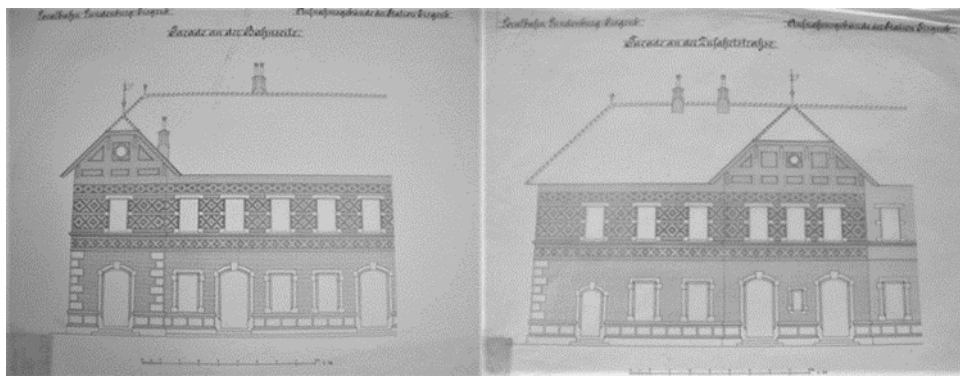

55. Plán domu.
Poštorná.

Budova železniční stanice Poštorná byla zadáním, které Karla Weinbrennera přivedlo nejen k novému stavebnímu typu, ale také k neobvyklé stylové situaci. Železniční architektura v době, kdy staniční budovu projektoval, již disponovala relativně samostatným stylem, stabilizovaným také normáliemi, jimiž se řídila většina státních i soukromých drah. Nezbyvalo tedy mnoho prostoru pro architektonickou invenci, nicméně individualizace typových staveb dosažitelná byla. V případě staničních budov v Poštorné a v Lednici také díky zásluhám knížete Jana II. z Liechtenstena o vybudování trati a tedy i faktu, že staniční budovy neležely mimo prostor rodové reprezentace. Stručně vyjádřeno, liší se budovy železničních stanic v Poštorné a v Lednici, od srovnatelných drážních budov jen dekorem (1901). Ten je založen na kombinaci neomítaných režných cihel, ornamentu skládaných z barevných glazovaných obkládaček, okrové omítky a dřeva. [56] [57] [58]

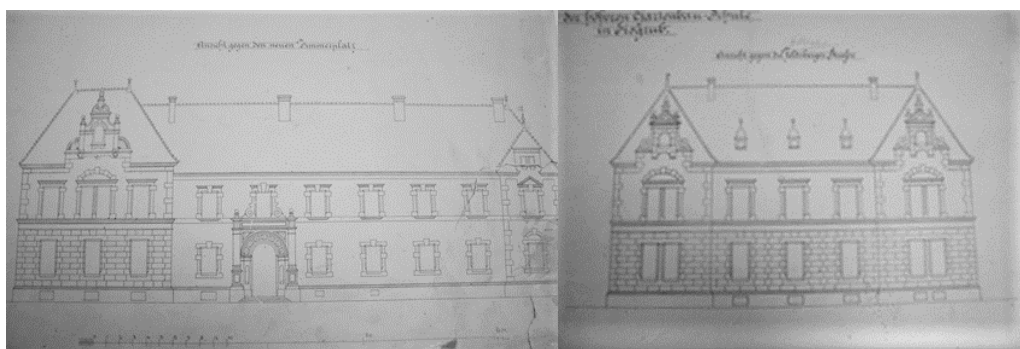
56. Plán staniční budovy.
Poštorná.

57. Plán části průčelí nádražní budovy.
Lednice.

58. Plán hlavního průčelí nádražní budovy.
Lednice.

Již zmíněná původní zahradnická škola v Lednici již kapacitně nepostačovala a bylo proto rozhodnuto vystavět novou s laboratořemi, dalším potřebným zázemím a byty pro učitele (1899). Weinbrennerův projekt zvětšil dimenze budovy, dispozice je ale obdobná původní školní budově. Výraz se posunul více k pozdní záalpské renesanci, jeho nositelem jsou opět hlavně štíty. K nim nově, opět ve srovnání s původní budovou, přistoupil výrazně plastický portál hlavního vchodu. [59] [60]

59. Plán hlavního průčelí nové zahradnické školy.
Lednice.

60. Boční průčelí nové zahradnické školy.
Lednice.

Původní budova zahradnické škola byla, jak již zmíněno, adaptována na ženskou nemocnici.

Rok 1900 přinesl Weinbrennerovi další zakázku na sakrální stavbu (1899-1901). Toho roku byl v Dobermannsdorfu snesen již nevyhovující starý farní kostel sv. Ondřeje a o rok později byl podle projektu a pod vedením

Karla Weinbrennera dokončen kostel nový. V projektu kostela sv. Ondřeje využil Weinbrenner neogotický styl, kterým opět navázal na původní snesený kostel. Dominantou kostela je asymetricky umístěná věž. Vertikalitu pak opticky zvyšuje jednoduchý opěrný systém. Pro výraz kostela je důležité jak asymetrické vrstvení drobnějších hmot, tak výrazný podíl nečleněných stěn, prolamovaných poměrně malými okny, zvýrazněný ještě světle krémovou barvou omítek. Kostel je zcela odlišný od předchozích Weinbrennerových realizací. Přesto i zde najdeme prvek, který toto stavbu propojuje s jeho tvorbou. Je jím otevřená předsíň. Veškerý mobiliář i výmalba interiéru jsou provedeny podle Weinbrennerových návrhů. V jednoduchém světlém prostoru a jeho výmalbě se již ozývá raná moderna.[61]

61. Kostel sv. Ondřeje.
Dobermannsdorf.

Jistou souvislost se silným dobovým tématem, které otevíralo moderní architekturu, můžeme najít také v obytném domě pro šest rodin knechtů. Ve zjednodušeném tvarosloví zaznívá v motivu štítů ještě odkaz k renesanci, zároveň lze ale spíše z ducha domu než z konkrétních motivů číst reflexi lidové architektury.

V roce 1901 se manželům Weinbrennerovým narodil jejich poslední syn Norbert (5. 3. 1901 † ?).⁴³⁴

⁴³⁴ Norbert Arnold Maria (5. 3. 1901 † ?) MZA, Actapublica, Lednice, N: 1890–1904, f. 122.

I v následujících letech stavební ruch na území liechtensteinské domény nepolevoval. Karel Weinbrenner vytvořil plány několika dalších sakrálních staveb: katolických kostelů sv. Víta v Erdpressu a sv. Bartoloměje v Katzelsdorfu a evangelického kostela (tehdy špitální kaple) v Mistelbachu. Stavební práce neustaly ani v Poštorné, kde vyrůstala podle Weinbrennerových plánů nová škola. Současně se v Lednici stavěl nový chudobinec, vila *Janda*, hájenky v Bernhardstahlu a další menší hospodářské stavby.⁴³⁵ Za všechny uvádím váhu liechtensteinského závodu v Poštorné (1902). Eklektická stavba jednoduše variuje barokní témata (1902). Původně plánované hlavní průčelí se štítem v renesančních formách zakončeným vějířovitou rozetou bylo nakonec realizováno jako samostatné patro připomínající westverk. Zcela novým prvkem je dřevěná markýza v podstatě trojúhelníkového tvaru, čímž architekt dosáhl působivého kontrastu s oblým zakončením všech otvorů, kruhovou rozetou a křivkami štítu. Tento prvek směřující svým výrazem spíše do horských oblastech Švýcarska opakoval Weinbrenner v projektech dvou drobných kaplí v Dražůvkách a Vápenkách. Zastropení lodi dřevěným deštěním je odkazem na hnutí Art&Craft a návratu k lidové architektuře. **[62]**

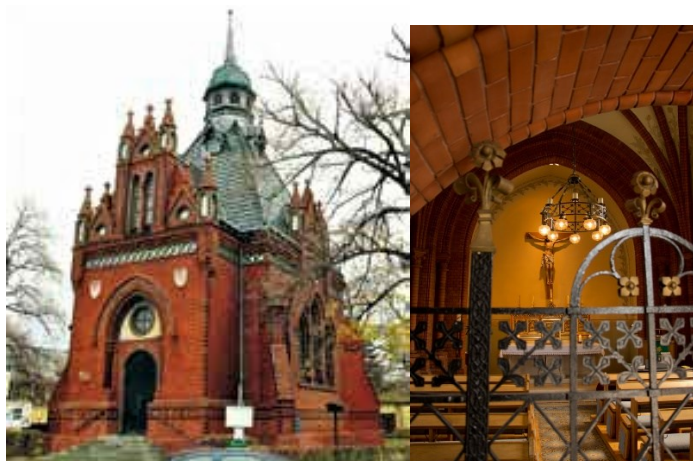

62. Kaple sv. Víta.
Erdpress.

Evangelický kostel v Miestelbachu stojí časově na konci řady Weinbrennerových cihelných kostelů (1902). Kostelu Navštívení Panny Marie v Poštorné

⁴³⁵ Hospodářské stavení u Urbanova domu Valtice.

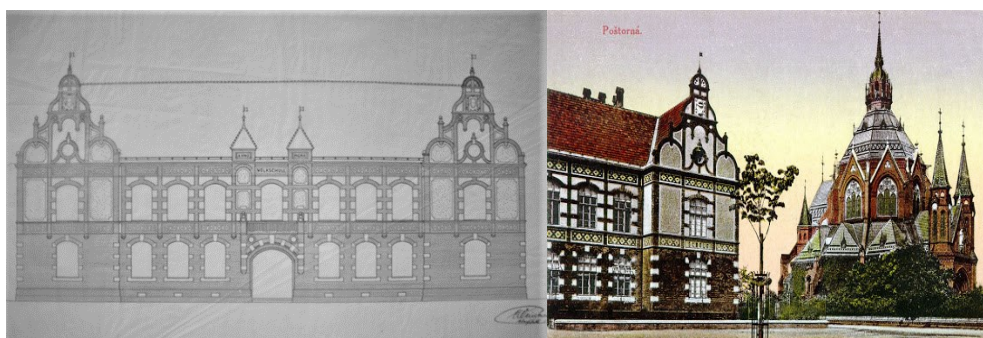
se blíží jak typově, tak využitím všech možností poštorenských cihlářských výrobků. I zde je zřetelně vidět odkaz ke gotice, především severoněmecké. Ve výmalbě interiéru se ve florálním motivu projevuje již secesní styl. Střídmější architektonické formy lze přičíst účelu stavby. Kostel v Miestelbachu byl dříve kaplí sloužící věřícím evangelického vyznání.[63] [64]

63. Evangelický kostel.
Mistelbach.

64. Interiér
evangelického kostela.
Mistelbach.

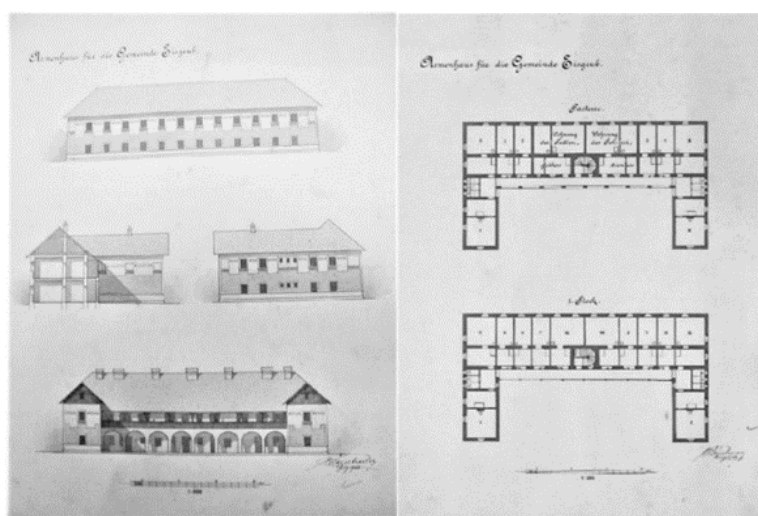
Školu v Poštorné projektoval Weinbrenner na půdorysu tvaru E (1902-1906). U eklektické budovy školy kontrast okrových omítek a červených tvarovek doplňují štukové klenáky na nárožích, kolem portálu a oken s kamennými parapety. Posun v architektově tvorbě je zcela zřetelný. Budova sice nese odkazy zaálpské renesance a geometrické motivy fasády odkazují i k architektuře anglické, ale je zde zastoupen prvek i ryze moderní. Velká okna školy jsou zcela v duchu architektury industriální. [65] [66]

65. Hlavní průčelí školy.
Poštorná.

66. Škola.
Poštorná.

Chudobinec v Lednici se dochoval v podobě poněkud změněné pozdějšími přestavbami (1903). Weinbrenner pro daný účel navrhl lapidární formu, která v půdorysu vychází v zásadě z pavlačového domu. Spartánsky prosté hlavní průčelí postrádá členění. Na dvorní stranu vybíhají po stranách krátká křídla. Horizontální komunikaci umožňuje v přízemí zděná arkáda, v patře na ni postavená dřevěná pavlač. Dřevěná prkna vyplňují na Weinbrennerově projektu i trojúhelníkové štíty bočních křídel. Vnitřní uspořádání tvoří sled deseti větších a deseti menších bytů, skládajících se z kuchyně a obytné místnosti, a několik obslužných prostor. Na obou koncích arkády i pavlače je po třech záchodech, vertikální komunikaci sloužilo prostorově úsporné točité schodiště, v ose přiléhající k arkádě a pavlači. Ryze utilitární budova samozřejmě neposkytuje žádné možnosti kotvení ve vývoji Weinbrennerova stylu. [67] [68]

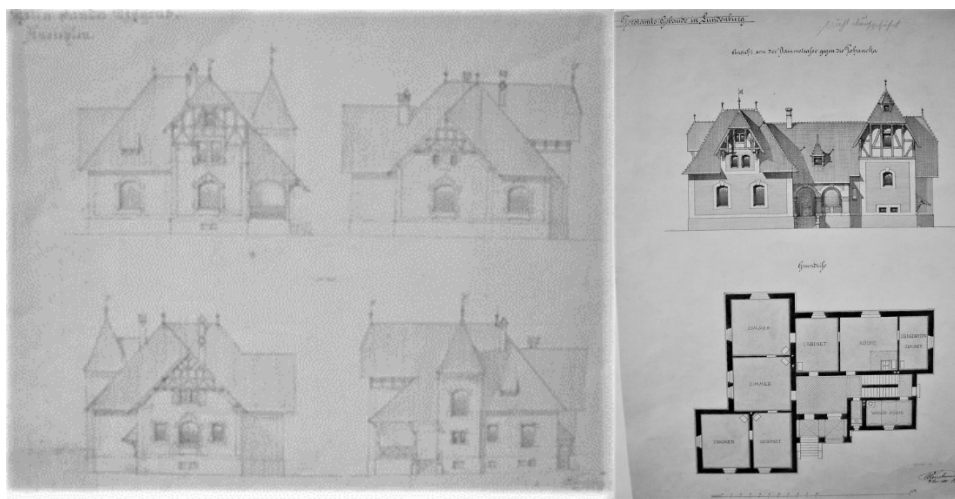
67. Chudobinec.
Lednice.

68. Půdorys chudobince.
Lednice.

Vila Janda v Lednici plně zapadá do okruhu Weinbrennerových staveb spojených s liechtensteinským lesnickým podnikáním (1903).⁴³⁶ Dům lesního inspektora Jandy se vyznačuje všemi obvyklými prvky, které Weinbrenner pro tento typ budov využíval: hrázděná konstrukce v podstřeší, otevřená předsíň, schodišťová věž, zde hranolová a komplikovaný půdorys.

⁴³⁶ Franz Janda byl fořtem (Forstmeister) v Lednici. HORČIČKA / ŽUPANIČ 2014, 372–418.

Stejné atributy lze uvést u staršího Weinbrennerova projektu budovy odlišné funkce, lesního úřadu pro Břeclav, který ale nebyl realizován. [69] [70]

69. Vila Janda.
Lednice.

70. Vila Janda.
Lednice.

Vedle již zmíněné váhy továrny v Poštorné byla posledním Weinbrennerovým architektonickým dílem, postaveným výhradně z poštorenských cihel a glazovaných tvarovek drobná výstavní stavbička, která je prezentovala na výstavě olomoucké obchodní a živnostenské komory v roce 1902.⁴³⁷ Každá plocha, každý detail stavbičky tak ukazují rozmanitost a kvalitu poštorenských keramických výrobků a zároveň je její jednoduchost schopna poskytnout vhodné pozadí pro prakticky libovolnou mobilní expozici dalších produktů.

[71]

⁴³⁷ Olomouc v roce 1851 stala sídlem jedné ze dvou moravských obchodních a živnostenských komor. První velkou výstavu olomoucká komora uspořádala v roce 1892. druhá, jubilejní, roku 1902.

71. Plakát k výstavě.

V roce 1906 byl Karel Weinbrenner jmenován vrchním architektem liechtensteinské stavební kanceláře v Lednici.⁴³⁸ V této době stále pracoval na plánech kostela sv. Bartoloměje a přestavby fary v Kazelsdorfu a kaple Marie Královny v Bullendorfu.

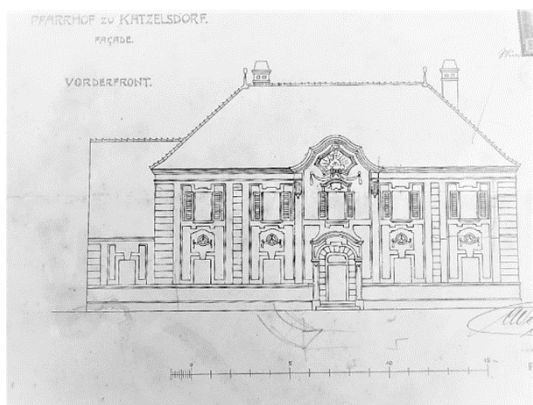
Kostel sv. Bartoloměje v Kazelsdorfu je neorientované jednolodí s transeptem a asymetricky umístěnou věží. Jednoduchou půdorysnou a hmotovou kompozici lodi, věže a presbytáře obohacují drúzy drobnějších hmot a detailů (1905–1908. Vedle věže, jejíž výšku opticky ještě stupňuje štíhlá jehlancová střecha, je výrazově dominantní hlavní průčelí s představenou předsíní, otevřenou širokým půlobloukem na dvou sloupech a sevřenou dvěma nízkými věžemi schodišť na kruchtu, velkou rozetou a trojúhelníkovým štítem rytmizovaným čtyřmi vertikálami štíhlých věžovitých útvarů. Ke gotice odkazující hmotová koncepce kostela je artikulována spíše romanizujícím tvaroslovím. Materiálově je převažujícím nositelem výrazu světlá omítka a články z jemnozrného šedého slezského pískovce. [72]

⁴³⁸Liechtensteiner Volksblatt, Vaduz, č. 43, 26. 10. 1906.

72. Kostel sv. Bartoloměje Katzelsdorf.

Při přestavbě fary v Katzelsdorfu se ji Weinbrenner nesnažil vzdálit jejímu baroknímu původu či dokonce přiblížit stylové poloze, již zvolil pro kostel sv. Bartoloměje, ale velmi obratně stylizoval pozdně barokní a rokokové motivy (1908). Dispozici a hmotovou kompozici obohatil na dvorní straně o svou typickou schodišťovou věž. **[73]**

73. Fara Katzelsdorf.

Kaple křížové cesty u kostela mají naopak gotizující formu, která volně odkazuje k typu tradičnímu v německy mluvících oblastech.

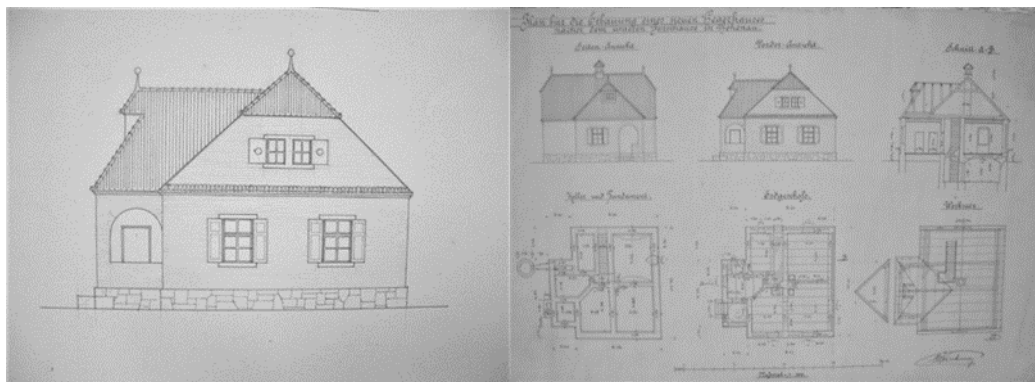
Další Weinbrennerovou variací na barokní téma je novostavba kostela Panny Marie Královny v Bullendorfu (1908). Běžný typ dolnorakouského venkovského barokního kostela architekt rozehrál s využitím svého oblíbeného motivu předsíně se štítem siluety, jakou použil například na faře v Katzelsdorfu a na návrhu fary v Lednici, zdobeným štukovým medailonem

s girlandou. Výrazně se uplatňují hladké plochy stěn, prolamované nevelkými kasulovými okny. [74]

74. Kostel Panny Marie Královny.
Bullendorf.

Ve Weinbrennerově tvorbě ani frekventovaný typ hájovny nepostrádal vývoj. Hájovna v Hohenau svou formou předjímá domy pro dělníky v Lednici (1906). Zůstal příznačný motiv otevřené předsíně, se zvětšením půdorysné plochy místností se zvětšil i objem. Kvalita bydlení se zvětšila i zařazením záchodů do stavebního programu. Souhrnně lze konstatovat, že se typ hájovny posunul blíže obytnému domu v jeho soudobém pojetí. [75] [76]

75. 76. Hájovna.
Hohenau.

V roce 1908 se Karel Weinbrenner aktivně zúčastnil sjezdu architektů ve Vídni, kde prezentoval své kostely Navštívení Panny Marie v Poštorné

a sv. Bartoloměje v Katzelsdorfu.⁴³⁹ V témže roce obdržel z rukou císaře Františka Josefa I. Rytířský kříž papežského řádu svatého Řehoře.⁴⁴⁰ [77]

77. Rytířský kříž papežského řádu svatého Řehoře.

⁴³⁹ Der Bautechniker, XXVIII r., č. 24, 26. 6. 1908, 513.

⁴⁴⁰ Österreichische Monatsschrift für den öffentlichen Baudienst. Vídeň 31. 10. 1908. II.r., č. 10, 112. Brněnské noviny, 12. 8. 1909, č. 182.

4. 4. Praha (1909–1938)

Rok 1909 byl pro architekta přelomový. V tomto roce odešel do Prahy, kde byl dekretem č. 37125 Ministerstva kultu a vyučování ze dne 15. 9. 1909 jmenován řádným profesorem středověké architektury na německé technice v Praze.⁴⁴¹ [78]

V pražském deníku *Bohemia* vyšel dne 5. března 1910 článek o uvítání profesora Karla Weinbrennera a ohlasu jeho inaugurační přednášky.⁴⁴² Už v akademickém roce 1910/11 byl zvolen děkanem a jmenován do komise pro druhou státní zkoušku.⁴⁴³ Dostal roční plat 9000 K.⁴⁴⁴

Do Prahy se za ním zřejmě přistěhovala celá rodina. V roce 1910 byli všichni hlášeni v ulici Vocelova 934/2, v roce 1914 pak v dnešní Jugoslávské ulici č. 3.⁴⁴⁵ Architekt se aktivně zapojil do společenského života v Praze.⁴⁴⁶ Byl čestným hostem na slavnosti ke 40. výročí studentského sboru a rovněž se pravidelně účastnil plesů německé techniky.⁴⁴⁷

⁴⁴¹ Eger Zeitung, Politische Wochenschrift, 1910, r. 64, č. 137, 18. 6. 1910. Plzeňské listy, r. 1909, r. 45, č. 218, 24. 9. 1909. Příkladu složil dne 12. 3. 1910. NAČR, archivní katalog, p.č. 150, karton 318. Egerer Zeitung, 1909, r. 63, 185, 4. 12. 1909.

⁴⁴² Publikováno v pražském deníku *Bohemia*, svazek 83, č. 64. 5. 3. 1910 a Prager Tagblatt, č. 258, 2, 18. 9. 1909.

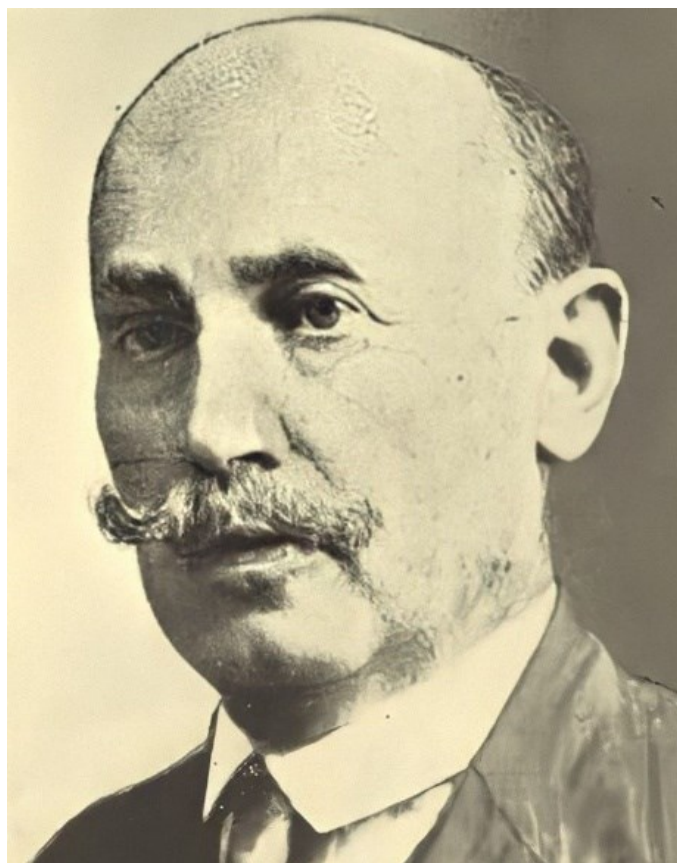
⁴⁴³ V letech 1910–1911 byl zvolen děkanem. Prager Tagblatt, č. 164, 16. června 1910, 2 a Prager Tagblatt, 10. června 1910, 4. číslo 158.

⁴⁴⁴ Pět let probíhaly spory o uznání penze a let odpracovaných u Liechtensteinů, ale ministerstvo Karlovi Weinbrennerovi započítalo jen posledních 5 let. . NA ČR, Sg7Professoren Parg A-Z, kart. 259.

⁴⁴⁵ Dříve Karlova třída. Policejní přihlášky, 7. 10. 1910. Revidováno v roce 1914 (1915). Archivní katalog. Archiv hl.m. Prahy, karton 1856, p. č. 150. <http://katalog.ahmp.cz/praga-publica/SearchBean.action?searchType=basic>.

⁴⁴⁶ Prager Tagblatt (česky Pražský deník) byl německy psaný deník vycházející v Čechách a později v Československu v letech 1877–1939. Jeho vydávání skončilo s nacistickou okupací v roce 1939.

⁴⁴⁷ 40. jubileum sboru *Suevia*, studentského sboru. Prager Tagblatt, č. 134 (16. 5. 1911), 6. Ples německé techniky. Prager Tagblatt, č. 33, 2. února 1911, 6.

ARCHITEKT
CARL WEINBRENNER,
o. o. PROFESSOR.

78. Karel Weinbrenner.

Po jeho odchodu do Prahy byla liechtensteinská dvorní stavební kancelář v Lednici rozpuštěna a její kompetence převzala kancelář v Olomouci.⁴⁴⁸

Karel Weinbrenner však pracoval pro knížete Jana II. i nadále. Pod jeho vedením byla dokončena stavba fary v Poštorné (1909). Začal projektovat velkorysý plán celého komplexu domů pro knížecí zaměstnance spolu s hospodářskými stavbami na místě starého zámeckého dvora v Lednici (1910–1913). Mimo to vytvořil plány domku rybáře i dalšího obytného domu ve Valticích (1909).⁴⁴⁹ [79]

⁴⁴⁸ V Lednici zůstal jen archiv plánů. VOLDÁN 1960, 10.

⁴⁴⁹ Dům rybáře, dům Valtice.

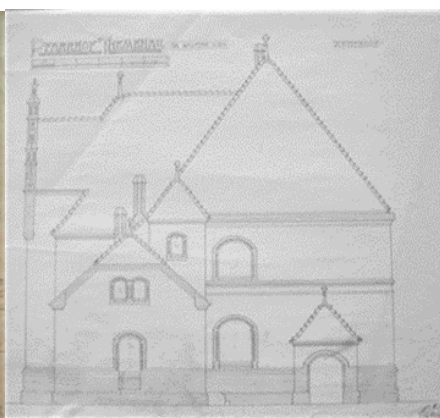
79. Plán domů na místě starého zámeckého Dvora.

Lednice.

Farní budova byla poslední Weinbrennerem projektovanou stavbou nově vzniklého centra kolem kostela Navštívení Panny Marie v Poštorné. Architekt opět zkombinoval hladké okrové omítky s červenou barvou oken rámovaných červených cihel s dekorativními pásy v tomto případě barevných glazovaných tvarovek s florálními motivy. Účelu budovy odpovídají i nástavce štítů odkazující ke severoněmeckému gotickému tvarosloví. **[80] [81]**

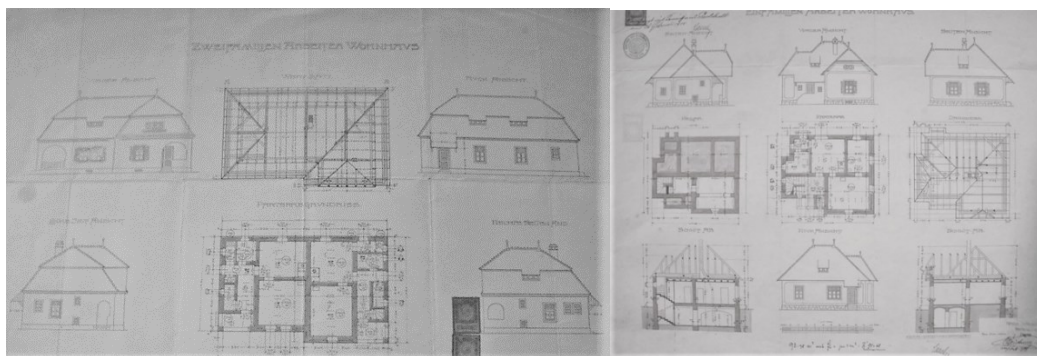

80. Průčelí fary.
Lednice.

81. Fara.
Lednice.

V roce 1910 Weinbrenner stále pracoval na plánech zaměstnaneckých domů v Lednici. Domy si zachovávají tradiční dispozici vnitřního uspořádání, opět se uplatňují otevřené předsíně. Zajímavé je rozpětí variací typu a také samozřejmě urbanistická struktura malého obytného souboru. **[82] [83]**

82. 83. Plány domů na místě starého zámeckého Dvora.
Lednice.

V srpnu 1911 pobývali manželé Weinbrennerovi v lázních v Badenu u Vídně.⁴⁵⁰

O rok později přišla další z Weinbrennerových velkých sakrálních realizací. Kníže Jan II. ho pověřil vytvořením plánů kostela svatého Michaela archanděla v Ladné a návrhem plánovaného kostela sv. Jiří v Bernadstahlu.

Kostelem sv. Michaela archanděla vrcholí Weinbrennerova tvorba v oboru sakrální architektury (1911–1912). Základní hmota jednoduší je opět obohacována bohatou skladbou menších hmot, které ji obklopují. Pro Weinbrennerovu tvorbu příznačná předsíň se rozrostla v prokomponovaný westwerk. Články vycházejí z románského tvarosloví, Weinbrenner tu pracuje s poměrně širokým repertoárem červených keramických tvarovek a glazovaných barevných dlaždic, tvarování článků a dekor jsou tak mnohem detailnější. Keramické tvarovky se významně uplatňují i v interiéru, jemuž hluboké výklenky v bočních stěnách poskytují dojem trojlodní baziliky. Keramika je tu spojena s malovaným dekorem, jehož ornamentika zabírá aktuální dobová témata až k secesnímu zaujetí tvarového světa insulárních rukopisů. **[84]**

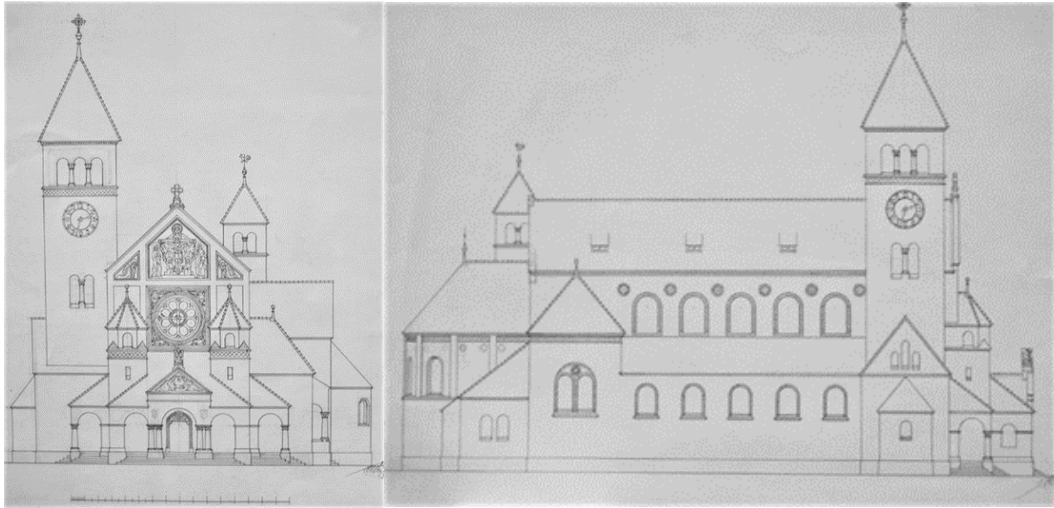
⁴⁵⁰ Cur- und Fremdenliste des Curortes Baden bei Wien vom 17. August 1911, 7. Herr Karl Weinbrenner, Professor, mit Frau Gemahlin, aus Prag ... Hotel Kolbe. FRIEDL: 2011–2020, 61.

84. *Kostel sv. Michaela archanděla.
Ladná.*

O něco málo později vytvořil Karel Weinbrenner plány pro nový kostel sv. Jiljí v Bernardstahlu (1914). Realizaci projektu však zabránila první světová válka. Později se již potenciální stavebník k projektu nikdy nevrátil a dodnes obci slouží původní kostel, který měla Weinrennerova přestavba nahradit. Projekt nové trojlodní baziliky do jisté míry resumuje to nejlepší z předchozích Weinbrennerových kostelů, otevřená předsíň je opět rozšířena ve westwerk se dvěma nízkými věžemi, průčelí lodi ovládá velká roseta a trojúhelníkový štít, výškově dominuje asymetricky položená věž a základní hmotu obklopují přístavby kaplí, sakristie a schodišť. Tvarosloví neopouští románská východiska. Prošlo ovšem dalším zjednodušením a hlavně ve skladbě hmot převážily jednoduché kvadratické hmoty. Posun k časné geometrické moderně je zjevný.

[85] [86]

85. Návrh hlavního průčelí
kostela sv. Jiljí.
Bernhardstahl.

86. Návrh bočního průčelí
kostela sv. Jiljí.
Bernhardstahl.

Ve stejném období Weibrenner vytvořil také návrh nové budovy fary v Lednici, který se ovšem rovněž nedočkal realizace. Návrh se hlásil k dobové vilové architektuře a pracoval opět s barokizujícím tvaroslovím.

Na okraji lednického zámeckého parku byl podle Weinbrennerova návrhu vystavěn dům pro zahradníka a domek vrátného (1914). Architekt se tu gotizujícími odkazy hlásí k architektuře zámku a drobnějším stavbám parku, ovšem tyto odkazy nesou ovšem aktuální formy vily a rodinného domu časně moderny. [87] [88]

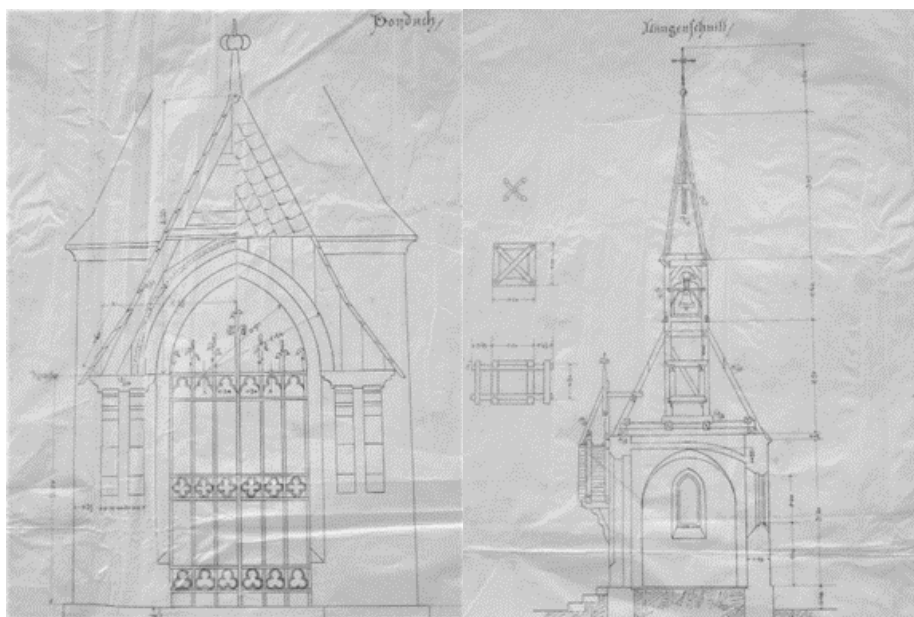
87. Dům vrátného.
Lednice.

88. Dům u zámeckého parku.
Lednice.

Dále Karel Weinbrenner v tomto období projektoval hájovnu *Judemeist* (1916) a kapli ve Vápenkách, které reflektují modernistický zájem o lidové stavitelství. Výčet děl tohoto období je třeba ještě doplnit o památník obětem

první světové války na hřbitově v Lednici⁴⁵¹ a z interiérových návrhů pak hlavní oltář v kostele v Hlohovci a další drobné práce (1917).⁴⁵² [89] [90]

89. Plán kapličky.
Dražůvky.

90. Plán kapličky.
Dražůvky.

V srpnu 1913 pobývali manželé Weinbrennerovi v Salzburku.⁴⁵³

V letech 1913–1914 byl architekt členem poroty soutěže návrhů budovy nového německého kasina v Praze.⁴⁵⁴ Karel Weinbrenner se také aktivně účastnil všech akcí souvisejících s německou technikou. Ze zpráv deníku *Prager Tagblatt* lze například vyčíst, že se pravidelně účastnil slavnostních slibů nových studentů.⁴⁵⁵ Byl také v čestném výboru studentského plesu v lednu 1914.⁴⁵⁶ Ale z tisku je možné vyčíst i méně pozitivní informace. V listopadu 1914 byla v *Pragerer Tagblatt* uveřejněna informace o zraněném vojákově, jímž byl syn Karla Weinbrennera Friedrich.⁴⁵⁷

⁴⁵¹ Hájenka už neexistuje. Informace od Dietra Friedla.

⁴⁵² Mříž vstupních dveří, vrata zámku Koloděje.

⁴⁵³ Salzburger Volksblatt (Nr. 183) vom 12. August 1913, 7. Salzburger Volksblatt (Nr. 183) vom 12. August, 7. Personalnachrichten. In Salzburg sind angekommen und in nachbenannten Hotels abgestiegen: Professor Karl Weinbrenner, Prag (Krebs); FRIEDL: 2011–2020, 61

⁴⁵⁴ Prager Tagblatt, 13. 12. 1913, 2, č. 341 a 14, 18. 6. 1913, č. 165. Komise pro soutěž na návrhy nového německého kasina v Praze.

⁴⁵⁵ Rovněž se pravidelně účastnil slavnostních přijetí nových posluchačů. Prager Tagblatt: Slavnostní lib na německé technice, r. 38, č. 314, 15. 11. 1913.

⁴⁵⁶ Konaném v zimní zahradě kolejí 21. 1. 1914. Prager Tagblatt, r. 39, č. 1, 1. 1. 1914, 4.

⁴⁵⁷ Zpráva o zraněném vojákově Friedrichovi Weinbrennerovi z Lednice, Prager Tagblatt, r. 39, č. 314, 14. 11. 1914, 19.

K radostnějším okamžikům rodiny patřila jistě v roce 1916 svatba jediné dcery Karla Weinbrennera Emmy. Svatba s inženýrem Ludwigem Adolfem Wilhelmem von Reinöhl (14. 7. 1888–6. 6. 1950) proběhla v Lednici.⁴⁵⁸

K architektoým šedesátým narozeninám vyšel v časopise *Wiener Bauhütte* medailon od Maxe Zehentnera.⁴⁵⁹

V roce 1923 navrhl Weinbrenner již zmíněný památník obětem první světové války v Lednici.⁴⁶⁰ O rok později vypracoval projekt budovy fary v Úvalech u Valtic a několik dalších menších návrhů.⁴⁶¹

Na německé technice byl v roce 1924 jmenován členem zkušební komise pro státní zkoušky s platností od 1. 10. 1924 do 30. 9. 1929.⁴⁶²

V tomtéž roce je v exhibitních protokolech zmínka o plánech zámecké fasády a skice balkonu ve Valticích. Až do roku 1924 je v korespondenci osločován vrchní architekt. V říjnu téhož roku mu byly podle exhibitních protokolů zaslány tři balíky s knihami. V roce 1925 se jeho jméno objevuje v těchto protokolech pouze jednou ve spojitosti s výkresy věže kostela sv. Michaela archanděla v Ladné.⁴⁶³ V roce 1926 pak s lustrem farního kostela Navštívení Panny Marie v Poštorné a plány projektu školy v Poštorné.⁴⁶⁴

V akademickém roce 1925/26 byl popáté jmenován děkanem Katedry architektury a pozemního stavitelství na německé technice v Praze.⁴⁶⁵ V roce 1926 odešel do důchodu, ale do roku 1930 byl zastupujícím profesorem středověké architektury.⁴⁶⁶

V roce 1926 roce promoval jeho syn Norbert na lékařské fakulě Univerzity Karlovy v Praze⁴⁶⁷ a syn Carl se oženil v kostele sv. Jindřicha v Praze

⁴⁵⁸ MZA, Actapublika, Lednice, O: 1874–1928, f. 123.

⁴⁵⁹ Österreichische Monatsschrift für den öffentlichen Baudienst. Unserm o. M. Architekt und k. k. o. ö. Professor Karl Weinbrenner zu seinem 60. Geburtstag am 15. Oktober 1916. Von Max Zehenter. Říjen 1916, X. r., č. 10, 128.

⁴⁶⁰ Památník je umístěn na hřbitově v Lednici.

⁴⁶¹ Kříž před kostelem Navštívení Panny Marie v Poštorné.

⁴⁶² Prager Tagblatt, č. 288, str. 6, pátek 3. 10. 1924, Weinbrenner je ve zkušební komisi od 1. 10. 1924–30. 9. 1927.

⁴⁶³ MZA, Exhibitní protokoly, kniha 37, nepag.

⁴⁶⁴ Karel Weinbrenner byl zvolen děkanem pro rok 1925/26. Prager Tagblatt, 26. 5. 1925, č. 122, 5.

⁴⁶⁵ Několikrát byl zvolen děkanem Katedry architektury a pozemního stavitelství (1910/11, 1913/14, 1915/16, 1921/22 a 1925/26). V roce 1926 odešel do důchodu, do roku 1930 zastupujícím profesorem středověké architektury a do akademického roku 1938/39 byl zkoušejícím na státních závěrečných zkouškách z architektury. Archiv ČVUT v Praze.

⁴⁶⁶ Sborník Ministerstva školství a národní osvěty, r. 7, 1927, č. 1, 922. NK ČR, Knihovny fondy a služby, sig. 54 F116782.

⁴⁶⁷ Stal se zubařem. Archiv UK, Matriky Německé univerzity v Praze, inv. č. 4, Matrika doktorů Německé univerzity v Praze (1924–1931), 138.

s Leopoldine Joch (12. 5. 1905—20. 12. 1999).⁴⁶⁸

V roce 1927 je v korespondenci opět krátká zpráva o lustru, který vyrobil umělecký zámečník Adolf Höß podle návrhu Karla Weinbrennera pro zámecký kostel v Lednici.⁴⁶⁹ V dalším odkazu je pak zmiňován památník války ve Valticích, který byl podle návrhu Karla Weinbrennera realizován o rok později.⁴⁷⁰ Rovněž se dochoval Weinbrennerův dopis ze dne 13. 9. 1927 vztahující se k rekonstrukci zámečku Belveder u Valtic.⁴⁷¹

Z téhož roku je i dopis kolegia profesorů německé techniky o budoucím umístění plakety věnované Karlovi Weinbrennerovi při jeho odchodu do důchodu. Plaketa s jeho portrétem vytvořená podle návrhu prof. Aloise Riebera (16. 1. 1876—15. 4. 1944)⁴⁷² byla na popud knížete Jana II. z Liechtensteina umístěna v budově lednické expozitury jako trvalá připomínka jeho díla.⁴⁷³ Následoval děkonný dopis Karla Weinbrennera knížeti.⁴⁷⁴ V exhibitních protokolech nalezneme ještě v roce 1928 také záznam rekonstrukci zámečku Belveder.⁴⁷⁵

Poslední architektonickou realizací byla požární věž ve Valticích. (1929)⁴⁷⁶ **[91]**

91. Požární věž.
Valtice.

⁴⁶⁸ Archivní katalog, Matrika, kniha oddaných XXVIII 1925–19, f. 114, Ve věstníku českých lékařů je uveden jako zubař působící ve Varnsdorfu, r. 51, č. 9, 3. 3. 1939.

⁴⁶⁹ Lustr byl navržen v novogotických formách a vyrobila ho firma Doležal. MZA, F115, Exhibitní protokoly, nepag.

⁴⁷⁰ Památník je umístěn před hlavním vchodem na hřbitov ve Valticích.

⁴⁷¹ MZA, F115, č. 38, f. 208. Dopis byl napsán v Lednici, kde Weinbrenner mohl pobývat i u svého syna Fridricha, který byl úředníkem na lednickém panství Liechtensteinů. NA, Archivní katalog, soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920.)

⁴⁷² Český sochař a pedagog. Žák profesorů Pirnera, Brožíka a Myslbeka na pražské Akademii (1894–1901). Od 1927 řádný profesor modelování, figurativního kreslení a aktu na německé technice v Praze. HEIMANN 2006, 386.

⁴⁷³ MZA, F115, kart. 38. Plaketa se bohužel se nezachovala.

⁴⁷⁴ MZA, F115, kart. 189.

⁴⁷⁵ MZA, F115, kart. 189.

⁴⁷⁶ RAKOVSKÁ 2007. Nikolsburger Wochenschrift, r. 69, 14.6.1929, č.24.

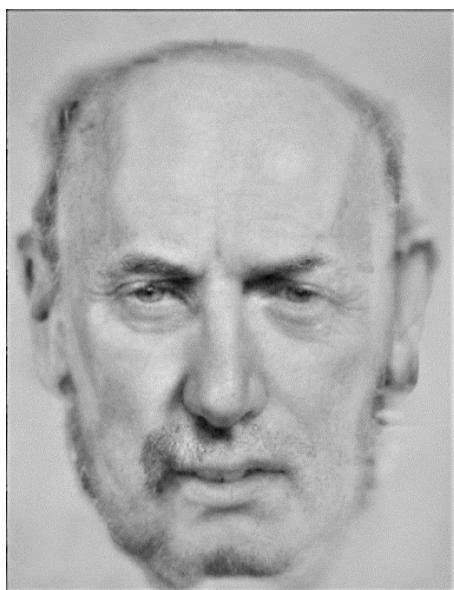
Po smrti knížete Jana II. se již se jménem Karla Weinbrennra setkáme v exhibitních protokolech pouze třikrát. Naposledy v prosinci 1929, kdy vracel knihy a plány.⁴⁷⁷

Ještě v akademickém roce 1938/39 byl pověřen zkoušením u druhé státní zkoušky z architektury na německé technice.⁴⁷⁸

⁴⁷⁷ MZA, F115, exhibitní protokoly, kniha 37, nepag.

⁴⁷⁸ Archiv ČVUT. Sborník Ministerstva školství a národní osvěty, r. 7, 1927, č. 1, 922.

4. 5. Litoměřice (1938-1942)

92. Karel Weinbrenner.

Po ukončení svého působení na německé technice v roce 1938, rok po smrti své jediné dcery Emmy, se Karel Weinbrenner s manželkou přestěhoval do Litoměřic.⁴⁷⁹ **[92]** V roce 1942 se životní pouť architekta završila. Karel Weinbrenner zemřel 1. 1. 1942 v nemocnici v Praze.⁴⁸⁰ Jeho manželka Emma o dva roky později.⁴⁸¹ Jejich hrob i s náhrobkem byl v roce 1962 zničen a hrobové místo prodáno.

⁴⁷⁹ Emma zemřela v roce 1937, bydlela na zámečku ve Vinném. Je pochována na nedalekém hřbitově, hrob se zachoval.

⁴⁸⁰ Matrika Litoměřice, laskavá pomoc referenty paní E. Bulantové.

⁴⁸¹ Správa hřbitova, laskavá pomoc pana Pavla Lolo.

4. 6. Liechtensteinové, Karel Weinbrenner a památková péče

Od konce 18. ale hlavně ve století 19. století se díky ekonomickému rozvoji a s tím spojeným rozvojem vzdělání a vědy, začali historikové blíže zabývat ochranou památek. Liechtensteinové, kteří pietně udržovali architektonický odkaz svých předků se v oblasti ochrany památek velmi angažovali. Kníže Jan II. věnoval Vídeňskému historickému muzeu detailní dokumentace starých vídeňských domů, podporoval publikování vědeckých studií a v roce 1893 byl jmenován čestným členem vídeňské Centrální památkové komise. Princ František I. byl roce 1909 byl jmenován členem Centrální komise a o rok později se stal jejím presidentem. Provedl reorganizaci této společnosti a v roce 1911 byl na jeho popud zřízen v rámci Centrální komise Státní památkový úřad. Od počátku své vlády Liechtensteinové spolupracovali s Ústřední komisí pro zajišťování a zachování stavebních památek, což je patrné i dopisů a dalších archivních materiálů.⁴⁸²

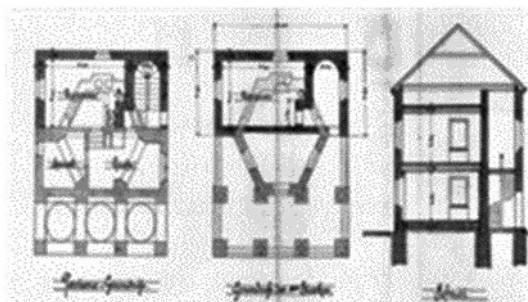
Liechtensteinové věnovali samozřejmě největší pozornost v tomto směru svým rezidencím, včetně drobných staveb v jejich parcích. Ale jako dobří hospodáři neustále dbali na opravy, přestavby a modernizaci všech staveb na rodových panstvích.

Nedílnou a běžnou součástí práce Karla Weinbrennera byly tedy i opravy, přestavby a restaurování. Výčet všech těchto realizací by byl opravdu velmi dlouhý. Jmenuji proto pouze jen nejdůležitější realizace u kterých je doposud prokázáno, že se na nich Karel Weinbrenner podílel.⁴⁸³

⁴⁸² Ústřední komise pro zajišťování a zachování stavebních památek byla zřízena nejvyšším rozhodnutím z 31. 12. 1850 při Ministerstvu obchodu, průmyslu a veřejných prací. Její stanoviny byly schváleny v roce 1853 a v roce 1859 byla převedena k Ministerstvu kultu a vyučování, kde byla výrazně osamostatněna. V roce 1872 vznikla Komise k vyhledávání a zachování uměleckých a historických památek. V roce 1911 byla komise přebudována na odborný úřad, spojený s vědeckým ústavem pro výzkum a odbornou inventarizaci uměleckého majetku ve státě. CZAJKOWSKI, 2012.

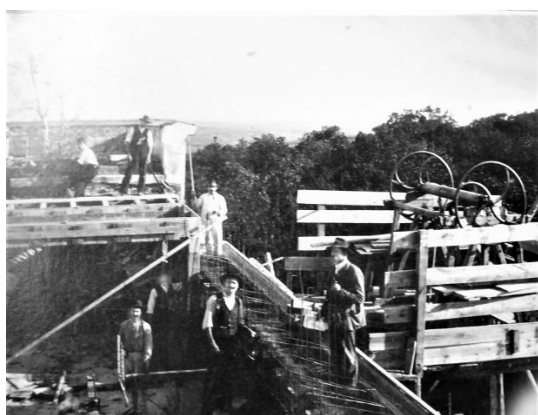
⁴⁸³ Drobné opravy a přestavby hájoven, domů i hospodářských budov není relevantní uvádět.

V roce 1900 proběhla přestavba lovecké záměčky ležícího na cestě z Lednice k Janohradu, č.p 436.⁴⁸⁴ [93]

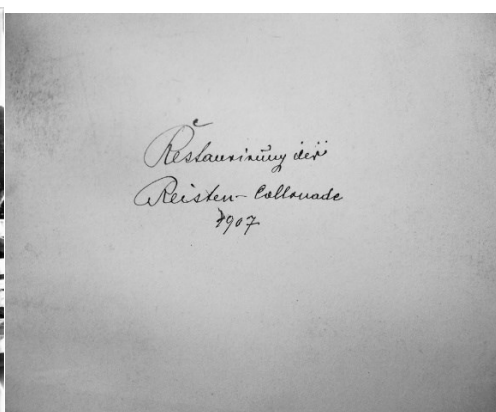

93. Plán přestavby loveckého záměčku
Lednice

V roce 1906 proběhla obnova kaplí a křížové cesty z Wilfersdorfu do Erdbergu. Projekt vedl architekt Karl Weinbrenner spolu se sochařem Josefem Stürmerem.⁴⁸⁵ V rámci památkové péče byly pod vedením Karla Weinbrennera dále opravovány lovecké záměčky Diana (1900), kolonáda na Reistně (1907), katzelsdorfská myslivna (1905–1907). Opravován a rozšiřován byl farní kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Valticích. Weinbrenner se nejřívě zabýval úpravami okolí kostela,(1899–1908) později bylo stávající jednoduché zastřešení věží nahrazeno helmicemi, již které jsou již spíše variací na secesi. (1908). Dále byla opravena kupole v křestní kapli (1908), upraven nový vchod do sakristie (1908) a kostel byl nově omítnut.⁴⁸⁶[94] [95]

94. Fotografie z oprav kolonády na Reistně.
Valtice.

95. Poznámka na rubu fotografie.

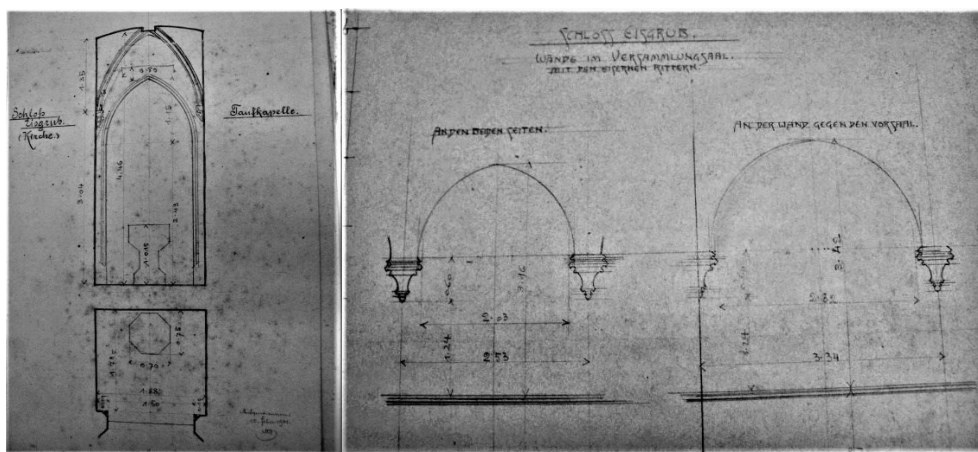
⁴⁸⁴ LYČKA 2018.

⁴⁸⁵ HÖSS 1908.

⁴⁸⁶ MZA, F115, kart. 162.

Současně probíhala rekonstrukce zámku ve Valticích (1908–12), spolu s modernizací interiéru. O tom, že se Weinbrenner velmi živě zajímal o téma památkové péče a restaurování památek a dokázal všechny získané poznatky využít i v praxi je možno se přesvědčit právě na zámku ve Valticích, kde se Weinbrennerovi podařilo dlouho mást historiky umění. Teprve v relativně nedávné době bylo prokázáno, že jižní fasáda zámku i Salla terena nejsou dílem Fischera z Erlachu, ale Karla Weinbrennera.⁴⁸⁷

Modernizován a rekonstruován byl částečně i interiér lednického zámku a kostela sv. Jakuba.⁴⁸⁸ Kniha nákresů spolu s originálním původním plánem Johanna Heidricha je uložena v MZA.⁴⁸⁹ Přestože práce nepochybně řídil Karel Weinbrenner, všechny dochované nákresy z let 1891–4 jsou podepsány Maxem Zehenterem (1886–?). **[96] [97]**

96. a 97. Plány úprav zámeckého kostela sv. Jakuba a interiéru zámku Lednice.

Do tohoto období s jistou dávkou opatrnosti můžeme zařadit i Weinbrennerovy zatím nedatované návrhy parožních štítů.⁴⁹⁰

Pod architektoým vedením byl kostel sv. Bartoloměje v Hlohovci rozšířen o novou předsíň, která zcela odpovídala jeho klasicistnímu stavebnímu stylu.⁴⁹¹ **[98]**

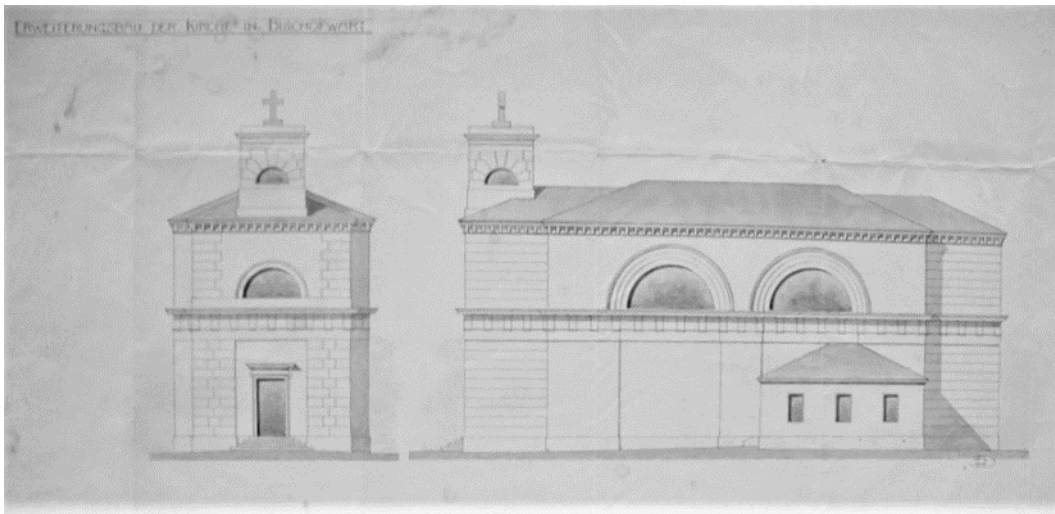
⁴⁸⁷ KONEČNÝ 2018.

⁴⁸⁸ Pokoje prince Františka.

⁴⁸⁹ MZA, F115, kniha 4123

⁴⁹⁰ Nalezeno v archivu v Lednici.

⁴⁹¹ MZA, F115, f. 6771.

98. Plán rozšíření kostela sv. Bartoloměje.
Hlohovec.

Architekti i inženýři liechtensteinské dvorní stavební kanceláře pravidelně před zamýšlenými opravami, rekonstrukcemi a přestavbami pořizovali nákresovou nebo fotografickou dokumentaci původních objektů. Weinbrenner se svým kolegou Maxem Zehentnerem nebyli výjimkou.⁴⁹² V některých případech šel Weinbrenner dál a v odborných článcích popsal historii dané stavby. Například zámku v Rabensburku a farního kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Valticích.⁴⁹³ V Rabensburku zrekonstruoval i jak vypadala původní podoba velkého zámeckého sálu.⁴⁹⁴ Karel Weinbrenner se rovněž podílel na rekonstrukci zámečku Belveder, Maurské vodárny, katzelsdorfského zámečku (1905–1907), čínského pavilonu a mnohých dalších staveb. Těmto stavbám se detailně věnuje ve svých článcích Daniel Lyčka.⁴⁹⁵

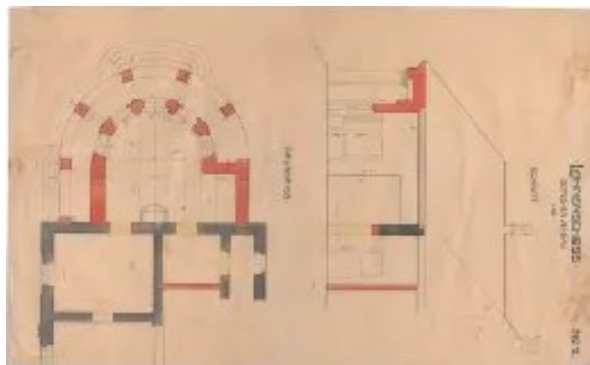
⁴⁹² Zámku a kostela v Rabensburku, Alte Liechtenwarth, zámeckého kostela sv. Jakuba v Lednici, kaple v Mistelbachu atd. MZA, F115, 6184-6213, Mistelbach f. 83953-8463, Lednice například f. 6299.

⁴⁹³ Monatsblatt des vereines für Landeskunde von Niederösterreich, IV. b., 1909, Wien, 2–7 Monatsblatt des vereines für Landeskunde von Niederösterreich, VI. b., 1912–1913 Wien, 104–116.

⁴⁹⁴ Liechtensteinové zámek po polovině 19 století prodali a v budově byla také továrna na parketové podlahy. Během této doby byly ztraceny cenné fresky. Po několika letech zámek však Liechtensteinové koupili zpět, měl být přestaven na byty.

⁴⁹⁵ LYČKA 2019, 20.

Weinbrenner dále vedl rekonstrukci kostela sv. Ondřeje v Blatnici.⁴⁹⁶ Podle jeho projektu byl rozšířen a modernizován byl i lovecký zámek v Lánech (1911–1918),⁴⁹⁷ kde Karel Weinbrenner podle zachovaných plánů zcela v duchu původní stavby vytvořil nový obytný prostor a zámek získal v přízemí nový sál v polokruhové přístavbě s otevřeným portikem na pěti pilířích a dvou polosloupech. [99]

99. Plán přístavby zámku Lány.

V MZA jsou zachovány stovky plánů, dopisů a účtů signovaných Karlem Weinbrennerem, které dokazují že se v rámci své pracovní náplně podílel na mnohých dalších opravách a přestavbách.⁴⁹⁸

Podle výše uvedeného lze konstatovat, že Karel Weinbrenner přistupoval k opravám a restaurování velmi citlivě s respektem k původní architektuře, čím dokázal leckdy zmást historiky umění. Protože pokud by nezůstaly zachovány plány jeho přestaveb, tak by byla možná konečná podoba jak kostela v Hlohovci, zámku v Lánech, jižní fasáda i Salla terena valtického zámku navždy připsána původním architektům. Z dochovaných archiválií lze vyčít, že i v době, kdy již působil v Praze byl zván ke konzultacím při rekonstrukcích.⁴⁹⁹

⁴⁹⁶ V letech 1890–1892 proběhla pouze rekonstrukce. Informace páter Mgr. Zdeněk Stodůlka

⁴⁹⁷ LYČKA, 2018, 21.

⁴⁹⁸ Namátkou kostely: St. Vítus v Hausbrunu, sv. Bartoloměje v Bernhardsthal, Nalezení sv. Kříže Hohenau, Niederabsdorfu a mnohé další.

⁴⁹⁹ Zámek Belveder, kostel Rabensburgu, MZA, F115, exhibitní protokoly, kniha 37.

4. 7. Publikační činnost Karla Weinbrennera

Karel Weinbrenner byl jistě plně vytížen svojí prací v knížecí stavební kanceláři a později i výukou na německé technice v Praze, a zřejmě proto jeho publikační činnost není nijak rozsáhlá.

Minimálně v letech 1913–1918 byl však členem redakční rady *Techniker Blatter*. Díky absenci jeho osobní pozůstalosti se nedochovaly ani jeho přednášky. Kromě věcného popisu staveb stavěných podle jeho projektů, publikovaných ve *Wiener Bau-Industrie Zeitung*, byly zatím nalezeny pouze jeho dva články publikované v *Monatsblatt des Vereines für Landeskunde von Niederösterreich*⁵⁰⁰ Ovšem v těchto článcích prokázal, že je nejen výborný architekt, ale i archivář, historik i památkář. Článek o historii hradu a později v zámku v Ravensburgu, kde naprosto s přehledem a detailně popisuje původní podobu rytířského sálu je toho důkazem. Z obou článků je patrné, že nejen že důkladně prostudoval archivní prameny, ale že v Ravensburgu provedl i stavebně historický průzkum a restaurátorské sondy. Proto jsem se rozhodla oba články zařadit do své práce. Ponechala jsem je v původním znění. Cituji:

Die Feste Ravensburg. Von Architekt Karl Weinbrenner.

„Die Feste Ravensburg gelangte unter Johann I. von Liechtenstein im Jahre 1385 samt Gericht, Fischweide, Mühlrecht und was sonst dazu gehörig, durch Kauf von Ulrich und Hans Zelking in hochfürstlichen Besitz, in welchem sie seit jener Zeit ununterbrochen verblieb. Als Grenzfeste gegen die räuberischen Einfälle der Ungarn dürfte ihre Gründung schon in frühere Jahrhunderte fallen und die ältesten Bauteile lassen eine Burganlage aus dem XI. oder XII. Jahrhundert erkennen, die, wie alle in der Ebene gelegenen Festen, regelmäßig gebaut ist und im Grundrisse nahezu ein Quadrat von 35 m Seitenlänge bildet; sie bestand aus dem einen glatten Mauerzug bildenden Burgwall, in dessen südwestlicher Ecke sich der quadratische Bergfried, dessen Seiten 7'8 m messen, erhob; an diesen schloß sich gegen Norden der Palas an. Diese Objekte sowohl als die Ringmauer sind als mächtiges, regelmäßig gearbeitetes Quadermauerwerk, wie fast bei allen Anlagen dieser Zeit, erbaut; die Quadern an den Außenseiten der Ringmauer mit kräftig bossierten Spiegeln versehen. Von einem schützenden Wallgraben und Palisaden umgeben, bildete diese Anlage durch ihre hohe und dominierende Lage gegen Os-

⁵⁰⁰Monatsblatt des Vereines für Landeskunde von Niederösterreich. IV. Band.1908 und 1909, Wien, Nr. 1, VII. Jahr. Jänner 1908, 1–7. Monatsblatt des Vereines für Landeskunde von Niederösterreich.VI. Band.1912 und 1913.Wien, Nr. 7–9, XI. Jhr, Juli–September 1912,104–114.

ten nicht nur einen vortrefflichen Luginsland, sondern besaß nach dieser Seite zu gegen feindliche Angriffe einen natürlichen Schutz. Das Mauerwerk des Bergfrieds sowohl als auch die in Quadern sorgfältig gearbeitete, gegen den Burghof gerichtete Schießluke lassen durch die Verschiedenheit der Mauerung erkennen, daß dieses Mauerwerk nicht vor dem XIII. Jahrhundert entstand, während das Mauerwerk des Burgwalles einer früheren Zeit angehört. Auch der für die Burgbauten in der Ebene notwendige unterirdische Gang, der den Verteidigern, wenn der Burghof bereitsgenommen, die Flucht aus dem Bergfried ermöglicht, fehlt hiernicht; die Existenz desselben ist so ziemlich sichergestellt, und nimmt derselbe an der Westseite der zwei Stockwerke tiefen Keller seinen Anfang mit einer Richtung gegen Hohenau; gelegentlich von Erdarbeiten im Orte Rabensburg, wie z. B. beim Baue des Knittelschen Gasthauses wurde ein Gang aufgedeckt, der stellenweise eine Breite von 25 m (?) besitzen soll und durch eine massive, eisenbeschlagene Türe gegen die Schloßseite zu abgeschlossen ist.

Zu Beginn des XVI. Jahrhunderts haben Zu- und Umbauten beider Feste in der Weise stattgefunden, daß ein zweiter schmalerer Turm an der nordwestlichen Ecke, anschließend an den Palas, errichtet wurde, zu welchem die bestehende Wendeltreppe mit profilierter 1540–1550, wahrscheinlich unter Georg Hartmann von Liechtenstein ein neuer an die Ostseite des Bergfrieds anschließender Trakt mit der zweiarmigen Stiege erbaut wurde; die vollständige Umschließung des Burghofes mit Wohnbauten erfolgte gegen Ende des XVI. Jahrhunderts wahrscheinlich unter dem vielgereisten Johann Septimius von Liechtenstein. Es entstand das heutige alte Schloß mit einem Erd- und zwei Obergeschossen, aus vier, den kleinen Hofumschließenden Trakten bestehend, die alle in gleicher Höhe mit einem kräftigen Hauptgesimse abgeschlossen sind, welches den Saum

des in Ziegeln gedeckten Daches bildet. Der neue Geist der Renaissance bringt Ordnung in die Unregelmäßigkeiten der alten Anlagen, die Türme werden mit den übrigen Trakten in gleiche Höhe und unter ein einheitliches Dach gebracht, der Treppenturm so weit abgetragen, daß sein Dach unter dem Hauptgesimse des Schlosses abschließt. Der Westtrakt erhält eine durch alle Geschosse gehende offene Bogenstellung gegen den Hof, die übrigen Hoffassaden wurden mit reichen ornamentalen Fresken geschmückt, während die Außenflächendes Schlosses eine Quaderteilung in Sgraffitotechnik zierte. Steinspindel führte und welche im zweiten Geschosse ein in Spätgotischen Formen zierlich profiliertes steinernes Türgewände enthält; bei diesen Zubauten fand bereits auch Ziegelmauerwerk Anwendung.

Die kleine im Erdgeschosse befindliche Türe mit der reizvollen Frührenaissance-Umrahmung gibt Aufschluß, daß in den Jahren 1540–1550, wahrscheinlich unter Georg Hartmann von Liechtenstein ein neuer an die Ostseite des Bergfrieds anschließender Trakt mit der zweiarmigen Stiege erbaut wurde; die vollständige Umschließung des Burghofes mit Wohnbauten erfolgte gegen Ende des XVI. Jahrhunderts wahrscheinlich unter dem vielgereisten Johann Septimius von Liechtenstein. Es entstand das heutige alte Schloß mit einem Erd- und zwei Obergeschossen, aus vier, den kleinen Hofumschließenden Trakten bestehend, die alle in gleicher Höhe mit

einem kräftigen Hauptgesimse abgeschlossen sind, welches den Saum des in Ziegeln gedeckten Daches bildet. Der neue Geist der Renaissance bringt Ordnung in die Unregelmäßigkeiten der alten Anlagen,

die Türme werden mit den übrigen Trakten in gleiche Höhe und unter ein einheitliches Dach gebracht, der Treppenturm so weit abgetragen, daß sein Dach unter dem Hauptgesimse des Schlosses abschließt. Der Westtrakt erhält eine durch alle Geschosse gehende offene Bogenstellung gegen den Hof, die übrigen Hoffassaden wurden mit reichen ornamentalen Fresken geschmückt, während die Außenflächen des Schlosses eine Quaderteilung in Sgraffitotechnik zierte.

Im Laufe des XVI. Jahrhunderts erfolgte noch ein zweigeschossiger Zubau gegen Süden in der Verlängerung des östlichen Traktes, nach den Verhältnissen des Baues zu schließen, für Zwecke der Verwaltung, als Wohnung des Amtmannes o. dgl. So stand dieses Schloß, bis es in seiner letzten, aber bedeutendsten Bauperiode seine heutige Gestalt und Ausdehnung durch den Fürsten Maximilian (1578–1643) erhielt, dessen Lieblingsaufenthalt Ravensburg war.

Unter diesem Fürsten wurde der 66 m lange neue Trakt, der durch den den Rittersaal enthaltenden Quertrakt mit dem alten Schlosse verbunden ist, erbaut, ein mächtiger, in langer Fronte an der Nordseite sich hinziehender Bau, ein Erd- und Hauptgeschoß enthaltend, worüber noch ein niedriges Zwischengeschoß angeordnet ist. Den vollständigen inneren Ausbau erfuhr dieser neue Schloßtrakt jedoch nie, wenn auch einzelne Räume zu Wohnzwecken hergerichtet und ausgestattet wurden. Dafür erhielt der Hauptraum dieses neuen Schloßtraktes, der Rittersaal eine ebenso reiche als edle Ausgestaltung. Ionische, von der Wand sich kräftig abhebende verkröpfte Pilaster tragen das umlaufende Kranzgesimse, über welchem ein Muldengewölbe mit Stichkappen den geraden Spiegel der Decke trägt. Diese selbst enthält die zur Aufnahme der Deckenmalereien bestimmten Felder in reichen Umrahmungen, während die Zwickel zwischen diesen Feldern durch eine Ornamentik ausgefüllt sind, deren Inhalt, wohl auf Wunsch des hohen Bauherrn, der als Feldzeugmeister sich hohen Ruhm auf dem Schlachtfelde geholt, ausschließlich militärische Embleme, Waffen, Rüstungen und Trophäen bilden. Die zwischen den Pilasterstellungen sich ergebenden Felder über den Fenstern erhielten

in Stuck hergestellte festonsgeschmückte Umrahmungen, die mit Bildern aus den Kriegserlebnissen des Fürsten Maximilian geziert wurden. Obwohl diese Malereien heute nicht mehr erhalten sind, geben doch die an den unteren Teilen der Umrahmungen angebrachten

Texte Aufschluß über den Gegenstand der Darstellungen und lauten diese Inschriften, soweit dieselben noch vorhanden sind, wie folgt:

1. Der Feind petardirt Crems, Fürst Max von Liechtenstein defendirt.
2. Fürst von Anhalt, er zeigt sich vor Hadersdorf in der Schlachtordnung, der Graf Buquoy gegenüber.
3. Das kaiserliche und feindliche Lager . . . gen bei Mrbovic . . . an die Cartau . . .
4. Graf Buquoy und Fürst von Anhalt halten in Schlachtordnung vor der Pruggen.
5. Abzug des Grafen von Buquoy über die Prugg bei Wien.
5. Die kaiserliche Armada und des Feindes liegen 2000 Schritt gegen einander bei Rahonic.

Auf den Kranzgesimsen über den Pilastern, und zwar auf je einer Ecke der Verkröpfungen derselben befanden sich in Stuck hergestellte freistehende

Büsten und geben ebenfalls die auf den Hängeplatten erhaltenen Inschriften über die dargestellten Persönlichkeiten Aufschluß. Soweit diese Inschriften vorhanden und leserlich sind, enthalten sie die nachstehenden Namen:

Maximilian von Liechtenstein, Catharina Fürstin von Liechtenstein geb. Herrin von Boskowitz, Carola Herzogin von Bourbon, Herr von Wohlfahrt und Wraschan, Barbara Herrin von Traum, Weikhard Herr von Pohlheim, Elisabeth Herrin von Hohenburg, Hans Herr von Stahremberg, Hedwig Herrin von Pottendorf, Görg Herr von Liechtenstein, Johanna Herrin von Lomnitz, Christoph Herr von Rapach, Petronilla Herrin von Wildungsmauer, Erhard Herr von Meinberg, Georg Herr von Eckartsau, Heinrich Graf von Ortenburg, Elisabeth Herrin von Törring, Hans Herr von Rohrbach, Graf zu Neuburg am Inn, Scholastika Herrin von Weißbach, Parcival Herr von Aichberg-Pitten, Amalia Herrin von Zengerin, Andre Herr von Freig, Katharina Herrin von Roci, Herr von Hag-Raven- . . . rg, Amalia Herrin Schenkin von Geyern, Gebhard Herr von Eichberg, Agnes Herrin von Waldau, Leopold Landgraf von Leuchtenberg, Elisabeth Herzogin von Oepeln, Philipp Curgraf von Reineck.

Während sich an der nördlichen Rückwand des Rittersaales ein mächtiger Steinkamin befindet, enthält die gegenüberliegende Wand eine Altarnische, die mit einem reich in teilweise vergoldeten Stuckornamenten verzierten Tonnengewölbe geschlossen ist. Diese Wölbung ist in drei Felder geteilt und enthält in Wachsfarben direkt auf den Verputz gemalt, die Darstellungen der Geburt, der Kreuzigung und der Himmelfahrt Christi, während sich auf der Stirnwand über dem Altaraufbau die Darstellung der Verkündigung Mariens befindet.

Graf zu Neuburg am Inn, Scholastika Herrin von Weißbach, Parcival Herr von Aichberg-Pitten, Amalia Herrin von Zengerin, Andre Herr von ICreig, Katharina Herrin von Roci, Herr von Hag-Raven- . . . rg, Amalia Herrin Schenkin von Geyern, Gebhard Herr von Eichberg, Agnes Herrin von Waldau, Leopold Landgraf von Leuchtenberg, Elisabeth Herzogin von Oepeln, Philipp Curgraf von Reineck. Während sich an der nördlichen Rückwand des Rittersaales ein mächtiger Steinkamin befindet, enthält die gegenüberliegende Wand eine Altarnische, die mit einem reich in teilweise vergoldeten Stuckornamenten verzierten Tonnengewölbe geschlossen ist. Diese Wölbung ist in drei Felder geteilt und enthält in Wachsfarben

direkt auf den Verputz gemalt, die Darstellungen der Geburt, der Kreuzigung und der Himmelfahrt Christi, während sich auf der Stirnwand über dem Altaraufbau die Darstellung der Verkündigung Mariens befindet.

Auch der dem neuen Schloßtrakt gegenüberliegende Flügel mit den zwei Torbauten verdankt seine Erbauung dem Fürsten Maximilian, welcher außerdem als Chef der kaiserlichen Artillerie die Verteidigungsfähigkeit des Schlosses durch die Anlage von Bastionen neuen Systems erhöhte, so daß die Feste Ravensburg im Jahre 1645 unter dem Befehle des kaiserlichen Obersten Vetter den andringenden Schweden tapferen Widerstand leisten konnte. Das fürstliche Wappen über dem Tore mit seiner Inschrift besagte,

daß Fürst Maximilian im Jahre 1633 dieses Tor und den neuen Teil des Schlosses erbaute. Für die Beschaffung von Nutzwasser sorgte Fürst Maximilian durch die Anlage einer Wasserleitung, die von einem Wasserwerke an der Thaya gespeist wurde, Schloß und Gärten mit Wasser versah und es ermöglichte, den äußeren neuen Schloßhof mit dekorativen

Wandbrunnen und Bassins zu zieren, die von dieser Wasserleitung gespeist wurden. Die an dem nördlichen Trakte bestehende Brunnennische zeigt in ihren Resten eine reiche architektonische Durchbildung mit Hermen und Festons, und eine muschelförmige Verkleidung des Innern in großen Kiessteinen, um der Nische den Charakter einer Grotte zu verleihen. Ein arg

verstümmelter Gedenkstein, der in einem der bestehenden Maschinenfundamente des Kellers Verwendung fand, gibt Kunde von dieser Schöpfung des Fürsten Maximilian.

Mit den Bauten des Fürsten Maximilian findet die Baugeschichte des Schlosses Ravensburg ihren Abschluß. Die Besetzung des Schlosses durch die Schweden mag die Bewohnbarkeit desselben stark herabgemindert haben, die Nachfolger des Fürsten Maximilian vollendeten dessen Werk nicht mehr, die Blütezeit des Schlosses war vorüber und das eiserne Gesetz vom Werden und Vergehen begann in seinem zweiten Teile an diesem Fürstensitz in

Wirksamkeit zu treten; es wurde als Herrschaftssitz aufgelassen und diente Wohn- und gemeinen Nutzzwecken; die Erhaltungsarbeiten wurden auf das Nötige beschränkt, bis die Fresken des kleinen Hofes dem Weißpinsel des Maurers unbarmherzig zum Opfer fielen; die Pilaster und Stuckverzierungen des Rittersaales wurden als hinderlich für die Benützung dieses Raumes empfunden und daher mit großer Gründlichkeit entfernt, um das Einbauen von Zwischenmauern und Zwischendecken zu erleichtern, die Nutzräume in diesem Saale schaffen mußten.

Als die Schweden die alte Pfarrkirche zerstörten, diente der Rittersaal oder ein Teil desselben mit seiner Altarnische bis zum Jahre 1765 dem Gottesdienste der Gemeinde.

Unter dem Fürsten Johann I. (1760— 1836) befand sich der Rittersaal bereits in einem Zustande, daß ein Zeitgenosse bemerkt, von demselben sei nur mehr der Name übrig geblieben und nichts mehr vorhanden, was an seine ehemalige Bestimmung erinnern könne, daher jedenfalls auch die Wandmalereien zu dieser Zeit bereits verschwunden waren; daß unter der Behandlung, die dieser Saal erfuhr, auch die Kriegsbilder an den Wänden keinen Pardon erfuhren, nimmt unter diesen Verhältnissen nicht wunder, um so mehr, wenn dieselben, wie wohl mit Sicherheit anzunehmen, in derselben Technik gemalt waren wie die Bilder in der Kapellennische;

die Sprödigkeit der Wachs- oder Ölfarben veranlaßte ein Rissigwerden und Abblättern derselben, das ihrer gründlichen Entfernung kein zu großes Hindernis in den Weg legte; auch ein Gewährsmann, der im Jahre 1852 in dem Schlosse als Arbeiter der dort etablierten Parkettenfabrik beschäftigt war, versichert, daß zu dieser Zeit von den Bildern im Rittersaale keine Spur vorhanden gewesen wäre.

Ein besseres Los war den Malereien und den Stuckdekorationen der Kapellennische beschieden; diese Nische mußte wohl zur Unterbringung von Aborten dienen, und es kann dem Projektanten dieser Anlage wohl nicht die richtige Empfindung für die Würde des Raumes, der einst gottesdienstlichen Handlungen diente, nach gerühmt werden, aber die Zwischendecken, die diese Aborte abschlossen, schützten die Kapellendecke vor weiterer Zerstörung und entzogen sie der Wirksamkeit des Weißpinsels und des Maurerhammers. Unter dieser schützenden Decke, allerdings durch einen

Kamineinbau zum Teil hart mitgenommen, verblieben diese Malereien sowie die Vergoldung der Stuckdekorationen soweit unversehrt, bis sie gele-

gentlich der Adaptierungsarbeiten, die in dem Schlosse aus Anlaß der Unterbringung der Forsteinrichtungskanzleien vorgenommen wurden, im Jahre 1889 entdeckt wurden. Die Abortanlagen konnten wohl nicht entfernt werden, in die Zwischendecke jedoch wurde eine schließbare Einsteigöffnung hergestellt, die es jederzeit ermöglicht, diese Reste einstiger Pracht besichtigen zu können. Das Schicksal der auf dem Gesimse des Saales aufgestellten Büsten war auch kein glückliches; sie wurden nach Mitteilung eines Gewährsmannes gelegentlich von Adaptierungsarbeiten, so weit sie noch vorhanden waren, herabgeschleudert und als Schutt beseitigt.

Zur Baugeschichte der Pfarrkirche zu Feldsberg.

Von Architekt Karl Weinbrenner.

„Es ist ein seltsames Zusammentreffen, daß die ersten Mitteilungen über den Bestand einer Kirche zu Feldsberg von einem Ahnen des durchlauchten Fürstengeschlechtes stammen, welchem die Pfarrkirche zu Feldsberg in ihrer heutigen Gestalt die Entstehung verdankt. In seinem »Frauendienst« gedenkt der fahrende Ritter und Minnesänger Ulrich von Liechtenstein seines Aufenthaltes in Veltsperg im Jahre 1227 und schildert die Feier eines Gottesdienstes in der dortigen Kirche; daß also schon im XIII. Jahrhunderte die Stadt Feldsberg eine Pfarrkirche besaß, ist nicht nur durch diese Mitteilung, sondern auch aus einer Urkunde vom Jahre 1259 zu entnehmen, in welcher als Lehen, die dem Truchseß von Veltsperg vom Hochstifte Passau verliehen wurden, auch »das halbe Dorf Chatzlingsdorf in der Pfarre Veltsperg und der Weinzehent von Veltsperg von beinahe 100 Weingärten mit Ausnahme des Teiles, welcher dem Pfarrer gehört«, verzeichnet erscheinen. Auch in einer Urkunde vom Jahre 1243 finden wir einen Pfarrer Dietmar von Velsperch als Zeugen. Diese Kirche zu Feldsberg dürfte wohl von den ersten Besitzern von Feldsberg aus dem Hause Seveld, welche dieses Gut im Tauschwege vom Bischöfe Wolfker von Passau erwarben, gegründet worden sein.

Über die Kirche selbst sind jedoch außer der Gewißheit, daß sie bestand, wenig Nachrichten erhalten; ihr Bauzustand wird in einem Konsistorialakt über die Kirchenvisitation im Jahre 1544 als schlecht geschildert, der Pfarrhof als im Vorjahre durch das böhmische Kriegsvolk niedergebrannt bezeichnet. Aber die bewegten Zeiten, durch die Glaubensspaltung und ihre unseligen Folgen veranlaßt, waren nicht angetan, Werke des Friedens zu fördern und so blieb der Bauzustand der Kirche unverändert, bis Fürst Maximilian nach dem Tode seines Bruders Karl im Jahre 1627 die Regierung des Liechtenstein sehen Hauses mit der Vormundschaft über den jungen Fürsten Karl Eusebius antrat. Fürst Maximilian, der frommkatholisch war und seine Frömmigkeit durch zahlreiche Beziehungen zu Kirchen und Klöstern betätigte, war ein eifriger Förderer der katholischen Sache und sorgte für die gründliche Unterweisung seiner Untertanen im Glauben durch Wort und Schrift; ihm war daher die Errichtung einer neuen und prächtigen Kirche in der Residenz Feldsberg eine Herzensangelegenheit. Wohl war, als die Wellen der Lehren des Wittenberger Mönches unser Vaterland erreichten, auch die Gemeinde Feldsberg von ihnen ergriffen und vorübergehend

wirkten protestantische Prädikanten an der Pfarrkirche, jedoch die neue Lehre faßte hier keine tiefe Wurzel und schon im Jahre 1601 hielt ein katholischer Pfarrer wieder seinen Einzug in Feldsberg.

Nach der schweren Bedrängnis der Glaubenskämpfe, als sichtbare Zeichen der Neubelebung des katholischen Sinnes, aber auch als Denkmale der ecclesia triumphans entstanden in den österreichischen Ländern nun Kirchenbauten in großer Zahl, und zu diesen Werken gehört als ein glänzendes Beispiel der Neubau der Feldsberger Pfarrkirche, die von dem Fürsten Maximilian in Angriff genommen von dem Fürsten Karl Eusebius durchgeführt und beendet wurde und der sich wohl wenige Pfarrkirchen in Niederösterreich aus der Zeit der § rühbarocke an die Seite stellen können.

Die durch die Reformation hervorgerufenen Wirren sowie der unheilvolle Dreißigjährige Krieg, der die deutschen Länder in ihrer Kultur um viele Jahrzehnte zurückwarf, gaben einen schlechten Nährboden für die Entwicklung der Künste ab und so sehen wir, daß der Katholizismus des XVII. Jahrhunderts sich künstlerisch fast ausschließlich auf Italien stützt, von wo eine große Zahl von Künstlern in die Welt hinauszog, Ehre, Ruhm und Verdienst in ihrer Kunstbetätigung suchend. Auch der Architekt der Feldsberger Pfarrkirche, Giacomo Tencala, gehört einer Künstlerfamilie aus der Gegend von Lugano an, welche sowie der Bezirk von Como bestimmt

war, durch eine Schar vielseitig tätiger und tüchtiger Künstler den Strom des barocken Kunstelementes nach Österreich und Süddeutschland einzuleiten. Diese Künstler brachten den vornehmen und großartigen Prunkstil, von welchem die Gewölb- und Wanddekorationen der Feldsberger Kirche ein charakteristisches Beispiel darbieten, mit seiner Vorliebe für reiche, üppige Ornamentik, eingerahmte Felder mit Kartuschen und kräftigen Festons, belebt durch eine Schar pausbackiger Puttis, für welche Dekorationsweise das Stukko die geeignetste Technik bietet.

Giacomo Tencala steht als bauführende Architekt in den Diensten des Fürsten, wird fürstlicher Baumeister genannt und erhält nach seinem Kontrakte nebst einer freien Wohnung 450 fl. Bargeld und 156 fl. Kostgeld, außerdem 20 Eimer Wein und 30 Eimer Bier, 12 Klafter Holz, dann 3 Laib Brot täglich und das Futter für ein paar Pferde.

In der Geschichte der österreichischen und süddeutschen Frühbarocke begegnen wir wiederholt Mitgliedern der Künstlerfamilie Tencala; ein Architekt Konstantin Tencala ist am Hofe des Polen Königs in Warschau beschäftigt; der Bahnbrecher des barocken Freskos in Österreich, Carpoforo Tencala, Hofmaler der Gemahlin des Kaisers Ferdinand III, der außer den Fresken in der Wiener Dominikanerkirche auch die Deckenmalereien in der bischöflichen Residenz zu Olmütz sowie im Dom zu Passau ausführt. Giovanni Tencala, ein Bruder des Baumeisters, stellt als Bildhauer den größten Teil der Stuckdekorationen der Feldsberger Kirche her und arbeitet

auch am Wiener Hofe, woselbst ein Giovanni Pietro Tencala als kaiserlicher Ingenieur und Inspektor bei der Errichtung der Dreifaltigkeitssäule am Graben fungiert.

Der Bau der Feldsberger Pfarrkirche wird durch einen mit dem Baumeister Giacomo Tencala im Jahre 1629 geschlossenen Kontrakt eingeleitet und Fürst Maximilian erteilt dem Hauptmanne Johann Wenzel von Sedlnitzky in Feldsberg den Auftrag, die Gelder zum Kirchenbau anzuweisen. Es werden inzwischen die zum Baue nötigen Quader in Hrubtschitz gebrochen und im Mai des folgenden Jahres ersucht der Fürst den Offizial des Passauer

Bistums um die Bewilligung zur feierlichen Grundsteinlegung, welche sofort erfolgt, doch findet letztere erst am 26. Oktober des Jahres 1631, und zwar durch den Bischof von Olmütz Kardinal Dietrichstein statt, dessen Name mit dem Baue so mancher Kirche in Mähren sowie mit der Neubelebung des Katholizismus in unseren Ländern verknüpft ist. In demselben Jahre, 1631, fand in Wien die Grundsteinlegung des Neubaus der durch Kaiser Ferdinand III. erbauten Dominikaner kirche statt, die in ihrer Architektur so viele Analogien mit der Feldsberger Kirche aufweist, daß die offene Frage nach dem Architekten dieser Kirche vielleicht durch Betrachtung dieser Umstände eine Lösung erfahren könnte. Ein drittes kirchliches Bauwerk, dessen Grundsteinlegung auch in demselben Jahre erfolgte, sei noch erwähnt, es ist eines der Wahrzeichen der Lagunenstadt, die am Canale grande stolz thronende Kirche Sta. Maria della Salute.

Daß die Feldsberger Kirche an der Stelle der bestehenden errichtet wurde, ist wohl außer Zweifel, denn es blieb die alte Sakristei noch bis zum Jahre 1654 stehen und wurde dann zur heutigen Sakristei erweitert. Der Bau nahm seinen Anfang, die Pläne sind im Jahre 1633 soweit fertiggestellt, daß über Auftrag des Fürsten Karl Eusebius, der im Jahre 1632 die Regierung des fürstlichen Hauses übernahm, dem Hofschlermeister Augustin Knizel die Anfertigung eines Holzmodelles »des neuen Kirchengebäudes sammt den Thürmen« übertragen wird, wofür dem Meister 75 Gulden bar und »aus dem Unterthemenauer Brauhaus zwey Faß Bier« als Zahlung zugesprochen werden. Der Grundriß bildet ein Langhaus mit zwei Fassadentürmen, kurzen Querschiffen und einer Kuppel über der Vierung. Das Langhaus zeigt die von Vignola im Jahre 1576 in seiner Kirche II Gesu in Rom geschaffene Form eines breiten Schiffes mit angrenzenden Kapellen, in welches die Vierung einbezogen ist, wodurch ein großes, freies Gotteshaus geschaffen ist, in welchem von allen Plätzen der Hochaltar sowohl als die Kanzelgesehen werden, und durch die Pracht der räumlichen Erscheinung die Macht der Göttlichkeit zum sinnlichen Ausdruck gebracht ist.

Im Jahre 1637 war der Bau soweit gediehen, daß der Baumeister Tencala den Auftrag erhielt, mit dem Bildhauer Bernhard Bianchi einen Vertrag über die Herstellung der Stuckdekorationen des großen Gewölbes über dem Kirchenschiff, dem Presbyterium und den beiden Seitenschiffgewölben, sowie der drei Fenster daselbst und des Fensters über dem Orgelchor samt den Figuren der Propheten abzuschließen. Für diese Arbeit werden dem Meister Bianchi nebst 1850 Gulden Bargeld nachstehende Naturalien gewährt:

750 Laib Brot,
10 Zentner Fleisch,
je 17-2 Zentner Karpfen und Hcchte,
18 Eimer Wein,
10 Faß Bier,
100 Maß Schmalz.
1 Zentner Käse,
8 Scheffel Salz,
je 1/2 Metzen Gerste, Erbsen, Weizenmehl, Brein und Heiden,
25 Pfund Unschlittkerzen,
6 Klafter Brennholz.

Am 1. September 1638 erfolgt über Befehl des Fürsten durch den Baumeister Tencala die Akkordierung der weiteren Stuckarbeiten im Innern der Kirche, und zwar diesmal an die beiden Meister Bernhard Bianchi

und Giovanni Tencala, ersterer ein Schwager und letzterer ein Bruder des Baumeisters; ihnen wird die Dekoration der Kuppel, dann die Herstellung der Nischen in den Vierungspfeilern und der 22 Kapitale, die Wanddekoration des Presbyteriums sowie der vier Seitenkapellen unter dem Orgelchor übertragen. Diese beiden Kontrakte enthalten somit die gesamte Stuckdekoration im Innenraum der Kirche, außerdem sollten diese beiden Meister das große Wappen im Giebelfelde nebst 20 Pilasterkapitalen an der Fassade ausführen, wofür ihnen der Betrag von 8200 Gulden bar nebst den üblichen Naturalien zugestanden wurden. Die getrennte Vergebung der Innendekorationsarbeiten zeigt, daß die Einwölbung der Haupt- und der Seitenschiffe noch im Jahre 1637 vollendet wurde und sofort die Stuckdekoration erhielten, denn die von Bianchi allein übernommenen Arbeiten werden mit Ende des Jahres 1638 abgerechnet und voll ausbezahlt, waren daher bis dahin fertiggestellt. Die auf Grund des zweiten Kontraktes

akkordierte Dekoration der Kuppel gelangte jedoch jetzt nicht zur Ausführung, denn ein gehorsamster Bericht des Feldsberger Pflegers an den Fürsten Eusebius besagt, daß »die Coppula der neuen Kirchen in der Stadt Veldsberg am 23. Oktober 1638 eingefallen und davon die zwey kleinen Gewölber an denen großen Kapellen eingerissen, die eine Mauer an der großen Kapellen gegen das Seydenhaus ruinirt, daß hat dieselbe abgetragen werden müssen«.

Der Einsturz der Kuppel erfolgte wahrscheinlich bei der Entfernung der Lehrgerüste, jedenfalls unmittelbar nach ihrer Fertigstellung. Die direkten Ursachen dieser Katastrophe sind wohl nicht bekannt, dürften aber in der Unerfahrenheit des Bauführers sowie der Maurer mit derartigen Gewölbkonstruktionen zu suchen sein, welche, aus dem Süden importiert, eine der ersten Ausführungen derartiger kühner Gewölbe außerhalb der Hauptstadt repräsentieren. Die handwerksmäßige Schulung der einheimischen Maurer und Steinmetze hatte wohl in den von Kriegen so arg heimgesuchten Zeiten sehr gelitten, wie der Zustand des Mauerwerkes und die oft so unbeholfene Bearbeitung der Werkstücke in zahlreichen Beispielen

an diesem Baue demonstriert. Es mag dem Baumeister wohl manche Sorge bereitet haben, mit so ungeübten Kräften einen so bedeutenden

Monumentalbau durchzuführen. Auch die Zimmermannskonstruktion des Dachstuhles zeigt viele konstruktive Mängel, die den Kirchengewölben in späterer Zeit noch manchen Schaden zufügten. Ob dem Baumeister Tencala, dessen Kontrakt erst einige Monate vor der Katastrophe, am 1. Jänner 1638, erneuert wurde, eine Schuld an diesem Ereignisse beigemessen wurde, ist aus dem Aktenmateriale nicht ersichtlich, doch erscheint sein Name nicht mehr bei dem Abschlüsse weiterer Arbeiten. Nach dem Einsturze der Kuppel ruht der Bau nun mehrere Jahre, erst am 4. August 1641 übernimmt die Weiterführung des unterbrochenen Baues der in Brünn ansässige Maurermeister Andrea Erna, der jedoch nicht als bauleitender Architekt, sondern als Unternehmer der Maurerarbeiten an dem Baue weiter beschäftigt erscheint, wie schon die Fassung des mit ihm geschlossenen Kontraktes zeigt; ihm wurden nun nachstehende Arbeiten übertragen, welche durch den Einsturz der Gewölbe nötig waren:

1. Die Ausbesserung der verfaulten Gerüste.
2. Die Abtragung der rechten Mauer gegen das Seitenhaus bis zum Fußboden und Neuaufführung derselben.

3. Alle vier Säulen bis auf das Gesims abbrechen, ebenso das Gewölbe bis zum ersten Schwibbogen.

4. Die vier großen Schwibbogen sollen von neuem gemacht werden samt einem Gewölb a vella.

5. Die Mauer beim großen Altar mit eisernen Schließen verfestigen; Gesimse in- und auswendig durch die Kirche so zu machen, wie sie angefangen sind, ebenso auch die Oratorien.

Die Akkordsumme für diese Arbeiten beträgt 4000 Gulden. Dem Steinmetz Anton Matentz wird die Herstellung des Postamentes für das Giebelkreuz, die beiden Nischen für die Figuren der Apostel Petrus und Paulus an der Fassade, die Fenster an den Fürmen, dann die Türgewände und die Stufen übertragen. Auch die Passade, deren Ausführung infolge des Einsturzes der Kuppel unterblieb, wird in Angriff genommen und der Bildhauer Giovanni

Tencala mit den Stukkoarbeiten daselbst, wie dem großen Wappen, den Ornamenten der Fenster und den Pilasterkapitälern betraut; der hierüber aufgestellte Kontrakt datiert vom 11. Juni 1643.

Bei Einsturz der Kuppel und der dadurch erwachsene Schaden, wohl auch andere Ereignisse und Unternehmungen scheinend das Interesse des Fürsten für diesen Bau beeinträchtigt zu haben, denn in einer Immediateingabe vom 1. Mai 1642 beklagt sich der Feldsberger Pfleger Hörner, daß seine mündlichen und schriftlichen Vorstellungen wegen verschiedener notwendiger Bauarbeiten an der neuen Kirchen keine Erledigung beim Hofmarschall erfahren, so bezüglich des Dachwerkes der Türme, und erbittet sich in dieser Sache die Weisung, ob die Türme »also beständig und mit Kupfer eingedeckt werden sollen, damit das Dachwerk von Unwetter und Regen nicht Schaden leiden«. Die Türme wurden daher als Provisorien betrachtet, doch dürfte über die definitive Gestaltung der Turmhelme eine Entscheidung so fraglich gewesen sein, daß sich der Feldsberger Pfleger veranlaßt sah, anzufragen, ob die Türme in dieser Form definitiv in Kupfer gedeckt werden sollen. Die Entscheidung muß wohl negativ ausgefallen sein, d. h. es wurde das Projekt des Ausbaues der Turmhelme nicht fallen gelassen, die Türme erhielten ein Ziegeldach ohne Turmkreuz oder Endigung, was ihren Charakter als Provisorien kennzeichnen sollte. Die inzwischen eingetretenen kriegerischen Ereignisse waren für die Weiterführung des Baues sowie der Lösung der Turmfrage nicht günstig, welche nun erst jetzt, nach nahezu 270 Jahren erfolgen sollte.

General Torstenson hatte den Oberbefehl über die schwedischen Truppen nach dem Tode Gustav Adolfs bei Lützen übernommen, und die Leiden, welche das deutsche Volk durch den 30jährigen Krieg zu erdulden hatte, wurden noch größer und trafen unser Vaterland am empfindlichsten, als Torstenson mit seinen Scharen Mähren und Niederösterreich überschwemmte, sengend, plündernd und verwüstend. Die Stadt Feldsberg hatte auch schwer durch die Kriegslasten und Kontributionen zu leiden und wurde im Jahre 1645 von den Schweden besetzt; daß unter diesen Umständen eine Weiterführung des Baues ausgeschlossen war, ist selbstverständlich, die welschen Künstler und Handwerker verließen das von Kriegen und Seuchen heimgesuchte Land, um in ihrer Heimat die Rückkehr ruhigerer Zeiten abzuwarten. Endlich war der ersehnte Friede geschlossen, und langsam begannen die geschlagenen

Wunden zu vernarben. Fünf Jahre nach Abschluß des westfälischen Friedens, im Jahre 1653, faßte der Fürst Karl Eusebius den Entschluß, den Bau der

Feldsberger Kirche nach langem Stillstände wieder aufzunehmen und beauftragt seinen Pfleger, einen Brief an den Sohn des inzwischen verstorbenen Maurermeisters Erna nachstehenden Inhaltes zu senden:

Demnach wir allhiesige unsere neue Kirche gerne verfertigen lassen wollen und angehefte Stuccaturarbeit, weil das vonnöthen, damit solche andere Arbeit gleich sei, daß es durch eine Handt ausgemacht werde, daher weil es der Tencala Stuccator unseres gewesten Baumeisters sel. Bruder dieses Werk in unserer Kirche hat angehebt, wegen des Krieges aber nit bis dato ist vollendet worden, also ersuchen wir euch, weil ihr ihn kennet, uns Nachricht zu geben, wo er anzutreffen sei, ob er jetzt in diesen Ländern oder zuhauß in Welschland, wie das Ort alldorten in Welschland heisse, wo er wohnhaft ist, damit wir um ihn schreiben können. Feldsberg den 7. January 1653.«

Der Brief war von Erfolg begleitet, denn im Oktober desselben Jahres kam der Kontrakt zustande, in welchem an Giovanni Tencala alle noch ausstehenden Arbeiten im Innern der Kirche samt den Altären, ferner die Ausführung der zwei großen Figuren in den Nischen der Fassade zu beiden Seiten des Portales übertragen wurden; auch hatte er alle durch den Einsturz der Kuppel beschädigten Teile der Dekorationen herzustellen. Der größte Teil der dem Tencala vor der Einstellung des Baues übertragenen Arbeiten war ja nicht zur Ausführung gelangt, daher die nun notwendigen so umfangreich waren, daß hiefür drei Jahre in Aussicht genommen und nebst den ganz respektablen Quantitäten an Naturalien 5300 Gulden bar ausbedungen wurden.

Giovanni Tencala fungiert nun, da sein Bruder Giacomo gestorben, als Leiter des Baues, wenn dieser Punkt in seinem Kontrakte auch nicht besonders erwähnt ist, aber die noch sonst beschäftigten Handwerker werden mit allen den Bau betreffenden Fragen an ihn gewiesen. Auch scheint Giovanni Tencala die Pläne zu den Altären, falls dieselben nicht schon von seinem Bruder hergestellt waren, verfaßt zu haben, denn als dem Steinmetzmeister Dominico Morelli im Jahre 1654 die Ausführung der Altarmensen sowie der Balustraden übertragen wurde, wird in dem sogenannten Spanzettel ausdrücklich bemerkt, daß »alles nach des Tencala Abriß aufzurichten und zu verfertigen sei. Die Maurerarbeiten führt der*

Sohn des Maurermeisters Erna, Giovanni Erna, aus, denn noch im Jahre 1660 wendet sich dessen »Palliere Antonio Zirisola« direkt an den Fürsten um Ausfolgung eines Vorschusses von 50 Gulden, um seine Leute auszahlen zu können, da der Meister nach Brünn gereist sei. Als letzte Arbeit an der Fassade erfolgt noch die Herstellung der Bildhauerarbeiten an dem Hauptportale durch den Bildhauer Francesco Taro ne im Jahre 1660.

Die die österreichischen Lande bedrohende Türkennot mit ihren Folgen brachte dem Baue wieder einen zehnjährigen Stillstand, nach welchem endlich dieses Werk seiner Vollendung und Benützung zugeführt wurde.

Mit einem Schreiben an sein Wirtschaftskollegium vom 30. Juli 1670 ordnet Fürst Karl Eusebius an, die neue Kirche nun völlig fertig zu stellen und die noch fehlenden Arbeiten zu veranlassen, die in der Hauptsache in der Pflasterung derselben, in der Herstellung der Altargitter, des Tabernakels, der Kanzel sowie der Kirchenstühle bestanden. Tencala befindet sich nicht mehr in Feldsberg. In einem langen Memorandum, in welchem er alle seine Arbeiten genau spezifiziert und nachzuweisen sucht, daß er mit seiner vere-

inbarten Summe das Auslaugen nicht finden konnte, bittet er um Schadloshaltung wegen seines angeblichen Verlustes und erklärt sich endlich im Jahre 1663 sowohl in seinem als im Namen der Erben seines Schwagers Bianchi mit einer Nachzahlung von 600 Gulden als vollständig befriedigt.

Fürst Eusebius, dessen Kenntnisse in der Architektur nach der von ihm verfaßten Instruktion an seinen Sohn Hans Adam sehr gründliche gewesen sein müssen, behält sich die Anordnung der Arbeiten selbst vor und ordnet nur die Beschaffung der Geldmittel sowie die Beaufsichtigung der Arbeiten seinen Räten an. »Also befehlen wir Euch, alles dieses machen zu lassen und die Mittel hiezu aus hiesigen Renten und Fischungen der leucht zu nehmen, besonders von dem jetzigen Teucht des Steinatamts, welcher ein dreitausend Gulden dazu geben soll, auch künftigen Herbst die Fischungen anderer Teucht, bis alles verfertigt seye. Also und dergestalt daß dieß Werck nunmehr nimmer ersitzen bleibe, sondern die Kirchen völlig verfertigt und mit stetem allzeit möge und solle gebraucht werden. Was aber die angeben aller dieser Sachen betrifft, werden wir selbst jedes den Handwerksleuthen angeben, sonst wenn sie solches allein nach ihrem Kopf und Eueren Angaben machen würden, alles nichts nutz und unangenehm werden würde, welches zu sehen ist aus der jetzigen Kirchenthür, wie übel und ohne Proportion sie ist, weil man die Handwerksleuthe aus ihrem eigenen Sünne hat arbeiten lassen, so ist also ein so schönes Werk daraus geworden, daß umb ein Pahr hundert Gulden der Unkosten umbsonst ist und man sie wekthuen muß; also würde auch mit dem Predigtstuhl werden, sie würden etwas ungereimbts machen und also von allen Sachen. Dahero Ihr nur die Geldmittel verschaffen und acht haben sollet, daß die Arbeitsleuth fleißig arbeiten. Die Abriß wie jedes sein soll wollen wir schon selbst verfertigen lassen und man soll nichts anderes machen als was wir und wie wir es angeben werden.«

Unter der energischen und persönlichen Leitung des Fürsten waren alle fehlenden Arbeiten so rasch fertiggestellt, daß schon am 29. Juni des folgenden Jahres 1671 am Festtage der Apostelfürsten Petrus und Paulus, 40 Jahre nach der Grundsteinlegung, diese Kirche eingeweiht und ihrer Bestimmung übergeben werden konnte.“

6. Tvorba Karla Weinbrennera

6. 1. Zdroje

Z jakých zdrojů vycházela Weinbrennerova tvorba? Co nebo kdo na ni měl největší vliv?

Určit přesně z čeho vycházela a co všechno ovlivnilo tvorbu Karla Weinbrennera je nesnadný úkol, neboť doba druhé poloviny 19. století a počátku 20. století, kdy bylo dostupné nepřehledné množství knih, vzorníků i časopisů a neposlední řadě díky železniční dopravě i možnost cestování, jich skýtala opravdu mnoho.

V první řadě to byli jeho učitelé na Vídeňské akademii ve Vídni, především Friedrich von Schmidt a cesty podnikané v rámci akademie. V době architekta studia byl vedením těchto cest po celém území Rakousko-Uherské říše pověřen Josef Mocker, což mladého studenta Karla Weinbrennera jistě také ovlivnilo.⁵⁰¹ Sám pak podnikl studijní cestu na území dnešního Maďarska.

Po celou dobu co působil ve službách knížete Jana II. z Liechtensteina, měl Weinbrenner také k dispozici rozsáhlou knížecí knihovnu v Lednici, ve které jsou samozřejmě mimořádně hojně zastoupeny i knihy o architektuře. Jejich výčet by byl velmi dlouhý. Ale nejen knížecí knihovna, ale i archiv zámku Lednice mu byly pomocníkem v jeho práci. Archiv je dnes zachován jen částečně. Přesto i teď se v něm nachází v něm konvolut 14 000 vzorníků, nákresů, fotografií, novinových článků, výstřížků a dalšího archivního materiálu, které zde byly ukládány již od poloviny 19. století na objednávku knížat z Liechtensteina.⁵⁰² Archiv, kde jsem také několikrát měla možnost uložené archiválie studovat, byl podrobně a velmi přehledně zpracován v knihách Petra Czajkowského.⁵⁰³

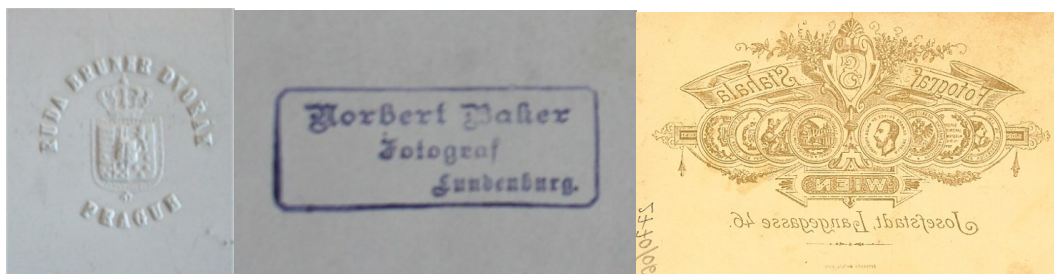
Není tedy relevantní se jím detailněji zabývat. Přesto alespoň krátký exkurz. Karel Weinbrenner byl zdatným fotografem, ale profesionální snímky pro Liechtensteiny v době jeho působení vyhlášení fotografové.

⁵⁰¹ PETRASOVÁ 1999, 9.

⁵⁰² CZAJKOWSKI 2012.

⁵⁰³ CZAJKOWSKI 2012 a 2016.

Mezi nimi byli například Ruda Brunner Dvořák z Prahy, Norbert Baker z Břeclavi, Dominik Stahala z Vídně.⁵⁰⁴ **[100] [101] [102]**

100. R. Brunner
Dvořák

101. Norbert Baker

102. Dominik Stahala

K dispozici Karlovi Weinbrennerovi byly rovněž soudobé časopisy i noviny zabývající se architekturou, ať již to byly již dříve jmenované Wiener Bauindustrie-Zeitung, Wiener Bauhütte, Der Architekt či Österreichische Monatschrift für den öffentlichen Baudienst, ale mnohé jiné, jejichž části se dosud nacházejí v archivu lednického zámku.⁵⁰⁵ V těchto časopisech se také architekt seznamoval s nejnovějšími pracemi soudobých architektů, což se zcela určitě odrazilo v jeho tvorbě. Při pročítání jednotlivých čísel lze najít stavby, jimiž se mohl inspirovat. Vzhledem k tomu, že časopisy vycházely po několik desetiletí, nebylo možné se touto problematikou detailně zabývat.

Přesto si neodpustím malou ukázkou archiválií archivu státního zámku Lednice.

[103] [104] [105][106] [107][108][109][110] [111][112]

⁵⁰⁴ Rudolf Bruner-Dvořák, též Brunner (2. 7. 1864–30.10. 1921) Zakladatel žurnalistické fotografie a průkopník fotografické reportáže v českých zemích. Pavel Scheufler, od konce roku 1891 směl užívat titul momentní fotograf Jeho císařské a královské Výsosti Nejosvícenějšího pana arcivévody Františka Ferdinanda Rakouského z Este. HOZÁK 1995. Dominik Stahala (1871–1905) prominentní, hlavně portrétní vídeňský fotograf <http://www.fotorevers.eu/de/fotograf/Stahala/2799/>.

103. Paul Vitry (1872–1941) *Hotels & maisons de la renaissance Française* 1890.

104. *Das Bauernhaus im Deutschen Reiche und in seinen Grenzgebieten* 1906.

105. *Ausstellung für christliche Kunst Düsseldorf* 1909.

106. *Kunst und Alterthum in Oesterreich.*

107. *Die Deutschen Burgen* Bodo Eberhard 10. Juni 1890.

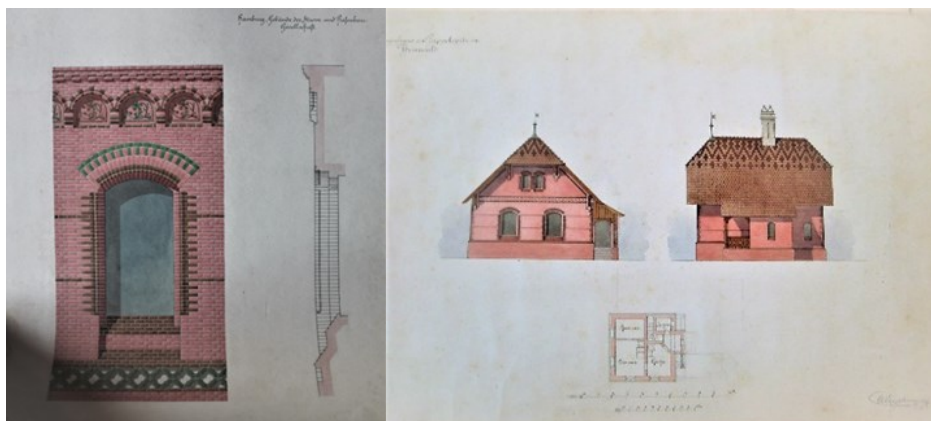
108. *Nachblatt für Innen-Dekoration.*

109. *Kresba Klagenfurt.*

110. *Návrh nemocnice Lednice .*

111. Obytný dům Hamburk.

112. Hájovna Pappelspits.

Díky výše uvedeným okolnostem byl Weinbrenner byl velmi dobře obeznámen s vývojem architektury v Evropě. Aktivně se účastnil na sjezdu architektů ve Vídni v roce 1908.⁵⁰⁶

Na jeho budoucí tvorbu však jistě zapůsobily i cesty, které mu umožnil kníže Jan II. z Liechtensteina, na jehož náklady navštívil Dánsko, Holandsko, Švýcarsko, Německo a Itálii. Alespoň některé možné zdroje jeho tvorby jsou patrné z následujících fotografií. Zvláště architektura z neomítaných cihel typická pro severní Německo již od raného středověku mu byla jistě zdrojem inspirace nejen při pracích na návrzích kostela Navštívení Panny Marie v Poštorné. [113][114][115]

113. Měšťanské domy.
Münstr.

114. Štít domu.
Poštorná.

115. Štít hlavního průčelí
Škola
Poštorná.

⁵⁰⁶ Jak se dozvídáme z časopisu Der Architekt.

116. *Holštýnská brána
Lübeck.*

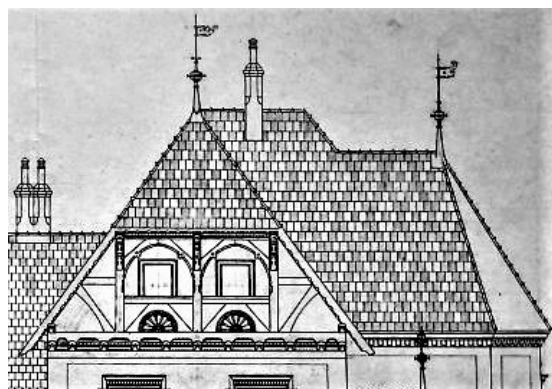
117. *Štít fary
Poštorná.*

118. *Hrad
Malbork.*

119. *Höxter .*

220. *Lovecký zámek
Lanžhot.*

221. *Dům Bruddenbrookových.
Lübeck.*

222. *Kostel sv. Víta.
Bullendorf.*

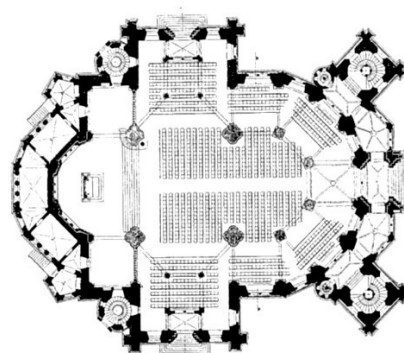
223. Fara.
Katzelsdorf.

224. Fara.
Úvaly.

225. Kirche St. Lukas.
Mnichov.
(1893–1896)

226. Kirche St. Lukas.
Püdorf.

227. Kirche Maria vom Siege.
Vídeň.
(1868–1875)

228. Kirche Maria vom Siege.
Püdorf.

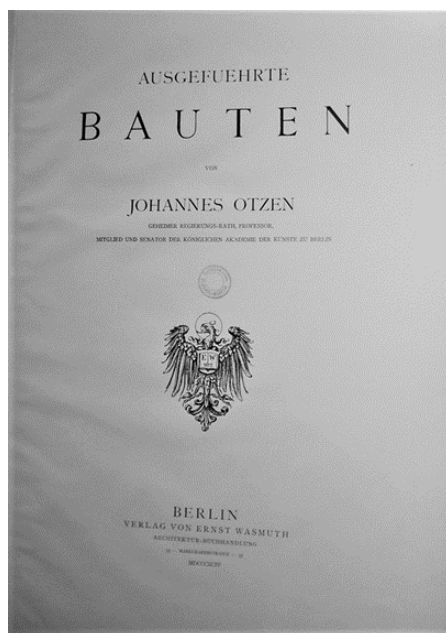

229. *Kirche st. Paulus.*
Mnichov.
(1892–1896)

230. *Kostel reformované církve.*
Budapešť.
(1894–1896)

Pro jeho další práci byla velmi důležitá i cesta, kterou Karel Weinbrenner podnikl v roce 1896 do Hamburgu. V té době pracoval již rok na plánech kostela Navštívení Panny Marie v Poštorné. Pro Hamburg jsou charakteristické stavby z neomítaných cihel a tato architektura má zde tradici trvací několik století. Ve druhé polovině 19. století se Hamburg navíc stával vedle Berlína, Mnichova i Drážďan velmi důležitým kulturním centrem. Krátce předtím vrostly v jeho okolí kostely navržené architektem Johannem Otznem. Kniha prezentující jeho sakrální stavby vyšla v roce 1894. [231] Vzhledem k tomu, že mezi archivními materiály v MZA se nacházejí její části tohoto a tomu, jak dobře byla zásobena knížecí knihovna, lze téměř s jistotou předpokládat, že ji měl Karel Weinbrenner k dispozici. Po prostudování tohoto vzorníku, nemůžeme než dojít k závěru, že i když byl jistě ovlivněn dalšími realizací kostelů projektovaných jeho učitelem Friedrichem von Schmitt, později i Mnichovskými kostely sv. Lukáše (Albert Schmidt) a sv. Pavla (Georg von Hauberrisser) nebo budapešťským kostelem reformované církve (Samu Pecz), tak právě tato kniha byla jedním z hlavních zdrojů inspirace Karla Weinbrennera při projektování kostela Navštívení Panny Marie v Poštorné. Pravděpodobně proto byl v roce 1896 cílem jeho cesty právě Hamburg, aby architekt měl možnost seznámit se sakrální tvorbou jak Johanna Otzna i s architekturou samotného města

in situ. Pokusím se s pomocí fotografií na následujících stránkách tuto hypotézu podpořit.

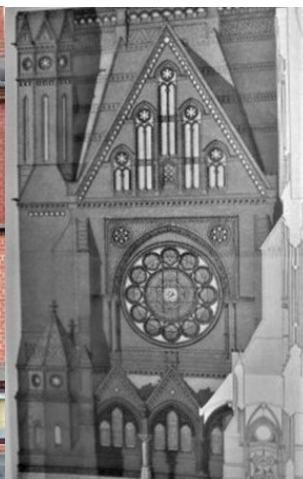
231. Titulní stránka knihy Johanna Otzna.

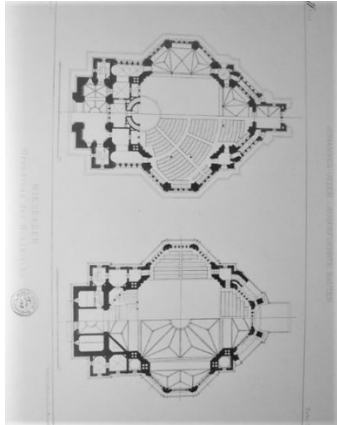
232..Kostel Navštívení Panny Marie v Poštorné.

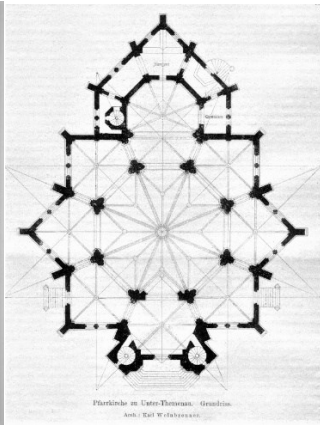
233. Kirche Johannis Altona.

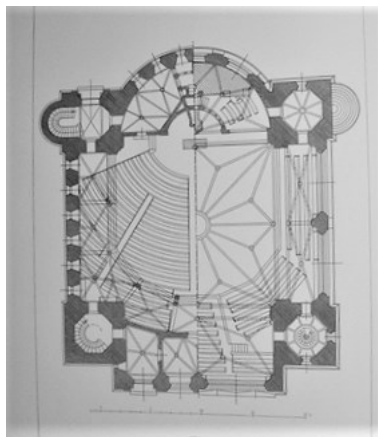
234. Heiligen Kirche. Berlín.

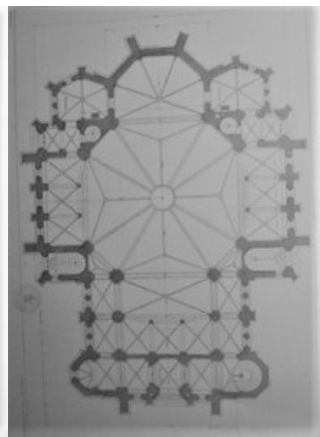
235. Ringkirche.
Wiesbaden.

236. Kostel Navštívení
Panny Marie.
Poštorná.

237. Evang. reform Kirche.
Wiesbaden.

238. Berg kirche.
Wiesbaden.

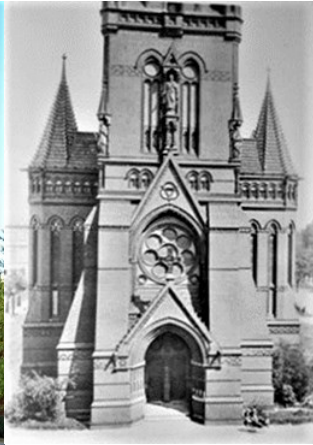
239. Kirche zum Heiligen kreuz.
Berlin.

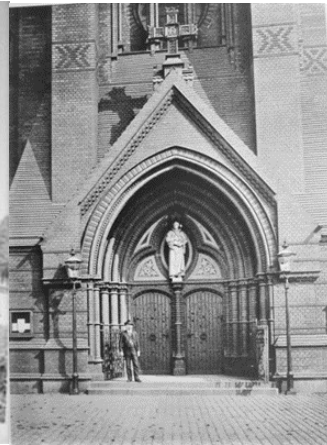
240. Ringkirche.
Wiesbaden.

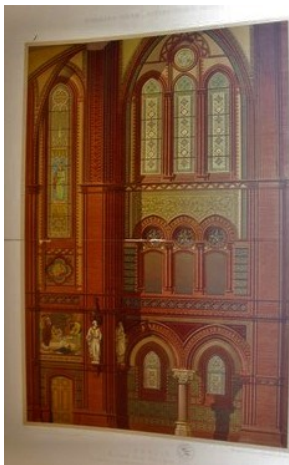
241. Kostel Navštívení Panny Marie. Poštorná.

242. Luteran-Kirche. Berlín.

243. Friedenskirche. Altona.

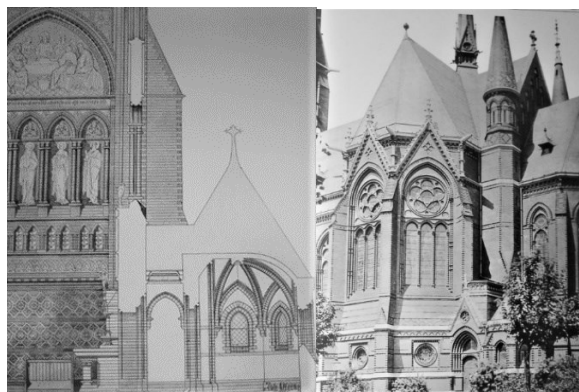
244. Kirche zum Heiligen kreuz. Berlin.

245. Kostel Navštívení Panny Marie. Poštorná.

246. Kostel Navštívení Panny Marie. Poštorná.

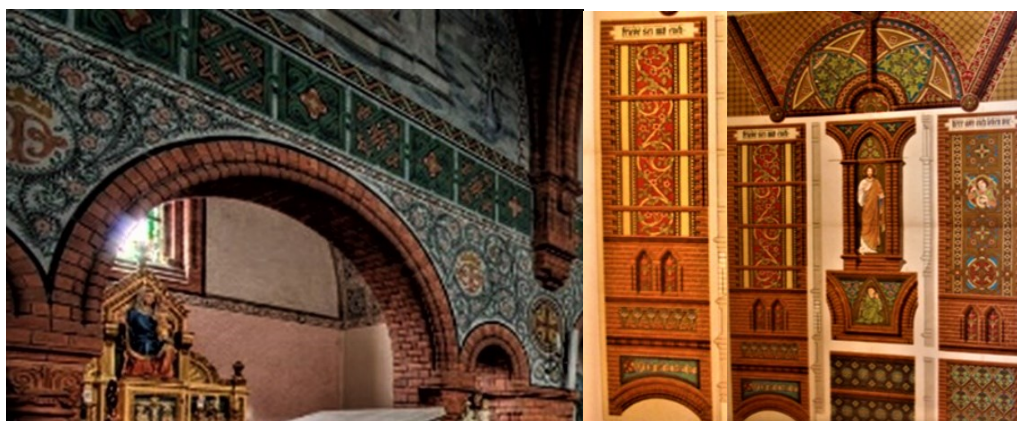

247. Christuskirche. Eimsbüttel-Hamburg.

248. St. Gertrudkirche. Eimsbüttel-Hamburg.

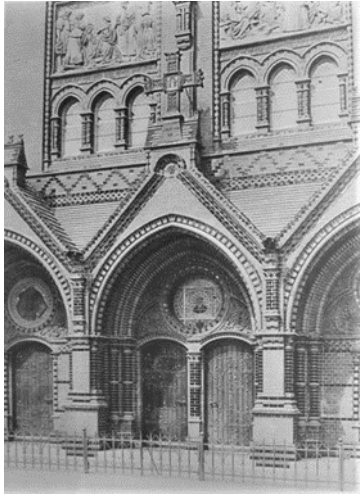
249. *Kostel Navštívení Panny Marie. Poštorná.* 250. *Protestantischen Kirche. Leipzig-Plagwitz.* 251. *Stadtkirche. Apolda I. Th.*

252. *Kostel sv. Michaela archanděla. Ladná.* 253. *Christuskirche. Eimsbüttel- Hamburg.*

254. *LutherKirche. Berlin.* 255. *Kostel sv. Michaela archanděla. Ladná.*

256. *Lutherkirche
Berlin.*

257. *Kostel Navštívení Panny Marie.
Poštorná.*

258. *Ringkirche.
Weisbaden.*

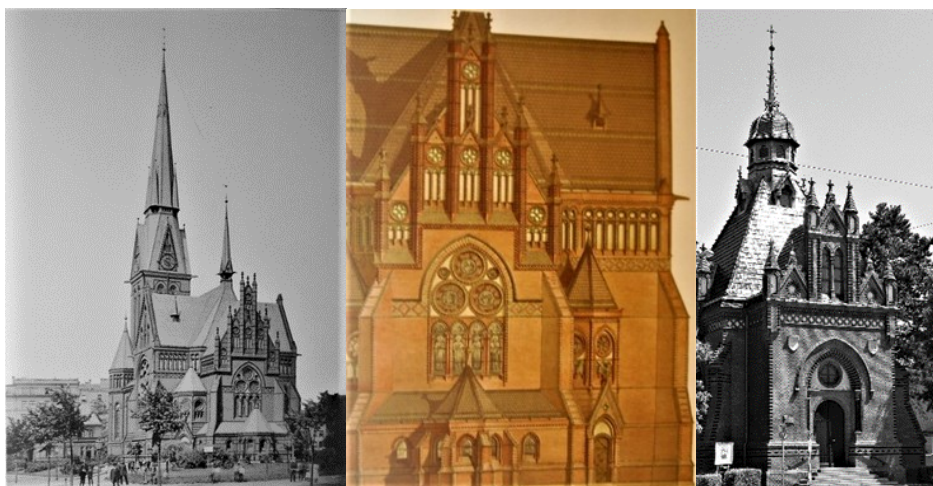
259. *Kostel sv. Michaela
Archanděla.
Ldná.*

260. *Petriskirche
Altona*

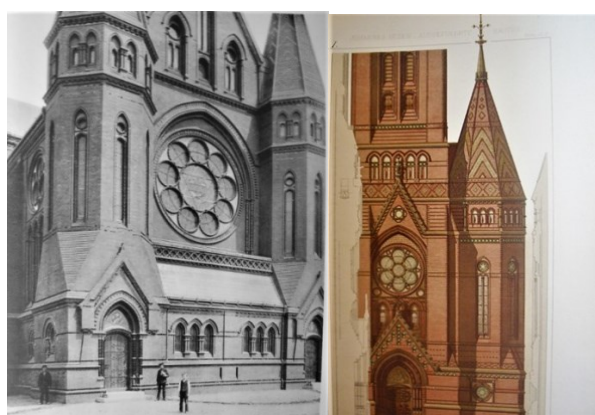
261. *Kostel sv. Bartoloměje
Katzelsdorf*

262. *Christuskirche.*
Eimsbüttel-Hamburg

263. *Christuskirche.*
Eimsbüttel-Hamburg.

264. *Evangelický kostel.*
Mistelbach.

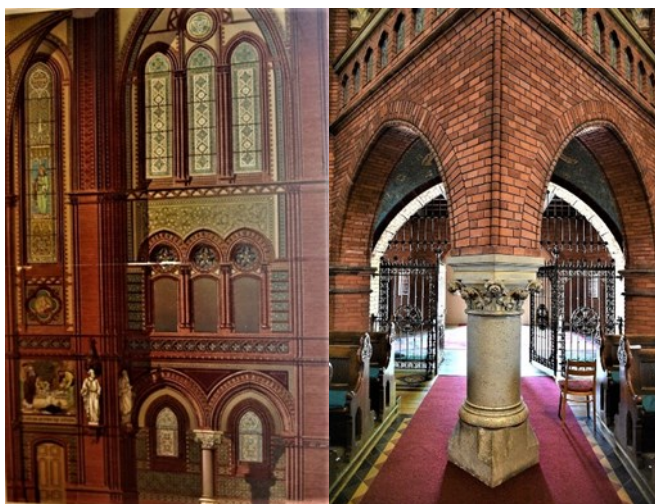
265. *St. Pauluskirche*
Dessau

266. *Kirche zum Heiligen Kreuz*
Hamburg

267. *St. Pauluskirche.*
Dessau.

268. *Kostel sv. Ondřeje.*
Dobermannsdorf.

269. *Kirche zum Heiligen kreuz.*
Berlin.

270. *Kostel Navštívení Panny Marie.*
Poštorná.

Z jakých zdrojů tedy vycházela Weinbrennerova tvorba? Co nebo kdo na ni měl tedy největší vliv?

Na samém počátku byl jistě ovlivněn svými učiteli na vídeňské akademii, hlavně osobností Friedricha von Schmidta. Inspiroval a přebíral prvky od jiných architektů, jak to ostatně v té době bylo zcela běžné, ale nekopíroval je doslovně, ale nakládal s nimi velmi volně.

A plně využíval všech možností, které mu nabízela služba u Liechtensteinů. Knihovna, archiv s náčrty, novinami, výstřižky fotografiemi i studijní cesty po Evropě mu jistě poskytovaly nepřeborný zdroj inspirace. V neposlední řadě mu přísun stále nových podnětů umožnil sledovat nejnovější dění v soudobé architektuře. A Karel Weinbrener plně využil všech nabízených možností.

Tvorba Karla Weinbrennera.

6.2. Vývoj

Umění v 19. i 20. století nelze jednoduše charakterizovat jako umění, které prošlo lineárním vývojem. Architekturu také nelze striktně rozdělit na období přísného či pozdního historismu, secese a modernu. Je stejně jako jiné umělecké obory je mnohvrstevná, přičemž jednotlivé vrstvy se navzájem překrývají a prolínají. Architekti se navíc musí pohybovat v určitých hranicích, které jsou dány požadavky stavebníka – investora. Jsou limitováni finančními prostředky i urbanistickým kontextem. Tato mnohvrstevnost se projevuje zejména ve druhé polovině 19. století a ve 20. století, kdy architektura hledala svůj styl a prudký rozvoj průmyslu a dopravy nabízel nové možnosti využití stavebních materiálů a stejně tak jako měnící se politické, sociální i kulturní prostředí neslo s sebou nové výzvy pro architektky i stavebníky.

Pokud chceme posoudit vývoj tvorby Karla Weinbrennera je nutné si uvědomit, jaké byly podmínky a prostředí, které na jeho práci měly vliv.

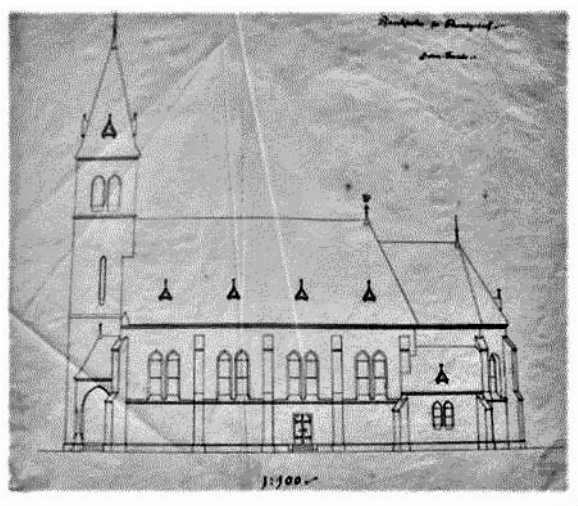
Byl zaměstnancem liechtensteinské dvorní stavební kanceláře. V první řadě tedy byl vázán přáními a podmínkami určenými knížetem Janem II. Jak již bylo v předchozích kapitolách zmíněno, dlouhé 19. století bylo plné dynamických zvrátů a změn, které se dotklo všech vrstev obyvatel. Kníže Jan II. byl tak vlastně po celou dobu jeho vlády postaven před problémy, které jeho předci řešit nemuseli. Kníže, loajální k císaři a podporující katolickou církev se stáhl z veřejného života. Přesto pozorně sledoval dění ve všech oblastech života a velmi štědře podporoval vědu, školství i umění a pokrok vůbec. Kníže si ale také velmi vážil a s pietou udržoval to, co po staletí budovali jeho předci a podle mého názoru chtěl zachovat ráz malebné krajiny na rodových panstvích. Podle všech zatím prostudovaných plánů nebyla za panování Jana II. postavena na jeho panství žádná stavba ve stylu moderny. A Weinbrenner, kterého se všechny změny přinášející konec 19. a počátek 20. století dotkly stejně jako knížete Jana II. a který se často a rád vracel do Lednice, byl stejného názoru. Paralelně zde běžel čas společenský a osobní čas knížete i jeho architekta.

Zároveň Karel Weinbrenner v rámci liechtensteinských stavebních kanceláří úzce spolupracoval s ostatními architekty a inženýry, kde osvědčené projekty v podstatě kolovaly. To platí i pro některé Weinbrennerovy plány, které sice nebyly na panstvích na Jižní Moravě realizovány, ale bez jakýchkoliv změn

byly postaveny jinde. Příkladem může být Weinbrennerův plán hájovny v Hohenau, která nakonec byla postavena liechtensteinském kosteleckém panství v Černých Voděradech či typická liechtensteinská hájovna v Penčicích nedaleko Jevan.

Mnonovrstevnost Weinbrennerovi tvorby lze asi nejlépe doložit na jím projektovaných sakrálních stavbách, z nichž je každá postavena v jiném stavebním slohu, ale přesto mají něco společného. Tuto tvorbu jsem pomyslně rozdělila zhruba na tři období. První by se dalo nazvat obdobím **hledání** (do roku 1890), druhé **tříbení** (do konce 19. století), třetí pak **nalezení**.

Do období **hledání** můžeme zařadit Weinbrennerovu sakrální prvotinu kostela sv. Jana Křtitele v Damníkově, kde je ještě vidět zcela jasně vliv jeho učitelů na vídeňské akademii, zejména Fridricha von Schmidta. [271] Styl přísného historismu koresponduje s projekty jeho spolužáka a později kolegy v liechtensteinské dvorní stavební kanceláři Gustavem von Neumannem.

271. Plán kostela sv. Jana Křtitele.
Boční pohled.
Damníkov.

Jednolodní neogotický kostel byl postaven z pískovcových bloků. Lodi na obdélníkovém půdorysu je předsazena věž na čtvercovém půdorysu. Z jižní strany k ní přiléhá otevřená předsíň, ze severní schodišťová věž, k šestibokému presbytáři na jižní straně pak obdélníková sakristie. Do kostela se nevstupuje hlavním vchodem v podélné ose, ale z předsíňe na jižním boku věže a přímo do lodi portálem prolomeným v severním bočním průčelí. Loď je sklenuta čtyřmi poli křížové klenby a pětiboké presbyterium klenbou paprscitou. V prvním poli lodi je umístěna kruchta sklenutá na dva pilíře. Přestože byl navržen v duchu

přísného historismu, kromě korektních odkazů k tvarosloví klasické goticky lze již v tomto projektu najít některé charakteristické prvky, které prolínají celou architektonickou tvorbou. Ze dvou stran otevřená předsíň, sklenutá na jeden pilíř nebo sloup, přístupná po několika schodech, se v jeho tvorbě objevuje pravidelně nejen na sakrálních stavbách, ale je typická také pro návrhy domů, vil a hájoven, ale i některých veřejných budov. Kostel byl postaven přesně podle Weinbrennerova návrhu, ovšem až o deset let později.

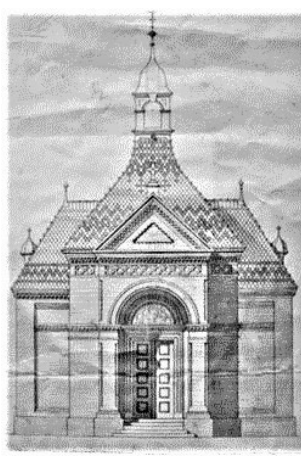
V období **tříbení** mezi lety 1890–1902 byly v krátkém sledu po sobě podle Weinbrennerových plánů postaveny tři kaple a dva kostely.

První byla vystavěna výkrovní kaple u špitálu milosrdných bratří ve Valticích (1890). [272] [273] [274] Na plánech této kaple u špitálu milosrdných bratří ve Valticích je zřetelně vidět posun v architektonické tvorbě. Drobná stavba navržená ve dvou variacích je postavena již zcela v eklektickém duchu. Kaple je stavebně spojena s pitevnou a márnicí. Obě části mají jednoduchý obdélníkový půdorys téměř stejné velikosti a poměrů stran, delší osa kaple je kolmá na podélnou osu budovy pitevny a márnice. Půdorys zadní budovy asymetricky dělí příčka na menší čtvercovou umrlčí komoru (Todten-Kammer) a větší pitevnu (Secir-Kammer). Zadní vchod je prolomen v ose, po čtyřech stupních se vstupuje do pitevny. S umrlčí komorou ji spojuje průchod v příčce. Zadní průčelí prolamují kromě vchodu dvě symetricky umístěná okna. Všechny tři otvory mají stlačené půlkruhové zakončení. Korunní římsu zadního průčelí přesahuje v ose arkýřový vikýř se vstupem na půdu, vykonzolovaný před líc průčelí. Pitevnu osvětluje navíc okno v severozápadním průčelí, stejného typu jako na zadním průčelí, ale většího formátu. Obě místnosti spojují dveře s kaplí. Obdélníkový půdorys kaple obohacuje předsunutá předsíň. Po čtyřech stupních se vystupuje na nevelkou podestu před vchodem. Jeho jednoduchý přímý kamenný portál zdobí jen geometrická profilace a bohatěji odstupněná římsa na konzolkách. Půlkruhovou supraportu vyplňuje reliéf se třemi Mariemi a andělem u prázdného Kristova hrobu. Předsíň jednoduchá edikula, dva hladké cihelné pilíře s jednoduchou kvadratickou hlavicí jsou překlenuty půlobloukem z tvarovek. Nad ním pak průčelí předsíně ukončuje pás kvadrilobů a profilovaná římsa, podchycená pásem šachovnicově střídaných drobných hranolových tvarovek. Štít nad římsou variuje ve středu motivy průčelí. Mělká edikula je ale zakončena přímou římsou a půlkruhovým štítkem s křížem na vrcholu.

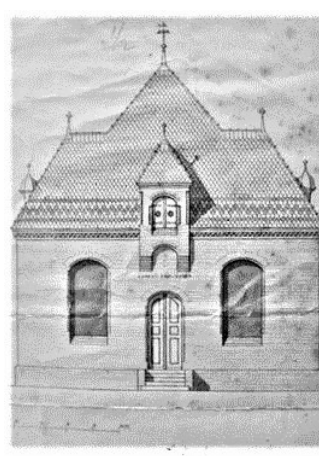
Z obou stran svírají křídla, siluetou odpovídající křídům volutovým, v místě volut ale vyplněné motivem půlkruhu. Všechny tři půlkruhy štítu vějířovité rozety. Motiv, který uzavírá předsíň, přechází i na boční průčelí. Ta shodně prolamují dvě okna tvaru odpovídajícího ostatním oknům budovy. Oblouky jejich zakončení nasedají na dekorativní římsu, která je pokračováním římsy ohraničující shora hlavice pilířů předsíně. Zastřešení obou hmot lze stručně charakterizovat jako kolmý průnik dvou valbových střech, obohacený na zadní straně zastřešením arkýřového vikýře a vybíhajícím komínem odvětrání márnice, na přední sanktusníkovou věžičkou. Ta nejprve plynule vybíhá ze střechy do hranolu lucerny, jejíž řešení rezonuje s edikulou předsíně, a vrcholí zvonovou střechou krytou plechem s makovicí a křížem. Na boční stěnu kaple napravo krátká ohradní zeď ze stejných červených tvarovek, bránu v ní vymezují dva hranolové pilíře, kryté jehlanovými stříškami z modrých bobrovek. Weinbrenner zde využil prvky z několika slohů, se kterými ovšem nakládal velmi volně. Nejvýznamněji se prosazuje renesance, ale již s aktuálním posunem k hnutí Arts&Krafts.

272. První návrh hlavního průčelí výkrovní kaple. Valtice.

273. Druhý návrh hlavního průčelí výkrovní kaple. Valtice.

274. Zadní průčelí výkrovní kaple. Valtice.

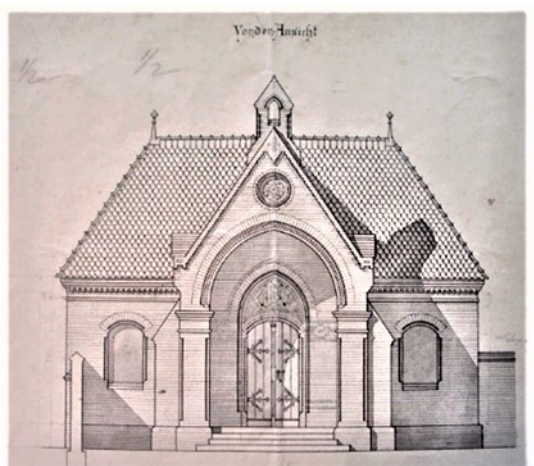
Při projektování drobné kaple sv. Rocha v Břeclavi naopak architekt využil gotické tvarosloví. [275] Kaple postavená jako památka na epidemii cholery v roce 1892 a je stejně jako výkrovní kaple ve Valticích postavena z neomítaných cihel a kryta glazovanými taškami z produkce lichtensteinské cihelny a keramičky v Poštorné. Stavbu na čtvercovém půdorysu tvoří čtyři půlkruhově

zakončené oblouky vyrůstající z dvakrát odstupněného cihelného soklu. Ve výšce dosedání oblouků obíhá stavbu stejně odstupněná římsa. Oblouk vstupního průčelí je vyplněn jen jednoduchou dřevěnou konstrukcí dvojkřídlých prosklených dveří a okna nad nimi. Ke vstupu stoupá šest kamenných stupňů. Boční otvory vyplňují mírně vpadlé podokenní zdi, na ně, oddělena jednoduchou římsou, dosedá výplň prolomená dvěma hrotitými okny a kruhovým otvorem v ose nad nimi. Zadní průčelí je pak slepé, výplňové zdivo člení jen stejná jednoduchá římsa. Kompozici uzavírá odstupněná korunní římsa. Stavbička je zastřešena jehlancovou střechou s makovicí a křížem na vrcholu. Členění stěn interiéru odpovídá exteriéru, vertikálně prostor uzavírá jednoduchá křížová klenba.

275. Kaple sv. Rocha.
Břeclav.

Márnice na lednickém novém hřbitově. je v pořadí třetí Weinbrennerovou kaplí provedenou v režném zdivu (1901). Jednoduchá kaple v zásadě opakuje tvarosloví výkrovní kaple špitálu milosrdných bratří ve Valticích. Trojúhelníkový štít nad hlubokou edikulou předsíně je však mnohem jednodušší, stejně tak vstup do kaple ukončený stlačeným obloukem i supraporta s florálním motivem a monogramem IHS. [276]

276. Márnice na novém hřbitově.
Lednice.

Ve všech těchto projektech Weinbrenner využil prvky, které se v jeho tvorbě později opakují a jsou ni typické. Mezi ně můžeme zařadit složitý půdorys krovu střech, kombinace neomítaných cihel a kamene, zdobené prvky z barevných glazovaných poštorenských tvarovek, vějířovitou rozetu, ozdobný florální motiv, edikulovou předsíň, půlkruhovou supraportu nade dveřmi i zvonovou stříšku sanktusníku. Weinbrenner tady přesně vychází z Gottfrieda Sempera učení a velmi praktický a účelový půdorys *oblékne* do malebného šatu. Zároveň možná tyto kaple mohly být jakýmsi předstupněm budoucí Weinbrennerovi první velké sakrální realizace z rezného zdiva.

V roce 1895 mu byl zadán úkol vytvořit plány na nový farní kostel Navštívení panny Marie v Poštorné. Bylo rozhodnuto postavit nový kostel z neomítaných cihel v kombinaci s barevnými glazovanými tvarovkami a na střechu použít rovněž glazované tašky. Plán centrály Karel Weinbrenner založil na relativně jednoduchém průniku dvou vnějších, nakoso postavených čtverců a dvou jim vepsaných čtverců vnitřních. Průsečíky vnitřních čtverců vytvářejí převýšený oktogon, jenž je současně centrálním prostorem celé stavby. Je zaklenut žebrovou klenbou ve tvaru osmicípé hvězdy. Na pravé i levé straně jsou tři stejné šestiboké kaple. Dokonalá symetrie je narušena na jihozápadní straně, kde se místo kaple nachází osmiboký presbytář obklopený dalšími prostory pětiúhelníkového půdorysu. Jednou z těchto prostor je sakristie nacházející se v prostoru bezprostředně za oltářem. Předsíň je situována na protější straně. Kostel má jeden hlavní, dva postranní a zvláštní vchod do sakristie. Hlavní vchod je přístupný po devíti schodech a je z obou stran sevřen dvěma

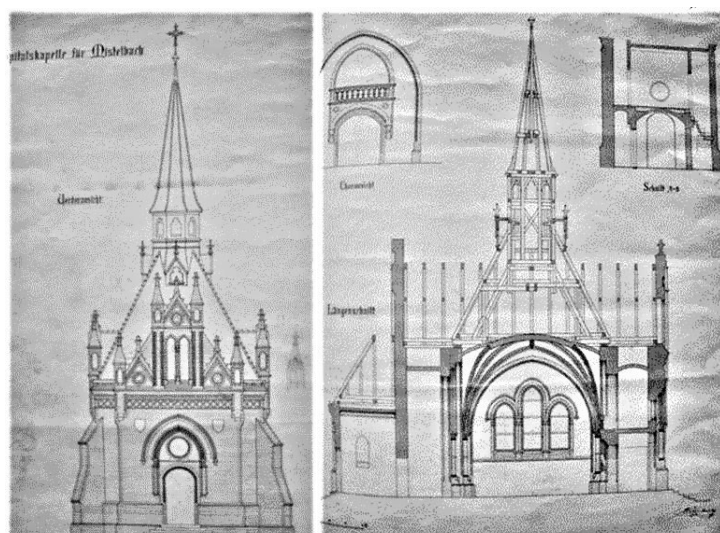
nakoso postavenými, stejnými věžemi zpočátku čtvercového půdorysu. V patře pak přecházejí ve dvakrát odstupněný osmistěn, prolomený několika různě velkými okny zakončenými obloukem a opatřeny hodinami. Trojúhelníkový štít kostela je prolomen třikrát odstupňovaným portálem s vloženými sloupky, jejichž hlavice mají listový motiv. Ve štítové zdi je pět výklenků, zakončených lomeným obloukem. V prostředním, nejvyšším, je umístěna socha Krista v nadživotní velikosti. Stěny kaplí jsou prolomeny sdruženými okny s lomeným obloukem. Centrální část budovy, vyrůstající ze základny prolínajících se čtverců, je zakončena střechou ve tvaru osmibokého komolého jehlanu, na jejímž vrcholu je lucerna. Na všech osmi stranách jsou trojúhelníkové štíty zdobené vimperky a kraby. V každém z nich je velký výklenek zakončený lomeným obloukem a prolomený třemi okny, nad nimiž jsou umístěny slepé rozety. Celá kompozice je volnou inspirací na gotická katedrální okna. Stavbu oživují barevné glazované tvarovky v modré, zelené, hnědé a žluté barvy. Cihlové zdivo se uplatňuje rovněž ve velké míře i v interiéru kostela. Výraznou červenou barvu vyvažují béžově omítnuté stěny orámované pásem s vegetativním dekorem a šedé hlavice sloupů s listovým motivem. V kaplích i ve výklencích dominuje vzor vinných listů a růží. Veškeré vybavení bylo provedeno podle plánů Karla Weinbrennera. Celkově převažuje styl neogotický. Do díla však již pronikají i secesní prvky.

Plánovaný záměr propagace výrobků liechtensteinské továrny v Poštorné se zdařil. Prominentní budoucí zákazníci mohli pak cestou do továrny obdivovat krásný nový kostel Navštívení Panny Marie, postavený díky štěrnosti knížete Jana II. a současně shlédnout reprezentativní kolekci jejích výrobků. Kostel byl obdivován i v dobovém tisku. V této souvislosti je možné připomenout kolekci velmi početného souboru kreseb dekorativních návrhů, včetně mozaikových dlažeb, zhotovených v sedmdesátých letech 19. století často podle starších italských mramorových vzorů, což může souviset s jejich využitím v produkci liechtensteinských továren na keramiku v Rakovníku a Poštorné. [277]

277. Reklama liechtensteinské poštorenské továrny.

Posledním z řady Weinbrennerových sakrálních staveb z neomítaného zdiva je evangelický kostel v Mistelbachu (1902). Motivický aparát přirozeně čerpá z předchozích staveb této řady, především kostela Navštívení Panny Marie v Poštorné. Zdaleka ovšem nejde o menší repliku poštorenského kostela, i když typově a využitím všech možností poštorenských cihlářských výrobků jsou si oba kostely blízké. Lapidárně lze jejich vztah uchopit jako vztah katolické a protestantské architektury. Jisté zjednodušení odkazů ke gotice, především severoněmecké, v Mistelbachu můžeme připsat také kontaktu s ranou modernou. Zvláště patrné je to na výmalbě interiéru, jejíž secesní duch nabízí i nový interpretační rámec pro architektonický dekor. [278] [279]

278. Evangelický kostel. Mistelbach.

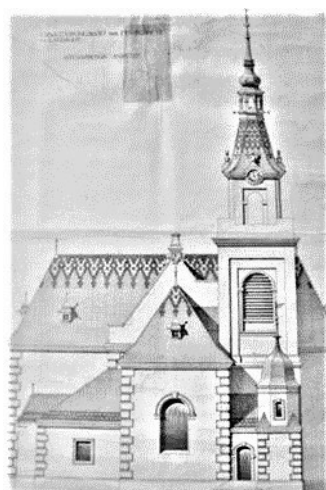
279. Průřez kostela. Mistelbach.

V rozmezí let 1890–1902, tedy v období výstavby již zmíněných kaplí a kostelů v Poštorné a Mistelbachu byly postaveny podle Weinbrennerových plánů

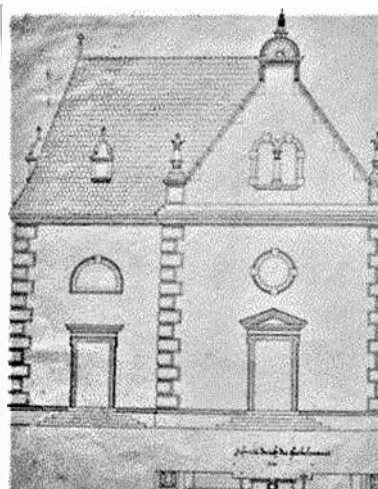
další tři sakrální stavby, které se svými výrazovými prostředky od těch z neo-
mítaných cihel diametrálně liší. Kostely Povýšení sv. Kříže v Lanžhotě (1890–
93), sv. Ondřeje v Dobermannsdorfu (1901) a kaple sv. Víta v Erdpressu (1902)
se ale liší i navzájem mezi sebou. Ve všech projektech se již naplno projevila
Weinbrennerova schopnost nejen samostatné práce s prvky různých slohů, ale
i jeho cit pro zasazení staveb do daného urbanistického komplexu.

To je patrné již v projektu radikální přestavby kostela Povýšení
sv. Kříže v Lanžhotě. **[280] [281]** Ten měl být původně pouze rozšířen. Za-
chovaly se dva nesignované a nedatované plány, které ale nebyly realizo-
vány.⁵⁰⁷ Weinbrenner nechal snést většinu zdiva, ponechal pouze věž až po
zvonové patro, a obvodové zdivo presbytáře. Zesílil zbylé nosné konstrukce,
zbouráním dvou pilířů spojil dvě původní klenební pole lodi, přiléhající k pres-
byteriu, a vzniklý prostor zaklenul kupolí na pendativech. Navrhl přístavění
nových dvou bočních lodí, zaklenutých křížovou klenbou. Před třetí původní
klenební pole pak předřadil předsín s varhanní kruchtou, zaklenutou valenou
klenbou s lunetami. Kostel tak získal půdorys latinského kříže. Hladce omít-
nuté světlé plochy zdí vytváří kontrast se střechami a stříškami, které jsou po-
kryty modrozelenými glazovanými poštorenskými taškami. Na dochovaných
plánech je dobře vidět, jak byly postupně upravovány. Štít hlavního průčelí byl
v návrhu z roku 1890 po stranách ukončen volutami. Projekt této sakrální
stavby byl zároveň prvním, kde Weinbrenner navrhoval vše do nejmenšího de-
tailu včetně interiérového vybavení. Použití stlačeného půloblouku i vějířovité
rozety, typické pro vrcholnou renesanci ve východním Vestfálsku spolu
s raně barokními termálními okny s ostěním s klenáky svědčí o autorově
schopnosti samostatné práce s prvky různých období a uvádět je do souladu.
Motiv vějířovité rozety se uplatňuje i v interiéru kostela Povýšení sv. Kříže ne-
jen na zpovědnících ale i na rámech obrazů křížové cesty. **[282]**

⁵⁰⁷ MZA, F115, f. 970,971.

280. Zadní průčelí kostela
Povýšení sv. Kříže.
Lanžhot.

281. Hlavní průčelí kostela
Povýšení sv. Kříže.
Lanžhot.

282. Zpovědnice a obrazy křížové cesty.
kostel Povýšení sv. Kříže.
Lanžhot.

V letech 1901-1902 vyrostly o pouhých pár kilometrů dále kostely sv. Ondřeje v Domermannsdorfu a sv. Víta v Erdpressu.

Neogotický charakter kostela sv. Ondřeje lze snad chápat jako volný odkaz na středověký původ zbouraného starého kostela. Nic ovšem nepřipomíná časově nijak vzdálený Weinbrennerův kostel Navštívení Panny Marie v Poštorné. Bohatou hmotovou skladbu ovládá asymetricky umístěná věž. Vertikalitu kostela zvyšuje opticky jednoduchý opěrný systém. Pro výraz kostela je důležité jak asymetrické vrstvení drobnějších hmot, tak výrazný podíl nečleněných stěn, prolamovaných poměrně malými okny, zvýrazněný ještě

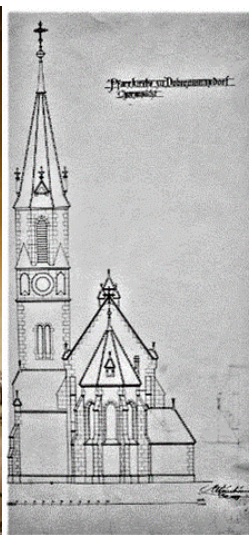
světle krémovou barvou omítek. Uplatňuje se i Weinbrennerova otevřená předsíň. Vysoká hlavní loď je zaklenuta čtyřmi poli křížové klenby, jak navenek prozrazují opěrné pilíře. V jednoduchém světlém prostoru a jeho výmalbě se již ozývá raná moderna. Také zde je veškerý vnitřní mobiliář do detailů proveden podle Weinbrennerových plánů. **[283] [284] [285]**

283. Hlavní průčelí.
Kostel sv. Ondřeje.
Dobermannsdorf.

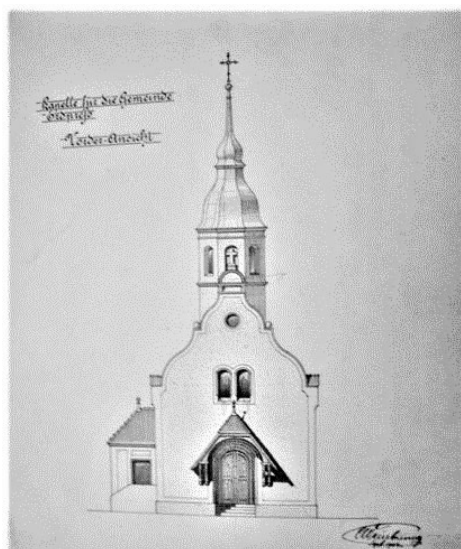

284. Zadní průčelí.
Kostel sv. Ondřeje.
Dobermannsdorf.

285. Výmalba lodi.
Kostel sv. Ondřeje.
Dobermannsdorf.

Poslední stavbou z tohoto období je kostel v Erdpressu. Hlavní průčelí koncipoval původně s renesančním štítem ukončeným vějířovitou rozetou. V konečné realizaci jej nahradil samostatným patrem, odděleným římsou. Jeho zastřešením v ose prochází užší štít s jednoduchým křivkovým zakončením. Vrcholová římsa přiléhá k římsě, obíhající pod zvonovým patrem osmi-boké věže v ose kostela. Vstupní portál, v původním návrhu ústupkový, architekt zjednodušil, beze změn ale ponechal jednoduchou dřevěnou markýzu, chránící vchod. S časnou modernou se tu ocitá v jisté souvislosti nejen způsob nakládání s formami barokního původu, ale především právě forma markýzy, jejíž základní trojúhelný tvar je postaven do působivého kontrastu s oblým zakončením všech otvorů, kruhovou rozetou a křivkami štítu. Tento prvek Weinbrenner využil i u malých kaplí v Dražůvkách a Vápenkách. Jednoduchý interiér je zastropen dřevěným deštěním. **[286] [287]**

286. Návrh hlavního průčelí.
Kostel sv. Víta.
Erdpress.

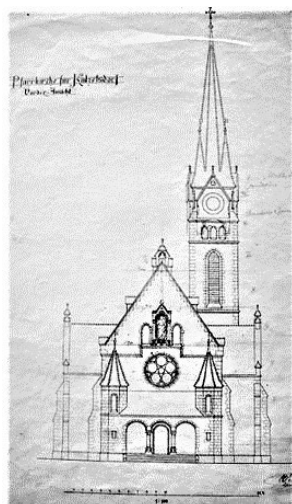
287. Hlavní průčelí.
Kostel sv. Víta.
Erdpress.

V Erdpressu se uzavřelo pomyslné druhé období architektony tvorby. Skončilo období **tříbení**. Na počátku 20. století byl již Karel Weinbrenner zkušeným architektem, který měl za sebou téměř dvacet let velmi rozmanité práce v liechtensteinské stavební kanceláři. Mimo šesti velkých sakrálních realizací měl na svém kontě také nepočítaně dalších návrhů, projektů i realizací. Všechny své dosavadní zkušenosti zúročil nyní nejen u dalších projektů kostelů sv. Bartoloměje v Katzelsdorfu (1908), sv. Michaela archanděla v Ladné (1912) a sv. Jiljí v Bernardstahlu (1914), ale i při realizaci nového urbanistického komplexu v Poštorné (1902–1909) a později v Lednici (1910-1914).

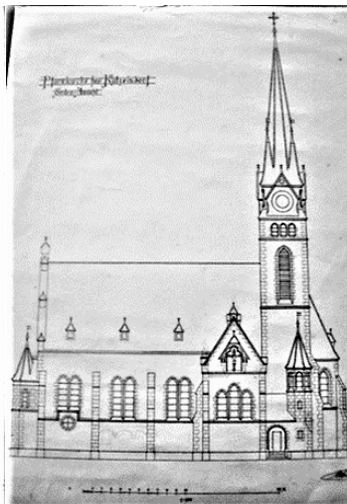
Katzelsdorfský kostel sv. Bartoloměje byl první Weinbrennerovou sakrální stavbou, kde vznikl jeho osobitý a nenapodobitelný styl. **[288] [289] [290] [291] [292]** Jednolodí s transeptem půdorysně tvoří předsíň, tři obdélníková pole lodi, jedno shodné pole transeptu, presbytář o jednom obdélníkovém poli a trojbokém závěru. V jinak důsledně symetrickém půdorysu kříže hlavní a příčné lodi o středním poli dimenzí shodných s hlavní lodí a zhruba polovičními krajními poli tvoří na úrovni presbytáře asymetrickou výjimku podvěží na jihozápadě a sakristie na severovýchodě.

Základní hmotová kompozice kostela je relativně jednoduchá: Základní horizontální hranol hlavní lodi, krytý stanovou střechou a do kouta mezi presbytářem a jihovýchodním polem transeptu vložený vertikální hranol věže s jehlanovou střechou, vysoký 47 metrů. Základní hmoty obohacují ale další,

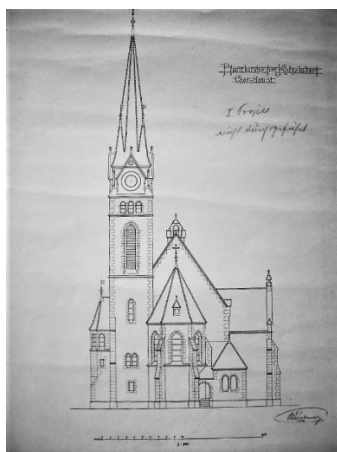
k nim přidávané. Před hlavní průčelí s trojúhelným štítem je představen slepenec předsíně a dvou krajních schodišťových věží.

288. Hlavní průčelí.
Kostel sv. Bartoloměje.
Katzelsdorf.

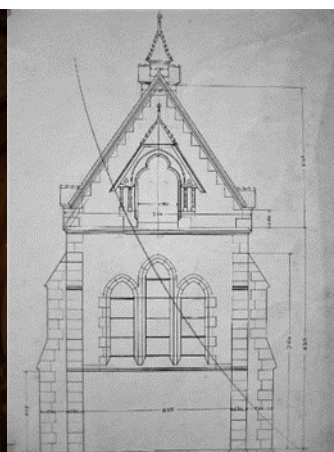
289. Boční průčelí.
Kostel sv. Bartoloměje.
Katzelsdorf.

290. Plán zadního průčelí.
Kostel sv. Bartoloměje.
Katzelsdorf.

291. Výmalba lodi.
Kostel sv. Bartoloměje.
Katzelsdorf.

292. Nerealizovaný plán. štítu
Bočního průčelí.
Kostel sv. Bartoloměje.
Katzelsdorf.

Hlavní průčelí z poloviny zakrývá popsaná předsíň a schodišťové věže. Předsíň se otevírá širokým půlkruhovým otvorem, jehož oblouk je vynášen dvěma kamennými sloupy s hlavicemi zdobenými florálními motivy. Mezisloupí tvoří vstup nad krátkým schodištěm, zbylé cípy vyplňuje v dolní části předprsní zídka. Plochu hlavního průčelí, vymezenou střechou předsíně a schodišťovými

věžemi, prolamuje rozetové okno. Rozeta ve své horní třetině přerušuje korunní římsu z keramických tvarovek, která odděluje průčelní stěnu a trojúhelníkový štít. Na rozetu je shora nasazeno dekorativní pole z keramických tvarovek, zachycené konzolkami v úrovni horizontální osy rozety. Na horní hranu dekorativního pole opticky dosedá kamenný baldachýn, chránící skulpturu žehnajícího Krista z téhož materiálu. Štíty transeptu na obou stranách variují podobu hlavního průčelí použitím zastřešených věžiček s keramickým dekorem v drobných výklencích a cimbuřového motivu. **[293]** Stavba je vystavěna z cihel a omítnuta. Ostění oken, vstupů, římsy i dekorativní vlysy jsou z červených konglomerátů. Schody, sloupy hlavního vchodu, erby na obou stranách, baldachýn nad sochou Krista a ostění kruhového okna jsou z jemného jemnozrnného slezského pískovce. Z tohoto materiálu jsou také podstavce a hlavice sloupů rozdělující prostor pod hudebním sborem od lodi a konzole, na kterých spočívají žebra křížové klenby vyrobená z červených tvarovek. Vnitřní vybavení opět navrhl Karel Weinbrenner. Ve výmalbě se již prosazují secesní prvky.

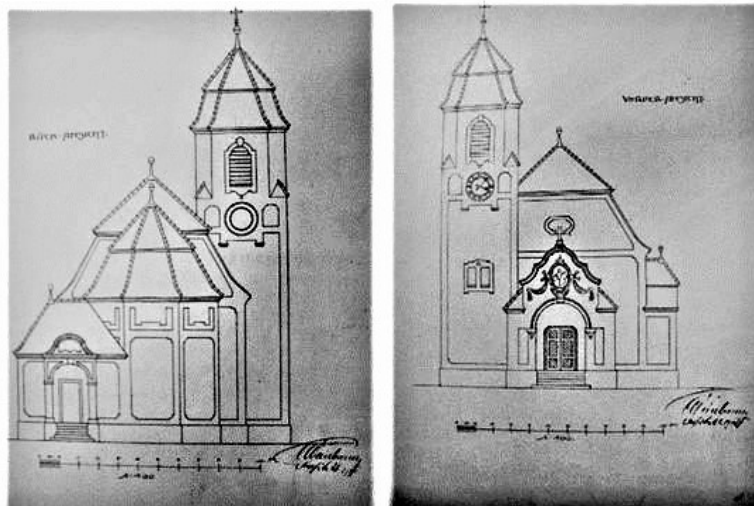
Na dochovaných plánech jsou jasně patrné korektury. Plány všech sakrálních staveb byly vždy konzultovány a schvalovány přímo knížetem Janem II., který se na výsledných projektech nepochybně podílel. Nejinak tomu bylo i v Katzelsdorfu.

293. Štít bočního průčelí.
kostela sv. Bartoloměje.
Katzelsdorf.

Mnohohrstevnost Weinbrennerovi tvorby dokazuje i další menší sakrální realizace kostela Královny Panny Marie v Bullendorfu. Tu dělí od kostela sv. Bartoloměje pouhý jeden rok, a přesto nemůžou být snad rozdílnější stavby. Mansardové střechy a hladké plochy stěn, prolamované nevelkými kasulovými okny jsou variací na baroko. Na tvorbu Karla Weinbrennera poukazuje pouze komplikovaný půdorys a štít zdobený štukovým medailonem s girlandou nad

hlubokou nikou portálu, který je téměř identický se štítem na faře v Katzelsdorfu a návrhu fary v Lednici. Tentýž medailon s girlandou se opakuje i na štítu farní budovy stojící vedle bullendorfského kostela. Snad ještě drobná kaplička přimykající se na východní straně ke kostelu připomíná architektovy otevřené předsíně. **[294][295]**

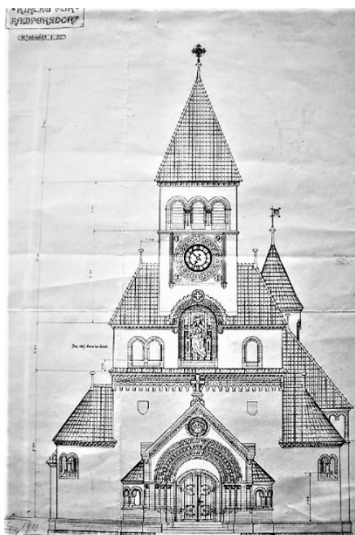

294. Hlavní průčelí. 295. Zadní průčelí.
Kostel sv. Královny Marie Panny. Kostel sv. Královny Marie Panny.
Bullendorf. Bullendorf.

Kostelem sv. Michaela archanděla vrcholí Weinbrennerova tvorba v oboru sakrální architektury (1911–1912). **[296] [297]**

Relativně bohatou hmotovou skladbu sjednocuje společný sokl z červených cihel, jednotná okrová omítka a shodný materiál článků. Otvory a jejich orámování zajišťují dostatečně účinnou evokaci románské architektury, ostatní architektonické prostředky, s výjimkou odkazu k bazilice a útvaru westwerku v základním hmotovém rozvrhu, které na ni rezignují a kotví stavbu v době jejího postavení. Symetrické hlavní průčelí formují vertikální zužování jednoduchých hmot. Pro architektovu tvorbu příznačná předsíň se rozrostla v prokomponovaný westwerk. Ten ve spodní zóně rozšiřují půlválcově zakončená křídla. V ose předstupuje výrazná předsíň. Pět kamenných stupňů uvádí z úrovně terénu k ústupkovému portálu o třech sloupcích, provedenému z červených neglazovaných a zelených glazovaných tvarovek; temnější hnědá glazura odlišuje dřívky sloupků. Trojúhelníkový tympanon nese medailon s keramickým reliéfem Beránka Božího. S hranolovými hmotami westwerku kon-

trastují vystupující zaoblené boky předsíně. Na rozdíl od důsledně symetrického hlavního průčelí je zadní průčelí asymetrické. Také dominanci hranolových hmot hlavního průčelí zde střídá převaha hmot válcových. V ose je to nejvýraznější půlválcový závěr kněžiště, prolomený dvěma okny shodnými formátem i orámováním s okny lodi a keramickým obloučkovým vlysem a zubořezem pod střechou. Hluboké výklenky v bočních stěnách interiéru vytvářejí dojem trojlodní baziliky. Keramické tvarovky se významně uplatňují jak v exteriéru, tak v interiéru. I zde bylo veškeré vybavení kostela až do nejmenších detailů provedeno podle Weinbrennerových návrhů. V exteriéru i interiéru se již projevuje secesní styl podstatně více než v předchozích Weinbrennerových realizacích. Patrné je to nejen například na číslicích věžních hodin, ale naprosto zřejmé u hlavního oltáře. Výmalba spojuje klasický motiv rozvilin s pásy keltských pletenců.

296. Hlavní průčelí.
Kostel sv. Michaela archanděla.
Ladná.

297. Výmalba.
Kostel sv. Michaela archanděla.
Ladná.

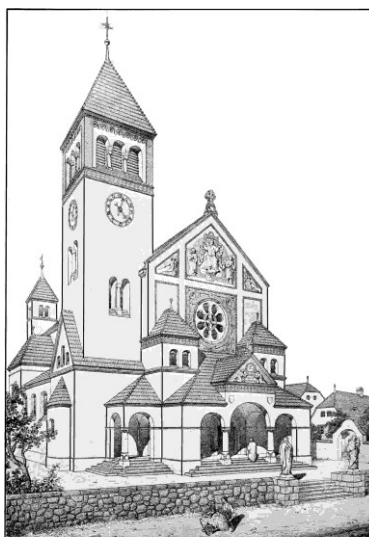

298. *Hodegetrie.*
Kostel sv. Michaela archanděla.
Ladná.

299. *Popiska plánu.*
Kostel sv. Michaela archanděla.
Ladná.

Rámec historismu je tu natolik překročen, že podle mého soudu kostel nelze označit za neorománský, jak to činí např. Aleš Filip. [298] [299]

V roce 1914 vytvořil Karel Weinbrenner plány pro nový kostel sv. Jiljí v Bernardstahlu. [300] Na architekturu předchodí tvorbu odkazuje půdorys návrhu baziliky s aditivně přidávanými přístavbami sakristie, kaplí a schodišť. Složitě prokomponovaná otevřená předsíň je opět rozšířena ve westwerk. Hlavnímu průčelí dominuje velká rozeta, nad níž průčelí přechází do štítu trojúhelníkového tvaru rozděleného lesénami na tři části vyplněné reliéfy. Vertikalitu zajišťuje asymetricky položená věž. Weinbrenner vycházel především z románského tvarosloví, ale ve skladbě hmot již převážily jednoduché kvadratické hmoty. Posun k časně geometrické moderně je zjevný. Realizaci projektu však zabránila první světová válka. Vznik Československé republiky a pozemková reforma 1920, která připravila Liechtensteiny o velkou část jejich majetku, způsobily, že stavba již nikdy nebyla realizována.

Die für Bernhardsthal projektierte neue Kirche.

300. Plán baziliky.
Bernhardstahl.

6. 3. Urbanistický komplex Poštorná

V letech 1902–1909 vznikl v okolí kostela Navštívení Panny Marie nový urbanistický komplex. Poštorenský kostel doplnily tři výrazné stavby projektované Karlem Weinbrennerem. První byl vystavěn velký obytný dům, (1902) následovala škola (1906) a fara (1909).

Dvoupodlažní, zděný, světle omítnutý dům má pro Weinbrennera typický komplikovaný půdorys a armovanými nárožními. Mohutný rizalit hlavního průčelí tvoří spíše samostatné křídlo. Plocha štítu hlavního průčelí je členěna lezénami z červených tvarovek, stejně jako ostění oken i dveří. Stavba je volně inspirována saskou renesancí. Nechybí ani Weinbrennerův oblíbený motiv vějířových rozet.

Školní budova je postavena na půdorysu zhruba písmene E. Tři kolmá křídla vystupují ze základní hmoty dozadu, střední prodlužuje ještě nižší hmota tělocvičny, boční vystupují před líc hlavního průčelí jako mělké rizality. Jejich volně renesancizující štíty nesou nejvíce z výrazu hlavního průčelí, založeného na vztahu neomítaných červených cihel a okrové omítky. V přízemí převažuje cihla, v patře a štítech naopak omítky. Dole s plochami neomítaných cihel kontrastují štukové klenáky kolem portálu, oken a na nárožích a kamenné parapety oken, nahoře se cihlové detaily spojují do výrazné lineární kresby, v patře s výjimkou záklenků oken geometrické, na štítech převážně obloučkové.

Osu průčelí nad mírně vystupujícím vchodem rámuje lesénami naznačené a korunní římsu mírně přesahující věžice se zvonovým zastřešením, hranu střechy přesahuje také štítek mezi nimi. Výraz doplňují dekorativní pásy pod kordonovou a korunní římsou, které sdružují jednoduché kosočtvercové motivy provedené v bílých glazovaných dlaždicích na modrém pozadí do obdélníkových polí, oddělovaných lesénami patra. Bohatěji členění zadní průčelí pracuje s týmiž motivy. Hlavní a obě boční průčelí přízemní budovy tělocvičny kryté vysokou stanovou střechou člení prvky odpovídající patru školy, vynechána je ale dekorace z glazovaných tvarovek. Část průčelí středního křídla školy, která vystupuje nad střechu tělocvičny, ovládá velké termální okno, osvětlující schodiště. Karel Weinbrenner spojil v poštorenské škole působivé spojení odkazů k záalpské renesanci s výrazem, přibližující zároveň budovu k vizuálnímu světu industriální architektury, tedy k architektonickému jazyku, jenž v době jejího postavení jevil už jistou stylovou autonomii. **[301] [302]**

301. Hlavní průčelí školy.
Poštorná.

302. Zadní průčelí školy.
Poštorná.

Dvoupodlažní fara v Poštorné byla součástí budování nového centra města kolem kostela Navštívení Panny Marie a Weinbrenner pro ni zjevně hledal nový výraz. Dosáhl jej především kombinací, osvědčenou v již o něco starší nedaleké škole: Hladké omítané stěny vytvářejí neutrální pozadí pro klidové kompozice oken s obloukovým zakončením, místy podvojně sdružovaná, a pro jejich rámování jednoduchou plastickou skladbou červených cihel. Kordonové římsy mají opět charakter dekorativních pásů s použitím glazovaných tvarovek.

Cihlové nástavce trojúhelníkových štítů uličních průčelí odkazují ke gotice, přísná lapidární monumentalita celkového výrazu má ovšem nejbliž k Rundbogenstylu s jeho evokací rané florentské renesance. Secesní polohu zastupuje na stavbě barevný keramický reliéf Jano Köhlera. [303] [304]

Na všech třech budovách se opakují komplikovaný půdorys, sdružená okna, armovaná nároží, trojúhelníkové štíty, vějířovitá rozeta. Prvky typické architektonickou tvorbou.

303. Fara.
Poštorná.

304. Štít hlavního průčelí.
Fara.
Poštorná.

Stavby obklopující kostel Navštívení Panny Marie s ním měly být v souladu a zároveň měly tvořit přechod mezi kostelem a okolní zástavbou. Weinbrenner to vyřešil tím, že využil kontrastu světlé omítky v kombinaci s výrazně červenou barvou cihel a barevných glazovaných tvarovek z liechtensteinské továrny v Poštorné. Čímž dosáhl pozvolného přechodu od kostela k drobným domkům okolní zástavby. Navíc, omítnuté stavby, i když jsou zdobeny dekorem z cihel a tvarovek jsou méně technicky náročné a levnější. A prezentace výrobků liechtensteinské poštorenské továrny je zachována. Právě tady se možná zrodil typický osobitý styl Weinbrennerových kostelů sv. Bartoloměje v Katzelsdorfu a sv. Michaela archanděla v Ladané.

Jak se tedy vyvíjela tvorba Karla Weinbrennera? Na počátku svého působení ještě čerpal ze svých studií na vídeňské akademii. První sakrální stavbu navrhl ještě ve stylu přísného historismu. Ale už u jeho druhé realizace kostela Povýšení sv. Kříže postupoval jinak. Kníže Jan II., který schvaloval většinu velkých realizací Weinbrennerovi v podstatě nechával při projektování

volnou ruku. Weinbrenner měl cit pro zasazení kostelů a kaplí do urbanistického kontextu okolní zástavby. Proto v Lanžhotě zvolil formu pozdní renesance a raného baroka. Už tady ale dané slohy otrocky nekopíroval, ale jen se jimi nechával inspirovat. Velkou příležitostí, kde si mohl vyzkoušet své schopnosti, byl kostel Navštívení Panny Marie v Poštorné. Jeho první velká sakrální novostavba. Centrální půdorys si přál stavebník a stavební materiál byl jistě zvolen také ve spolupráci s knížetem Janem II. Weinbrenner tady zvolil formu převážně neogotickou. V prudce se rozvíjející obci a s tím spojeným nárustem obyvatelstva to nebyla náhodně zvolená forma. Evokovala návrat ke středověku a jeho víře. Zároveň obyvatelům, složeným převážně z dělníků liechtensteinské továrny v Poštorné umožňovala jistou hrdost na jejich práci. Propagace výrobků liechtensteinské keramičky v Poštorné již byla zmínka.

Nicméně v Poštorné byl Weinbrenner ovlivněn ještě ve větší míře svými inspirativními zdroji, o kterých již byly zmínky v předchozích kapitolách. To ale již neplatí o interiéru kostela v Miestelbachu. Pro kostel sv. Ondřeje v Dobermannsdorfu opět volil převážně neogotický styl. Navázal tím na původní gotický kostel. Tady už Weinbrenner pracuje se vzory zcela samostatně. Světlá omítka stěn kostela, prolomených jen okny, štíhlá věž i sgrafito navozující dojem kamenného zdiva spolu s otevřenou předsíní opět dokonale souzní s okolím. Uvnitř najdeme ještě odkazy na Otnovy vzorníky, ale výmalba už směřuje k ranné moderně.

Kaple sv. Víta v centru Erdressu je již naprosto eklektickou stavbou. Weinbrenner originálně spojil variaci renesančního slohu v exteriéru s dřevěným deštěním lodi, evokujícím návrat k lidovému umění. Markýza nad vchodem je pak prvkem připomínající spíše architekturu kaplí ve Švýcarsku.

V roce 1908 pak přišla jeho druhá velká sakrální realizace. Novostavba kostela sv. Bartoloměje v Katzelsdorfu. Weinbrenner využil všech svých předchozích zkušeností a vytvořil stavbu zcela originální. Dosáhl toho opět netradičním spojením světlých omítaných stěn s kontrastem červených a barevných glazovaných tvarovek s motivem bílé květiny. Variace gotických i románských stylů doplnil drobnými zdobnými prvky, které stavbě dávají zcela jedinečný ráz. V interiéru dominuje střídá výmalba opět se odkazující k ranné moderně. Rovněž Weinbrennerem některé kusy mobiliářů mají zcela netradiční formu. Zpovědnice navrhl v maurském stylu.

Při projektování malého kostela Královny Marie v centru Bullendorfu se vrátil k baroknímu stylu. Následovala další velká sakrální realizace.

Kostel sv. Michaela archanděla v Ladné je završením Weinbrennerovy tvorby. Dalo by se napsat, že architekt zde skloubil styly neorománský, gotický s odkazy na italskou renesanci, který je zastoupen keramickým reliéfem Hodegetrie i nově nastupující secesi, jasně rozpoznatelnou na číslících kostelních hodin, hlavním oltáři a v interiéru pak ještě i keltskými pletenci. Kombinaci kontrastu světlé omítky a červených tvarovek využil jak i exteriéru, tak i interiéru. Návrh neuskutečněné realizace baziliky, která měla být vystavěna v Bernardstahlu místo již nevyhovujícího kostela sv. Jiljí pak posunul Weinbrennerovu tvorbu ještě o kousek blíže k časně moderně.

Jak se tedy vyvíjela architektova sakrální tvorba?

Weinbrennerova tvorba reagovala na nejnovější trendy nejen sakrální architektury, ale přesto je naprosto specifická. Pozorně sledoval všechny novinky na poli architektury, ale dokázal si vytvořit svůj vlastní styl. I ta nejmenší stavba byla pečlivě promyšlená a ozvláštněná drobnými originálními prvky.

Nabízí se další otázka, na kterou ale zatím není a nemůže být jednoznačná odpověď.

Na velmi moderních až téměř industriálních oknech školy v Poštorné v návrhu nového kostela sv. Jiljí v Bernardstahlu je vidět architektův posun k moderně. Je možné, aby Karel Weinbrenner vytvořil projekt sakrální stavby zcela v duchu moderny? Jistě by toho byl schopen. Byl ale stále ve službách knížete Jana II. a byl vázán jeho přáními. Dovolil by to kníže a chtěl by to samotný architekt? Jisté je jen to, že první sakrální stavby v duchu moderny byly na liechtensteinských panstvích postaveny až za vlády Františka Josefa II. z Liechtensteina.⁵⁰⁸

⁵⁰⁸ Například kostel ve Tvrdonicích dostavěný v roce 1941. BODNÁROVÁ2018, 549.

Tvorba Karla Weinbrennera

5. 4. Typické prvky

Lze ve specifické situaci historismu a pozdního eklektismu dospět klasickou formální analýzou k určení autorství? Vyskytují se v tvorbě Karla Weinbrennera postupy, prvky či details, charakteristické jen a jen pro něj?

V téměř půlstoletí trvající tvůrčí práci Karla Weinbrennera je možné najít některé stavební prvky, které jsou pro jeho tvorbu typické. Mnohé z nich nejsou v dobové architektuře nijak výjimečné, jiné architekt použil jedinečným způsobem. Některé z nich provázejí jeho tvorbu po celou dobu, jiné pouze v určitém období. V následujících řádcích představím alespoň několik z nich.

Prvním z takových stavebních prvků je schodišťová věž, což jistě není u sakrálních staveb v té době jev nijak ojedinělý. Jedinečné je ale použití tohoto prvku u Weinbrennerem projektovaných hájoven a mysliven, byť ji architekt použil pouze několikrát v letech 1888–1896. **[305] [306]**

305. Hájozna u Poštorné. (1888)

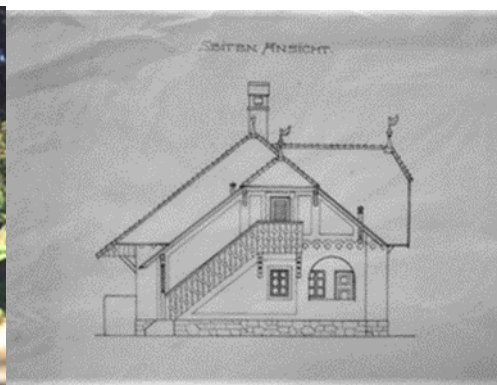
306. Kostel sv. Onřeje.
Dobermansdorf. (1901)

Později byla schodišťová věž u hájoven nahrazena vnějším venkovním schodištěm. Opět se tak dělo jen ve velmi krátkém období na přelomu 19. a 20. století.⁵⁰⁹ **[307] [308]**

⁵⁰⁹ Například u hájovna v Nejdku, Bernardstahlu, Poštorné.

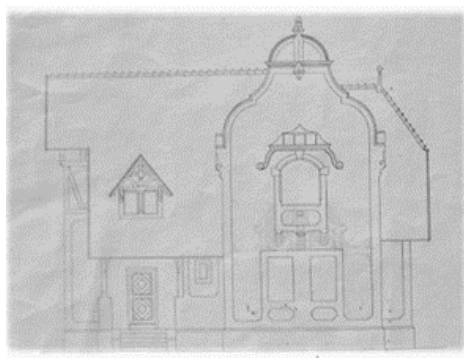

307. Hájovna u Nejdku. (1910)

308. Hájovna u Bernardstahlu. (1902)

A u hájoven ještě zůstaneme. Dvě z nich jsou opatřeny štítem, který je volnou variací renesančního slohu.⁵¹⁰ Tento stavební prvek byl sice používán jak sakrální, tak profánní architektuře, ale u hájoven je výjimečný. **[309]**
[310]

309. Hájovna u Pohanska. (?)

310. Hájovna Kančí obora. (1896)

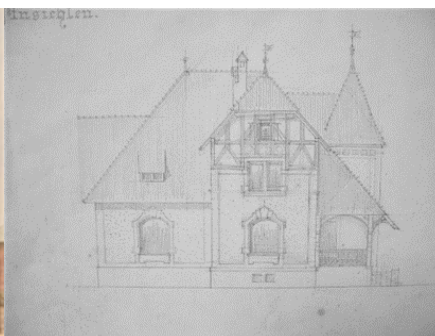
Rovněž hrázděné zdivo provází celou Weinbrennerovu tvorbou. Architekt ho využíval převážně při stavbách vztahujících se k lesnímu hospodářství a myslivosti. První budovou, kde bylo použito je dům ředitele zahrad v Lednici. **[311]** Následovaly hájovny a myslivny Kančí obora, lovecký zámeček Lanžhot, návrh lesního úřadu Břeclav, hájenka Tvrdonice, lovecký zámeček Lanžhot a mnohé další včetně jejich hospodářského zázemí.⁵¹¹ Poslední stavbou s hrázděným zdivem v patře je pak vila *Janda* v Lednici. **[312]**

⁵¹⁰ Hájovna v Kančí oboře, u Pohanska, Bulhary.

⁵¹¹ Weinbrenner věnoval velkou pozornost i těm nejmenším stavbám.

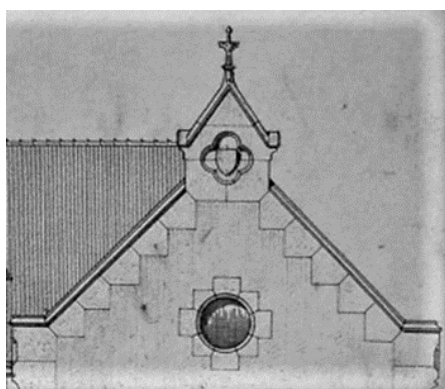

311. Dům ředitele zahrad. (1885)

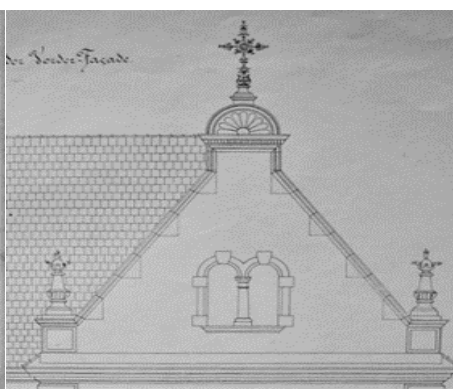

312. Vila Janda. (1903)

Weinbrenner používal také po celou dobu ve svých projektech s dílčími obměnami trojúhelníkové štíty s obdélným prvkem ve vrcholu zakončeným například vějířovitou rozetou. Takový štít je v návrhu *malé nemocnice* [313] i původní zahradnické školy v Lednici, hájovně *Kreischi*, kostelech Povýšení sv. Kříže v Lanžhotě [314], sv. Ondřeje v Dobemannsdorfu, sv. Bartoloměje v Katzelsdorfu i domě vrátného zámeckého parku v Lednici.

313. Nemocnice lednice. (1888)

314. Kostel Povýšení sv. Kříže.
Lanžhot. (1893)

Na počátku 20. století Karla Weinbrennera ovlivnilo nejen hnutí Art & Crafts, ale i lidová architektura. Projevilo se to například markýzou trojúhelníkového tvaru chránící vchod. Najdeme ji u kostela sv. Víta v Erdpressu [315], kapli v Dražůvkách [316] a Vápenkách [317] i u fary v Poštorné. [318]

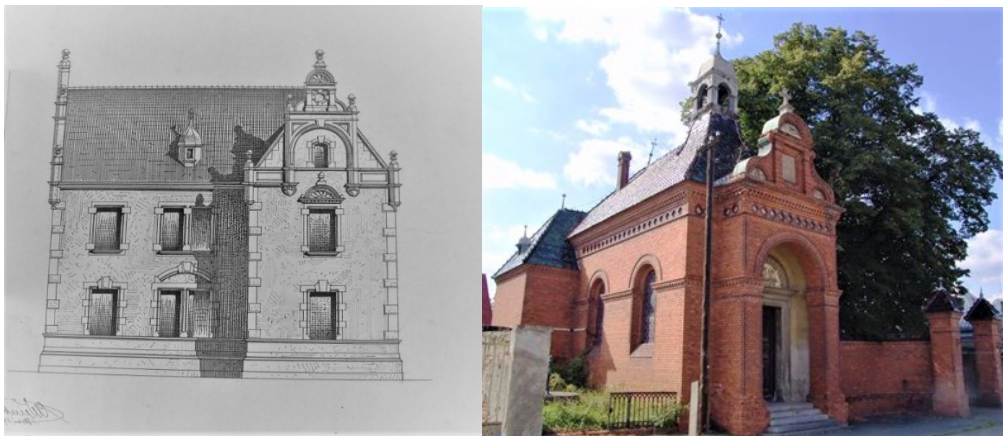
315. Dražůvky. (?)

316. Vápenky. (1914)

317. Erdpress. (1902)

318. Fara.
Poštorná. (1909)

Jak v sakrální, tak profánní architektuře je pro Weinbrennerovy projekty typické zvonové zakončení střech, stříšek i vikýřů. Jsou na výkrovní kapli u špitálu milosrdných bratří ve Valticích [319], kostelech Povýšení sv. Kříže v Lanžhotě (i původní vikýře), Navštívení Panny Marie v Poštorné, sv. Víta v Erdpressu, evangelického kostela v Mistelbachu, faře ve Velkých Bílovicích i domě lékaře v Poštorné. [320]

319. Dům.
Poštorná.
(1902)

320. Vykrovní kaple u špitálu
milosrdných bratří.
Valtice. (1890)

Na Weinbrennerových stavbách se také setkáme s kruhovým okénkem se šabránou s vrcholovým klenákem. Tento prvek architekt použil mimo jiné v návrhu nemocnice a zahradnické školy a márnice na novém hřbitově v Lednici, sakristii farního kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Valticích nebo kostele povýšení sv. Kříže v Lanžhotě. [321] [322]

321. *Márnice na novém hřbitově.*
Lednice. (1892)

322. *Kostel Povýšení sv. Kříže.*
Lanžhot. (1893)

Karel Weinbrenner také velmi často ve svých projektech sáhl k bosovanému zdivu v pozdější tvorbě zredukovanému na nároží budov. Bosované zdivo se prosazuje v přízemním patře školy v Niedeabsdorfu, návrhu školy v Milovicích, školy ve Tvrdonicích i faře ve Velkých Bílovicích. Na nárožích pak na zahradnické škole a nádraží v Lednici, škole v Poštorné, kostelech sv. Ondřeje v Dobermannsdorfu a Povýšení sv. Kříže v Lanžhotě. **[323] [324]**

323. *Návrh školy.*
Milovice. (1887)

324. *Nová zahradnická škola.*
Lednice. (1899)

Voluty využíval Karel Weinbrenner hlavně na štítech a u vikýřů veřejných budov. Příkladem může být nemocnice kláštera milosrdných bratří ve Valticích, *nová* zahradní škola v Lednici. Dají se najít i v nerealizovaných návrzích kostela Povýšení sv. Kříže v Lanžhotě a sv. Víta v Erdpressu, kostela v Hausbrunu **[325] [326]**

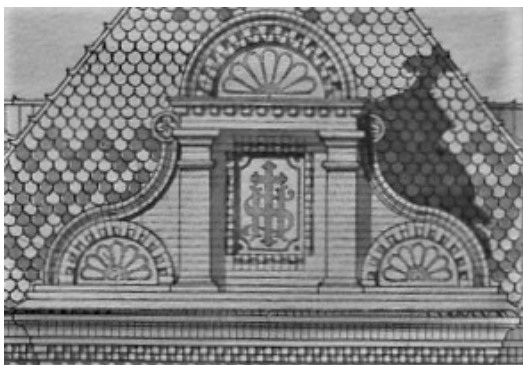

325. kostel Povýšení sv. Kříže.
Lanžhot. (1893)

326. Víkýř nemocnice špitálu
milosrdných bratří.
Valtice. (1890)

Nejoblíbenějším dekorativním prvkem provázejícím Karla Weinbrennera po celou dobu jeho tvůrčí činnosti je vějířovitá rozeta typická pro vrcholnou renesanci ve Východním Vestfálsku 16. století. Tyto rozety zdobí mimo jiné lovecký zámek a kostel Povýšení sv. Kříže v Lanžhotě (i v interiéru), výkropní kapli při špitálu milosrdných bratří ve Valticích i školu v Poštorné. **[327]**
[328]

327. Výkropní kaple u špitálu
u špitálu milosrdných bratří.
Valtice. (1890)

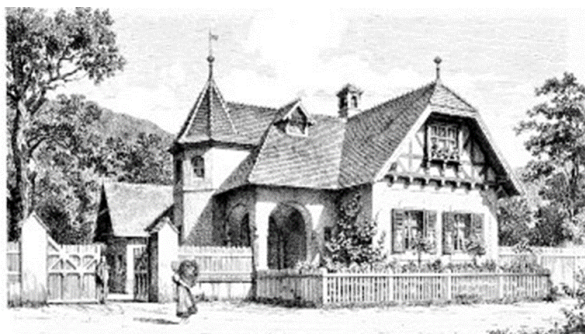
328. Červená škola.
Poštorná. (1906)

Stejně tak otevřená předsíň sklenutá na jeden či více pilířů či sloupů prolíná architektonickou tvorbou po celou dobu jak na sakrálních, tak i profánních stavbách. Mimo jiné u kostelů sv. Jana Křtitele v Damníkově, sv. Ondřeje

v Dobermannsdorfu, sv. Bartoloměje v Katzelsdorfu, návrhu kostela sv. Jiljí v Bernardstahlu, skicách hlídačů v parku, dětském útulku a návrhu domu pro důchodce v Lednici, hájovně *Lubeš*, loveckém zámečku v Lanžhotě, hájovnách v Brodském, u Pohanska, u Bulhar a v Nejdku. **[329] [330]**

329. Lovecký zámeček.
Lanžhot. (1890)

330. hájenka *Lubeš*. (1888)

Příznačným rysem téměř všech Weinbrennerových projektů i těch nejmenších je velmi komplikovaný půdorys střech. **[331]**

331. Hájovna u Poštorné. (1902)

Parapety u sakrálních staveb stejné v exteriéru i v interiéru jsou typické pro kostely v Mistelbachu, sv. Bartoloměje v Katzelsdorfu a sv. Michaela archanděla v Ladné. **[332][333]**

332. *Kostel sv. Michaela archanděla.
Ladná. (1911)*

333. *Eevangelický kostel interiér.
Mistelbach (1902)*

Rovněž florární motivy z keramických tvarovek ze závodu v Poštorné najdeme na výkrovní kapli u kláštera Milosrdných bratří ve Valticích a kostelech Navštívení Panny Marie v Poštorné, sv. Bartoloměje v Katzelsdorfu a sv. Michaela archanděla v Ladné i na faře v Poštorné.

334. *Kostel sv. Bartoloměje.
Katzesdorf.(1908)*

335. *Kostel sv. Michaela archanděla.
Ladná. (1912)*

Jedním z prvků, které naopak Weinbrenner nepoužíval je kabřinec. Tento prvek se na stavbách domů a hájoven nikde nevyskytuje.

Lze tedy ve specifické situaci historismu a pozdního eklektismu dospět klasickou srovnávací analýzou k určení autorství? Vyskytují se v tvorbě Karla Weinbrennera postupy, prvky či detaily, charakteristické jen a jen pro něj?

Ve Weinbrennerově tvorbě se dají rozpoznat prvky, které jsou typické pouze pro něj. Jednoznačným poznávacím znamením je kontrast světlých omítek a keramických tvarovek z liechtensteinské továrny v Poštorné.

Typickým prvkem je schodišťová věž či štít v renesančních formách u hájoven. Charakteristickým a jasně rozpoznatelným prvkem jsou okenní parapety sakrálních staveb, které jsou v interiéru i exteriéru stejné. Je nutné si ale uvědomit, za jakých okolností vznikaly plány Karla Weinbrennera. Vznikaly

v prostředí liechtensteinské stavební kanceláře, respektive kanceláří. Liechtensteinská dvorní stavební kancelář byla ve své době v podstatě raritou. Její fungování by se dalo s trochou nadsázky přirovnat ke středověkým stavebním hutím. Vládla zde velmi úzká spolupráce mezi jednotlivými zaměstnanci, jejichž úkoly byly přesně formulovány. Pokud se model dané stavby osvědčil, tak byl plán bez jakýchkoliv úprav použit jinde. Příkladem mohou být hájovny stejné na všech rodových panstvích. Velmi často architekt vytvořil návrh a inženýři ho rozkreslili. Weinbrennerovy plány rozkresloval pravidelně inženýr Max Zehenter.⁵¹²

Díky všem výše uvedeným skutečnostem jsou někdy Weinbrennerovi připisovány i stavby, které jednoznačně nejsou jeho dílem. Tady je vedle srovnávací analýzy nezbytné využít všech dostupných archivních pramenů. Vzhledem k rozsahu zachovaných archivních pramenů vázících se k liechtensteinskému stavebnictví je to však úkol velmi nesnadný a zdlouhavý. Tento postup lze aplikovat pouze pro jednotlivé konkrétní stavby.

Dospět ve specifické situaci historismu a pozdního eklektismu klasickou srovnávací analýzou k určení autorství je velmi obtížné, ale pro znalce díla jednotlivých architektů ne nemožné. Totéž platí i pro dílo Karla Weinbrennera. Některé jeho realizace jsou pro znalce opravdu jednoznačně rozpoznatelné, u některých musí být podloženo i důkladným prostudováním archivních pramenů.

⁵¹² O jeho životě je zatím velmi málo známo. Je však podepsán pod mnohým plány Weinbrennerových staveb. Zajímalo mě, jaká je jeho invence, podíl na výsledné architektuře. Studovala jsem proto plány, které prokazatelně vytvořil dlouho po Weinbrennerově odchodu do Prahy. Nenašla jsem v nich nic původního, všechny byly vlastně kopiemi dřívějších Weinbrennerových návrhů. Z toho se dá usuzovat, že i když je možné nalézt jeho podpis na plánech staveb projektovaných Karlem Weinbrennerem, jeho invence byla zřejmě mizivá a plány pouze rozkresloval.

Weinbrennerova tvorba

5. 5. Dobový tisk

Weinbrennerovy stavby byly poměrně často prezentovány v dobovém tisku zaměřeném na architekturu a umění. První zatím nalezený článek je o projektu kostela Navštívení Panny Marie a byl otištěn v časopise *Der Architekt* v roce 1895. Tento architektův úspěšný projekt jistě napomohl tomu, že jeho stavbám byla věnována pozornost pravidelně i v dalších letech. Časopisy, ve kterých byly otištěny popisy, fotografie i návrhy Weinbrennerových staveb byly již jmenovaný *Der Architekt* a *Wiener Bauindustrie-Zeitung* a *Österreichische Monatsschrift für den öffentlichen Baudienst*.⁵¹³ [336]

336. Wiener Bauindustrie-Zeitung.

⁵¹³ Měsíčník *Der Architekt* vycházel ve Vídni v letech 1895 až 1922. *Wiener Bauindustrie-Zeitung* byl časopis pro architekty, inženýry, stavitele. V letech 1883-1914 týdeník; 1914-1917: měsíčník; 1917-1920: 1917-1920 opět týdeník. *Wiener Bauten-Album* příloha k *Wiener Bauindustrie-Zeitung*. Österreichische Nationalbibliothek Österreichische Monatsschrift für den öffentlichen Baudienst. Týdeník pro stavitele a širokou veřejnost, vycházel od roku 1895–1920, 1907–1920 s přílohou. Österreichische Nationalbibliothek.

Der Architekt

Časopis *Der Architekt* vycházel jednou ročně ve Vídni v letech 1895 až 1922.

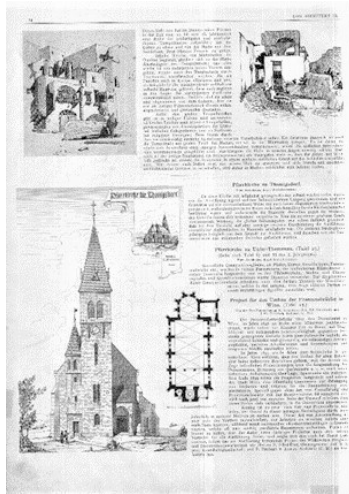
Weinbrennerovy stavby v něm byly prezentovány v letech 1895–1897.

V prvním čísle vydaném roku 1895 najdeme na straně 51 článek o farním kostele Navštívení Panny Marie v Poštorné. Obrazová příloha je pak na obrázcích 87 a 88. **[337]** Ve druhém čísle z roku 1896 je na straně 8 otištěn článek o Weinbrennerově projektu loveckého liechtensteinského zámku v Lanžhotě, jehož podoba je zachycena na obr. 12. **[338]** O rok později ve třetím čísle na straně 14 byl prezentován kostel sv. Jana Křtitele v Damníkově, obrazová příloha pak na obr. 29. **[339]** Poslední stavbou o které se psalo v časopise *Der Architekt* byl opět kostel Navštívení Panny Marie v Poštorné.⁵¹⁴ **[340]**

337. Kostel
Navštívení Panny Marie.
Poštorná.

⁵¹⁴ *Der Architekt*. Österreichische Nationalbibliothek, ANNO Historische österreichische Zeitungen und Zeitschriften. Obrázek: 1897, č. III, Tafel 29.

338. Kostel sv. Jana křtitele.
Damníkuv.

333. Lovecký záměček .
Lanžho. t

340. Kostel Navštívení Panny
Marie.
Poštorná.

Wiener Bauindustrie–Zeitung

Časopis pro architekty, inženýry, stavitele, který vycházel ve Vídni v letech 1883–1920. Od roku 1917 s přílohou *Wiener Bauten-Album*. Stavby Karla Weinbrennera byly v tomto časopise prezentovány v období 1899–1916. V naprosté většině k textu popisujícím stavbu, materiál, náklady, úspornost a praktičnost dané stavby, byl přiřazen půdorys a fotografie nebo obrázek.

Z Weinbrennerových sakrálních projektů byly ve *Wiener Bauindustrie–Zeitung* prezentovány kostely Navštívení Panny Marie v Poštorné a sv. Ondřeje v Dobermansdorfu.⁵¹⁵ [341] [342] [343] Velká pozornost byla později věnována kostelům sv. Bartoloměje v Katzelsdorfu a sv. Michaela archanděla v Ladné.⁵¹⁶ [344] [345] [346] [347] [348]

Z drobnějších sakrální realizací byla ve *Wiener Bauindustrie–Zeitung* publikovány kaple na novém hřbitově v Lednici a výkrovní kaple u špitálu milosrdných bratří ve Valticích.⁵¹⁷ [349] Často byly publikovány Weinbrennerovy projekty hájoven, mysliven a obytných domů pro dělníky. Byly to hájovny a myslivny: v Dolním lese u Břeclavi,⁵¹⁸ Bernardstahlu,⁵¹⁹ Lovecký záměček

⁵¹⁵ Kostel Navštívení Panny Marie v Poštorné: XVIII r., č. 31, 2. května 1901, 253-255. t. č. 59 a 60. Kostel sv. Ondřeje Dobermansdorf: XIV. r., č. 51., 18. září 1902, 379, t. č. 97.

⁵¹⁶ Farní kostel sv. Bartoloměje v Katzelsdorfu: XXVI. r., č. 23, 5. března 1909, 189-193, t. č. 43 a 44. Kostel sv. a Michaela archanděla Ladné: XXXII. r., č. 22, 1915, 35-37, t. č. 35-37.

⁵¹⁷ Wiener Bauindustrie–Zeitung, XVII. r., č. 47, 23. září 1899, 378-380 a XVI. r., č. 52, 21. září 1899, 391-395.

⁵¹⁸ Wiener Bauindustrie–Zeitung, XVI. ročník č. 17., 19. ledna 1899, 123-124.

⁵¹⁹ WBZ, XVI. r., č. 19, 2. února 1899, 141-142.

v Lanžhotě,⁵²⁰ [352] v Dolním lese u Lednice,⁵²¹ [353] v Brockém,⁵²² [354] u Valtic,⁵²³ [350] [351] u Poštorné,⁵²⁴ Bernardstahlu u jezu.⁵²⁵ Rovněž dům pro zahradní dělníky u zámeckého parku a projekty domů pro dělníky na místě starého zámeckého dvora v Lednici byly otištěny ve *Wiener Bauindustrie-Zeitung*.⁵²⁶ [355] [356] Velká pozornost byla věnována i faře v Poštorné i drobnějším realizacím jubilejní kašny a brány k domu ředitele zahrad v Lednici.⁵²⁷ [357] [358] [359] [360] [361]

341. 342. 343 Kostel Navštívení Panny Marie. Poštorná.

⁵²⁰ WBZ, XVI. r., č. 6, 9. března 1899, 18 a tafel č. 52.

⁵²¹ WBZ, XVI. r., č. 10 a 11, 27. července 1899, 25, T. č. 87.

⁵²² WBZ, XVI. r., č. 96, 24. srpna 1899, 27, t. č. 96.

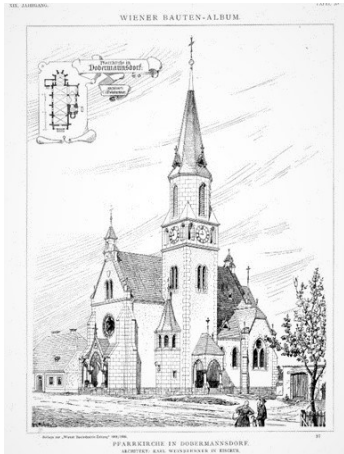
⁵²³ WBZ, XXVI. r., č. 22, 26. února 1909, 182, 185.

⁵²⁴ WBZ, XXVI. r., č. 39, 19. února 1909, 174, 177, t. č. 39.

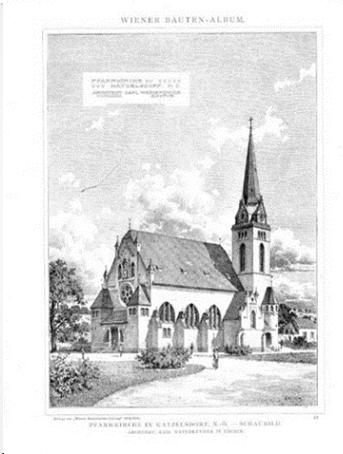
⁵²⁵ WBZ, XVI. r., č. 10 a 11, 27. července 1899, 25–26, T. č. 88 *Beilage zur Wiener Bauindustrie-Zeitung* 1899, 88, XVI. r., 1888/89 *Wiener Bauindustrie-Zeitung* 1899, s. 142, XVI. r., 89.

⁵²⁶ Dům pro zahradní pomocníky v zámeckém parku v Lednici: XVI. r., č. 49, 31. srpna 1899, 372–373.

⁵²⁷ Fara v Poštorné: WBZ, XXXIII. r., č. 3, 1916, 17, 18, 23, t. č. 17–19. Jubilejní kašna v Lednici: WBZ, XVIII. r., č. 37, 13. června 1901, 306, t. č. 74. Brána Liechtensteinského parku u domu ředitele zahrad: WBZ, XVI. r., č. 47, 17. srpna 1899, 361.

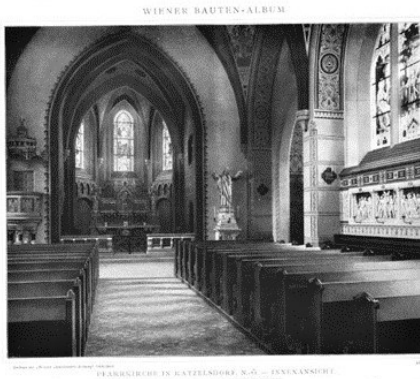
344. Kostel sv. Ondřeje. Dobermansdorf.

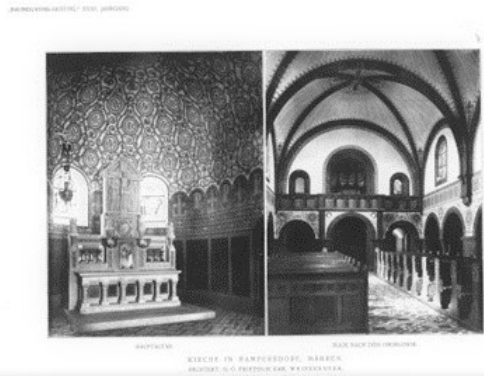
345. Kostel sv. Bartoloměje. Katzelsdorf.

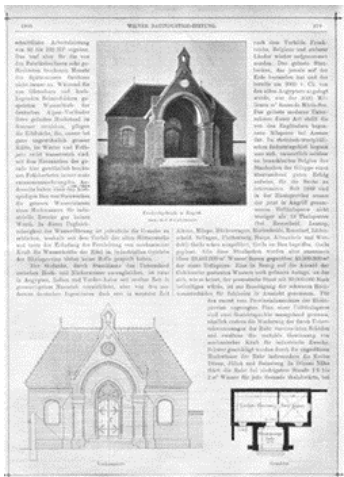
346. Kostel sv. Archanděla. Dobermansdorf.

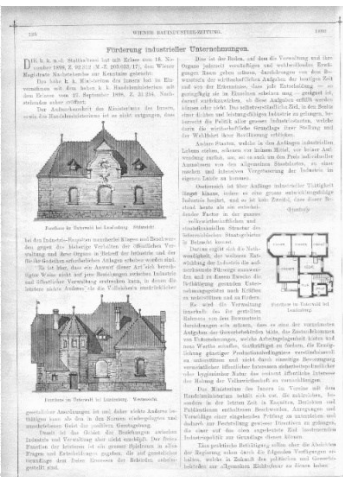
347. Interiér kostela sv. Bartoloměje. Katzelsdorf.

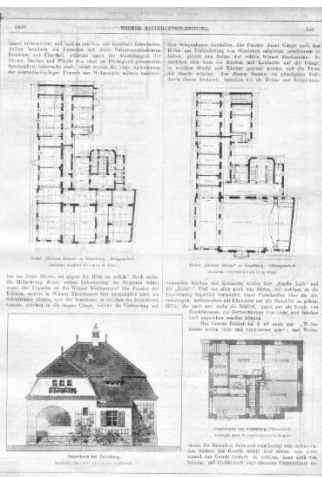
348. Interiér kostela sv. Michaela archanděla. Ladná.

349. Kaple na novém hřbitově. Lednice.

350. Myslivna Kančí obora.

351. Hájovna u Valtic.

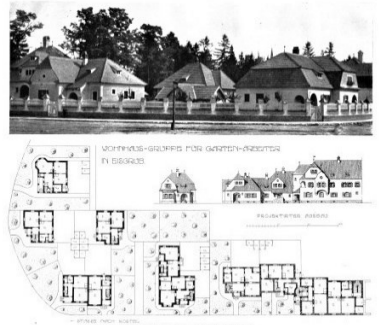
352. Lovecký zámček.
Lanžhot.

353. Myslivna v Dolním lese.
u Lednice (Lubeš).

354. Hájovna.
Brodsko.

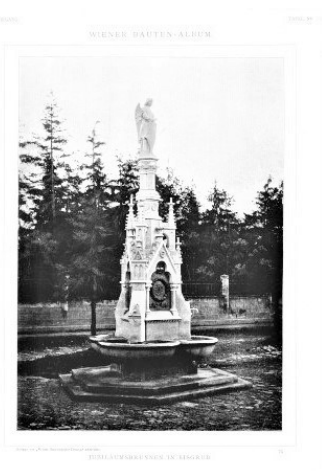
355. Domy pro dělníky.
Lednice.

356. Dům pro zahradní dělníky.
Lednice.

357. Brána do zahradnicví.
Lednice.

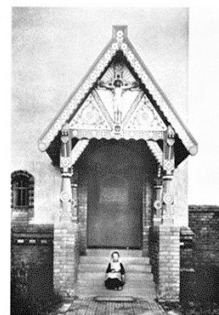
358. Jubilejní studna.
Lednice.

359. Hlavní průčelí fary.
Poštorná.

360. Hájovna
u Bernardstahlu.

361. Vchod fary.
Poštorná.

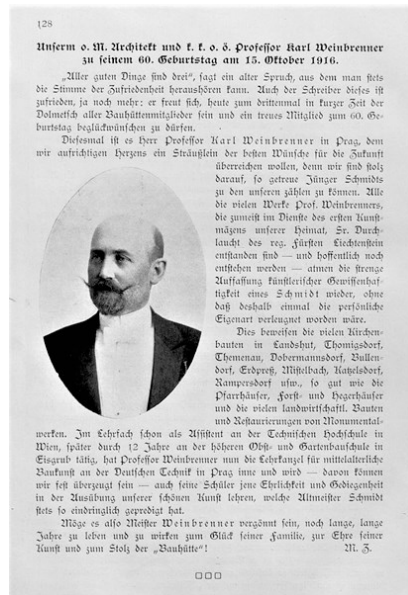
Mezi mnohé další odborné časopisy, ve kterých můžeme nalézt články o Karlu Weinbrennerovi patří *Österreichische Monatsschrift für den öffentlichen Baudienst*. V lednu roku 1920 zde byl prezentován kostel Navštívení Panny Marie v Poštorné.⁵²⁸

V tomto časopise byla v roce 1908 otištěna informace o tom, že Karel Weinbrenner obdržel po úspěšném projektu kostela sv. Bartoloměje v Katzelsdorfu Rytířský kříž řádu svatého Řehoře.⁵²⁹ V roce 1916 pak medailon Maxe Zehentera k Weinbrennerovým šedesátým narozeninám.⁵³⁰ **[362]**

⁵²⁸ Leden 1900, str. 17, 18 tab. Č. 1-4, hned na několika obr.
<http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=ofb&datum=1900&page=28&size=45&qid=Q22MMXAA2QTMX1EGHD7KF8TQMNWOSP>

⁵²⁹ Österreichische Monatsschrift für den öffentlichen Baudienst. Dne 31. 10. 1908. II .r., č. 10, 112.

⁵³⁰ Österreichische Monatsschrift für den öffentlichen Baudienst. Unserm o. M. Architekt und k. k. o. ö. Professor Karl Weinbrenner zu seinem 60. Geburtstag am 15. Oktober 1916. Von Max Zehenter. Říjen 1916, X. r., č. 10, 128.

362. Medailon k šedesátým narozeninám Karla Weinbrennera.

V týdeníku pro stavebnictví, dopravu, technologii a obchod **Der Bautechniker**, vycházejícím v letech 1880-1921 ve Vídni se nachází zmínka o účasti Karla Weinbrennera na mezinárodním kongresu architektů ve Vídni v roce 1908.⁵³¹

Z výše uvedeného přehledu vyplývá, že můžeme snad předpokládat, že některé z Weinbrennerových staveb vstoupily do obecnějšího povědomí architektonické obce, díky publikování v těchto jejích prestižních časopisech. Tomu, že byl v odborných kruzích uznáván, odpovídá i jeho účast na mezinárodním sjezdu architektů ve Vídni roku 1908. Ale vzhledem k tomu, že v dobovém tisku byla nalezena zatím jen tato jediná kratičká zmínka o tom, že na tomto sjezdu prezentoval projekty kostelů sv. Bartoloměje v Katzelsdorfu a sv. Michaela archanděla v Ladné, nedá se jednoznačně napsat, že byl ve své době architektem uznávaným, ale ne všeobecně známým.

⁵³¹ Der Bautechniker vycházel v letech 1907–1909. 1908. Der Bautechniker, XXVIII r., č. 24, 26. 6. 1908, 513.

Tvorba Karla Weinbrennera

6. 7. Kontext evropského pozdního historismu

K pochopení změn, ke kterým docházelo v architektuře během zkoumaného období konce 19. a počátku 20. století v sakrální architektuře je třeba se vrátit o více než sto let zpět a pokusit se o alespoň kratičký exkurz do vývoje této architektury v západoevropských vropských zemích.

Již v průběhu 18. století se výrazové prostředky baroka vyčerpaly. Počátky nového slohu byly poznamenány zájmem o řecké umění a architekturu, k jejichž hlubšímu poznání přispěly vykopávky v Herculaneu (od 1738) a Pompejích (1748) a následně knihy Juliána Davida Le Roy (6. 5. 1724–28. 1. 1803) *Les ruines des plus beaux monuments de la Grèce*, Johanna Joachima Winckelmannna (9. 12. 1717–8. 6. 1768) *Geschichte der Kunst des Alterthums* (1764) i Roberta Wooda (1717 – 9. 9. 1771) *The ruins of Palmyra; otherwis Tedmor in the desart* (1753).⁵³²

Antika okouzila zejména Velkou Británií. Architektura anglického neoklasicismu byla tvořena různými styly, jejichž společným východiskem byla řecká, případně etruská a římská architektura. Během 18. století postupně převládl zejména v profánní architektuře paladianismus na který později navázal *Greek Revival*, ale souběžně s ním se výrazně prosazoval *Gothic Revival*.⁵³³ Mezi přední architekty patřili James Wyatt (1746-1813), William Wilkins (1778-1839), Robert Smirke (1781-1867), William Inwood (1771 – 16. 3. 1843).⁵³⁴ Přísné a nejjednodušší formy klasicismu jsou příznačné pro Williama Chamberse (1723-1796). Prvky romantismu jsou pak charakteristické pro tvorbu architektů Johna Soane (1753-1837) a Johna Nashe (1752-1835). Hlavním představitelem anglické sakrální architektury byl Augustus Welby Northmore Pugin (1812–1852),⁵³⁵ který mimo jiné navrhl St. Chad's Catholic Cathedral v Birminghamu (1839-1841), St. Giles's Church v Cheadlu (1841-

⁵³² SUMMERSON 1993, 380–381.

⁵³³ Etruskou, řeckou a pompejskou architekturou se nechal inspirovat Robert Adam (1728–1792) i James Gibbs (23. 12. 1682–5. 8. 1754). Gibbs projektoval kostel St. Martin-in-the-Fields v Londýně (1721–1726). SUMMERSON 1993, 380-381.

⁵³⁴ Wiliam Inwood projektoval St. Pancras Church v Londýně (1819-1822).

⁵³⁵ Augustus Welby Northmore Pugin (1812–1852). Svými teoriemi, které souhrnně vyložil v díle *Skutečné zákony gotické neboli křesťanské architektury* (1845), tak inspiroval návrat a pokračování gotické architektury v Anglii. WILLIAMS 1990.

1846) a St. George's Catholic Cathedral v Londýně (1837-1848). Dalším významným architektem byl sir Charles Barry (23. 5. 1795–12. 5. 1860),⁵³⁶ který je autorem projektu kostelů All Saints' Church ve Whitefieldu (1822–25), St. Matthew's Church v Manchestere (1825), St. Peter's Church v Brightonu (1824–28). Mezi nejvýznamnější sakrální stavby postavené v klasicistním stylu patří například St. Peter (1819) od Johna Soana, St. Mary Wyndham Place v Londýně (1823–24) a St. Anne (1820-22) od Roberta Smirkeho.

Ve Francii lze klasicistní tendence sledovat již v době Ludvíka XIV.⁵³⁷ O sto let později vytvořil Jacques-Ange Gabriel (1698-1782) raně klasicistní kánon slohu Ludvíka XVI. v paláci Malý Trianon (1761-1768), v němž vycházel z archeologických vykopávek v Pompejích i z anglického raného romantismu. Jedním z prvních klasicistních děl sakrální architektury jsou kostely St. Genevieve (Panthéon) (1764–1790) od Jacquese-Germaina Soufflota (22. 6. 1713–29. 4. 1780), St. Philippe-du-Roule v Paříži (1774–1784) od Jeana-Françoise-Thérèse Chalgrina (1739– 21. 1. 1811).⁵³⁸

Po Velké francouzské revoluci se zhroutil dosavadní hodnotový řád. Takzvaná *revoluční* architektura, která ovšem vznikala ještě před Velkou francouzskou revolucí, s sebou přinesla i utopické megalomanské projekty. Významnými stoupenci těchto tendencí byli architekti Étienne Boullée (1728-1799), Jean Jacques Lequeu (1757-1826) a zejména Claude Nicolas Ledoux (1736-1806).

V období císařství se empír stal oficiálním státním slohem a v díle oblíbených císařových architektů Charlese Perciera (1764-1838) a Pierra-Françoise Fontaina (1762-1853) dosáhl svého největšího rozvoje a nejširšího uplatnění. V Paříži byl vybudován kostel Notre-Dame-de-Lorette (1823-1826) od Louise-Hippolyte Lebase (31. 3. 1782–12. 6. 1867) a St. Marie-Madeleine (1806-1842) projektovaný Alexandre-Pierrem Vignonem (5. 10. 1763–1828). Již v první polovině 19. století se ve Francii prosazuje také neorenesance, neobaroko, egyptské a byzantské reminiscence i neogotika. Propagátory gotiky ve Francii byli především restaurátoři středověkých památek, kteří se v rámci své

⁵³⁶ HITCHCOCK 1977.

⁵³⁷ Například: Claude Perrault a projekt východního průčelí Louvru (1665-1680).

⁵³⁸ TOMAN 2007.

profese zabývali důkladným studiem středověkého stavitelství, zejména gotických katedrál. Nejvýznamnějším byl architekt a teoretik umění Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc (27. 1. 1814–17. 9. 1879).⁵³⁹ Mezi první neogotické kostely postavené ve Francii patří Notre-Dame-de-Bonsecours v Rouenu (1840-1844) od Jacquese Eugéne Barthélémyho (13. 10. 1799–16. 5. 1882) a Saint-Nicolas v Nantes (1840-1850) od Jeana-Baptisae Lassuse (19. 3. 1807–15. 7. 1857).⁵⁴⁰

Také v německém prostředí měly na architekturu v 18. století vliv teoretické práce Joachima Johanna Winkelmanna. Ale paralelně se prosazovaly i preromantické myšlenky Johanna Wolfganga Goetheho (28. 8. 1749–22. 3. 1832)⁵⁴¹ a jeho *Von deutscher Baukunst* (Darmstadt 1772), která mimo jiné podnítila dostavbu katedrály v Kolíně nad Rýnem (1824–1880).⁵⁴² Goetheho myšlenky měly velmi silný nacionální podtext. Gotika byla považována za jeden z originálních projevů germánského a tedy národního ducha, což bylo v té době německé specifikum. Nejvýznamnějším německým tvůrcem neoklasicismu a historismu byl Karl Friedrich Schinkel (13. 3. 1781–9. 10. 1841).⁵⁴³ Za všechny jeho sakrální stavby jmenuji alespoň: klasicistní Schinkelkirche v Neuhardenbergu (1802-1810), neogotickou přestavbu Kreuzkirche v Joachimsthalu (1817-1820), nerealizovaný neogotický Befreiungsdom (1815), nejvlivnější neogotický Friedrichwerdersche Kirche v Berlíně (1824-1831), neogotická Церковь святого благоверного князя Александра Невского v Petrodvorci (1831-1833), klasicistní St. Nikolaikirche v Postupimi (1830-1837) s kupolí, kterou přidali Ludwig Persius a Friedrich August Stüler (1843-1850). Velice vlivná byla také skupina nazývaná Berliner Vorstadtkirchen nebo Schinkelsche Vorstadtkirchen, tedy čtveřice kostelů, postavených Friedrichem Wilhelmem III. v berlínských předměstích: Elisabethkirche, Berlin-Mitte (1828-1834), Alte Nazarethkirche, Berlin-Wedding (1832-1835), Johanniskirche, Berlin-Moabit (1832-1835) a Paulskirche, Berlin-Gesundbrunnen (1832-1835).

⁵³⁹ Francouzský architekt a historik umění. Restauroval např. opatství ve Vézelay, katedrály *Notre-Dame* v Paříži, Amiensu, Remeši, Toulouse, pařížské kostely *Sainte-Chapelle*, *Saint-Séverin* či středověké město Carcassone. BRESSANI 2014.

⁵⁴⁰ LOYER 1999.

⁵⁴¹ BOERNER 1996. GOETHE 1941.

⁵⁴² BEUCKERS 2004.

⁵⁴³ Karl Friedrich Schinkel byl tajným vrchním stavebním radou pruského krále Fridricha Viléma III. Působil také jako odborný znalec památek, profesor stavebního umění a člen senátu Akademie umění. BERGDOLL 2013.

Krajně redukované tvarosloví tady spojuje klasicismus s neorománskými a neobyzantskými prvky. V Mnichově pak působil Franz Karl Leopold von Klenze (29. 2. 1784–27. 1. 1864)⁵⁴⁴ jehož sakrální tvorba je zastoupena projektem katolického kostela sv. Dionysia Areopagity (1853–1865).⁵⁴⁵ Mezi další významné architekty patří i představitel rundbogenstilu Ludwig Persius (15. 2. 1803–12. 7. 1845), který projektoval kostely Božského Spasitele (Heilandskirche) v Sakrow u Postupimi (1841-1844), Friedenskirche v Postupimi (1845-1848).⁵⁴⁶ V neorománském slohu byl vystavěn kostel Matthaekirche v Berlíně (1844-1846) od Augusta Stülera (28. 1. 1800–18. 3. 1865). Neorenesance je zastoupena například kostelem Michaelskirche v Berlíně (1849-1856) od Augusta Sollera (14. 3. 1805–6. 11. 1853).⁵⁴⁷

Jedním z nejvýznamnějších představitelů německé neorenesance je Johann Gottfried von Semper (29. 11. 1803–15. 5. 1879).⁵⁴⁸ Dále Friedrich von Gärtner (10. 12. 1791–21. 4. 1847), který je autorem kostel Sv. Ludvíka v Mnichově (1829–1844) a Georg Moller (21. 1. 1784–13. 3. 1852).⁵⁴⁹

Naprosto odlišný vývoj architektury byl v Rakousku, kde se díky velmi silné tradici udrželo baroko až do konce 18. století. Neoklasicismus prosazoval jenom pozvolna a nedosáhl zde takového rozšíření, jako předchozí slohy. Ústřední stavební kancelář ve Vídni byla vedena především snahou o racionalizaci stavební činnosti. Ta se projevovala na jedné straně modernizací bydlení, na druhé straně unifikací slohových prvků a netvůrčí typizací téměř všech druhů staveb. Reformami Josefa II. byly zrušeny *nadbytečné* kláštery, kostely a kaple.⁵⁵⁰

⁵⁴⁴ Společně s Karlem Friedrichem Schinkelem patří mezi nejvýznamnější klasicistní architekty. V říjnu 1815 jmenoval bavorský král Ludvík I. Klenzeho svým soukromým architektem. HEDERER 1981.

⁵⁴⁵ V Německu byla situace velmi specifická. Byla zde silná vrstva filhelénství, reprezentovaná především dvorem Ludvíka I. Bavorského. Když byl jeho syn Otto Friedrich Ludwig von Wittelsbach roku 1832 dosazen na trůn Řeckého království jako Ota I. Řecký, postavili bavorští klasicisté Řekům v Athénách jejich novou státnost v podobě velkých antikizujících veřejných staveb

⁵⁴⁶ BERGDOLL 2013.

⁵⁴⁷ GRUNDMANN 1973.

⁵⁴⁸ HILDEBRAND 2020.

⁵⁴⁹ HITCHCOCK 197

⁵⁵⁰ A uzavření všech hřbitovů uvnitř měst a vesnic vedla k zakládání nových hřbitovů a u aristokratických rodů s tím spojenou výstavbu nových hrobek. KUTHAN 2014.

Vlivem toho přestala církev a její představitelé patřit k hlavním iniciátorům a investorům v oblasti sakrální architektury. Mezi nejvýznamnějšími architekty působící v této době ve Vídni patří Petr Nobile (11. 10. 1774–7. 11. 1854)⁵⁵¹, Josef Hardtmuth (13. 2. 1758–23. 5. 1816), Theophil Edvard Hansen (13. 7. 1813–17. 2. 1891).⁵⁵²

V Čechách a na Moravě byla také barokní tradice velmi silná a klasicistní architektura se prosazovala velmi pomalu. Na konci 18. a v první polovině 19. století v českých zemích působili například Jindřich Koch (24. 12. 1781–1. 7. 1861),⁵⁵³ Petr Nobile (11. 10. 1774–7. 11. 1854)⁵⁵⁴ a Jan Filip Jöndl (3. 11. 1782– 5. 6. 1870).

Podřízení církve státu navíc vyvolalo potřebu změn v církevní organizaci. V obcích, kde bylo více jak 700 obyvatel a kostel byl vzdálen více, jak hodinu cesty od vsi měly být zakládány nové fary. To sebou neslo po celou první polovinu 19. století i budování nových kostelů.⁵⁵⁵ Ty byly stavěny v jednoduchém úsporném (levném) střízlivém klasicistním duchu podle přesně stanovených regulí. Díky tomu, že povinnost postavit nový svatostánek zůstala často na patronech z řad aristokracie, mezi takto postavenými sakrálními stavbami na Moravě za vlády Josefa II. vynikají některé nad obvyklý průměr. Například kostely Vzkříšení Páně ve Slavkově (1786-89, který nechal postavit Antonín kníže Kounic (1711-1794) jehož plány vypracoval jeden z nejprominentnějších rakouských architektů Ferdinand Hetzendorf von Hohenberg (7. 2. 1732–14. 12. 1816), sv. Jakuba Většího v České Třebové (1794–1801), sv. Petra a Pavla v Rudolticích (1804–1809) a sv. Mikuláše v Dolní Libchavě, které pro Liechtensteiny projektoval neméně významný architekt Josef Hardtmuth.⁵⁵⁶ V Praze pak kostel sv. Kříže (1811–1824) od Jiřího Fischera (15. 12. 1768–9. 12. 1828)⁵⁵⁷ jehož stavbu iniciovali piaristé. Poněkud odlišný je kostel Nanebevzetí

⁵⁵¹ PETRASOVÁ 2019.

⁵⁵² Theophil Edvard Hansen projektoval evangelické kostely v Kežmaroku (1879–1892) a kostel ve Vídeň–Matzleinsdorfu (1858). NIEMANN /FELDEGG 1893.

⁵⁵³ WAGNER–RIEGER 1973.

⁵⁵⁴ VLČEK 1998.

⁵⁵⁵ KUTHAN 2014, 24.

⁵⁵⁶ KRÁLOVÁ 2018.

⁵⁵⁷ VLČEK Praha 2009.

Panny Marie v Mariánských Lázních (1844–1848 od Johanna Gottfrieda Guttensohna (24. 6. 1792–19. 4. 1851)).⁵⁵⁸

Inspirace gotikou se ohlásila na konci 18. a počátku 19. století. Tentokrát nebyla příkladem domácí tradice ale anglický gotický revival. Do českých zemí proniká romantismus zpočátku se projevující zakládáním romantických parků, doplněných menšími stavbami: umělými zříceninami, chrámky, minarety, čínskými pavilony. V polovině století se začíná v sakrální architektuře prosazovat gotika.⁵⁵⁹

Ve druhé polovině 19. století byl převládajícím stylem historismus. Prvními rozšířenými historizujícími slohy se stávají neogotika a neorománský sloh, dalším neorenesance a ke konci století se přidává neobaroko. Zároveň se začínají prosazovat nové, levné technologie (litiny a železo) i do takzvané *vyšoké architektury*.⁵⁶⁰ V poslední čtvrtině 19. století dochází k výrazným změnám v architektonickém vyjadřování. Již nestačí *čistá* podoba klasických slohů. Dochází stále k výraznějšímu slohovému mísení. Investorem je nyní hlavně buržoazie. Novými *chrámy* se staly operní divadla, muzea, burzy, banky, školy. Velká města se vymaňovala ze svých hradeb, budovala rozsáhlé parky, nové výstavní budovy. Rozvoj průmyslu s sebou nesl i nově vznikající dělnické kolonie.⁵⁶¹

V Anglii pokračoval vývoj anglické neogotiky i ve 2. polovině století. K předním architektům projektujícím v tomto stylu patřili William Butterfield (17. 9. 1814–23. 2. 1900),⁵⁶² George Gilbert Scott (13. 7. 1811–27. 3. 1878)⁵⁶³,

⁵⁵⁸ TŘEŠTÍK 1993.

⁵⁵⁹ KUTHAN 2014.

⁵⁶⁰ HITCHCOCK 1994.

⁵⁶¹ BLAU/PLATZER 1999.

⁵⁶² William Butterfield projektoval například kostely: *St. Andrew's Rugby* (1877), *St. John the Baptist*, Foxham (1878–81), *St. John the Evangelist Clevedon* (1878), *St. Mark's*, Belfast (1878). HITCHCOCK 1994.

⁵⁶³ George Gilbert Scott a některé z jeho sakrálních realizací: *St. George's Minster*, Doncaster (1858), *St. Matthias Church*, London (1858), *All Souls Church*, Halifax (1859) *Christ Church*, Wanstead, Essex (1861) *St Andrew's Church*, Derby (1864–67) *St Denys Church*, Southampton (1868) *The Cathedral Church of St Mary the Virgin*, Glasgow (1873). COLE 1980.

Alfred Waterhouse (19. 7. 1830–22. 8. 1905),⁵⁶⁴ John Longhborough (5. 6. 1817–11. 12. 1897)⁵⁶⁵ nebo Richard Norman Shaw (7. 5. 1831–17. 11. 1912).⁵⁶⁶ Anglická neogotická architektura se velmi často vyznačovala expresivitou a dekorativností, která byla mimo jiné dosažena střídáním pásů z neomítaných cihel a kamene spolu bohatou polychromií.⁵⁶⁷

Souběžně s gotikou probíhal v Anglii vývoj architektury inspirované silnou tradicí palladianismu a novým vztahem k antice, uplatňující se se ale převážně v profánní architektuře.

Ve Francii ve druhé polovině proběhla v eklektickém stylu druhého císařství z podnětu Napoleona III. velkolepá přestavba Paříže (1853-1870).⁵⁶⁸ Louis Visconti (1791-1853) a Hector Lefuel (1810-1881) přispěli k dokončení Louvru,⁵⁶⁹ Charles Garnier (1825-1898) proslul jako tvůrce pařížské Opery a Gabriel Davioud (1823-1881) navrhoval nové široké pařížské bulváry. Právě ve francouzské architektuře 2. poloviny 19. století začal v návaznosti na teorie Viollet-le-Duca intenzivní rozvoj železných konstrukcí, jejichž nástup již úspěšně připravovali mimo jiné Henri Labrouste (1801-1875), Victor Baltard (1805-1874), Jakob Ignaz Hittorff (1792-1867), Louis-Auguste Boileau (1812-1896), Charles-Louis-Ferdinand Dutert (1845-1906) a především Gustav Eiffel (1832-1923).⁵⁷⁰ Mezi sakrální stavby, které byly postaveny v tomto období, patří například: Basilika Notre-Dame de Fourvière (1872–1884), basilica Ars-sur-Formans (1862–65), Sainte-Anne v Lyonu (1865), Saint-Maurice od Pierre-Marie Bossana (23. 7. 1814–23. 7. 1888). Z kostelů navržených Paulem Abadie (9. 11. 1812–3. 8. 1884) pak uvádím alespoň Baziliku Sacré-Cœur v Paříži (1875-1923).⁵⁷¹ Do 20. století vstupovala Paříž stavbami dvou kostelů, u nichž byly použity materiály vyhrazené stále ještě především industriálním stavbám. Použití kovu bylo otevřeně přiznáno v interiéru kostela Notre-Dame-du –Travail (1899-1901) projektovaného Julesem-Godefroy Astruc. Anatole de Baudot se

⁵⁶⁴ Alfred Waterhouse projektoval: *St. Matthew's Church*, Blackmoor (1867–70) *St Mary's Church*, Twyford (1876–78) *St. Elisabeth's Church*, Reddish (1883–85). BERGDOLL 2000.

⁵⁶⁵ John Longhborough projektoval: *St. John the Evangelist*, Upper Norwood (1878-1887), *Truro Cathedral* (1879–1910), *St. Agnes and St. Pancras church* (1885), *St. John*, Friern Barnet, (1890) a další. CLARK 1974.

⁵⁶⁶ Projekt kostela *St. John's Boxmoor*, Hertfordshire (1874) HITCHCOCK 1977.

⁵⁶⁷ HITCHCOCK 1994.

⁵⁶⁸ Pařížský prefekt Georges-Eugène Haussmann.

⁵⁶⁹ HAMON 1991.

⁵⁷⁰ LOYRETTE 1985

⁵⁷¹ BERGDOLL 2000.

rozhodl použít ve stavbě kostela Saint-Jean-de-Montmartre (1894–1904) železobeton.⁵⁷²

V Německu 2. poloviny 19. století, vedle pokračující neogotiky vyniká neorenesance, která čerpala hlavně z období pozdní italské renesance nebo severského manýrismu. V pracích Georga von Dollmann (21. 10. 1830–31. 3. 1895) v Bavorsku, Gustava Ebe (1. 11. 1834–15. 5. 1916) a Juliuse Bendy (21. 4. 1838–16. 6. 1897) v Berlíně se slovu se dostalo i neobaroko. Nevýraznější osobností neorenesanční architektury nejen v Německu byl stále Gottfried Semper (29. 11. 1803–15. 5. 1879),⁵⁷³ který navázal na klasicismus Karla Friedricha Schinkela. V neogotickém stylu projektoval například Johannes Otzen (8. 10. 1839–8. 6. 1911).⁵⁷⁴

I v Rakousku došlo za vlády císaře Františka Josefa I. k rozsáhlým přestavbám Vídně. Císař dal zbourat městské hradby a vybudovat široké bulváry. Tak vznikla i okružní třída Ringstrasse, dílo Ludwiga von Förstera (8. 11. 1797–13. 6. 1863),⁵⁷⁵ která je lemována nejvýstavnějšími stavbami rakouské metropole. Nejčastějším slohem budov na Ringstrasse byla neorenesance, ale prosadila se i neogotika. Stavělo se podle plánů nejpřednějších architektů: Heinricha von Ferstel (7. 7. 1828–14. 7. 1883),⁵⁷⁶ Wilhelma von Flattich (2. 10. 1826–24. 2. 1900),⁵⁷⁷ Friedricha von Schmidt (23. 10. 1825–23. 01. 1891), Eduarda van der Nüll, Augusta Siccarda von Siccardsburg,⁵⁷⁸ Theophila Edvarda Hansena (13. 7. 1813–17. 2. 1891).⁵⁷⁹ Nevýznamnějším představitelem neogotické sakrální architektury byl Friedrich von Schmidt⁵⁸⁰ a mezi jinými i Gustav Ritter von Neumann (19. 6. 1859–14. 5. 1928).

⁵⁷² HITCHCOCK 1994.

⁵⁷³ HILDEBRAND 2020.

⁵⁷⁴ Některé projekty kostelů Johannese Otzna: *Bergkirche* Wiesbaden (1879), *Christuskirche* Hamburg-Eimsbüttel (1882–1884), *Jakobikirche* Kiel (1882–1886), *St. Petri-Kirche* Altona (1884), *Heilig-Kreuz-Kirche* Berlin-Kreuzberg (1884–1888), *Pauluskirche* in Dessau (1889–1892), *Friedenskirche* Hamburg (1893–1895), *Lutherkirche* Apolda (1890–1894), *Ringkirche* Wiesbaden (1892–1894), *Friedhofskirche* in Elberfeld (1894–1898), *Evangelische Hauptkirche* Rheydt (1902). OTZEN 1894.

⁵⁷⁵ V roce 1858 regulační plán Ringstraße ve Vídni. WAGNER-RIEGER 1973 V roce 1860 regulační plán Okružní třídy Brno. ZATLOUKAL 1997.

⁵⁷⁶ Heinrich von Ferstel: *Votivkirche* (1853–1879) neogotika, Universität Wien (1873–1883) neorenesance. KASSAL-MIKULA / WIBIRAL 1990.

⁵⁷⁷ Neorenesanční budova jižního nádraží (1869–1873) od Wilhelma von Flattich.

⁵⁷⁸ WAGNER-RIEGER / FIEGL 1997.

⁵⁷⁹ Sakrální tvorba Theophila Edvarda Hansena: *Evangelický kostel Kežmarok* (1879–1892), *Evangelický kostel Vídeň–Matzleinsdorf* (1858). NIEMANN / FELDEGG 1893

⁵⁸⁰ Friedrich von Schmidt mimo jiné projektoval kostely: *Pfarrkirche St. Stephan Krefeld* (1852–1859), *St. Mathildis, Quedlinburg* (1855–1858), *Pfarrkirche St. Othmar, Wien* (1866–1873), *Pfarrkirche Maria vom Siege Wien* (1868–1875), *Kathedrale Bukurešť* (1872–1886)

V českých zemích i na Moravě měl historismus ve druhé polovině 19. století dlouhou tradici.⁵⁸¹ Pokračující neogotika se v české architektuře 2. poloviny 19. století projevovala rozšířením tvaroslovného repertoáru. Mezi nejvýznamější architekty patřili: Bernhardt Grüber (27. 3. 1807–12. 10. 1882) Josef Hlávka (15. 2. 1831–11. 3. 1908) nebo Josef Niklas (11. 3. 1817–10. 10. 1877).⁵⁸² Puristickou formu neogotiky nejdůsledněji prosazoval architekt a konzervátor Josef Mocker (22. 11. 1835–16. 1. 1899).⁵⁸³ Uplatňována byla především při restaurování a dostavbách středověké architektury. Ignác Ullmann (23. 4. 1822 – 17. 9. 1897),⁵⁸⁴ Antonín Barvitiis (14. 7. 1823–20. 7. 1901),⁵⁸⁵ Josef Zítek (4. 4. 1832–2. 8. 1909)⁵⁸⁶ a Josef Schulz (11. 4. 1840–15. 7. 1917) si vzali za vzor klasičtější italskou renesancí.⁵⁸⁷ Antonín Wiehl (26. 4. 1846 – 4. 11. 1910) převzal některé prvky české renesanční architektury a aplikoval je na hladká průčelí budov. Na Moravě v této době působili například August Prokop (15. 8. 1838–18. 8. 1915),⁵⁸⁸ Josef Hieser,⁵⁸⁹ Karel Hugo Kepka (26. 7. 1869–30. 6. 1924)⁵⁹⁰ Camillo Sitte (17. 4. 1843–16. 11. 1903).⁵⁹¹

Pfarrkirche St. Nikolaus Innsbruck (1874–1884), Pfarrkirche St. Florinus Vaduz (1868–1870), Pfarrkirche Brigittenau Wien (1867–1874).

WAGNER RIEGER 1970.

⁵⁸¹ Gotický historismus se ohlásil znovu v díle barokního architekta Jan Blažej Santini–Aichel (3. 2. 1677–7. 12. 1723) Kostel Nanebevzetí Panny Marie a svatého Jana Křtitele Sedlec, Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého Žďár nad Sázavou, Nanebevzetí Panny Marie, svatého Wolfganga a svatého Benedikta, Kladruby. HORYNA 1998.

⁵⁸² HORÁČEK 2012. VOSTŘELOVÁ 2018. LODR 1988.

⁵⁸³ Josef Mocker: dostavba katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha. Kostely: sv. Prokopa na Žižkově (1898–1903) spolu s Františkem Mikšem, sv. Ludmily (1888–1893) spolu s Františkem Mikšem, sv. Markéty ve Zvoli (1894) a sv. Jana Křtitele v Dolních Hbitech (dokončen 1875). PETRASOVÁ 1999.

⁵⁸⁴ Ignác Ullmann: kostel svatého Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně (1854–1862). VYBÍRAL 1994

⁵⁸⁵ Antonín Barvitiis projektoval novorenesanční kostely sv. Martina, Nížebohy u Litoměřic (1877–79), sv. Václava na Smíchově v Praze a jeho vnitřní vybavení. Novorománský kostel sv. Anny v Olešné u Tachova (1884–86). HORÁČEK 2012.

⁵⁸⁶ Josef Zítek: Buquovská hrobka, postavená v letech 1890–1892. KUTHAN 2014, 563.

⁵⁸⁷ Zejména v Praze vytvořili řadu reprezentativních veřejných budov, díky kterým se Praha zařadila mezi skutečná velkoměsta. Rudolfinum (1884), Národní divadlo (1883), Národní muzeum (1890), Zemská banka, Strakova akademie (1896), Česká polytechnika (1871–7), Nádraží Františka Josefa I., Národní muzeum (1885–9), Uměleckoprůmyslové muzeum (1892–1901). KRTOLOVÁ 1954, DVOŘÁKOVÁ 1983, KSANR 2009, KSANR 1996.

⁵⁸⁸ August Prokop: kostel svatého Mikuláše Tvarožná (1880–1881). ZATLOUKAL 2002

⁵⁸⁹ Josef Hieser: kostel sv. Barbory v Adamově. KUTHAN 2014.

⁵⁹⁰ August Prokop: Kostel Nejsvětějšího srdce Páně v Husovicích FILIP 2004

⁵⁹¹ Camillo Sitte: farní kostel Panny Marie Královny. Zatloukal 2002, 398.

Konec 19. století se hlavně v Evropě nesl ve znamení secese.⁵⁹² Bylo to období spojené s výrazným úsilím o překonání historismu. Secese byla pokusem odpovědi na historismus 19. století.

V Anglii docházelo k odmítání historismu – zejména pod vlivem hnutí *Arts and Crafts*,⁵⁹³ které v duchu myšlenek Johna Ruskina (8. 1. 1818–20. 1. 1900) a svého zakladatele Williama Morrisa (24. 3. 1834–3. 10. 1896) usilovalo o obrodu uměleckých řemesel a celkovou sociální reformu anglické společnosti.⁵⁹⁴ Jeho architekti zdůrazňovali organický princip nové architektury, která má být přirozeně spojena se svým prostředím, užívat místní materiály a stavební techniky a přihlížet k účelné koncepci obytného prostoru.⁵⁹⁵ Z hnutí *Arts and Crafts* vyšla řada architektů například Richard Norman Shaw (7. 5. 1831–17. 11. 1912)⁵⁹⁶ nebo Charles Francis Annesley Voysey (28. 5. 1857–12. 1941), který vynikl jako tvůrce rodinných domů vyznačujících se záměrnou prostotou a přirozenou útulností.⁵⁹⁷ Ve skotském Glasgowě se stal vůdčí osobností *glasgowské školy* architekt Charles Rennie Mackintosh (7. 6. 1868–10. 12. 1928).⁵⁹⁸ Nejvýznamnějším secesním architektem Paříže se stal Hector Guimard (1867–1942).

V Německu postupně zde vznikla 3 významná centra secese: v Bavorsku v Mnichově (1892), v Sasku v Drážďanech (1894) a nejpozději v Prusku v Berlíně (1899).

V Mnichově vycházel kulturně-umělecký týdeník *Jugend*, kolem něhož se zformovala skupina nejaktivnějších tvůrců nového slohu. Z předních architektů to byli především August Endell (12. 4. 1871–15. 4. 1925), Peter Behrens (14. 4. 1868–27. 1940), hlavní představitel pozdní geometricko-konstrukční fáze německé secesní architektury.⁵⁹⁹

Vývoj nového uměleckého slohu se v Rakousku soustředil do Vídně, kde byl jeho hlavním představitelém architekt Otto Wagner (13. 7. 1841–11. 4.

⁵⁹² Art Nouveau (Francie), Modern Style (Anglie), Jugendstil (Německo). WITTLICH 1982

⁵⁹³ Arts and Crafts bylo hnutí Umění a řemesla, které odmítalo sériovou průmyslovou velkovýrobu, Propagovalo rukodělnou výrobu, řemeslo. CUMMING / KAPLAN 2006

⁵⁹⁴ CUMMING / KAPLAN 1991

⁵⁹⁵ ADAMS 1997

⁵⁹⁶ Sakrální architektura Richarda Normana Shawa: St. John's Church Boxmoor (1874), Holy Trinity Church Bingley (1866–68). HITCHCOCK 1977.

⁵⁹⁷ SIMPSON 1981 .

⁵⁹⁸ HARRIS 1996.

⁵⁹⁹ FÖHL 2013.

1918)⁶⁰⁰ Wagner v roce 1896 vydal teoretické dílo *Moderne Architektur*, ve kterém nastoluje požadavek užitkového stylu založeného na účelnosti, vhodně zvoleném materiálu a konstrukci.⁶⁰¹ Wagner považoval sakrální architekturu za prominentní uměleckou úlohu, často ji zadával jako téma studií ve své speciálce na vídeňské akademii. Domníval se, že kostel sv. Leopolda (1905-9) v areálu ústavu choromyslných Am Steinhof postavený podle jeho projektu je prvním moderním kostelem. Kladl přitom důraz na světlo, prostor a hygienu.⁶⁰² Mezi jeho nejnadanější žáky patřili Josef Hoffmann (15. 12. 1870–7. 5. 1956) a Joseph-Maria Olbrich (22. 12. 1867– 8. 8. 1908). V 90. letech 19. století se vedle neorenesance v českých zemích začíná prosazovat i neobaroko, jehož hlavním představitelem byl Friedrich Ohmann (21. 12. 1858–6. 4. 1927) profesor architektury na pražské Umělecko-průmyslové škole (1889-1898) autor kostela Nejsvětějšího Srdce Páně při klášteře voršilek v Kutné Hoře (1898–1901).⁶⁰³

Tvorba významných představitelů české secesní architektury podléhala jednak vlivu vídeňské secese, jednak vlivu doznívajícího eklekticismu a historismu. Mezi nevýznamnější představitele secesní architektury patří například: Osvald Polívka (24. 5. 1859–30. 4. 1931), Josef Fanta (7. 12. 1856–20. 6. 1954)⁶⁰⁴ a Antonín Balšánek (6. dubna 1865–22. 2. 1921), Josef Zasche (9. 11. 1871– 11. 11. 1957)⁶⁰⁵ a Jan Kotěra (18. 12. 1871–17. 4. 1923).⁶⁰⁶

Specifický charakter má v české secesní architektuře mají projekty slovenského architekta Dušana Jurkoviče (23. 8. 1868–21. 12. 1947), jenž vytvořil svou zcela osobitou syntézu z prvků evropské secese, lidové architektury a anglické architektury hnutí Arts and Crafts a dále Kamila Hilberta (12. 2. 1869–25. 6. 1933)⁶⁰⁷, jehož inspirativním zdrojem se stalo středověké, hlavně gotické tvarosloví.⁶⁰⁸ Při výčtu není možné vynechat i Beuronskou školu založenou na

⁶⁰⁰ SARNITZ 2019.²

⁶⁰¹ WAGNER 1910.

⁶⁰² Josip Plečnik a Hans Teize byli toho názoru, že důrazem na světlo, prostor a hygienu se sakrální architektura vzdaluje posvátnému. FILIP 2004, 50.

⁶⁰³ VYBÍRAL 2013.

⁶⁰⁴ Sakrální stavby Josefa Fanty: Kostel sv. Jana Nepomuckého, Rožmitál pod Třemšínem – radikální přestavba (1904–1905) WITTLICH 1982.

⁶⁰⁵ Josef Zasche například projekt Starokatolický kostel *Povýšení sv. Kříže* Jablonec nad Nisou (1900–1902). LUKEŠ 2002.

⁶⁰⁶ NOVOTNÝ 1958.

⁶⁰⁷ Kamil Hilbert projektoval například kostel sv. Jana Nepomuckého ve Štěchovicích (1910–1919).

⁶⁰⁸ FATKOVÁ 2014.

konci 19. století benediktiny v beuronském arcidiákonátu u Sigmaringenu v jižním Německu. Když byli mniši z Beuronu roku 1880 vypuzeni z důvodu takzvaného církevního boje kancléře Bismarcka, přesídlili na pozvání kardinála Schwarzenberga do Emauzského kláštera v Praze, kde působili do roku 1918.⁶⁰⁹ V *beuronském* stylu bylo postaveno několik sakrálních staveb podle projektů architektů Eduarda Sochora (21. 9. 1862–6. 6. 1947),⁶¹⁰ Jakuba Stabernaka (20. 7. 1847–13. 11. 1932)⁶¹¹ Antona Möllera (16. 7. 1864–6. 4. 1927)⁶¹²

Nastupující moderna reprezentuje snahu o architekturu orientovanou k věcnosti a racionalitě, naplňované individuálními tvůrčími metodami a formami. Charakteristickými znaky jsou respekt k funkci a uplatňování nových konstrukcí, a to i v sakrální architektuře.

I z tohoto velmi stručného a rozhodně zdaleka ne úplného shrnutí vývoje sakrální architektury *dlouhého* 19. století je zřetelná mnohvrstvenost a prolínání různých slohů, ve kterých byla sakrální architektura v tomto období stavěna.

Celé 19. a počátek 20. století bylo i dobou velkých protikladů i na poli církevním. Rozvoj vědy a filozofie způsobil, že se mnoho lidí začalo odvracet od víry. Přispěla k tomu i změna životních podmínek obyvatel. Z venkova do velkých měst přicházelo za prací do továren velké množství lidí, kteří se museli vyrovnávat s naprosto odlišným prostředím nově vznikajících periferií obzvláště u velkých měst. Leckdy zoufalé životní podmínky jejich obyvatel, špína, chudoba, přelidněnost spolu s dlouhou pracovní dobou přispívala k tomu, že tito lidé ztráceli víru v budoucnost. Logicky to vedlo k postupné radikalizaci obyvatel a náboženské vlažnosti.⁶¹³ Ostatně duchovní jim právě na těchto místech většinou nemohli poskytnout ani dostatečnou útěchu, protože kapacita

⁶⁰⁹ P. Desiderius Peter Lenz (1832–1928). ČIŽINSKÁ 1999, 11.

⁶¹⁰ Eduard Sochor: například kostely *sv. Anny* (1911), *Božského srdce Páně* v Hodslavičích (1905–1906) novorománský sloh. FILIP 2004.

⁶¹¹ Projekty Jakuba Stabernaka: kostely *Svaté rodiny* (České Budějovice 1886–1888), *Panny Marie Růžencové* (České Budějovice) a *Nejsvětější Svátosti* (1899–1900), *Božského srdce Páně* (České Budějovice 1903–1904) FILIP 2004.

⁶¹² Projekty Antona Möllera: kostely *sv. Karla Boromejského* ve Varnsdorfu (1904–1911), *Panny Marie Růžencové* v Plzni (1912–1913) a *sv. Karla Boromejského* v Mokřínách u Aše (1912) FILIP 2004.

⁶¹³ FILIP 2004.

farních kostelů naprosto nestačila přílivu nových obyvatel. Kostelů bylo málo, kapacitně nestačily, a navíc nebyly vždy v dobré technickém stavu. Představitelé katolické církve, ale i měst si tuto situaci záhy uvědomili a jejich snahou bylo nejen zmenšovat farní obvody, ale i přestavovat a stavět kostely nové. Nové kostely na periferii měst měly poskytovat lidem z venkova ocitajícím se v naprosto odlišném prostředí, zázemí, duchovní útěchu a jakousi oázu klidu a pokusit se jim farním společenstvím nahradit to důvěrně známé, které opustili. Změny ve společnosti se projevíly i v katolické církvi a odrazily se jak v prostředí měst, tak i na venkově.

K tomuto přispívala ve druhé polovině 19. století i tendence k vnitřní obrodě, vzrůstající nacionální hnutí, ale i oddělování jednotlivých společensko-politických táborů, a s tím spojený vznik různých spolků. S tím úzce souvisel romantický obdiv ke středověku a původní, autentické zbožnosti, zvláště vzdělanějších vrstev obyvatel. Druhou polovinu 19. a počátek 20. století ovlivňuje sakrální umění novým zájmem o duchovno všeobecně a s tím spojené obnovení zbožnosti. To sebou neslo oživení zájmu o náboženství, který měl ovšem různé formy od různých sekt až k obnovení zájmu o římskokatolickou církev. V této době nabývá na významu role umění, které bylo považováno za vhodnou náhražku náboženství. S tím úzce souvisí i pokusy o obrodu sakrálního umění, čemuž napomáhaly i nově zakládané časopisy věnující se této tematice. Za všechny jmenuji *Die Christliche Kunst*,⁶¹⁴ *Method* a mnohé další, u jejichž zrodu stály významné osobnosti z církevního, uměleckého prostředí podporované mecenáši z řad šlechticů a katolické církve.⁶¹⁵

Jak se tato však situace odrazila v sakrální architektuře na Moravě?

Přestavby a stavby nových kostelů v 19. století a počátku 20. století na Moravě lze bez nadsázky srovnat se stejným procesem v době rekatolizace v 17. a 18. století. Vezmeme-li v úvahu jen období Weinbrennerovy sakrální tvorby v letech 1885–1914, tak jen v Brně a Ostravě bylo vybudováno v těchto letech několik kostelů.⁶¹⁶ Také na venkově vyrostlo na konci 19. a počátku 20.

⁶¹⁴ FILIP 2004.

⁶¹⁵ Jedním z mnoha byl například Ferdinand Josef Lehner (6. 6. 1837– 1. 3. 1914). *Method* časopis věnovaný umění křesťanskému umění vydávaný Ferdinandem J. Lehnerem v letech 1875-1904.

⁶¹⁶ ZATLOUKAL 2006.

století velké množství nových kostelů, valná většina byla přestavována či renovována. Jen na moravských a dolnorakouských panstvích Liechtensteinů v těchto letech jich bylo vystavěno minimálně osm a mnoho jich bylo renovováno nebo přestavováno.⁶¹⁷

Stavba kostela byla však velmi náročnou investicí, proto byly tímto účelem v 19. století zakládány kostelní jednoty a konkurenční kostelní výbory.⁶¹⁸ Docházelo tak k posunu od patrona ke kolektivnímu zastupování obce. Role patrona se ale udržela i v tomto konci století. Mimo Jana II. z Liechtensteina je možné připomenout arcivévodu Evžena Rakouského (posledního velmistra Řádů německých rytířů), Camilla Rozumovskyho, Schwarzenbergy a v neposlední řadě také panovnický rod Habsburků.⁶¹⁹

V tomto kontextu nelze nepřipomenout i úsilí P. Msgre. Antonína Stojana (1851-1923), který ochotně pomáhal při získávání prostředků na výstavbu a rekonstrukce nových kostelů.⁶²⁰

Pro zařazení Weinbrennerovy tvorby do kontextu architektury ve zkoumaném období je nutné si položit ještě několik doplňujících otázek.

Jaká byla tvorba Weinbrennerových kolegů z liechtensteinské stavební kanceláře v tomto období?

Jaké sakrální stavby projektovali architekti schwarzenberského stavebního ředitelství?

Pro srovnání Weinbrennerovy tvorby s jeho kolegy jsem si vybrala architekta Gustava von Neumann, který působil v liechtensteinské dvorní stavební kanceláři ve Vídni v letech 1877–1925, tedy ve stejné době jako Karel Weinbrenner a byl i jeho vrstevníkem. Gustav von Neumann projektoval mimo jiné farní kostely v Schaanu (1888-1891), Semmeringu (1894-1908), Ruggellu (1897-1899), Giesshübelu (1899-1908), Wieně (1899-1903), Balzersu (1909-1911). **[363] [364]**

⁶¹⁷ BODNÁROVÁ 2013

⁶¹⁸ Ves bez kostela nemohla být povýšena na město, takže se tu projevovala i snaha představitelů obce o reprezentaci. FILIP 2004.

⁶¹⁹ KUTHAN 2014.

⁶²⁰ Intervenoval u 139 novostaveb kostelů a kaplí, 159 oprav a přestaveb. VYMĚTAL 1988.

363. Pfarrkirche St. Lauren.
Schaan.
(1888–1891)

364. Kostel sv. Jana Křtitele.
Damníkuv.
(1885–1896)

365. Ferialkirche Heilige Familie.
Semmering.
(1894–1908)

366. Kostel Povýšení svatého kříže.
Lanžhot.
(1892–1893)

367. Pfarrkirche St. Fridolin.
Ruggell.
(1897–1899)

368. Kostel Navštívení Panny Marie.
Poštorná.
(1894–1898)

369. Pfarrkirche hl. Dreifaltigkeit.
Giesshübel.
(1899–1908)

370. Kostel sv. Bartoloměje.
Katzelsdorf.
(1905–1908)

371. Canisius-Kirche und Kloster.
Wien.
(1899–1903)

372. Kostel sv. Ondřeje.
Dobermannsdorf.
(1900–1901)

373. *Pfarrkirche St. Nikolaus.*
Balzers.
(1909–1911)

374. *Farní kostel sv. Michela archanděla.*
Ladná.
(1911)

Sakrální tvorba Gustava von Neumann a Karla Weinbrennera, byť byli dlouholetými kolegy, je poněkud odlišná. Kromě Casinius Kirche ve Vídni se nachází kostely projektované Gustavem von Neumann v hornatých oblastech. Proto byl zvolen ve většině případů jako stavební materiál kámen. Nicméně jak je z fotografií zřejmé, Gustav von Neumann na rozdíl od Karla Weinbrennera neopustil nikdy zcela gotický styl. Je to ostatně patrné i jeho návrhu kostela sv. Jakuba Staršího v Ostrožské Lhotě. Výraznější posun je vidět pouze u Filialkirche Heilige Familie, dokončeného v roce 1905. U tohoto kostela a u Canisius-Kirche ve Vídni nicméně můžeme najít prvky, které připomínají tvorbu Karla Weinbrennera. Jsou jimi otevřená předsíň u Casinius Kirche a lucerna na Filialkirche Heilige Familie. Tím ovšem veškerá podobnost končí. Zatímco Weinbrenner možná i díky tomu, že jím navrhované sakrální stavby leží v krajině Jižní Moravy a Dolního Rakouska obklopené vinohrady, využil i jiné stavební styly. Jistě s tím souvisí i blízkost a tím i dostupnost produkce liechtensteinské továrny na keramiku v Poštorné.

Z výčtu staveb není možné vynechat sakrální stavby na schwarzenberských statcích. Schwarzenbergové spolu s Liechtensteiny patřili mezi největší vlastníky půdy v Čechách a na Moravě. Jedině oni se mohli vyrovnat rozsahem

a organizací stavební činností Liechtensteinům.⁶²¹ Jejich stavební ředitelství bylo zřízeno v roce 1851 v Českém Krumlově, do té doby byla stavební správa součástí direktoriálního úřadu se sídlem v Postoloprtech a později v Praze.⁶²² Nevýraznější osobností byl v historii schwarzenberského stavebnictví ve druhé polovině 19. století byl Damas Devorecky (25. 11. 1816–1. 7. 1891), který nastoupil do služby u Schwarzenbergů v roce 1836. V letech 1868–1891 byl stavebním ředitelem.⁶²³ Stavební činnost Schwarzenbergů byla velmi rozsáhlá a zejména v okrajové produkci knížecích stavitelů se vyhranila výtvarná mluva, kterou můžeme označit jako schwarzenberský sloh, vyznačující se na rozdíl od liechtensteinského kombinací kamene, doplněného prvky z neomítaného zdiva.⁶²⁴ Mezi nejvýraznější osobnosti schwarzenberského stavebnictví můžeme zařadit Damase Devoreckého a Jana Sedláčka. (9. 2. 1848–31. 8. 1916).⁶²⁵

375. *Kostel sv. Mikuláše.
Vacov. (1889–90)*

376. *Kostel sv. Michaela.
Křemž. (1885–1887)*

⁶²¹ KUTHAN 2014.

⁶²² V tomto roce byl stavebním ředitelem Wilhelm Neverhorst (21. 10. 1808–1. 7. 1891), kromě něj tam byli ještě 4 stavební inženýři a jeden strojní inženýr. VYBÍRAL 1999, 88.

⁶²³ Franz Damasus Deworezky (25. 11. 1816–1. 6. 1891). VYBÍRAL 1999, 84.

⁶²⁴ U Liechtensteinů je to většinou naopak, převažuje cihla a kámen stavbu pouze doplňuje. Ale například u Liechtensteinské hájovny v Jevanech to neplatí. VYBÍRAL 1999.

⁶²⁵ Projekty Jana Sedláčka (9. 2. 1848–31. 8. 1916): kostel sv. Mikuláše Vacov (1889–1890), hospodářský dvůr Vondrov (1895–1898), novorománský kostel svatého Petra a Pavla Hosín (1899–1900), secesní kaple sv. Prokopa Zborov (1908–1909). VYBÍRAL 1999.

377. Kostel sv. Petra a Pavla.
Hosín. (1899–1900)

378. Schwarzenberská hrobka
Domanín. (1874–1877)

Schwarzenberská hrobka v Domaníně mohla být možná také jedním ze zdrojů inspirace Weinbrennerova kostela Navštívení Panny Marie v Poštorné. Jan Sedláček v projektech svých staveb využívá gotický styl, pouze u kostela sv. Petra a Pavla v Hosíně kombinovaném se stylem románským.

Jak Weinbrennerovy stavby zapadají do kontextu moravského pozdního historismu?

Pro architekturu na Moravě je příznačné, že stylové podněty přicházejí z různých i velmi vzdálených center. Tato fragmentálnost a nepůvodnost teritoriální i národnostní sice nezmenšuje objektivitu výpovědi, ale díky ní netvoří homogenní a smysluplný celek.⁶²⁶

Nové kostely byly stavěny nejen v průmyslových aglomeracích, ale i na venkově. Nabízí se otázka, zda lze Weinbrennerovy sakrální stavby srovnávat s těmi vybudovanými ve velkých městech nebo spíše s venkovskými. Pro srovnání jsem vybrala malý vzorek ze sakrálních staveb, jejichž výstavba časově odpovídá zkoumanému období let 1890–1914. Kostely: sv. Martina z Tours ve Zbýšově (1893–94),⁶²⁷ Neposkvrněného početí Panny Marie v obci Práče

⁶²⁶ ZATLOUKAL 2002.

⁶²⁷ Plány zhotovil a stavbu provedl Richard Martin, stavitel ze Zastávky u Brna.

(1900),⁶²⁸ Evangelický kostel v Zábřehu (1902–1903),⁶²⁹ sv. Cyrila a Metoděje Nové Syrovice (1902–1906),⁶³⁰ sv. Jakuba Staršího v Konicích u Znojma (1909),⁶³¹ sv. Cyrila a Metoděje v Bílovicích nad Svitavou (1908–1912),⁶³²

379. Kostel Neposkvrněného početí Panny.
Práče.
(1900)

380. Kostel sv. Martina z Tours.
Zbýšov.
(1893–94)

381. Evangelický kostel.
Zábřeh.
(1902–1903)

382. Kostel sv. Cyrila a Metoděje.
Nové Syrovice.
(1902–1906)

⁶²⁸ Provedli Vojtěch Dvořák a Karel Welzl.

⁶²⁹ Stavbu kostela pro nepočetnou evangelickou obec v Zábřehu iniciovali členové významné německé podnikatelské rodiny bratři Otto a Hermann Brassovi, majitelé textilní továrny a barvírny látek. Plány vytvořil Karel Ilgner. http://rkfabreh.rps.cz/pamatky_kostel_cce.html

⁶³⁰ Stavbu vedl František Příkryl z Brna.

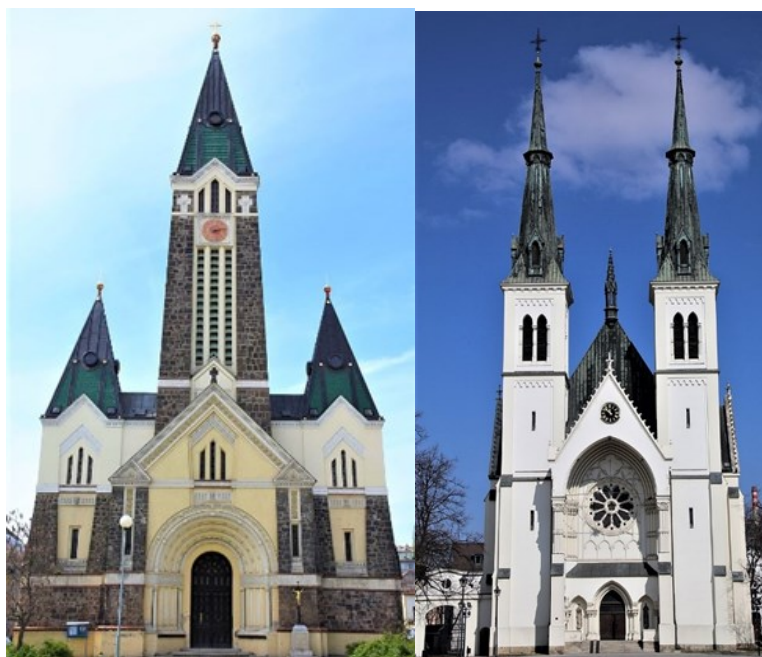
⁶³¹ Projekt Jan Kryštof, realizace Ladislav Všetečka.

⁶³² Vystaven podle projektu brněnského architekta Antonína Blažka. ZATLOUKAL 2002.

383. *Kostel sv. Jakuba Staršího*
Konice u Znojma
(1909)

384. *Kostel sv. Cyrila a Metoděje*
Bílovice nad Svitavou
(1908–1913)

385. *Kostel Nejsvětějšího srdce Páně.*
Husovice.
(1906–1909)

386. *Kostel sv. Václava.*
Moravská Ostrava.
(1899)

sv. Alberta v Třinci (1885),⁶³³ sv. Antonína Paduánského v Melči (1889–1890),⁶³⁴ Nejsvětějšího srdce Páně v Husovicích (1906–1909),⁶³⁵ sv. Václava v Moravské Ostravě (1899),⁶³⁶ sv. Cyrila a Metoděje spolu s márnicí s výkrovní kaplí v Kroměříži (1909).⁶³⁷

387. *Kostel svatého Cyrila a Metoděje. Kroměříž. (1909)* 388. *Márnice s výkrovní kaplí a pitevnou. Kroměříž. (1909)*

⁶³³ Byl postaven na náklady arciknížete Albrechta Fridricha Habsburského podle projektu kanceláře Stavebního úřadu knížecí komory Těšínské, vedoucím stavební správy komory Albinem Theodorem Prokopem.

⁶³⁴ Vystavěn v letech 1889–90 na náklady hraběte C. Razumovského podle projektu A. Bartela a architekta J. M. Olbricha.

⁶³⁵ Projekt: Karel Hugo Kepka. FILIP 2004.

⁶³⁶ Projekt: Camillo Sitte. SCHWARZ 2001–2005, 309–310.

⁶³⁷ Projekt: Hubert Gessner a Josef Šálek. FILIP 2004.

389. *Kostel sv. Antonína Paduánského.*
Melč.
(1889–189)

400. *Kostel sv. Alberta.*
Třinec.
(1885)

I z tohoto, byť jistě malého vzorku lze poznat různorodost a mnohovrstevnost v sakrální tvorbě na Moravě. Jsou zde zastoupeny stavby jak místních stavitelů, tak věhlasných architektů. Objednavateli jsou jak šlechtičtí donátoři, tak továrníci i zástupci obcí. Jednotliví architekti využili v různých kombinacích slohy románský, gotický, byzantský i secesní. V případě kostela kostela sv. Václava od Camilla Sitteho, pak i s centrály vídeňského pozdního baroka. U eklektického kostela Nejsvětějšího srdce Páně v Husovicích, který byl postaven podle plánů Karla Hugo Kepky, pak je to i sloh byzantský.

Jak Weinbrennerovy stavby zapadají do kontextu moravského, českého a západoevropského pozdního historismu?

Z výše uvedeného vyplývá, že zařadit sakrální tvorbu Karla Weinbrennera do dobového kontextu je poměrně nesnadné i když se jedná o poměrně krátké období mezi lety 1885–1914. Situace je komplikována složitostí a dosud stále trvající celkovou neujasněností zákonitostí uměleckého vývoje 19. století.⁶³⁸ Určitou komplikací je také fakt, že Karel Weinbrenner byl zaměstnancem stavební kanceláře Liechtensteinů. Postavení architektů liechtensteinské stavební kanceláře je naprosto odlišné od postavení jiných architektů. Je to jistý anachronismus, který se dá v českých zemích a na Moravě porovnat pouze se správou stavebnictví Schwarzenbergů.⁶³⁹

⁶³⁸ ZATLOUKAL 2002.

⁶³⁹ KUTHAN 2014.

Sakrální tvorba Karla Weinbrennera v podstatě odpovídá vývoji evropské sakrální architektury té doby. Je však pro svoji specifičnost vlastně nezařaditelná. Karel Weinbrenner dokázal spojit své hluboké znalosti architektonických slohů, poznatky ze studijních cest a bohaté různorodé práce v liechtensteinské stavební kanceláři a postupně si vytvořil svůj vlastní osobitý styl, který jinde než na panstvích Liechtensteinů na Jižní Moravě a Dolním Rakousku nenajdeme.

6. Závěr

Na počátku i v průběhu bádání jsem si položila několik otázek k osobnosti a dílu architekta Karla Weinbrennera, na něž jsem se snažila najít odpověď.

Jaká byla jeho tvorba a jak se v průběhu let vyvíjela, z jakých čerpal zdrojů? Dají se jeho stavby rozpoznat podle prvků specifických jen pro jeho návrhy? Jak zapadá jeho tvorba do kontextu evropské architektury pozdního historismu?

Po několikaletém usilovném bádání v archivech a spolupráci s mými rakouskými přáteli se alespoň částečně podařilo zmapovat život Karla Weinbrennera a jeho rodiny. Vzhledem k torzovitě zachovanému archivnímu materiálu a tomu, že se nezachovala architektova osobní pozůstalost, to bylo velmi obtížné. Archivní materiály i zprávy v novinách nemohou objasnit osobnost Karla Weinbrennera tak, jak by to bylo případně možné z jeho osobní korespondence a poznámek. O něco jednodušší byla situace v bádání o jeho díle. Díky velkému množství zachovaných plánů a dalšího archivního materiálu uloženého především v MZA v Brně bylo možné dobře sledovat architektovu tvorbu od počátku jeho působení v liechtensteinské stavební kanceláři až do jeho posledního návrhu z roku 1929, kdy definitivně přestal pracovat pro Liechtensteiny. V bádání velmi pomohlo, že mnoho staveb Weinbrenneremprojektovaných se doposud zachovalo. Obzvláště to platí o jeho sakrálních stavbách.

Život Karla Weinbrennera byl naplněný prací, která ho zřejmě naplňovala a těšila. Od počátku jeho působení v Lednici velmi úzce spolupracoval s knížetem Janem II. z Liechtensteina a ten mu v podstatě nechával volnost při vytváření plánů. Podle Reichla se toto jisté privilegium vztahovalo i na finanční stránku architekto­vých projektů, zvláště sakrálních staveb, které byly prestižní záležitostmi jak Liechtensteinů, tak i samotného architekta.

Že byly plány dotvářeny za účasti knížete, je ostatně poznat z poznámek u dochovaných plánů. Postavení Karla Weinbrennera a vlastně i jiných architektů pracujících v liechtensteinské stavební kanceláři bylo velmi specifické a odlišné od postavení jiných architektů té doby. Jejich práce byla velmi různorodá.

Karel Weinbrenner, díky svému působení pro Liechtensteiny navrhoval i dohlížel na stavby sakrální i profánní. Od projektu velkého kostela až po drobné hospodářské stavby. Neodmyslitelnou součástí jeho práce byly i přestavby a v neposlední řadě také v rámci památkové péče restaurování staveb na liechtensteinských panstvích. Při restaurování a přestavbě zámku ve Valticích, kostela sv. Bartoloměje v Hlohovci i zámečku v Lánech se dokázal natolik vžít do role původních architektů, že se mu dařilo dlouho mást historiky umění.

Dokázal plně využít všechny zdroje, které mu služba přinášela. Díky neustále doplňovaným knihám, časopisům, fotografiím, kresbám a mnohému dalšímu v zámecké knihovně i v zámeckém archivu a také díky cestám za poznáním architektury v Evropě měl dokonalý přehled o evropské architektuře té doby. Díky tomu a samozřejmě díky jeho harmonickému vztahu s knížetem Janem II. měl již záhy dost zkušeností a znalostí dokázal si vytvořit svůj vlastní, velmi osobitý styl. Nejvíce je to zřejmé z jeho kostelů Nanebevzetí Panny Marie v Poštorné, sv. Bartoloměje v Katzelsdorfu i sv. Michaela archanděla v Ladné, ale platí to i pro jeho další stavby. V jeho tvorbě najde zasvěcený pozorovatel prvky, které jsou specifické pouze pro projekty Karla Weinbrennera a podle kterých se jeho stavby dají jednoznačně určit. Díky velmi úzké spolupráci mezi architekty a inženýry liechtensteinské stavební kanceláře to není ale zcela jednoduché a je k tomu nutná skutečně hluboká znalost Weinbrennerova díla.

Jak zařadit architektovu tvorbu do kontextu evropského historismu konce 19. a počátku 20. století? Odpověď na tuto otázku je vlastně paradoxem. Weinbrennerova tvorba sice kopíruje vývoj evropské architektury v této době, takže by se zdálo, že je jasně zařaditelná do jejího kontextu, ale zároveň Weinbrenner vytvořil svůj vlastní originální styl. Ten pramení nejen z architektovy invence a dokonalé znalosti všech slohů, ale je velmi úzce propojený s panstvím Liechtensteinů na Jižní Moravě a v Dolním Rakousku a v neposlední řadě také s produkcí liechtensteinského závodu v Poštorné.

Profesor Karel Weinbrenner, nepochybně velmi nadaný architekt, navrhoval, projektoval a dohlížel na stavby budované na panstvích Liechtensteinů na Jižní Moravě a Dolním Rakousku téměř 45 let.

Díky katalogu sakrálních staveb i obrazové příloze, která zahrnuje téměř všechny doposud známé Weinbrennerovy plány, si lze udělat jasnou představu o architektově tvorbě, jejímu vývoji a specifičnosti.

Předkládaná práce je samozřejmě jen výsledkem první fáze výzkumu Karla Weinbrennera, jejímž cílem bylo vymanit jeho osobnost a dílo z dosavadní anonymity. Nebylo zatím možno využít plně potenciálu archivních pramenů, z nich některé zůstávají zatím z různých důvodů nedostupné a zdaleka ne všechny již byly katalogizovány. I když jsem se snažila o opak, soupis Weinbergerova díla zatím nelze považovat za definitivní. Objevení dalších architektovcích staveb už příliš nadějně není, podrobnější analýzy dochovaných staveb a pokračování v archivních rešerších může ovšem korigovat dosavadní připsání oběma směry.

Předkládaná práce neodpovídá zcela jednoznačně na všechny otázky, které otevřela. Také jimi je naznačen směr dalšího bádání. Výzkum architektury 19. století je ostatně jednou z nejdynamičtější se vyvíjejících specializací historiografie architektury. Lze tedy očekávat, že se i některé charakteristiky a prvky díla Karla Weinbrennera v budoucnosti ocitnou v nových souvislostech a významech a jeho místo v evropské architektuře 2. poloviny 19. století získá přesnější souřadnice

Ve službách Liechtensteinů
Katalog
Sakrální stavby

Kostel Narození Panny Marie Velké Bílovice

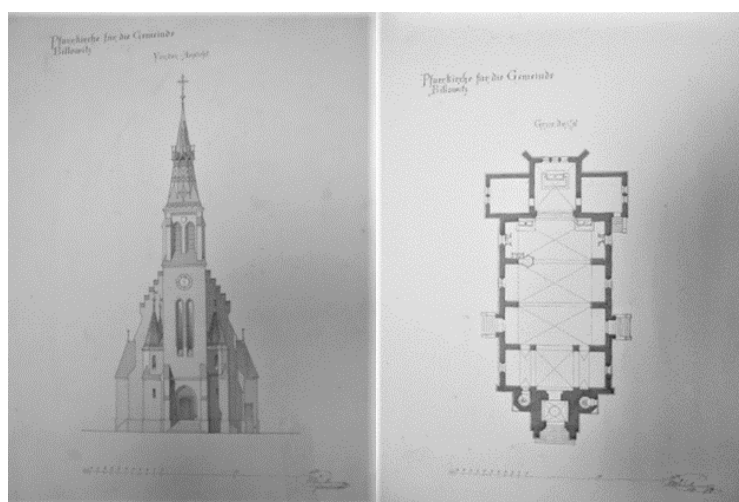

1. Kostel Narození Panny Marie. Velké Bílovice.

Kostel Narození Panny Marie
Žerotínovo nám.
Velké Bílovice
Projekt rekonstrukce: Karel Weinbrenner
Realizace: 1890–1892
MZA, F115, f. 1427–1440

Město Velké Bílovice leží v Jihomoravském kraji asi 10 km severně od Břeclavi. První písemná zmínka o obci pochází z roku 1306. Součástí liechtensteinského panství se stala obec poprvé v letech 1416–1524, podruhé od roku 1638.⁶⁴⁰

Historie kostela na mírné vyvýšenině zvané Tabačov začíná zřejmě gotickým kostelíkem. Po příchodu habánů a členů Jednoty bratrské do Velkých Bílovic nechal na jeho místě Jan mladší ze Žerotína roku 1564 postavit bratrský kostel. Ten byl roku 1764 za Jana Václava z Lichtensteina rekatolizován a v letech 1764-1765 rozsáhle přestavěn podle plánů architekta Johanna Ferdinanda Mödlhammera (+1767). Výsledkem byla jednolodní orientovaná stavba na půdorysu zjednodušeného typu Il Gesù.⁶⁴¹ V roce 1781 byla k severní straně presbytáře kostela přistavěna nová kaple, přístupná vnitřním točitým schodištěm při její západní straně. V roce 1816 prošel kostel rozsáhlou opravou, už roku 1889 se ale puklinami ve zdivu projevil statické poruchy.⁶⁴² Kostel musel být uzavřen a přistoupilo se k rekonstrukci. Karel Weinbrenner pro ni v roce 1890 navrhl zajištění opěrnými pilíři, které spolu se zvýšením průčelní věže a jejím zastřešením štíhlým jehlanem měly dát kostelu gotický výraz, aniž by se použilo tvarosloví odpovídající přísnému historismu. Návrh ovšem nebyl schválen, nejspíše z ekonomických důvodů. **[2] [3]**

2. Původní návrh rekonstrukce kostela Narození Panny Marie Velké Bílovice.

3. Půdorys návrhu.

⁶⁴⁰ HÖSS 1903.

⁶⁴¹ Památkový katalog. NPÚ

⁶⁴² Farní kronika Velké Bílovice

Podle nového, zjednodušeného návrhu došlo především k zesílení konstrukcí, ke zvýšení věže, přistavění válcové schodišťové věže, přestavbě závěru a k celkovému sjednocení podoby stavby.

Z jednoduché základní hranolové hmoty kostela vystupuje na západní straně půdorysně i výškově věž na čtvercovém půdorysu, na východní jen půdorysně polygonální závěr a k němu symetricky z obou stran přiléhající nižší hranoly patrové kaple a sakristie. Kostel je zastřešen valbovou klenbou, vpředu ukončenou štítem, vzadu doplněnou nižším zastřešením závěru. Věž má jehlanovou střechu, v horní části vedenou organickou křivkou k vrcholu.

Před západní průčelí je, jak již bylo uvedeno, osově představena hranolová věž. Hlavní vstup do kostela v ose jejího západního průčelí rámuje pozdně renesanční portál s ušima a kapkami, supraporta nese nápis VENITE ADOREMUS. Věž je vertikálně dělena ve dvou rádech. Korunní římsa lodi ji obíhá a spodní patro funguje jako podvěží. Soklová římsa, rovněž obíhající celou stavbu, vede ve výšce hlavního vchodu, supraporta ji už přesahuje. Nad ní je v ose hrotité okno s hlubokou špaletou v mírně vpadlém poli s půlkruhovým zakončením, stejná okna v téže výšce prolamují i obě boční průčelí věže. Její horní část dělí dvě jemné kordonové římsy na tři patra. Každé má v ose tři fasády po jednom okně, jen nejvyšší, už nad úroveň střechy lodi, se okny obrací do všech čtyř stran. Hranol věže nezabírá celou šířku kostela, přesahující stěny lodi za ní jsou členěny jen slepým vpadlým obdélníkovým polem s půlkruhovým zakončením. Do pravého kouta mezi věž a stěnu lodě je vložena válcová hmota, obsahující točité schodiště na kruchtě. Štít lodí je věží zredukován na dvě nevelká křídla volutového tvaru po každé straně. Boční průčelí jsou shodná, obě členěná na nečleněný sokl s bočním vchodem v ose a vlastní stěnu s jednoduchou trojčlennou mělkou arkádou, v obloucích prolomenou okny stejného tvaru a velikosti jako u věže.

Ve hmotové skladbě je mírně komplikovanější zadní průčelí kostela, ovšem motivicky se shoduje s ostatními částmi stavby, kombinují se mělká slepá pole s půlkruhovým zakončením, v ose prolamovaná okny, jen se liší jejich dimenze a proporce.

Stavební práce trvaly asi 2 roky. V roce 1925 dostal kostel novou střechu, nová okna s malovanými skly a byl vymalován interiér. Na konci druhé světové války 14. dubna 1945 byl kostel těžce poškozen dělostřelbou. Obnova začala v roce 1950. Další opravy se uskutečnily v 60. a 80. letech.⁶⁴³

⁶⁴³ Farní kronika Velké Bílovice.

Kostel Povýšení sv. Kříže Lanžhot

4. Kostel Povýšení sv. Kříže. Lanžhot.

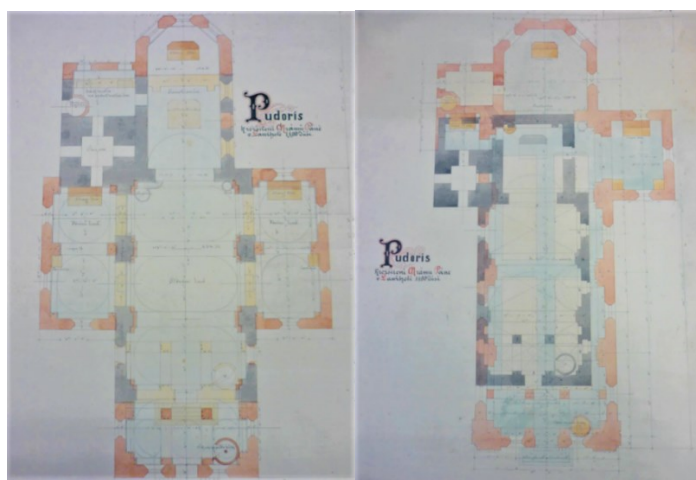
Kostel Povýšení sv. Kříže
Náměstí
Lanžhot
Projekt: Karel Weinbrenner
Realizace: 1890-1893⁶⁴⁴
MZA, F115, f.978–1095

Městečko Lanžhot je nejjižněji položenou obcí na Moravě. Leží několik kilometrů severozápadně od Břeclavi u státní hranice se Slovenskou republikou. Od roku 1496 je Lanžhot v majetku Liechtensteinů.

⁶⁴⁴Z dopisu pro kostelní konkurenční výbor v Lanžhotě od okresního hejtmána z Hodonína dne 8. října 1893; MZA Brno, Velkostatek Břeclav, fond F43.

První zmínky o farnosti jsou z roku 1384.⁶⁴⁵ V 16. století farnost zanikla. Obnovena byla roku 1649.⁶⁴⁶ Patronem fary i kostela byli Liechtensteinové.

Původní jednolodní kostel o půdorysu nepravidelného obdélníka byl zakončen rovně uzavřeným presbytářem. Hlavní loď měla dřevěný strop, zaklenutý byl jen presbytář.⁶⁴⁷ K němu přiléhala na severozápadní straně zvonová věž s předsíní se schodištěm. Na konci 19. století však již jeho kapacita nepostačovala. Kostelní konkurenční výbor požádal knížete Jana II. z Liechtensteina o povolení přestavby.⁶⁴⁸

5. První návrh přestavby 6. Druhý návrh přestavby.

Zachovaly se dva nesignované a nedatované návrhy rozšíření kostela, které ale nebyly realizovány. [4] [5] V roce 1890 pověřil kníže Jan II. vypracováním plánů architekta Karla Weinbrennera.

Weinbrenner nechal snést většinu zdiva, ponechal pouze věž až po zvonové patro, a obvodové zdivo presbytáře. Zesílil zbylé nosné konstrukce, zbouráním dvou pilířů spojil dvě původní klenební pole lodi, přiléhající k presbyteriu a vzniklý prostor zaklenul kupolí na pendativech. Navrhl přistavění nových dvou bočních lodí, zaklenutých křížovou klenbou. Před třetí původní klenební pole pak předradil předsín s varhanní kruchtou, zaklenutou valenou klenbou s

⁶⁴⁵ Kdy je v zemských deskách Moravského markrabství uveden i farní patronát. Podle pověsti stál v obci již v 9. století. VOLNÝ 1858, 173.

⁶⁴⁶ Katoličtí duchovní se znovu vrátili v roce 1612.249 Prvním farářem se podle farní kroniky v roce stal 1613 Stěpán Bučič. 250. Jeho náhrobek z r. 1658 je dosud v kostele zachován. BODNÁROVÁ 2013, 49.

⁶⁴⁷ VOLNÝ, 1858 178. Sakristie se nacházela za hlavním oltářem.

⁶⁴⁸ Farní kronika Lanžhot, MZA, F115.

lunetami. Neorientovaný kostel tak získal půdorys latinského kříže. Na severní straně přiléhá k presbytáři a boční lodi věž s předsíní, na východní straně pak sakristie čtvercového půdorysu s malou obdélnou předsíní. Presbytář, severozápadní i jihovýchodní ramena lodi jsou zastřešeny valbovou střechou, jihozápadní pak kryje střecha sedlová do štítu. Krytinu tvořily barevné glazované tašky, které vyráběla lichtenštejnská cihelna a keramička v Poštorné.⁶⁴⁹ Přístavek u věže je zakončen věžičkou se střechou ve tvaru přilbice, pokrytou měděným plechem. Na původní hmotu věže o čtvercovém půdorysu navazuje zvonové patro osazené ciferníky hodin. Prostor ochozu je vymezen korunou původního zdiva. Věž rytmizovaná třemi římsami je zakončena lucernou s makovicí, ve vrcholu s latinským křížem. Hlavní průčelí je prolomeno jednoduchým vchodem obdélného půdorysu a kulatým oknem s ostěním s klenáky. Na vchodem je trojúhelníkový fronton. Štít ve tvaru trojúhelníku je oddělen korunní římsou a nad ní prolomen podvojným obloukovým oknem.

V návrhu z roku 1890 je štít v nárožích zakončen volutami. **[6]** Realizován byl však návrh z roku 1892, kde je zakončen ve vrcholu vějířovitou rozetou, na které je umístěn kříž. **[7]** Severozápadní strany transeptů kopírují průčelí kostela, s tím rozdílem, že nade dveřmi je pouze rovná římsa a termální okno. Všechny dveřní otvory jsou zvýrazněny profilovaným ostěním s uchy, ostění oken pak vrcholovými klenáky. Chór je prolomen oknem s vitráží s motivem Nalezení sv. Kříže.⁶⁵⁰ Na věži jsou okna jednoduchá, zakončená obloukem a malá obdélná. V bočních ramenech jsou kaple, téměř celé východní rameno zabírá kněžiště. V západním ramenu je umístěna kruchta, ke které vede na obou stranách otevřené schodiště s kovovým zábradlím. Ramena lodi jsou oddělena pásy valené klenby, které přecházejí do sdružených přízdních pilířů. Hmota kostela je zděná, omítnutá, s nárožními zvýrazněnými bosáží. **[8]** Kostel obíhá nízký sokl. **[9]** Zatímco kostel svatého Jana Křtitele v Damníkově byl stavěn v neogotickém stylu, pro kostel Povýšení sv. Kříže zvolil Weinbrenner tvarosloví pozdní renesance a raného baroka. Na dochovaných plánech je

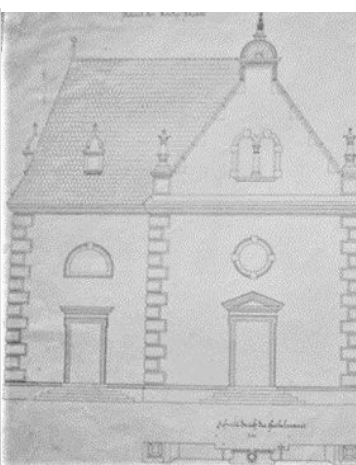
⁶⁴⁹ Mají charakteristickou tmavě modrou barvu a jsou doplněny taškami světle zelenými a bílými.

⁶⁵⁰ Kostel má okno určené pro Cahnov. Cahnovský kostel má okno Povýšení sv. Kříže a je zasvěcen Nalezení sv. Kříže a v Lanžhotě je to přesně naopak. Farní kronika Lanžhot.

dobře vidět, jak je postupně upravoval. [10] Projekt této sakrální stavby byl zároveň prvním, kde navrhoval vše do nejmenšího detailu včetně interiérového vybavení. Použití stlačeného půlobloubku i vějířovité rozety, typické pro vrcholnou renesanci ve východním Vesfálsku spolu s raně barokními termálními okny s ostěním s klenáky svědčí o autorově schopnosti samostatné práce s prvky různých období. Motiv vějířovité rozety se uplatňuje i v interiéru kostela Povýšení sv. Kříže nejen na zpoděnicích ale i na rámech obrazů křížové cesty.

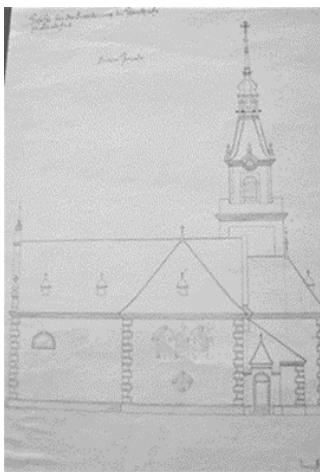
6. Původní plán štítu.

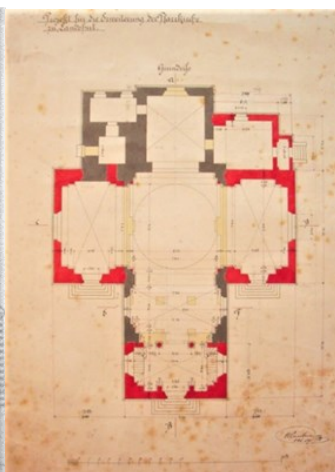
7. Hlavní průčelí.

8. Presbytář.

9. Plán bočního průčelí.

10. Půdorys.

11. Kostel v roce 1945.

Po roce 1945 musela být znovu vystavěna nová věž, protože původní byla zničena v bojích na konci II. světové války. [11] V dalších letech byla pořízena nová okna. Následně byl kostel důkladněji opravován v letech 1992, 2008 a 2011.⁶⁵¹

⁶⁵¹ BODNÁROVÁ 2013, 51.

Kostel sv. Jana Křtitele Damníkov

12. Damníkov. Kostel sv. Jana Křtitele.

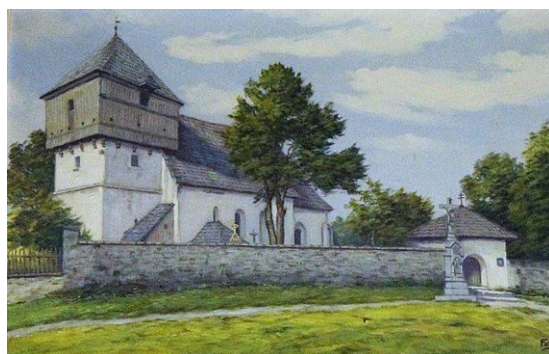
Kostel sv. Jana Křtitele
Damníkov
Projekt přestavby: Karel Weinbrenner
Realizace: 1898
Plány: MZA, F115, f. 2427–2513

Damníkov je obec v okrese Ústí nad Orlicí v Pardubickém kraji ležící přibližně 6 km jihozápadně od Lanškrouna. První zmínka o Damníkovu (Tammichsdorf) pochází z donační listiny Václava II. z roku 1304, jíž věnoval celé Lanškrounsko Zbraslavskému klášteru.

Asi od konce čtrnáctého století stál ve vsi opevněný gotický kostel sv. Prokopa.⁶⁵² První přestavbu již nevyhovujícího kostela měla nastat už v roce 1830.⁶⁵³ Nakonec byl v roce 1884 pověřen vypracováním plánů Karel Weinbrenner. Přesto, že již byly plány na nový kostel hotovy se ještě v roce 1887 zřejmě uvažovalo i o možnosti rekonstrukce, jak je vidět na Weinbrennerově návrhu nového zastřešení věže. Nakonec byl kostel postaven přesně podle Weinbrennerova návrhu, ovšem až v roce 1896.

Jednolodní neogotický kostel postavený z pískovcových bloků stojí na vyvýšeném místě v centru obce. Lodi na obdélníkovém půdorysu je na západní straně předsazena věž čtvercového půdorysu. Z jižní strany k ní přiléhá otevřená předsíň, ze severní schodišťová věž. K šestibokému presbytáři na jižní straně pak obdélníková sakristie. Hlavní loď i předsíň jsou kryta valbovou střechou, věž jednoduchým jehlanem, sakristie střechou pultovou. Vertikalitu stavby umocňují mimo hlavní věž i dvakrát odstupněné opěrné pilíře. Loď je sklenuta čtyřmi poli křížové klenby a presbytář pak klenbou paprscitou. V prvním poli lodi je umístěna kruchta sklenutá na dva pilíře. Do kostela se nevstupuje hlavním vchodem v podélné ose, ale z předsíně na jižním boku věže a přímo do lodi portálem prolomeným v severním bočním průčelí. Hlavní loď je po obou stranách prolomena sdruženými lomenými okny, která nejsou členěna pruty a kružbou. Kostel je ve vazbě na stržený starší kostel přesně orientován.

13. Kostel sv. Jana Křtitele
Damníkov
obraz původního kostela

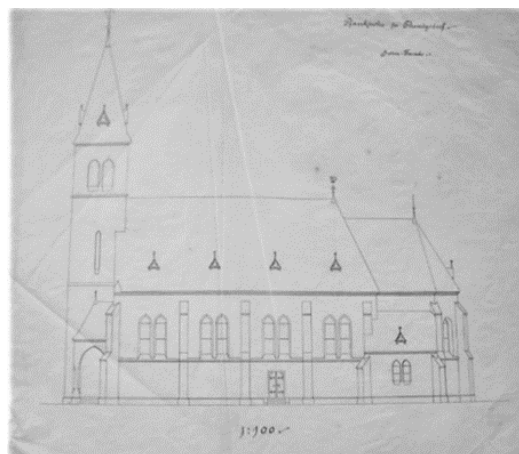
⁶⁵² CIBULKA/SOKOL 1934, 77.

⁶⁵³ Höss 1908, 293.

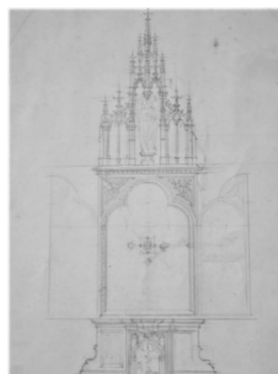
14. Kostel sv. Jana Křtitele
Damníkov
plán opravy
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner 5. Febr. 1887
MZA, F115, f. 2477

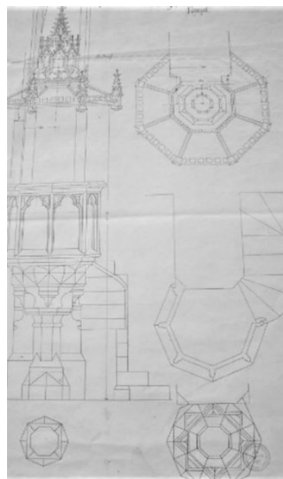
15. Kostel sv. Jana Křtitele
Damníkov
boční průčelí
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner Janv. 1897
MZA, F115, f. 2438

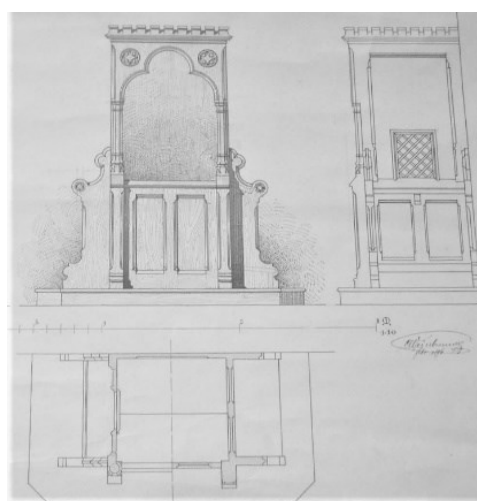
16. Kostel sv. Jana Křtitele
Damníkov
hlavní oltář
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner 1896
MZA, F115, f. 2442

17. Kostel sv. Jana Křtitele
Damníkov
kazatelna
Signováno vpravo dole:
Karel Weibrenner 1896
MZA, F115, f. 2464

18. Kostel sv. Jana Křtitele
Damníkov
zповědnice
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner únor 1896
MZA, F115, f. 2474
Poznámka: stejná jako
v Katzelsdorfu

Kostel na Navštívení Panny Marie Poštorná

*19. Kostel na Navštívení Panny Marie
Poštorná.*

Poštorná
Návrh: Karel Weinbrenner 1895–1898
Realizace: 1895–1898
MZA, F115, f. 7117–7205

Pošterná je nyní součástí Břeclavi. Ves byla založena byla v polovině 16. století charvátskými kolonisty.⁶⁵⁴ Samostatná farnost je doložena v roce 1653.⁶⁵⁵ Ještě v 19. století to byla prostá rovnoběžníková ulicovka.⁶⁵⁶ Starý kostel již nebyl v dobrém stavu a kapacitně také nevyhovoval. Kníže Jan II. proto rozhodl dát postavit nový kostel. Tato sakrální stavba byla již mnohokrát popsána v literatuře, zvláště podrobně předními českými historiky například v knihách Jiřího Kuthana, Pavla Zatloukala, Jindřicha Vybírala a Aleše Filipa. Proto v následujících řádcích odcituji přímo slova jeho tvůrce architekta Karla Weinbrennera:⁶⁵⁷

„Die sowohl räumlich als baulich vollständig ungenügenden Verhältnisse der alten Kirche zu Unter-Themenau veranlassten deren Patron, Se. Durchlaucht den regierenden Fürsten von und zu Liechtenstein, diesem Übelstande durch einen Neubau eines Gotteshauses abzu-helfen.

Wenn schon der gewählte Bauplatz an der Kreuzung der von Lundenburg nach Eisgrub einerseits und nach Rabensburg anderseits führenden Straßen eine centrale Grundrissan-lage als geeignet erscheinen ließ, so war für die Wahl dieser Grundrissform sowie des Stiles insbesondere der Wunsch des hohen Bauherrn bestimmend.

Sowohl der Stil als auch die Grundrissanlage waren demnach festgestellt, es hieng nun noch die Formgebung von der Wahl des Baumaterials ab, und diese konnte dem Architekten keine Schwierigkeiten bereiten, ja er hätte sich geradezu einer Unterlassungssünde schuldig gemacht, wenn er sich nicht des in unmittelbarer Nähe des Bauplatzes erzeugten, sowohl was Druckfestigkeit als auch Wetterbeständigkeit und Farbe anbelangt gleich vorzüglichen Ziegel-materialies in ausgedehntestem Maße bedient hätte.

Dieses prächtige Material ermöglichte nicht nur die Herstellung aller Außenflächen in rothen Verblendsteinen, sondern es konnten auch alle Gliederungen und Abdeckungen so-wohl im Äußeren wie im Inneren in Formsteinen und selbst ornamentale Theile, wie Blatt-friese, kleine Dienst- und

⁶⁵⁴ GERŠIČ 1999, 231–244.

⁶⁵⁵ KORDIOVSKÝ / DANIHELKA 1999, 47.

⁶⁵⁶ FILIP 2004.

⁶⁵⁷ Österreichischen Monatsschrift für den öffentlichen Baudienst, VI. r., 1900, 17–18 a 23

Maßwerks capitäle, in gebranntem Thon, in der leuchtend rothen Farbe der Ziegel erzeugt werden.

Haustein gelangte im Äußeren mit Ausnahme der Stufen nur an wenigen Bautheilen zur Verwendung und auch dort mehr aus decorativen als aus constructiven Gründen, wie etwa zur Abdeckung der Giebelschenkel über den Fenstern des Mittelbaues, zur Herstellung der Kreuzblumen und Wasserspeier daselbst, sowie des Kreuzes und der Figur auf dem Portal-giebel. Eine etwas ausgedehntere aber immerhin noch sparsamen Verwendung fand dieses Material im Innenraum; hier wurden die gesammten Pfeilersockel, die Dienstcapitäle sowie die Gewölbeschlusssteine in Haustein hergestellt. Bei der Disposition des Grundrisses wurde die möglichste Einfachheit angestrebt, und entwickelt sich derselbe aus zwei, über Eck gestellten Quadraten von je 24.5 m Seitenlänge. Die Verbindungslinien der Durchschnittspunkte derselben bilden die Diagonalen eines Acht-eckes von 15-m Durchmesser, des Centralraumes der Anlage, welcher mit einem muldenförmigen Rippengewölbe, dessen Schlussstein sich 23.5 m über den Kirchenfußboden erhebt, überspannt ist. An die Achteckseiten des Centralraumes schließen sich fünfeckige Seitenkapellen an, die sich in der Hauptachse einerseits zu dem nach einem Achtecke abgeschlossenen Presbyterium und an der gegenüberliegenden Seite zu einem unregelmäßigen Sechseck, welches vom Orgelchor überbaut ist, erweitern. An dieses letztere schließen sich die leider nicht zu umgehenden Glockenthürme an. Dieselben wurden, um den Mittelbau keine unbequemen Concurrenten zu schaffen, nur in den unbedingt nöthigen Abmessungen hergestellt. Die Glocken über dem Mittelbau selbst anzubringen, wurde der sich ergebenden constructiven Complicationen wegen unterlassen.

Da der Grundriss für die Aufnahme der Gewölbeschübe sehr günstige Verhältnisse bietet, gestaltete sich auch der Aufbau ziemlich einfach. Über den Arcadenbögen, welche die Communication zwischen den Seitenkapellen vermitteln, ergeben sich kräftige Strebepfeiler für die Aufnahme des Schubes der Gewölberippen des Mittelbaues, die noch durch die im Winkel anschließenden Seitenschiffsmauern verstärkt werden. Beim Presbyterium, welchem die Sacristeiräume vorgelegt sind, gelangten Strebebögen zur Ausführung.

Trotz der verhältnismäßig einfachen Grundriss- und Aufrissformen zeigt der Aufbau eine genügend reiche Gliederung, deren Wirkung durch die lebhaften Farben der verwendeten Materialien und den Glanz der Glasuren unterstützt wird; denn die in rothen Ziegeln hergestellten Mauermassen erhielten durch die Verwendung von braunen und grünen Glasuren zu Friesen, Bändern, Gliederungen etc., sowie durch kleine weiße Putzflächen mit oder ohne Sgraffitodecoration die wünschenswerten Unterbrechungen oder kräftige Contouren. Die lebhaftere Farbenwirkung der Außenmauern erforderte aber ruhige Dachflächen. Der Grundton derselben ist matt schiefergrau, die Bänder sind in schwarzbraun glasierten Falzziegeln hergestellt. Nur die Thurmhelme sowie das Kuppeldach der Laterne über dem Mittelbau-dach sind in grün glasierten Schuppen gedeckt. Die Laterne selbst sowie die Dachfenster bestehen aus Zinkblech mit Kupferpatinierung.

Auch im Innern gelangte das Ziegelmaterial in seiner natürlichen Form und Farbe zur vollen Geltung, in dem sämtliche Gliederungen, Sockel, Pfeiler, Lisenen, Bögen, Gewölberippen und Fenstermaßwerke in Verblendern oder in Formsteinen gemauert wurden. Nur die Wandflächen und Gewölbeschilder erhielten Verputz zur Aufnahme einer polychromen Decoration, welche in den unteren Partien, dem derberen Charakter des Ziegelbaues entsprechend, in farbigen Sgraffito ausgeführt wurde. Auch die Steincapitälre erhielten farbige Lasuren, die Schlusssteine hingegen volle Bemalung. Um Beschädigungen der Wanddecorationen zu verhindern und eine leichte Reinigung der durch das Anlehnen beschmutzten Wände zu ermöglichen, wurden dieselben bis unter das Fenstergesimse der Seitenschiffe mit Klinckerplatten verkleidet, welche ein mit vertieften schwarzen Contouren versehenes farbiges Dessin, ganz im Charakter des Sgraffito aufweisen.

Der Bau wurde im Herbst des Jahres 1894 in Angriff genommen, die Einweihung der fertiggestellten Kirche erfolgte am 3. Juli 1898.“

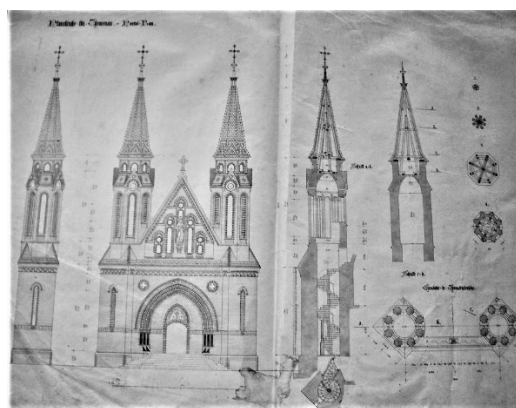
Celkem se dochovalo jen v MZA 377 plánů. Z nich se dají vyčíst všechny úpravy a změny provedené architektem Karlem Weinbrennerem.

V roce 1925 proběhla elektrifikace kostela. V letech 1959–1961 Břetislav Kafka restauroval sochu Krista poškozenou na konci II. světové války. Koncem šedesátých let byl kostel ozvučen.⁶⁵⁸

20. Kostel Navštívení Panny Marie
Poštorná
plán kupole
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner
MZA, F115,7129

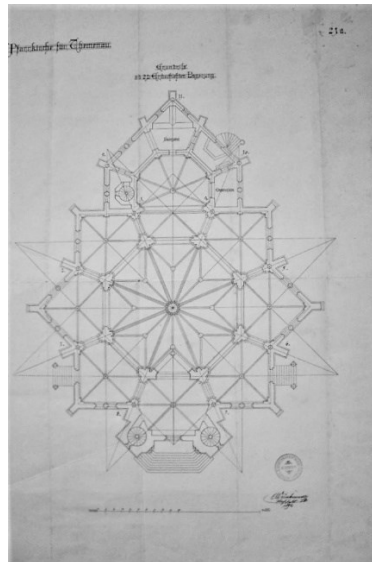

21. Kostel Navštívení Panny Marie
Poštorná
plán průčelí
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner
MZA, F115,7123

⁶⁵⁸ BODNÁROVÁ 2013, 75

22. Kostel Navštívení Panny
Marie
Poštorná
půdorys
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner
MZA, F115, 7119

22 A. Kostel Navštívení Panny
Marie
Poštorná
kazatelna
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner
MZA, F115, 7140

22 B. Kostel Navštívení Panny
Marie
Poštorná
oltář
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner
MZA, F115, 7136

**Kostel sv. Ondřeje
Dobermannsdorf**

*23. Kostel sv. Ondřeje.
Dobermannsdorf.*

Kostel sv. Ondřeje
Hauptstrasse
Dobermannsdorf
Návrh: Karel Weinbrenner 1899–1901
Realizace: 1901
MZA, F115, f. 5956-6069

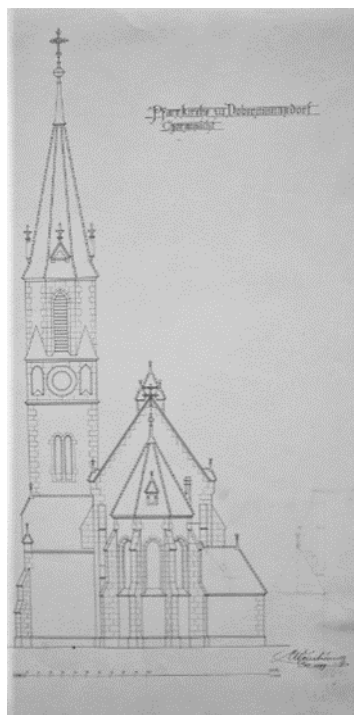
Dobermannsdorf je městys v okrese Gänserndorf v rakouské spolkové zemi Dolní Rakousy ležící asi 20 kilometrů jižně od Valtic. První zmínka o obci je z roku 1221 (Tobernaeisdorf).⁶⁵⁹

Neogotický charakter stavby lze snad chápat jako volný odkaz na původně středověký původ zbouraného starého kostela. Bohatou hmotovou skladbu ovládá asymetricky umístěná věž na severní straně kostela. K věži dále přiléhá otevřená malá kaple na severní straně, na severovýchodní straně schodišťová věž, na severovýchodní pak kaple. K nižšímu, odsazenému chóru na jižní straně malá sakristie.

Věž o čtvercovém půdorysu je osazená na všech stranách ciferníky hodin. Nad nimi se věž zužuje a přechází v osmistěn zakončený jehlanem střechy. Hlavní loď je zastřešena sedlovou střechou do štítu, ostatní střechy jsou valbové. Hlavní průčelí je, nad pro tvorbu Weinbrennera typickou otevřenou před síní, prolomeno rozetou. Štít tvaru trojúhelníka je prolomen dvojitým sruženým oknem. Vertikalitu kostela zvyšuje opticky jednoduchý opěrný systém. Pro výraz kostela je důležité jak asymetrické vrstvení drobnějších hmot, tak výrazný podíl nečleněných stěn, prolamovaných poměrně malými okny, zvýrazněný ještě světle krémovou barvou omítek. O odstín světlejší bosáž hran věže a omítka imitující kamenné kvádry na opěrném systému tento dojem ještě umocňuje. Vysoká hlavní loď je zaklenuta čtyřmi poli křížové klenby, jak navenek prozrazují opěrné pilíře. V jednoduchém světlém prostoru a jeho výmalbě se již ozývá raná moderna. Veškeré vnitřní vybavení navrhl Karel Weinbrenner.

⁶⁵⁹ BARTOŇĚK 1999.

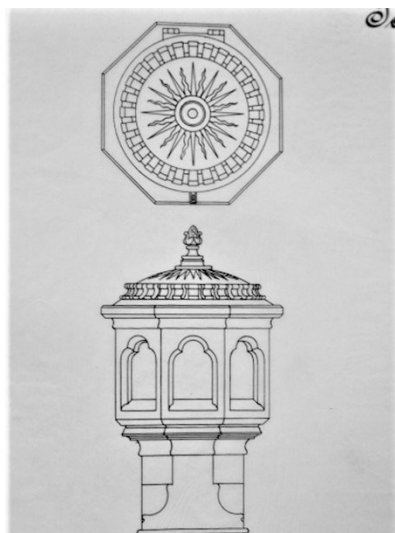
24. Kostel sv. Ondřeje
Dobermannsdorf
zadní průčelí
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner dez. 1899–1901
MZA, F115, f. 5972

25. Kostel sv. Ondřeje
Dobermannsdorf
kazatelna
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner 1901
MZA, F115, f. 6055

26. Kostel sv. Ondřeje
Dobermannsdorf
křtitelnice
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner Juli 1901
MZA, F115, f. 6043

27. Kostel sv. Ondřeje
Dobermannsdorf
vedlejší oltář
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner
MZA, F115, f. 6053

28. Kostel sv. Ondřeje
Dobemansdorf
oltář
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner 1901
MZA, F115, f. 6032

Evangelický kostel Mistelbach

*29. Evangelický kostel.
Mistelbach.*

Evangelický kostel
Mitschastresse
Mistelbach
Projekt: Karel Weinbrenner
Realizace: 1902
MZA, F115, 8393–8463

Mistelbach an der Zaya je okresní město v severovýchodní části Dolního Rakouska. Je vzdáleno 20 km od hranice s Českem. První písemná zmínka o Mistelbachu je z roku 1130. Od roku je ve vlastnictví Liechtensteinů. Původní kaple zasvěcená sv. Alžbětě byla jednoduchá gotická stavba z přelomu 15. století. V roce 1904 byla kaple zbořena.⁶⁶⁰

Nový kostel byl postaven podle plánů Karla Weinbrennera. Je to poslední sakrální stavba z režného zdiva. Motivický aparát přirozeně čerpá z předchozích staveb této řady, především kostela Navštívení Panny Marie v Poštorné. Zdaleka ovšem nejde o menší repliku poštorenského kostela i když typově a využitím všech možností poštorenských cihlářských výrobků jsou si oba kostely blízké. Lapidárně lze jejich vztah uchopit jako vztah katolické a protestantské architektury. Jisté zjednodušení odkazů ke gotice, především severoněmecké, v Mistelbachu můžeme připsat také kontaktu s ranou modernou. Zvláště patrné je to na výmalbě interiéru, jejíž secesní duch nabízí i nový interpretační rámec pro architektonický dekor.

30. Špitální kostel v Mistelbachu
zakreslení původního kostela
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner a
Max Zehenter 1896
MZA, F115, f. 8394

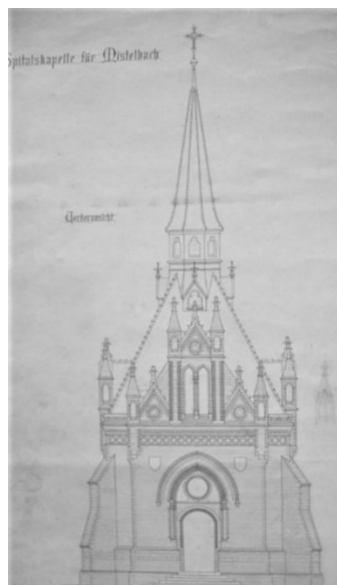

⁶⁶⁰ Fitzka 1901

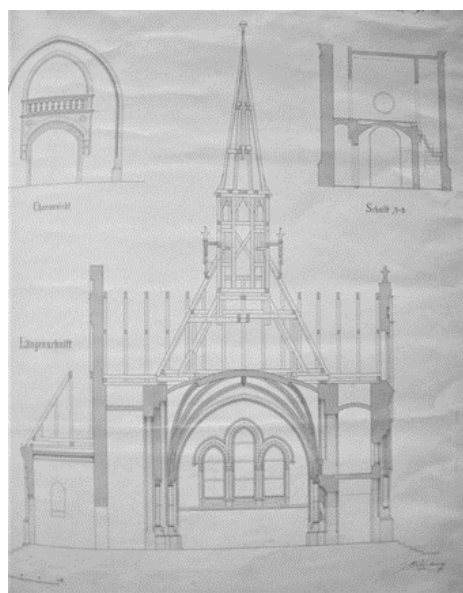
31. Špitální kostel v Mistelbachu
plán restaurování
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner Juni 1897
MZA, F115, f. 8395

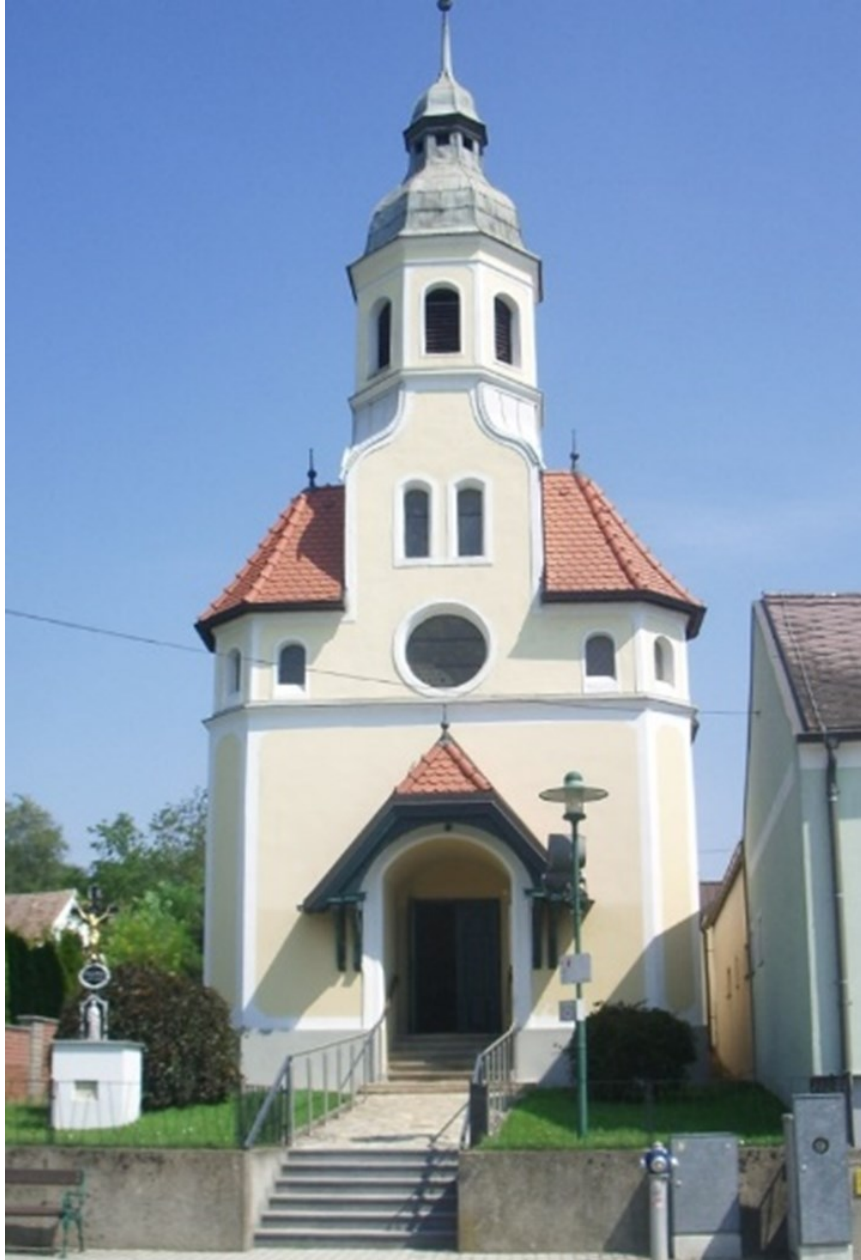
32. Evangelický kostel
Mistelbach
plavní průčelí
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner 1902
MZA, F115, f. 8407

33. Evangelický kostel
Mistelbach
průřez
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner 1902
MZA, F115, f. 8407

**Kaple sv. Víta
Erdpress**

*34. Kaple sv. Víta.
Erdpress.*

Kaple sv. Víta
Hauptstrasse
Erdpress
Projekt: Karel Weinbrenner
Realizace: 1906
MZA, F115, 6120-6147

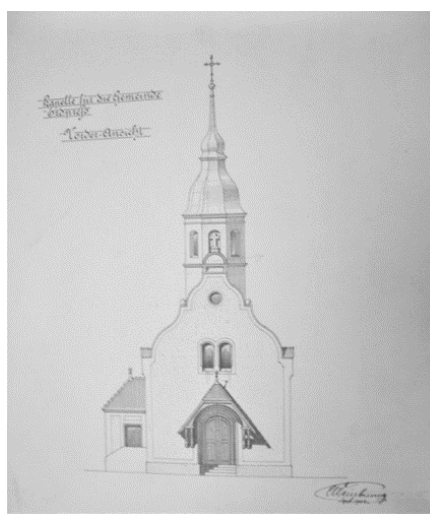
Erdpress je malá ves v Dolním Rakousku asi 37 km jižně od Valtic. První zmínky o faře a obci pocházejí už ze 13. století.⁶⁶¹

Plány kaple vypracoval Karel Weinbrenner a stavba byla realizována 1905–1906, vysvěcen až v roce 1917.

Presbytář je orientovaný na severovýchod. K hlavní lodi obdélného půdorysu přiléhá na severozápadě sakristie čtvercového půdorysu. Hlavní loď je zastřešena sedlovou střechou do štítu a prolomena na obou stranách dvěma páry obloukovitě zakončených oken. Presbytář a sakristie pak střechou valbovou. Hlavní průčelí architekt koncipoval původně s renesančním štítem ukončeným vějířovitou rozetou. V konečné realizaci jej nahradil samostatným patrem, odděleným římsou. Jeho zastřešením v ose prochází užší štít s jednoduchým křivkovým zakončením. Vrcholová římsa přiléhá k římsce, obíhající pod zvonovým patrem osmiboké věže v ose kostela. Vstupní portál, v původním návrhu ústupkový, architekt zjednodušil, beze změn ale ponechal jednoduchou dřevěnou markýzu, chránící vchod. S časnou modernou se tu ocitá v jisté souvislosti nejen způsob nakládání s formami barokního původu, ale především právě forma markýzy, jejíž základní trojúhelný tvar je postaven do působivého kontrastu s oblým zakončením všech otvorů, kruhovou rozetou a křivkami štítu. Tento prvek Weinbrenner využil i u malých kaplí v Dražůvkách a Vápenkách. Jednoduchý interiér je zastropen dřevěným deštěním. [35]

[36]

35. Kaple sv. Víta
Erdpress
původní návrh hlavního průčelí
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner 1902
MZA, F115, f. 6126

⁶⁶¹ http://othes.univie.ac.at/25978/1/2013-01-31_0703462.pdf

*36. Interiér kaple sv. Víta.
Erdpress.*

Kostel sv. Bartoloměje Hlohovec

*37. Kostel sv. Bartoloměje.
Hlohovec.*

Kostel sv. Bartoloměje
Ke kostelu
Hlohovec
Projekt: Karel Weinbrenner
Realizace: 1906–1917
Plány: MZA, F115, 6763–6790

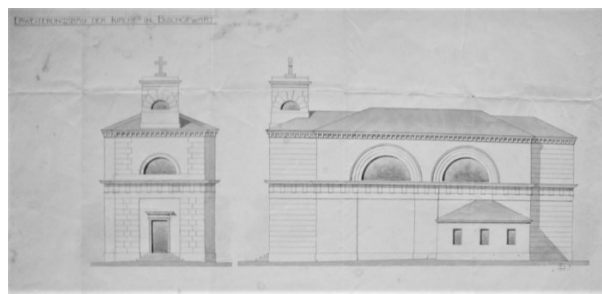
Obec Hlohovec leží mezi Valticemi a Lednicí. První písemná zmínka o existenci obce je z roku 1570, ale ves zřejmě existovala již dříve.⁶⁶²

Klasicistní kostel byl postavený v letech 1832–1835.

Jednolodní, orientovaná stavba. Presbytář je odsazený s pravoúhlým závěrem. K hlavní lodi přiléhá na jižní straně sakristie obdélného půdorysu. Hlavní loď i sakristii kryje valbová střecha. Průčelí je představen půlkruhový portikus se dvěma sloupy. Dále je rytmizováno kordonovou římsou s triglyfy nad níž je prolomeno lunetové okno. Nad průčelím se tyčí hranolová věž, prolomená na každé straně jedním obloukem zakončeným oknem. Fasáda vstupního průčelí je členěna bosáží, která přechází v patře v nárožní. Boční fasády jsou členěny širokou arkaturou na severní straně prolomena pravoúhlým vchodem s ostěním. Korunní volutová římsa obíhá celou hmotu stavby. Sakristie je prolomena pravoúhlým vchodem na západní straně a třemi pravoúhlými okny na jižní. Loď je zaklenuta dvěma poli české placky mezi pasy, které dosedají na průběžnou profilovanou římsu. Presbytář je zaklenut konchou se dvěma pasy. Kostel je zděný, omítnutý.

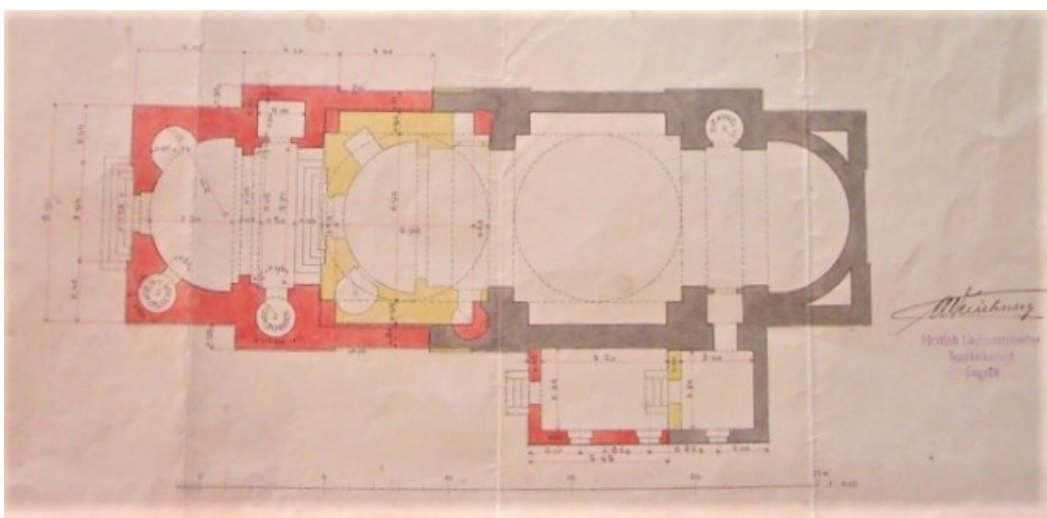
Kostel byl na počátku 20. století na západní straně rozšířen podle plánů Karla Weinbrennera, rovněž byla zvětšena sakristie. Arhitekt vytvořil tři návrhy vstupního portiku i návrh hlavního oltáře.

38. Kostel sv. Bartoloměje
Hlohovec
plán přestavby
Signováno vpravo uprostřed:
C. Weinbrenner a
razítko stavební kanceláře
MZA, F115, f. 6763, přestavba

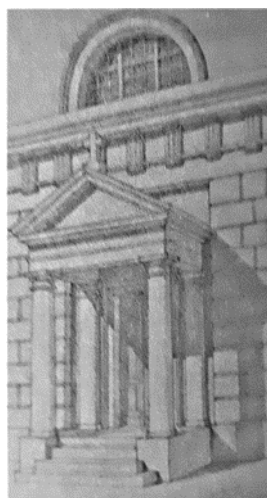

⁶⁶² KORDIOVSKÝ/ DANIHELKA 1999.

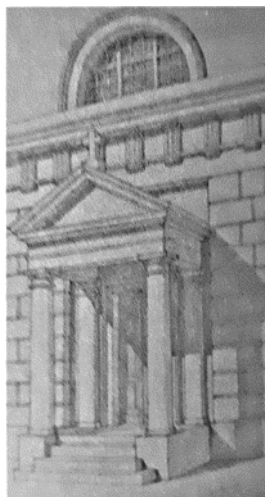
39. Kostel sv. Bartoloměje
Hlohovec
půdorys přestavby kostela
Signováno vpravo uprostřed:
C. Weinbrenner a
razítko lednické stavební kanceláře
MZA, F115, f. 6763

39. A. Návrh vstupního portálu
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner
Archiv zámku Lednice. LE14919

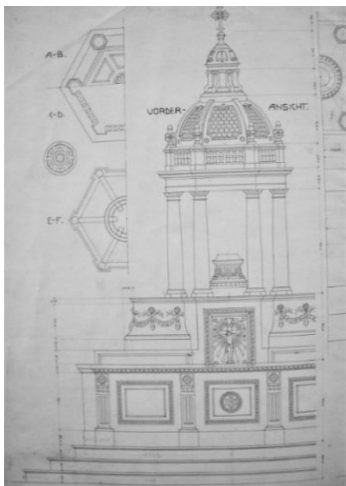
39. B. Návrh vstupního portálu
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner
Archiv zámku Lednice. LE14919

39. C. Návrh vstupního portálu
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner
Mza, f115, f. 6784

40. Kostel sv. Bartoloměje
Hlohovec
hlavní oltář
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner Febr. 1917
MAZ, F115, f. 6775

Kostel Panny Marie Královny Bullendorf

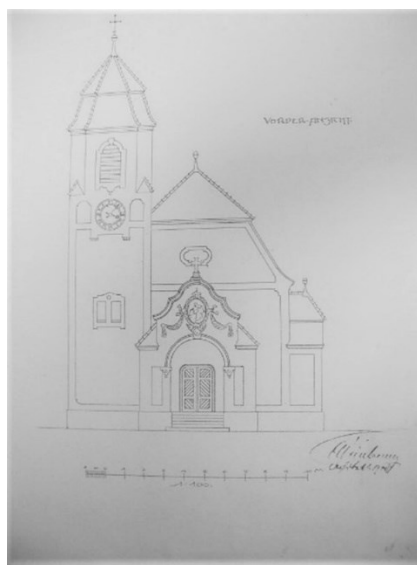

*41. Kostel Panny Marie Královny.
Bullendorf.*

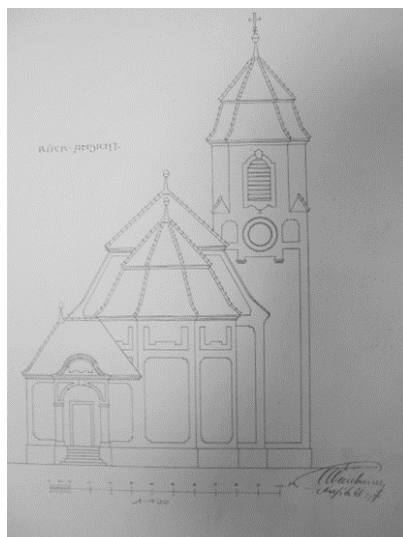
Kostel Panny Marie Královny
Lundenburgerstrasse
Bullendorf
Projekt: Karel Weibrenner 1908
Realizace: 1908
MZA, F115, f. 8325–8370

Jednolodní kostel není orientován. Presbytář na severozápadní straně je zakončen provouhlem. K hlavní lodi přimyká na jihozápadní straně polygonální věž s ciferníky hodin. Na severovýchodní straně pak sakristie a na východní straně otevřená drobná kaplička připomínající architektovy otevřené předsíně. Hlavní loď je zastřešena polovalbou. Otevřená kaple a jehlan lodi pak střechou mansardovou. Mansardové střechy a hladké plochy stěn, prolamované nevelkými kasulovými okny jsou variací na baroko. Na tvorbu Karla Weinbrennera poukazuje pouze komplikovaný půdorys a štít zdobený štukovým medailonem s girlandou nad hlubokou nikou portálu, který je téměř identický se štítem na faře v Katzelsdorfu a návrhu fary v Lednici. Tentýž medailon s girlandou se opakuje i na štítu farní budovy stojící vedle bullendorfského kostela. Snad ještě drobná kaplička přimykající se na východní straně ke kostelu připomíná architektovy otevřené předsíně.

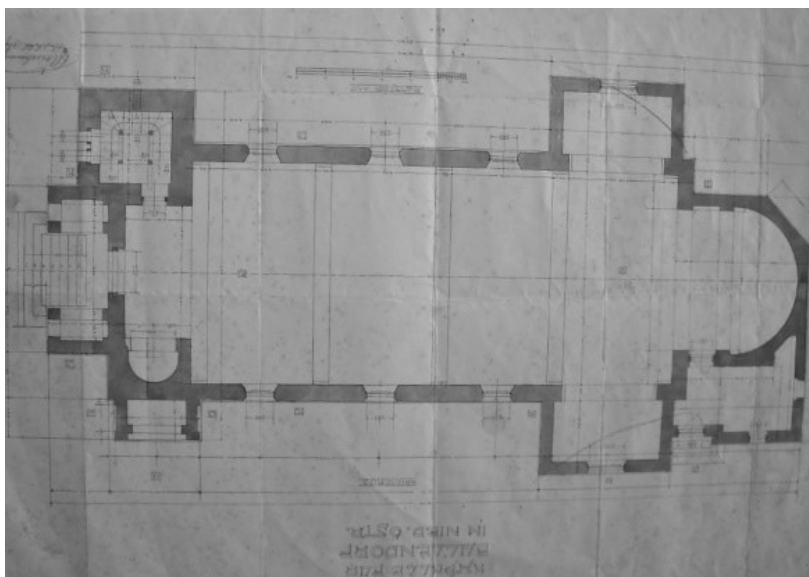
42. Kostel Panny Marie Královny
Bullendorf
hlavní průčelí
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner 1908
f. 8328

43. Kostel Panny Marie Královny
Bullendorf
zadní průčelí
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner 1908
f. 8328

44. Kostel Panny Marie Královny
Bullendorf
půdorys
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner 1908
f. 8328-42

Kostel Nanebevzetí Panny Marie Valtice

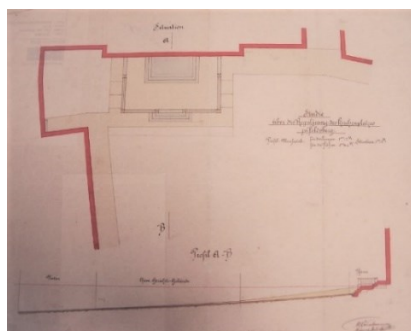
*45. Kostel Nanebevzetí Panny Marie.
Valtice.*

Kostel Nanebevzetí Panny Marie
nám. Svobody
Valtice
Projekt: Karel Weinbrenner
Realizace: 1899–1908
Plány: MZA, F115 (7870–7937)

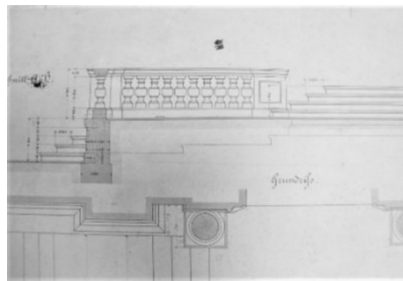
46. Kostel Nanebevzetí Panny Marie
Valtice
pohled na kostel před úpravou věží
Projekt: Karel Weinbrenner
Realizace: 1908
Plány zakreslil:
Max Zehenter 1908
MZA, F115, f. 7873

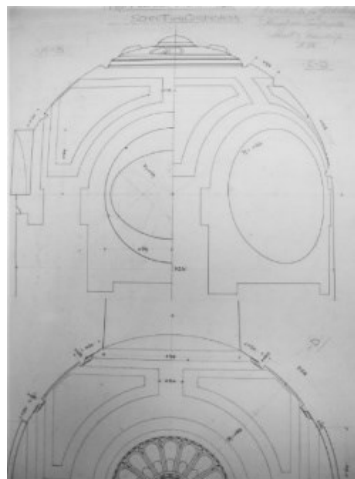
47. Kostel Nanebevzetí Panny Marie
Valtice
studie úpravy okolí
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner Eisgrub Juli
1889
MZA, F115, f. 7923

48. Kostel Nanebevzetí Panny Marie
Valtice
úprava terasy před kostelem
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner Sept. 1899
MZA, F115, f. 7903

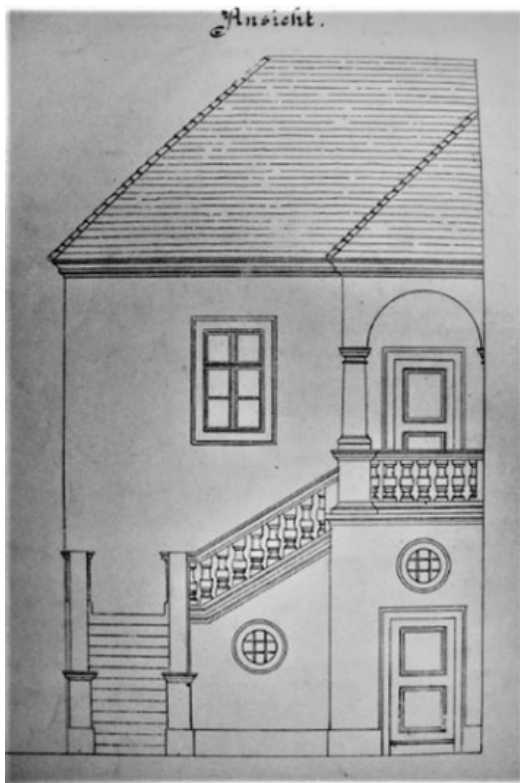
49. Kostel Nanebevzetí Panny Marie
Valtice
rekonstrukce kopule kaple
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner Janv.1917
f. 7907, f. 7915

Kostel Nanebevzetí Panny Marie
Valtice
Vstup na druhou oratoř.

51. Kostel Nanebevzetí Panny Marie
Valtice
plán vstupu na druhou oratoř
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner
nedatováno
MZA, F115, f. 7889

Kostel sv. Bartoloměje Katzelsdorf

*52. Kostel sv. Bartoloměje.
Katzelsdorf.*

Kostel sv. Bartoloměje
Katzelsdorf (Dolní Rakousko)
Projekt: Karel Weinbrenner 1902–1908
Realizace: 1905–1908
Plány: MZA, F115 6866–7068

Katzelsdorf je venkovské sídlo ležící mezi obcemi Reintal a Schratzenberg nedaleko státní hranice mezi Českou republikou a Rakouskem. Je obklopeno lesy, poli a vinohrady. První zmínka o Katzelsdorfu pochází z roku 1050. V roce 1393 koupil vesnici Johann I., pán z Mikulova a na Valticích a stala se tak součástí valtického panství.⁶⁶³ Zřejmě zde velmi brzy existovala kaple, která byla pravděpodobně ve 13. či 14. století přestavěna na malý kostel.

Původní kostel dobře popisuje farní kronika: *„Da das Bild der alten, 1905 abge-räumten Kirche, durchwegs gotischen Baustil zeigt, ist es möglich, dass sie noch um 1500 abermals vergrößert wurde. Soweit sich das aus dem Bild der alten Kirche erkennen lässt, wurde diese nämlich zweimal erweitert. Dem ganzen Bau gaben die vier gotischen Treppen-giebel ein ganz charakteristisches Gepräge. Gegen Osten war das Presbyterium mit dem Hochaltar; über dem Hochaltarbild befand sich ein rundes Fenster. Von den zwei Seitentä-ren war der eine der Mutter Gottes, der andere dem hl. Johann von Nepomuk geweiht. Die Westfassade schloss oben mit einem Treppengiebel ab.“*⁶⁶⁴ Prvním katolickým farářem po třicetileté válce se stal v roce 1693 Jakob Schiener.

V průběhu 19. století byl kostel několikrát opravován. Popis zásahů obsahuje opět farní kronika:⁶⁶⁵

„Im Jahre 1836 wurde der Turm, der einzustürzen droh-te, renoviert, etwas erhöht und nicht mehr mit Blech, sondern mit Ziegeln gedeckt. Die alte Sakristei wurde aufgelassen und gegen das West-Ende der Kirche zu eine neue erbaut. Die alte von der Seite in die Kirche führende Tür wurde kassiert, dafür wurden zwei neue Ein-gänge geschaffen; einer davon unter dem Turm. Auch die Fenster wurden damals vergrößert. Der Turm hatte eine Turmuhr und drei Glocken.“

Na konci 19. století malý kostel již kapacitně nepostačoval, a proto kníže Johann II. rozhodl postavit kostel nový.⁶⁶⁶

⁶⁶³ Farní kronika Katzelsdorf

⁶⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶⁶ Patronem kostel a fary byl kníže Lichtenštejnský až do 31.12.1968 (Dopis správy majetku ze dne 23.7.1970.) Farní kronika Katzelsdorf.

K tomu říká farní kronika:⁶⁶⁷ „In den Jahren 1888/8 wurde nach Ablöse von Presshäusern und Gartenflächen das Gelände rund um die Kirche planiert. Das Jahr 1905 brachte dann das Ende der alten Kirche. Ihr Abbruch ging rasch vonstatten, sodass noch im selben Jahr am 20. August die feierliche Grundsteinlegung für den Neubau abgehalten werden konnte. Anlässlich seines 50-jährigen Regierungsjubiläums kam der Kirchenpatron Fürst Johann II. Liechtenstein für die Baukosten auf, die Planung im neoromanischen und neugotischen Stil sowie die Bauleitung übernahm der fürstliche Architekt Prof. Carl Weinbrenner, die Gemeinde stellte die Hand- und Zugrobot bei.“

Kostel byl postaven v letech 1905-1908 podle plánů architekta Karla Weinbrennera a 27. září 1908 ⁶⁶⁸: „Bereits im 4. Baujahr, am 27. September 1908, wurde unter Pfarrer Anton Krejčíř die Kirche von Weihbischof Godfried Marschall, wie schon die Erste, dem Apostel Bartholomäus geweiht.“

Kostel stojí v exponované poloze na vrcholu svahu nad obcí. Ta je jako ulicovka rozložena podél údolní silnice stoupající k severozápadu, kostel leží od ní na severovýchod. Jeho orientace reaguje na terénní konfiguraci, podélná osa je rovnoběžná s údolní ulicí, hlavní průčelí se obrací k severozápadu. Jednolodí s transeptem půdorysně tvoří předsíň, tři obdélníková pole lodi, jedno shodné pole transeptu, presbytář o jednom obdélníkovém poli a trojbokém závěru.

V jinak důsledně symetrickém půdorysu kříže hlavní a příčné lodi o středním poli dimenzí shodných s hlavní lodí a zhruba polovičními krajními poli tvoří na úrovni presbytáře asymetrickou výjimku podvěží na jihozápadě a sakristie na severovýchodě.

Základní hmotová kompozice kostela je relativně jednoduchá: horizontální hranol hlavní lodi, krytý stanovou střechou a do kouta mezi presbytářem a jihovýchodním polem transeptu vložený vertikální hranol věže s jehlanovou střechou. Před hlavní průčelí s trojúhelným štítem je představen slepenec předsíně a dvou krajních schodišťových věží. Předsíň kryje strmá pultová střecha, schodišťové věže ji výškově přesahují až na úroveň jejího vrcholu a nad touto

⁶⁶⁷ http://friedl.heimat.eu/Wanderwege/Beitraege/2017-12_1693-1993_Pfarre_Katzelsdorf.pdfstr. 63–64.

⁶⁶⁸ Farní kronika Katzelsdorf.

úrovni pak pokračují vzhůru ještě jehlanové střechy věží. Jejich špičky jsou na úrovni korunní římsy průčelí.

Zatímco tato kompozice je symetrická, protějšší zakončení chrámu pracuje s asymetrií ve všech třech rovinách. K hranolu věže je přiloženo půlválcové těleso šnekového schodiště do věže, které ve svém nejvyšším poschodí přechází v pětistěn a stejný půdorys má i jehlancová střecha, která je završuje. Výškově tento útvar vrcholí zhruba na úrovni dolní hrany zastřešení presbytáře. Nižší je pak jednoduchý hranol sakristie na protějšší straně, zastřešený stanovou střechou. Mezi ním a presbytářem hmotově zprostředkuje nižší výplň, jejíž průčelní stěna, navazující na průčelí sakristie, prolamuje zadní vchod. Siluety jednotlivých hmot obohacují četné detailnější prvky.

Hlavní průčelí z poloviny zakrývá popsaná předsíň a schodišťové věže. Předsíň se otevírá širokým půlkruhovým otvorem, jehož oblouk je vynášen dvěma kamennými sloupy s hlavicemi zdobenými florálními motivy. Mezisloupí tvoří vstup nad krátkým schodištěm, zbylé cípy vyplňuje v dolní části předprsň zídka. Plochu hlavního průčelí, vymezenou střechou předsíně a schodišťovými věžemi, prolamuje rozetové okno. Rozeta ve své horní třetině přerušuje korunní římsu z keramických tvarovek, která odděluje průčelní stěnu a trojúhelníkový štít. Na rozetu je shora nasazeno dekorativní pole z keramických tvarovek, zachycené konzolkami v úrovni horizontální osy rozety. Na horní hranu dekorativního pole opticky dosedá kamenný baldachýn, chránící skulpturu žehnajícího Krista z téhož materiálu. Po obou stranách baldachýnu je štít prolomen oknem s mírně hrotitým zakončením a cihelným ostěním. Vše uvedené se děje v rovině průčelní strany, boční trojúhelníkové úseky štítu mírně ustupují. Krajiní části středového útvaru vystupují věžovým zakončením s jehlanovou střechou nad obrys štítu, v horní části je do drobného obdélníkového pole zasazen keramický panel se stylizovaným bílým květem a zelenými listy. Stejně, jen přiměřeně nižší věžičky obohacují siluetu štítu na krajích. Samotné střední pole pak nad stříškou baldachýnu zakončuje stupňovitý štítek s cimbuřovým motivem, který je na hlavním průčelí použit i jako doprovod korunní římsy. Celý štít ve vrcholu ukončuje drobná polovalba. Boční průčelí kostela jsou prolomena trojicemi potrojných oken, jejichž základní tvar termálního okna je posunut mírným zahrocením a dvojicemi vnitřních příček k evokaci okna gotického. Ostění a vnitřní příčky oken jsou cihelné.

Okna přirozeně odpovídají jednotlivým polím lodi, boční průčelí rytmizují jednou odstupněné opěrky, dosahující do výšky horní čtvrtiny oken. Odstupnění kryje stříška z drobnějších tašek. Nad ním přechází čtyřstěn opěraku v pětistěn zahrocený směrem ven. I zakončení opěráků kryje stříška, na jejích hranách jsou použity hřebenáče výrazné siluety. Střední pole severovýchodního průčelí je navíc prolomeno bočním vstupem pod oknem, nad ním z plochy stěny plasticky vystupuje trojice vzájemně navazujících poměrně plochých oblouků, vyzděných z cihel a podepřených v místech styku oblouků kamennými konzolami.

Poněkud odlišnou podobu mají krajní pole přiléhající k hlavnímu průčelí, kde nižší okno odpovídá tribun uvnitř, prostor pod ní pak osvětluje menší podvojně sdružené okno, stejné jako na schodišťových věžích hlavního průčelí. Štíty transeptu na obou stranách variují podobu hlavního průčelí použitím zastřešených věžiček s keramickým dekorem v drobných výklencích a cimbuřového motivu. Trojúhelníkové štíty průčelí nesou slepou rozetu s plastickou barevnou keramickou výzdobou, pod nimi jsou prolomena velkým hrotitým oknem s cihelným ostěním. Mezi ním a výstupky cimbuří zprostředkují mělké vertikální štukové pásy jako nový motiv. Novým motivem je také využití opěráků na hranách průčelí transeptu, menšího měřítka než ostatní opěrky, a kolmo vzepřených proti sobě, přičemž odstupnění se netýká těch, které jsou kolmé na průčelní stěnu.

Hranol věže je v horní polovině členěn dvěma jednoduchými římsami, vertikálně se tak tři optická patra zmenšují směrem vzhůru. Od paty po střechu je zcela viditelná jen stěna věže, protilehlá hlavnímu průčelí. Prolamují ji čtyři různé typy a velikosti oken na výšku, odspodu menší s půlkruhovým zakončením, nad ním podvojně sdružené stejného formátu, ještě výše vysoké úzké. Na první římsu nasedá největší, jen velmi mírně nahoře zahrocené okno, na druhou potrojně sdružené okno naopak nejmenší výšky. Ostatní stěny věže opakují tam, kde nejsou zakryty přilehlými hmotami, stejné schéma. Nad korunní římsou věže jsou na všechny čtyři strany nasazeny štíty s hodinami.

Těleso presbytáře je vertikálně členěno jednoduchou římsou na zhruba stejně vysoké poloviny. Spodní je hladká, nepočítáme-li kamenný sokl, horní nese v nejvyšší třetině mělké štukové slepé panelování. Stěny pod ním jsou

shodně prolomeny hrotitými okny v obvyklém ostění. Sakristii osvětluje podvojně sdružené okno v jihovýchodním průčelí.

Stavba je vystavěna z cihel a omítnuta. Ostění oken, vstupů, římsy i dekorativní vlysy jsou z červených konglomerátů. Schody, sloupy hlavního vchodu, erby na obou stranách, baldachýn nad sochou Krista a ostění kruhového okna jsou z jemného jemnozrnného slezského pískovce. Z tohoto materiálu jsou také podstavce a hlavice sloupů rozdělující prostor pod hudebním sborem od lodi a konzole, na kterých spočívají žebra křížové klenby vyrobená z červených tvarovek.

Na jižní straně kostela jsou sochy tří archandělů, Gabriela, Michaela a Rafaela, které věnovala na památku první světové války Magdalena Kersch.⁶⁶⁹ Veškeré vnitřní vybavení kostela i výmalba jsou navrženy Karlem Weinbrennerem. Hlavní loď sklenuta žebrovou křížovou klenbou, jednotlivá pole jsou oddělena pásy. Pod prvním klenebním polem je tribuna. Pod okny je vložena křížová cesta s malovanými postavami, provedenými ve štuku na zlatém pozadí. Stěny i klenbu kněžiště pokrývá secesní malba s prvky ranné moderny. Veškeré vnitřní vybavení kostela i výmalba jsou navrženy Karlem Weinbrennerem.

Z vesnice vede ke kostelu několikapatrové schodiště navržené také Karlem Weinbrennerem.

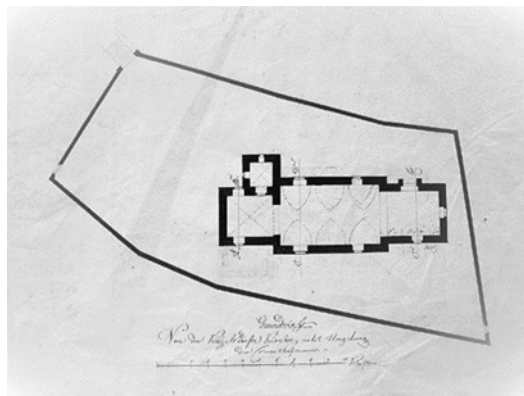
Původní starý hřbitov připomíná již pouze kříž. V roce 1838 byl otevřen nový hřbitov postavený východně od kostela. Bránu hřbitova i křížovou cestu za kostelem dokončenou v roce 1888 rovněž projektoval Weinbrenner.

V roce 1978 bylo náměstí kolem kostela vydlážděno, v roce 1989 byl obnoven systém ochrany před bleskem a byly opatřeny plechové části střechy kostela. V letech 1991–1992 byl v interiéru renovován. Další oprava proběhla v roce 2008.⁶⁷⁰

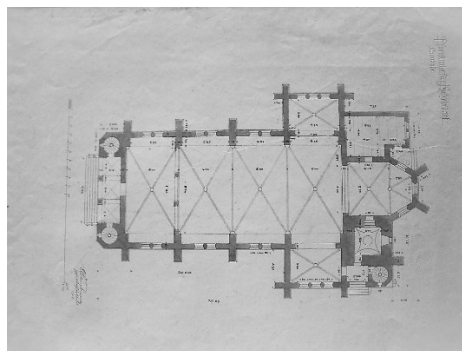
⁶⁶⁹ Farní kronika Katzelsdorf.

⁶⁷⁰ Tamtéž.

53. Kostel sv. Bartoloměje
Katzelsdorf.
půdorys původního kostela
MZA, F115, 6850.

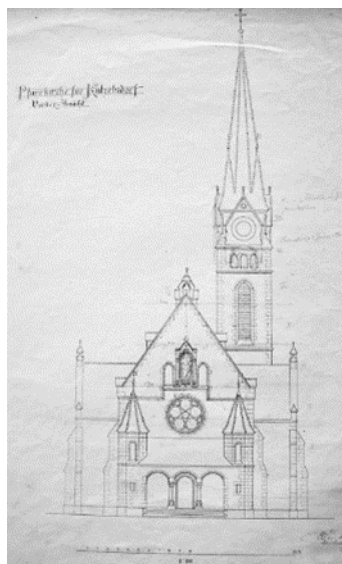

54. Kostel sv. Bartoloměje
Katzelsdorf
půdorys
MZA, F115, 6866.

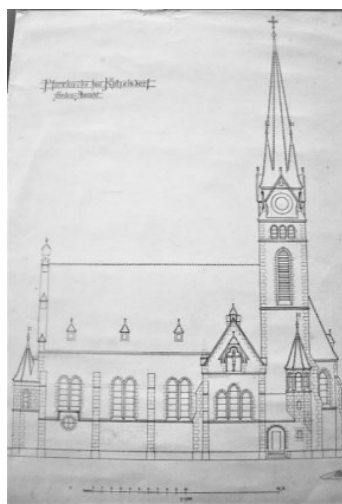

55. Pohled na boční průčelí kostela sv. Bartoloměje.
Katzelsdorf.

56. Kostel sv. Bartoloměje
Katzelsdorf
plán hlavního průčelí
MZA, F115, 6867.

57. Kostel sv. Bartoloměje
Katzelsdorf
plán bočního průčelí
MZA, F115, 6868.

58. Kostel sv. Bartoloměje
Katzelsdorf
varhany
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner 1906
MZA, F115, f. 8585

Kostel sv. Michaela archanděla Ladná

59. Kostel sv. Michaela archanděla
Ladná

Kostel
Kostel sv. archanděla Michaela
Masarykova ul.
Ladná
Projekt: Karel Weinbrenner 1911–1912
Realizace: 15. 4. 1912 - 1912⁶⁷¹
MZA, F115, 695–894.

⁶⁷¹ Práce však pokračovaly pomalu, neboť knížecí cihelna v Poštorné nedodávala včas potřebné glazované i neglazované tvarovky a obkládací cihly. Podle obecní kroniky jich bylo pro kostel použito na 250 druhů. Dodané cihly byly silnější, než bylo zapotřebí, proto se práce zdržely jejich broušením přímo na staveništi. Přes všechna zdržení byl kostel 9. srpna dostavěn „do rovnoty“ a všichni dělníci Základní kámen byl položen 24. 9. 1911 páterem Františkem Špičkou. První mše se konala 8. 8. 1912, vysvěcení kostela 13. 10. 1912 a 8. prosince 1912 byli pohoštěni na náklady obce. Ve dnech 9. a 10. října byly na věž vytaženy zvony, 13. října byl posvěcen a instalován kříž na hlavní věži. Farní kronika

Obec Ladná (do 1950 Lanštorf, německy Rampersdorf) leží v rovině Dolnomoravského úvalu severozápadně od řeky Dyje, mezi Břeclaví a Podivínem.⁶⁷² Není přesně známo, kdy osada vznikla, první pramenná zmínka o Lanštorfu je z roku 1334. V takto datované listině se připomíná tvrz, dvůr a mlýn o 8 kolech.⁶⁷³ Od roku 1638 patřila ves knížatům z Lichtenštejna.

Ladná farou náležela k Podivínu, v obci byly pouze dvě malé kaple. Kapli sv. Michala nechal v roce 1849 postavit Jan Holub. Visíval tu zvon datovaný do roku 1678, který snad pocházel ze zaniklé starší místní svatyně.⁶⁷⁴ Malá barokní kaple Poklona sv. Vendelína je z 18. století. Zatím postrádáme přesnější dataci. V prosinci 1910 se do knížecí kanceláře vypravila deputace vedená starostou Ondřejem Michlovským, aby požádala knížete Jana II. z Liechtensteina o stavbu nové, větší kaple.⁶⁷⁵ Kníže přislíbil postavit nikoliv kapli, ale větší kostel. Součástí jeho příslibu bylo také plné vybavení kostela. Stavební plány vypracoval knížecí architekt Karl Weinbrenner. Pro kostel bylo nejprve vybráno místo v těžišti tehdejší zástavby, kde stála již zmíněná starší kaple. Vhodnější pozemek se ale nakonec našel za východním okrajem zástavby při cestě, která od počátku určovala strukturu vsi. Pozemek patřil knížecímu hajnému Cyrilu Uhrovi a obec jej s ním vyměnila za jiný stejné velikosti. Dnešní postavení kostela v těžišti sídla je tedy dáno až jeho dalším vývojem: Zástavba postupovala především na východ a na jih.

⁶⁷² Dříve ležela přímo na levém břehu Dyje, nyní je Dyje regulovaná a ode vsi odkloněná, dříve vsí protékala říčka Trnávka, Stablní katastr, císařské otisky.

⁶⁷³ BODNÁROVÁ 2013.

⁶⁷⁴ Zaniklý kostel či kaple. Je zdoben reliéfem Krista na kříži, ornamentem a nápisovým vlysem, podle nějž zvon ulil Václav Klein r. 1678. Snad byl určen pro onen zaniklý filiální kostel. Farní kronika.

⁶⁷⁵ Jitka Matuszková, Malovaný Kraj, r. 1997, č.4.. Vznik současného kostela zaznamenává poměrně obšírně obecní kronika. Stavba kostela podle ní souvisí s lanštorfskou honitbou. V roce 1910 měla vypršet její nájemní doba a místní obyvatelé se shodli, že honitbu pronajmou na dalších dvanáct let opět Janu II. Knížeti z Lichtenštejna za 2000 korun ročního nájmu. Současně chtěli knížete požádat, aby v obci vystavěl na vlastní náklady větší kapli, neboť ta dosavadní již nedostačovala. V prosinci 1909 se v té věci vypravila do knížecí kanceláře deputace vedená starostou Ondřejem Michlovským. Jednání byla úspěšná a kníže přislíbil vystavět na obecním pozemku kostel i s vnitřním vybavením. Začal výběr vhodného stavebního místa. Nejprve měl kostel nahradit tehdejší kapli, ale posléze "místo ono bylo shledáno malým a k tomu s okolím nevyhovujícím". Ani parcela naproti školy se nezalíbila. Nakonec byl vytipován jako nejvhodnější pozemek vedle "starého dvora". Patřil knížecímu hajnému Cyrilu Uhrovi, proto mu obec dala náhradou parcelu jinou, o stejné výměře.

Kostel není orientován, průčelí je paralelní s ulicí, při níž stojí, dnes Masarykovou. Původně si udržoval odstup od jejího řadového obestavení, dnes zastavení obytnými domy dosahuje až k ohradní zdi pozemku kostela.⁶⁷⁶ Jednolodí o třech polích, zaklenutých jednoduchou křížovou klenbou, ukončuje půlkruhově zakončené kněžiště. Ze základního půdorysu vystupují z boku kněžiště na evagelijní stranu obdélná sakristie, na epištolní menší čtverec obestavující točité schodiště. Poslední, ke kněžišti přilehlé pole jednolodí rozšiřuje na epištolní stranu kaple obdélníkového půdorysu. Na opačném konci jednolodí je před první pole představen westwerk přesahující symetricky na obě strany šířku lodi. Protáhlý základní obdélník půdorysu westwerku je na obou stranách zakončen půlkruhově. Na tři prostory jej člení čtvercové podvěží v ose. Před průčelí je vysunuta ještě předsíň s hlavním ústupkovým portálem, do boků otevřená na obě strany čtyřčetným sdruženým oknem. Loď zevnitř rozšiřují hluboké slepé arkády. Právě slepé arkády, tvořící dosti hluboké výklenky, vytvářejí v exteriéru na obou bočních průčelích jednoduché úzké hranolové hmoty evokující bazilikální boční lodě. Jejich pultovým zastřešením procházejí dvakrát členěné opěrné pilíře odpovídající klenbám lodi. Mezi nimi prolamují boční průčelí půlkruhově zakončená okna, po jednom na každé klenební pole. Podobná okna mají sakristie a kaple. Symetrické hlavní průčelí formuje vertikální zužování jednoduchých hmot. Westwerk ve spodní zóně rozšiřují půlválcově zakončená křídla. V ose předstupuje výrazná předsíň. Pět kamenných stupňů uvádí z úrovně terénu k ústupkovému portálu o třech sloupcích, provedenému z červených neglazovaných a zelených glazovaných tvarovek; temnější hnědá glazura odlišuje dřívky sloupků. Trojúhelníkový tympanon nese medailon s keramickým reliéfem Beránka Božího. S hranolovými hmotami westwerku kontrastují vystupující zaoblené boky předsíně. V úrovni odpovídající výšce sloupků portálu je prolamuje sdružené okno lemované pásem keramických tvarovek. Ze stejného materiálu jsou i sloupky a podnož celé kompozice. Kužellovitě zastřešení výstupků vyrovnává výšku základního tělesa předsíně. Kompozice předsíně vrcholí kamenným keltským křížem na vrcholu.

⁶⁷⁶ Původně okolo něj bylo volné prostranství. Tereziánský katastr.

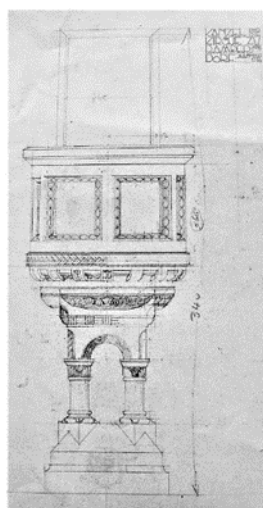
Základní hmota westwerku se utvářena podobným způsobem. Ústřední hranol a zaoblená křídla nejsou ve spodní části průčelí oddělena článkem, křídla opět převádějí na výšku střední hmoty kuželové střechy. Střední část nahoře ukončuje obloučkový vlys a římsa, provedené z různobarevných tvarovek. Nad ní je o něco užší nízká nástavba krytá valbovou střechou s námětky. Jí ovšem prochází v ose, zhruba v polovině půdorysu, věž, jejíž průčelní stěna lícuje se stěnou nižší části. Tu člení dvě menší, půlkruhově zakončená okna s keramickým ostěním a ve středu větší keramický reliéf Hogedetrie v zrdcadle z keramických tvarovek stejného tvaru jako boční okna. Formát je ale podstatně větší, na výšku začíná na dolní úrovni oken, nahoře závěrným půlkruhem přesahuje na stěnu věže. Korunní římsa jej obíhá půlkruhem se stejným zubořezem jako na korunní římse, spočívajícím na konzolkách, a úzkým pásem prejzové střešní krytiny. Ve vrcholu oblouku pak nese kruhový medailon znovu motiv keltského kříže, zde provedený v barevné keramice. Vertikální hranol věže je římsou horizontálně členěn na dvě nestejně poloviny. Větší, do níž zasahuje oblouk reliéfu Hogedetrie, nese v horní části ciferník věžních hodin v dekorativním čtvercovém rámu, opět vytvářeném z keramiky. Horní hrana rámu překrývá kordonovou římsu. Nad ní prolamuje téměř celou plochu horní části věže trojdílné sdružené okno s keramickým ostěním a sloupky. Věž je zastřešena jehlanovou střechou s námětky s makovicí a křížem na vrcholu. Na rozdíl od důsledně symetrického hlavního průčelí je zadní průčelí asymetrické. Také dominanci hranolových hmot hlavního průčelí zde střídá převaha hmot válcových. V ose je to nejvýraznější půlválcový závěr kněžiště, prolomený dvěma okny shodnými formátem i orámováním s okny lodí a keramickým obloučkovým vlysem a zubořezem pod střechou. Na východ od kněžiště vyrůstá z přízemní hranolové hmoty částečně otevřená předsíň kaple válcová věž točitého schodiště. Nad jednoduchou kordonovou římsou pokračuje trochu užším válcem s podvojnými sdruženými okny a kuželovou střechou. Na západní straně se pak ke kněžišti přimyká nepravidelná hmota předsíň třetího vstupu do kostela a trochu vyšší hranol sakristie s podvojným sdruženým oknem. Relativně bohatou hmotovou skladbu sjednocuje společný sokl z červených cihel, jednotná okrová omítka a shodný materiál článků. Otvory a jejich orámování zajišťují dostatečně účinnou evokaci románské architektury, ostatní architektonické prostředky, s výjimkou

odkazu k bazilice a útvaru westwerku v základním hmotovém rozvrhu na ni rezignují a kotví stavbu v době jejího postavení. Rámec historismu je tu natolik překročen, že podle mého soudu kostel nelze označit za neorománský, jak to činí např. Aleš Filip.

Interiér kostela koresponduje s vnějším vzhledem. Podélné zdi jsou v každém klenebním poli vespod prolomeny dvojicí slepých, ale poměrně širokých arkád, jejichž oblouky jsou nesený třičtvrtěnými sloupy s ornamentálními krychlovými. Stěny i klenbu kněžiště pokrývá ornamentální malba, která je tvořena úponkovými rozvalinami a pásy keltských pletenců. Sloupky v interiéru, archivoly, klenební žebra a konzoly jsou z režných tvarovek. Zařízení kostela je jednotné z doby vzniku stavby a je zhotoveno z umělého kamene a mramoru.

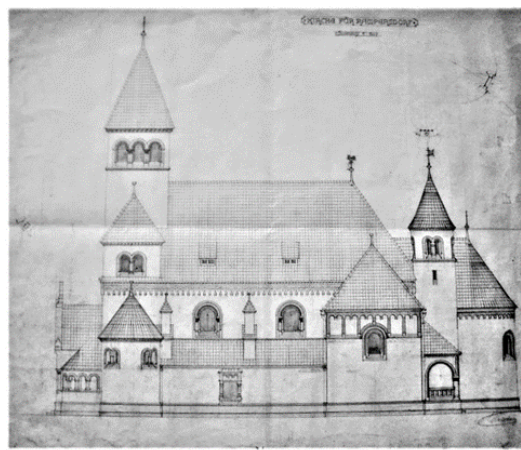
Kostel byl opravován v letech (1945–1947) a 1999.⁶⁷⁷

60. Kostel sv. archanděla
Michaela
Ladná
křtitelnice
Signováno vpravo dole: 1913
MZA, F115, f. 810

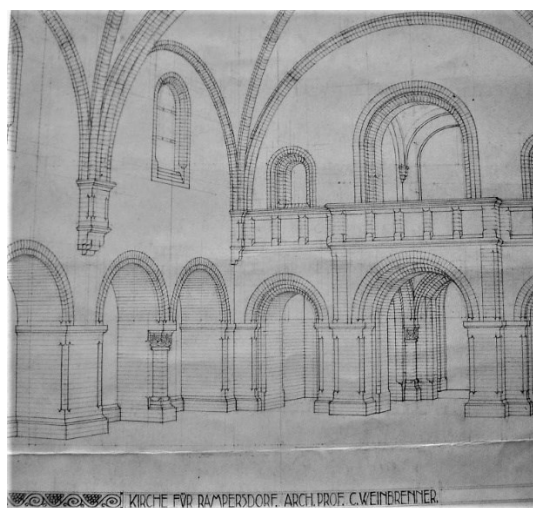

⁶⁷⁷ Základní kámen byl položen 24. 9. 1911 páterem Františkem Špičkou. První mše se konala 8. 8. 1912, vysvěcení kostela 13. 10. 1912 a 8. prosince 1912 provedl podivínský farář František Špička benedikcí kostela. Farní kronika.

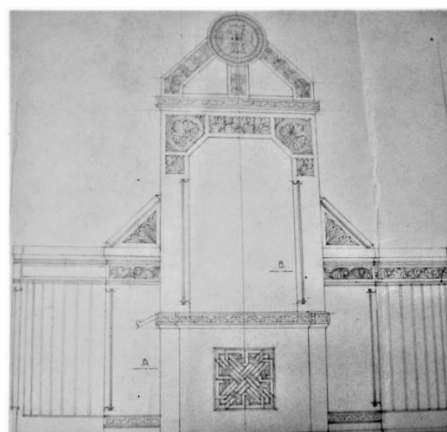
61. Kostel sv. Michaela archaděla
Ladná
plán bočního průčelí
MZA, F115, f. 695

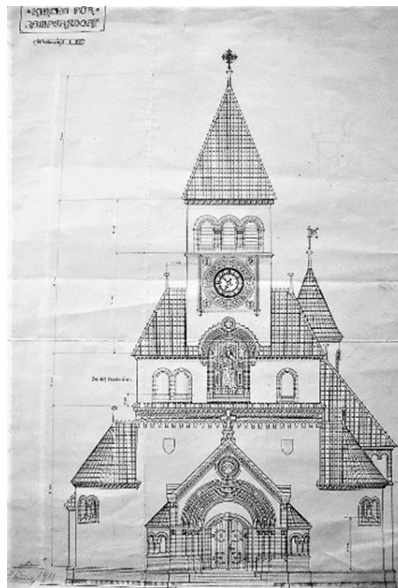
62. Kostel sv. Michaela archaděla
Ladná
pohled na tribunu
MZA, F115, f. 745

63. Kostel sv. Michaela archaděla
Ladná
plán hlavního oltáře
MZA, F115, f. 825

64. Kostel sv. Michaela archaděla
Ladná
plán hlavního průčelí
MZA, F115, f.704

65. Kostel sv. Michaela
archanděla
Ladná
boční průřez kostelem s
výmalbou
MZA, F115, f. 724

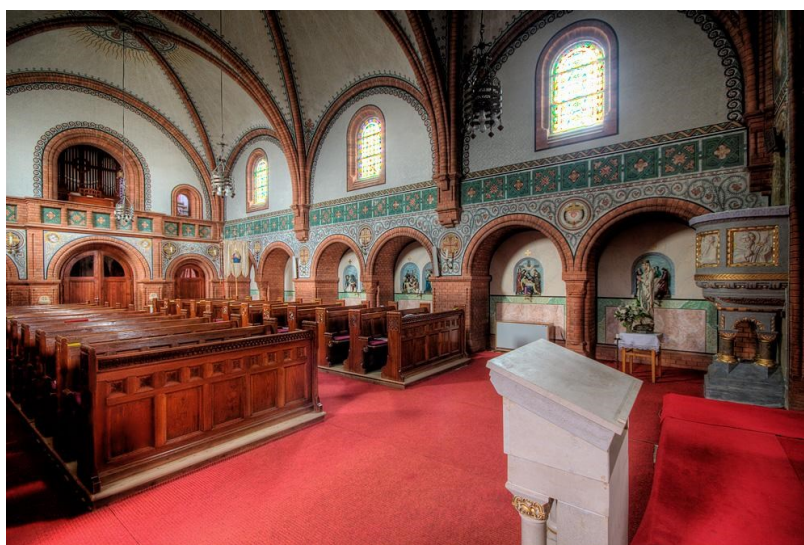

65. A. Kostel sv. Michaela
archanděla
Ladná
hlavní oltář
Signováno vpravo dole:
K. Weinbrenner
MZY, F115, f. 737

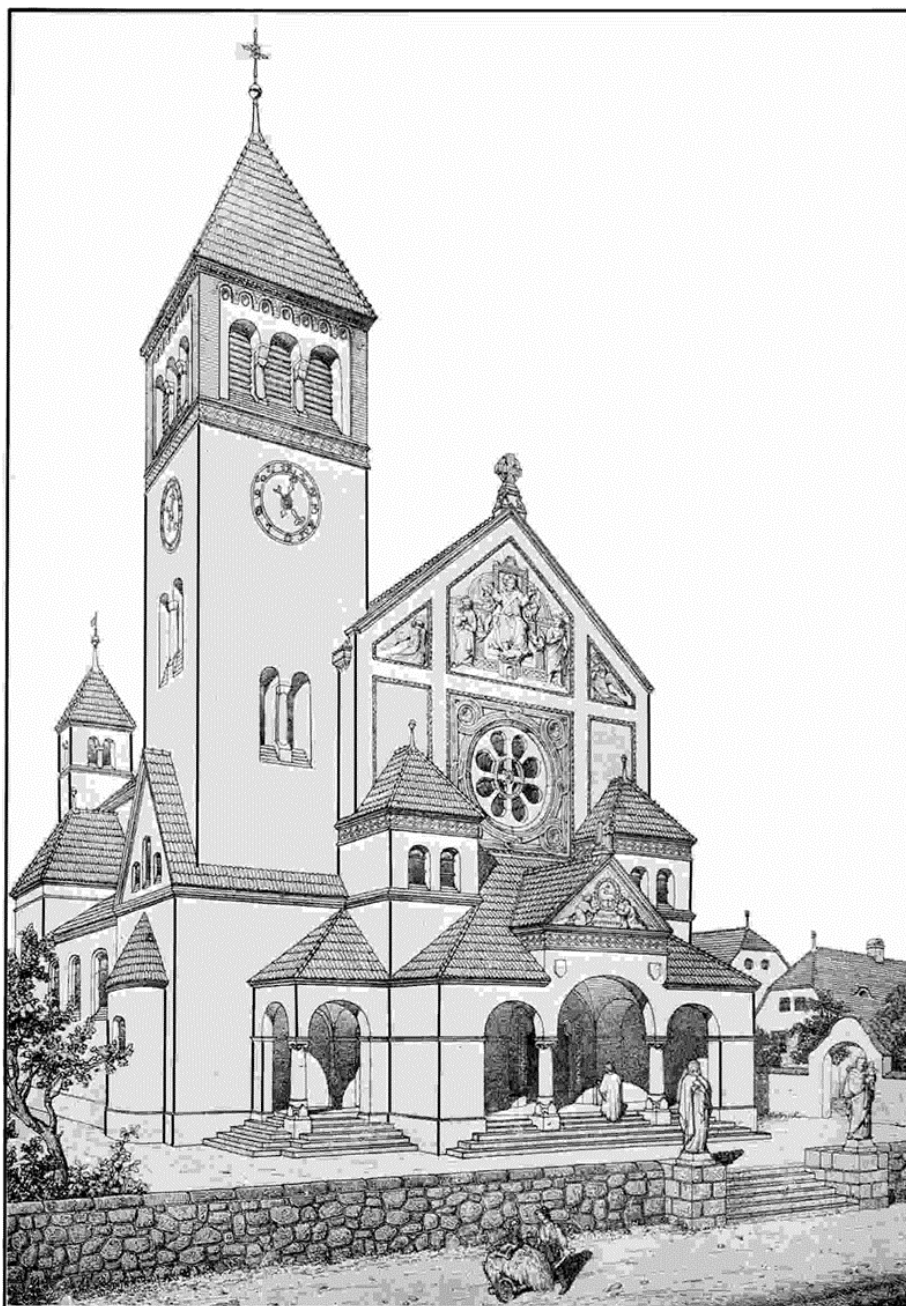

66. Kostel sv. Michaela archanděla.
Ladná.

67. Kostel sv. Michaela archanděla.
Ladná.

Kostel sv. Jiljí Bernhardsthal

Die für Bernhardsthal projektierte neue Kirche.

68. Kostel sv. Jiljí.
Bernhardsthal.

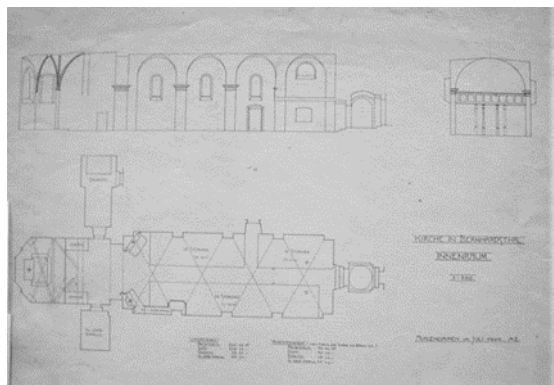
Plán kostela sv. Jiljí
Bernhardsthal
Návrh nového kostela
Karel Weinbrenner 1914
MZA, F115, 5779–5828

Bernhardsthal je městys v Dolním Rakousku ležící severně asi 8 kilometrů od Břeclavi na Moravě.

První písemná zmínka o Bernhardsthalu je uvedena v dokumentech z roku 1171. Původní kostel byl zřejmě románský, postavený na počátku 13. století. Později byl upravován a získal gotickou podobu. V roce 1790 byla postavena kostelní věž jako náhrada za starou.⁶⁷⁸

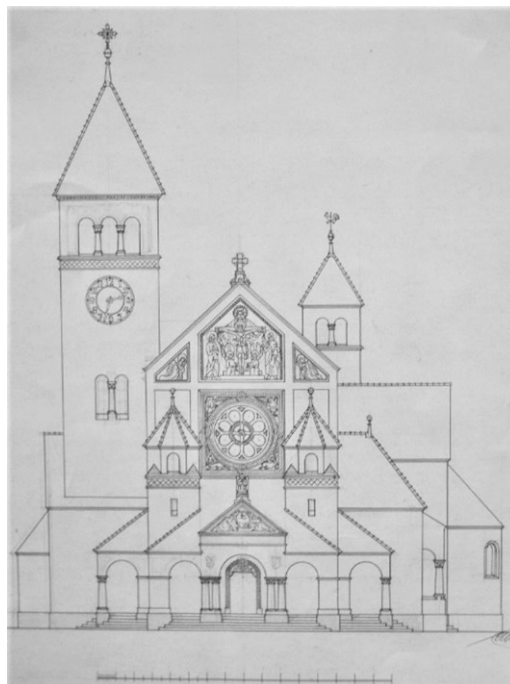
V roce 1914 vytvořil Karel Weinbrenner plány pro nový kostel sv. Jiljí v Bernhardsthalu. Na architekturu předchozí tvorby odkazuje půdorys návrhu baziliky s aditivně přidávanými přístavbami sakristie, kaplí a schodišť. Složitě prokomponovaná otevřená předsíň je opět rozšířena ve westwerk. Hlavnímu průčelí dominuje velká rozeta, nad níž průčelí přechází do štítu trojúhelníkového tvaru rozděleného lesénami na tři části vyplněné reliéfy. Vertikalitu zajišťuje asymetricky položená věž. Weinbrenner vycházel především z románského tvarosloví, ale ve skladbě hmot již převážily jednoduché kvadratické hmoty. Posun k časně geometrické moderně je zjevný. Realizaci projektu však zabránila první světová válka. Vznik Československé republiky a pozemková reforma 1920, která připravila Liechtensteiny o velkou část jejich majetku, způsobily, že stavba nebyla realizována.

69. Kostel sv. Jiljí
Bernhardsthal
zakreslení stavu 1904
M. Zeheter
MZA, F115, f. 5811

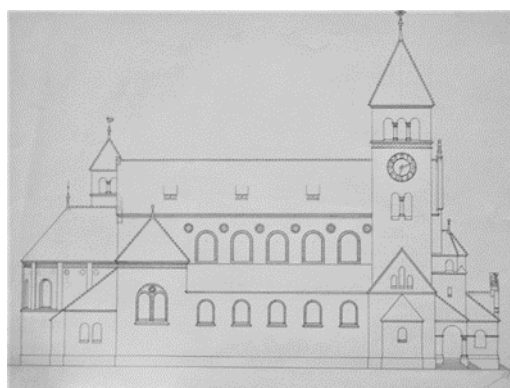

⁶⁷⁸http://friedl.heimat.eu/Wanderwege/Beitraege/2011_Heimatbuch.pdf

70. Kostel sv. Jiljí
Bernhardsthal
návrh nového kostela
Karel Weinbrenner 1914
MZA, F115, f. 5786

71. Kostel sv. Jiljí
Bernhardsthal
návrh nového kostela
boční průčelí
Karel Weinbrenner 1914
MZA, F115, f. 5786

Kaple a zvonice

Zvonice Nové Mlýny

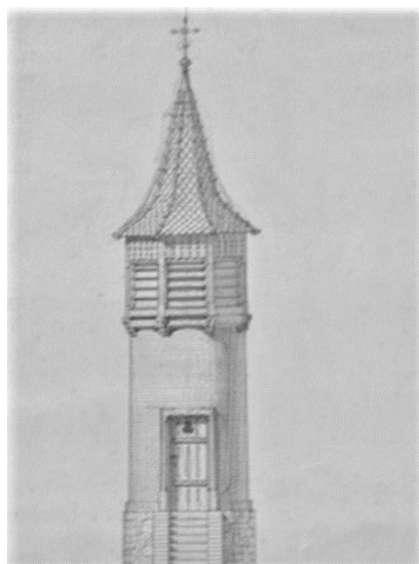

*72. Zvonice.
Nové Mlýny.*

Zvonice
Nové Mlýny
Náves
Projekt: Karel Weinbrenner 1885
Realizace: 1885

Zvonice v Nových Mlýnech má individuální nadčasovou podobu (1885). Stavbu z režného zdiva na kruhovém půdorysu s dřevěnou konstrukcí zvonového patra kryje osmihranný jehlan střechy. Válcový plášť je prolomen jediným vstupním otvorem se zdobenými zárubněmi a dřevěnými dveřmi, k němuž se původně vystupovalo po sedmi schodech.

73. Zvonice
Nové Mlýny
Signováno vpravo dole:
K. Weinbrenner 1885
MZA, F115, f. 5312

Výkrovní kaple špitálu Milosrdných bratří Valtice

74. Výkrovní kaple špitálu Milosrdných bratří.
Valtice.

Výkrovní kaple špitálu
Milosrdných bratří
Klášterní ul.
Valtice
Projekt: Karel Weinbrenner 1890
Realizace:
MZA, F115, f. 7731–7754

Kaple je stavebně spojena s pitevnou a márnicí. Obě části mají jednoduchý obdélníkový půdorys téměř stejné velikosti a poměrů stran, delší osa kaple je kolmá na podélnou osu budovy pitevny a márnice. Půdorys zadní budovy asymetricky dělí příčka na menší čtvercovou umrlčí komoru (Todten-Kammer) a větší pitevnu (Secir-Kammer). Zadní vchod je prolomen v ose, po čtyřech stupních se vstupuje do pitevny. S umrlčí komorou ji spojuje průchod v příčce. Zadní průčelí prolamují kromě vchodu dvě symetricky umístěná okna. Všechny

tři otvory mají stlačené půlkruhové zakončení. Korunní římsu zadního průčelí přesahuje v ose arkýřový vikýř se vstupem na půdu, vykonzolovaný před líc průčelí. Pitevnu osvětluje navíc okno v severozápadním průčelí, stejného typu jako na zadním průčelí, ale většího formátu. Obě místnosti spojují dveře s kaplí.

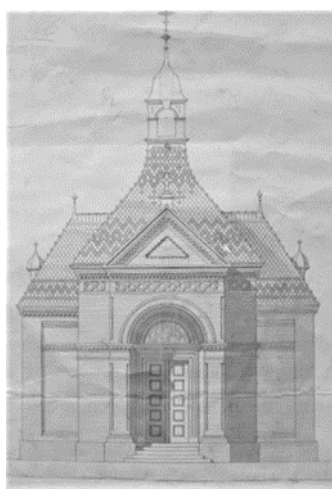
Obdélníkový půdorys kaple obohacuje předsunutá předsíň. Po čtyřech stupních se vystupuje na nevelkou podestu před vchodem. Jeho jednoduchý přímý kamenný portál zdobí jen geometrická profilace a bohatěji odstupněná římsa na konzolkách. Půlkruhovou supraportu vyplňuje reliéf se třemi Mariemi a andělem u prázdného Kristova hrobu. Předsíň jednoduchá edikula, dva hladké cihelné pilíře s jednoduchou kvadratickou hlavicí jsou překlenuty půlobloukem z tvarovek. Nad ním pak průčelí předsíně ukončuje pás kvadrilobů a profilovaná římsa, podchycená pásem šachovnicově střídaných drobných hranolových tvarovek. Štít nad římsou variuje ve středu motivy průčelí. Mělká edikula je ale zakončena přímou římsou a půlkruhovým štítkem s křížem na vrcholu. Edikulu vyplňuje obdélníkové pole, osazené keramickou deskou s proplétajícími se písmeny IHS a křížem, později odstraněnou či jen zakrytou cementovou omítkou. Bez provedení sondy nelze spolehlivě určit, zda je deska dochována in situ. Edikulu z obou stran svírají křídla, siluetou odpovídající křídům volutovým, v místě volut ale vyplněné motivem půlkruhu. Všechny tři půlkruhy štítu vyplňují vějířovité rozety. Motiv, který uzavírá předsíň, přechází i na boční průčelí. Ta shodně prolamují dvě okna tvaru odpovídajícího ostatním oknům budovy. Oblouky jejich zakončení nasedají na dekorativní římsu, která je pokračováním římsy ohraničující shora hlavice pilířů předsíně. Zastřešení obou hmot lze stručně charakterizovat jako kolmý průnik dvou valbových střech, obohacený na zadní straně zastřešením arkýřového vikýře a vybíhajícím komínem odvětrání márnice, na přední sanktusníkovou věžičkou. Ta nejprve plynule vybíhá ze střechy do hranolu lucerny, jejíž řešení rezonuje s edikulou předsíně, a vrcholí zvonovou střechou krytou plechem s makovicí a křížem.

Na boční stěnu kaple napravo krátká ohradní zeď ze stejných červených tvarovek, bránu v ní vymezují dva hranolové pilíře, kryté jehlanovými stříškami z modrých bobrovek.

75. Výkrovní kaple špitálu
Milosrdných bratří Valtice
plán hlavního průčelí
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner Dez. 1890
MZA, F115, f. 7734

76. Výkrovní kaple špitálu
Milosrdných bratří Valtice
plán hlavního průčelí II.
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner Dez. 1890
MZA, F115, f. 7734

77. Výkrovní kaple špitálu
Milosrdných bratří Valtice
plán zadního průčelí
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner Dez. 1890
MZA, F115, f. 7734

Kaple sv. Rocha Břeclav

*78. Kaple sv. Rocha.
Břeclav.*

Kaple sv. Rocha
Sady 28. října
Břeclav
Projekt: Karel Weinbrenner 1892
MZA, F115, Účetní kniha velkostatku Břeclav, 194.

Kaple byla postavena jako památka na epidemii cholery v roce 1892. Malá kaple sv. Rocha v Břeclavi je stejně jako výkrovní kaple ve Valticích postavena z neomítaných cihel a kryta glazovnými taškami z produkce lichtenštejnské cihelny a keramičky v Poštorné. Stavbu na čtvercovém půdorysu tvoří čtyři půlkruhově zakončené oblouky vyrůstající z dvakrát odstupněného cihelného soklu. Ve výšce dosedání oblouků obíhá stavbu stejně odstupněná římsa. Oblouk vstupního průčelí je vyplněn jen jednoduchou dřevěnou konstrukcí dvojkřídlých prosklených dveří a okna nad nimi. Ke vstupu stoupá šest kamenných stupňů. Boční otvory vyplňují mírně vpadlé podokenní zdi, na ně, oddělena jednoduchou římsou, dosedá výplň prolomená dvěma hrotitými okny a kruhovým otvorem v ose nad nimi. Zadní průčelí je pak slepé, výplňové zdivo člení jen stejná jednoduchá římsa. Kompozici uzavírá odstupněná římsa korunní. Stavbička je zastřešena jehlancovou střechou s makovicí a křížem na vrcholu. Členění stěn interiéru odpovídá exteriéru, vertikálně prostor uzavírá jednoduchá křížová klenba.

**Márnice
nový hřbitov
Lednice**

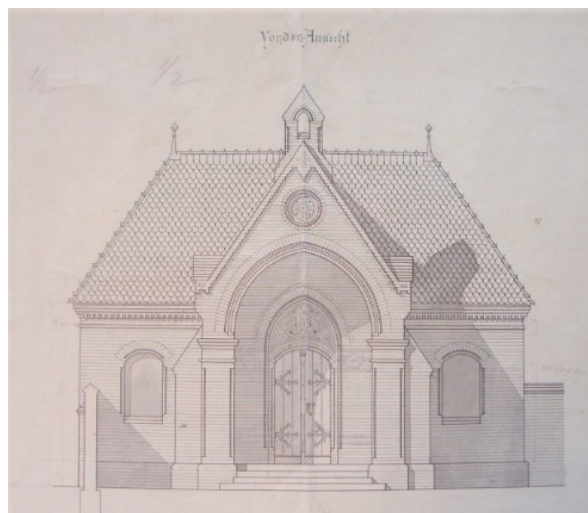

*79. Márnice. Nový hřbitov.
Lednice.*

Márnice
Nový hřbitov
Lednice
Projekt: Karel Weinbrenner 1901
Realizace: 1901
MZA, F115, f. 4552–4558

Márnice na lednickém novém hřbitově je v pořadí třetí Weinbrennerovou kaplí provedenou v režném zdivu. Jednoduchá kaple v zásadě opakuje tvarosloví výkrovní kaple špitálu milosrdných bratří ve Valticích. Trojúhelníkový štít nad hlubokou edikulou předsíně je však mnohem jednodušší, stejně tak vstup do kaple ukončený stlačeným obloukem i supraporta s florálním motivem a monogramem IHS.

80. Márnice
Nový hřbitov
Lednice
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner
MZA, F115, f. 4552

*81. Vstupní brána.
Nový hřbitov.
Lednice.*

Zvonice Dražůvky

82. Zvonice.
Dražůvky.

Zvonice
Dražůvky
Projekt: Karel Weinbrenner

83. Zvonice
Dražůvky
Projekt: Karel Weinbrenner
MZA, F115, f. 1757, nedat.
Poznámka: původně projekto-
váno pro Dambořice

84. Zvonice
Dražůvky
Projekt: Karel Weinbrenner
MZA, F115, f. 1757, nedat.
Poznámka: původně projekto-
váno pro Dambořice

Kaple Vápenky

*85. Kaple.
Vápenky.*

Kaple
Vápenky
Projekt: Karel Weinbrenner
Realizace: 1914?

86. Kaple
Vápenky
Signováno vpravo dole.
C. Weinbrenner
MZA, F115, č. 197

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Školní léta

Školní kresba podle sádrového odlitku
tužka, papír
Signováno vpravo dole:
Carl Weinbrenner, VI.b
a podpis učitele s datem 1873
MZA, F115, f. 8534
Foto autorka.

Návrh nástěnné stropní malby
Uprostřed nahoře: Komponiert
von Professor A. Gnanth? in Stutt-
gart
akvarel, papír
Signováno vpravo dole:
K. Weinbrenner 1874
MZA, F115, f. 8535
Foto autorka.

Abspiegelung bei ebener Spiege-
Floeche. Bl. N:27
akvarel, papír
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner 1876
vlevo podpis prof. Karl Pescha a
datace 1875/6
Foto majitel Dieter Friedl.

Studie mužského aktu, školní práce
 tužka, papír
 Signováno vpravo dole:
 C. Weinbrenner
 Uprostřed razítko:
 figuren Zeich...
 K. K. Tech. Hochschule in Wien
 vpravo datace 1878
 Archiv zámku Lednice.
 Foto autorka.

Kresebná kopie obrazu...,
 Školní práce
 lavírovaná kresba perem, papír
 Signováno vpravo dole: K. Weinbrenner Bauschüler II. 1878
 Musée de Viena
 Uprostřed razítko: Figuren Zeichnen K. K. Tech. Hochschule in Wien
 vpravo Federrico Zuccaro, März 1877-8
 MZA, F115, f. 8537
 Foto autorka.

Studie mužského aktu

školní práce

šepiová rudka, papír

Signováno v pravém horním rohu:

C. Weinbrenner Wien 1878, II.

Vpravo pod podpisem razítko:

Figuren Zeichnen K. K. Tech.

Hochschule in Wien

poznámka červeným perem 21. febr. 1877-78

MZA, F115, f. 8536

Foto autorka.

Plán pavilonu v Berlínské ZOO

školní práce

kolorovaná perokresba, papír

Signováno vpravo dole:

K. Weinbrenner

vlevo podpis prof. Dr. W. Ginters?

a datace 18. VII. 1878

MZA, F115, f. 8746

Foto autorka.

Návrh trojitého schodiště v domě na Margarethenstrasse ve Vídni
tužka, papír

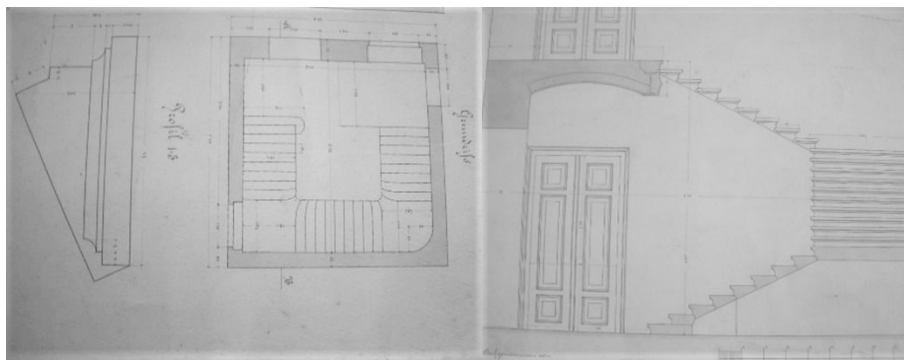
Signováno vpravo dole:

Karl Weinbrenner 1879

Vlevo: Aufgenommen von J. Ullein u. K. Weinbrenner a razítko 2. 7. 1879.

MZA, F115, f. 8701

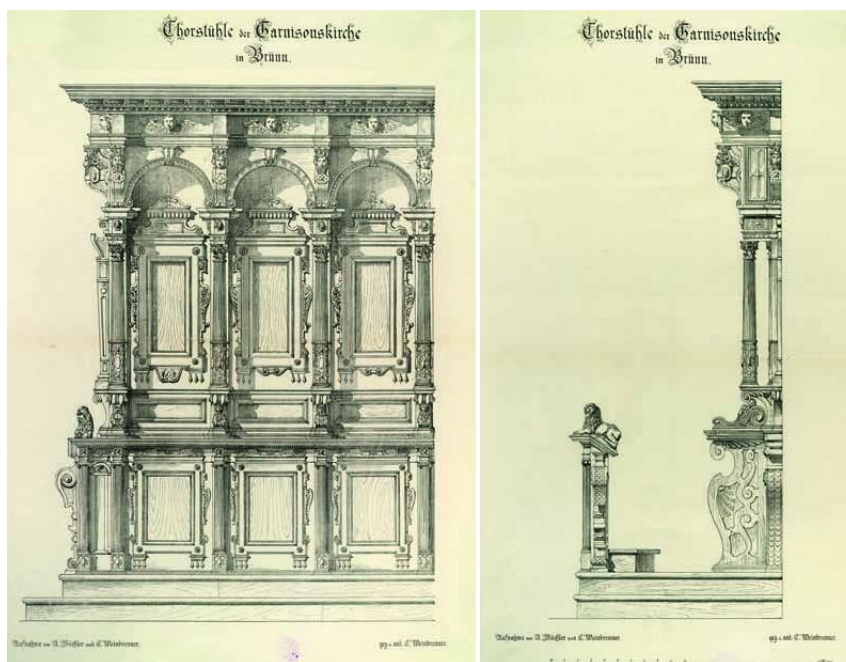
Foto autorka.

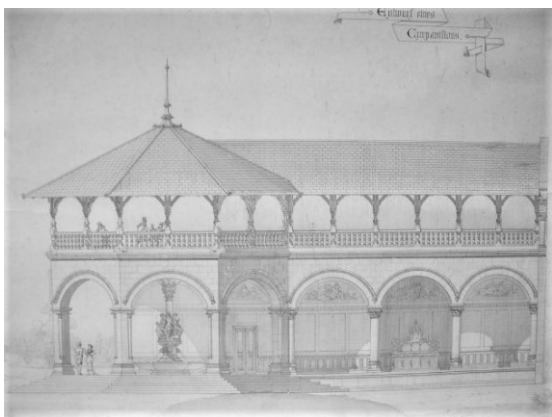
Kresebná dokumentace chórové lavice v kostele *Nanebevzetí Panny Marie*
v Brně.

Karel Weinbrenner 1882.

Reprodukce z: ČEŠKOVÁ 2012. Foto autorka.

Návrh zahradního pavilonu
školní práce
pero, tužka, papír
Signováno vpravo dole:
K. Weinbrenner 1882
Vlevo dole podpis
profesora Friedricha von Schmidta.
MZA, F115, f. 8700
Foto autorka.

Prvopočátek tvorby

Plán kanovnického chóru u olomouckého dómu

Olomouc září 1883

Opatřeno razítkem Archivu olomouckého Arcibiskupství v Kroměříži

Signováno: Gustav Mereta s tituly a Karl Weibrenner Ing. Asistent
tužka, papír.

Foto autorka.

Detail vikýře na střeše presbytáře
k návrhu Gustava Merety na
rekonstrukci a dostavbu
dómu sv. Václava v Olomouci.

tužka, papír

Zemský archiv v Opavě

ÚŘAS Kroměříž

Číslo evid. jedn.: 16157-16164

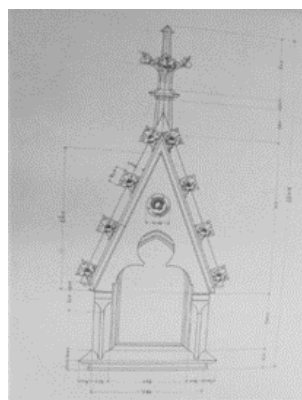

Foto autorka.

VEŘEJNÉ STAVBY

Nádraží

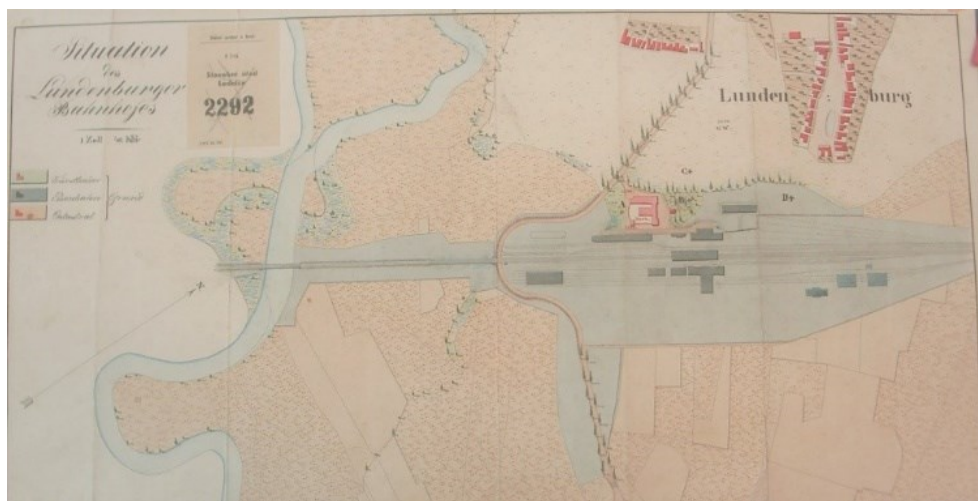
Nádražní budova
Nádražní č. 336
Lednice
Projekt: Karel Weinbrenner
Realizace: 1901
MZA, F115, f. 4560-4600
Foto autorka.

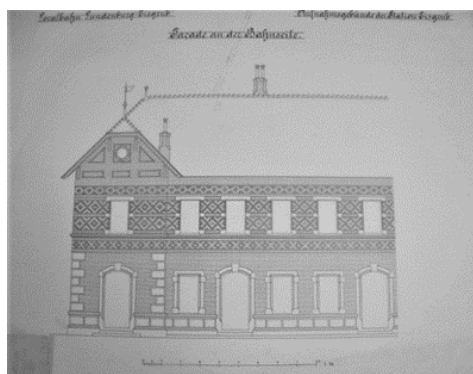
Nádražní budova
Nádražní č. 336
Lednice
jižní průčelí
Projekt: Karel Weinbrenner
Realizace: 1901
MZA, F115, f. 4560-4600
Foto autorka.

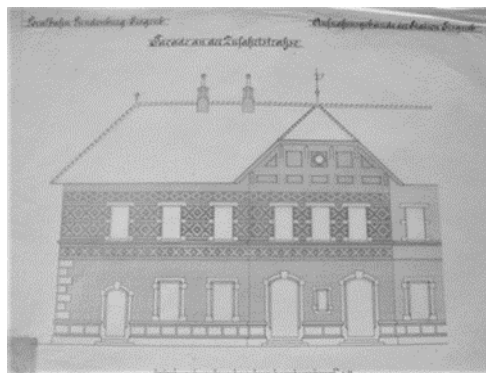
Nádražní budova
Lednice
situační plán
MZA, F115, f. 8634
Foto autorka.

Nádražní budova
Lednice
plán části jižního průčelí
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Mai 1901
MZA, F115, f. 4565
Foto autorka.

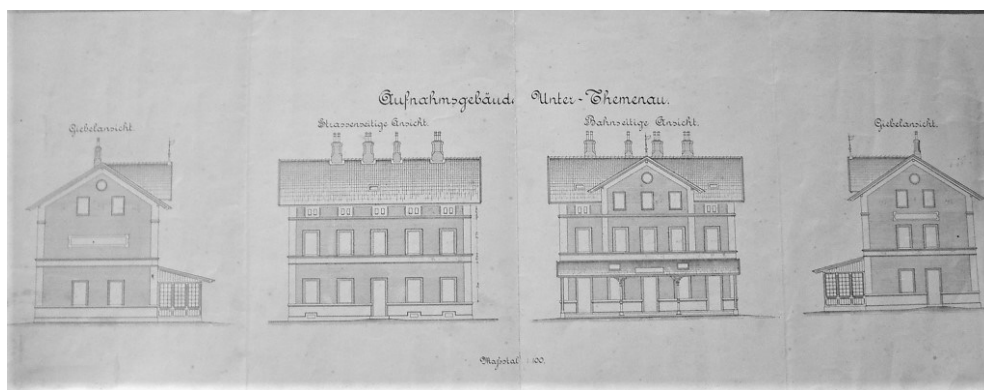
Nádražní budova
Lednice
plán části hlavního průčelí
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Mai 1901
MZA, F115, f. 4565
Foto autorka.

Budova železniční stanice
Poštorná
Projekt: Karel Weinbrenner
Počátek 20. století.
Foto autorka.

Poštorná
Plán stanice
Signováno:
MZA, F115, f. 7437
Foto autorka.

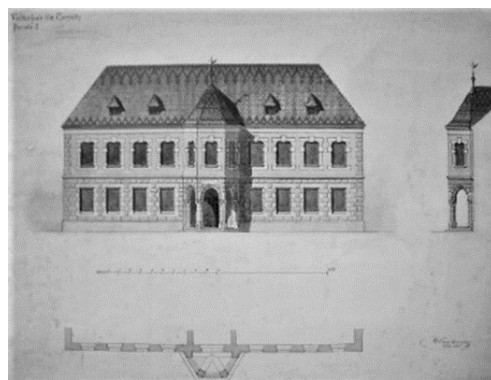

ŠKOLY

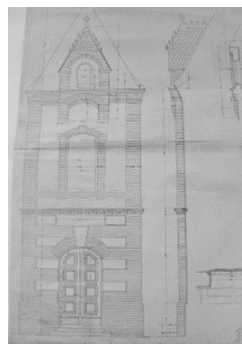
Škola (nyní mateřské centrum)
Tvrdonice č. p. 6
Projekt: Karel Weinbrenner 1885
Realizace: 1887
Foto autorka.

Původní plán školy
Tvrdonice
hlavní průčelí
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Dez. 1885
MZA, F115, f. 1418
Zjednodušený rízalit
MZA, F115, f. 1423, Feb. 1886
Foto autorka.

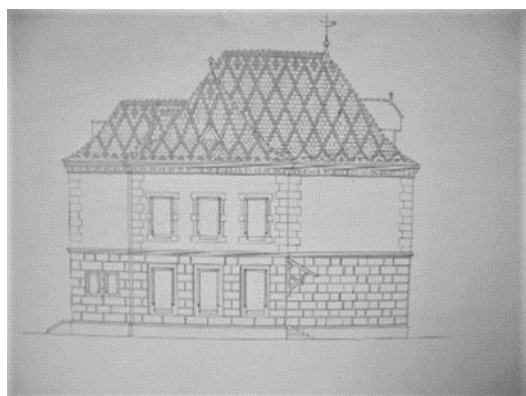
Původní plán školy
Tvrdonice
zjednodušený rízalit
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Dez. 1885
Zjednodušený rízalit
MZA, F115, f. 1423, Feb. 1886
Foto autorka.

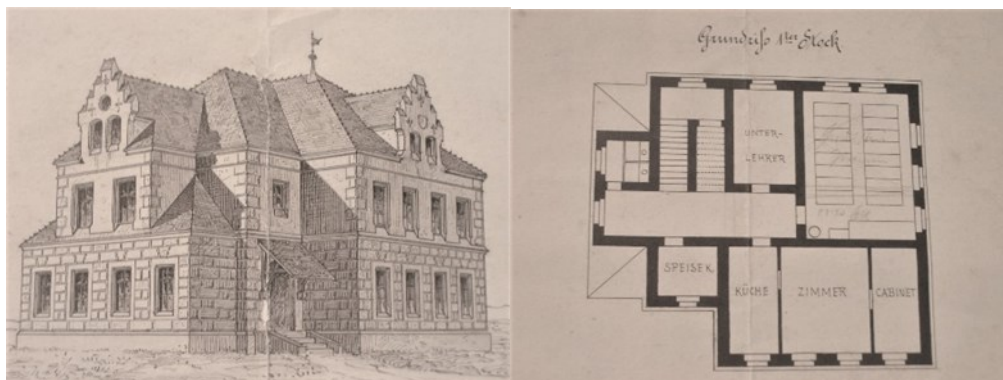
Škola (nyní Kulturverein Niederabsdorf)
Liechtenstrasse č. p. 147
Niederabsdorf
Projekt: Karel Weinbrenner 1885
Realizace: 1885–1886
MZA, F115, f. 6096-6113
Foto autorka.

Plán školy Niederabsdorf
boční průčelí
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrener listopad 1885
MZA, F115, f. 6096
Foto autorka.

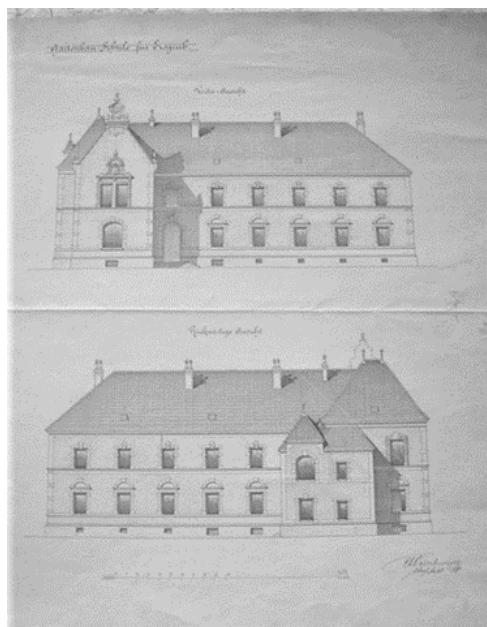
Skica novostavby základní školy
Milovice
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Eisgrub Dez. 1887
MZA, F115, f. 5204
Foto autorka.

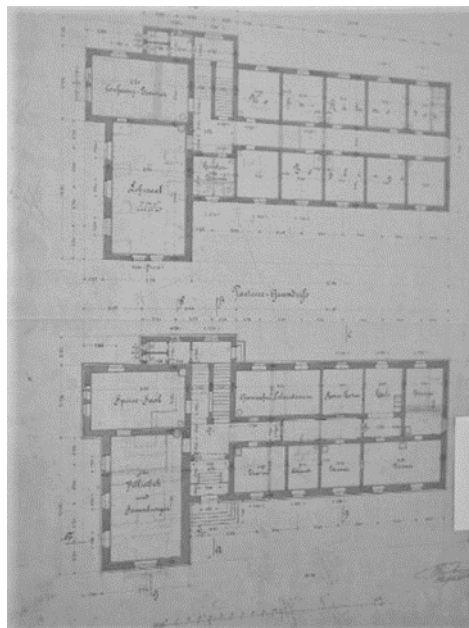
Vyšší zahradnická škola (nyní koleje Zámeček)
Valtická 340
Lednice
Projekt: Karel Weibrenner
Realizace: 1895
MZA, F115, f. 4432-4443
Foto autorka.

Vyšší zahradní škola
Lednice
Vpravo dole razítko:
Carl Weinbrenner Architekt
MZA, F115, f. 4434
Foto autorka.

Vyšší zahradní škola
Lednice
půdorys
Vpravo dole:
C. Weinbrenner architekt
MZA, F115, 4337
Foto autorka.

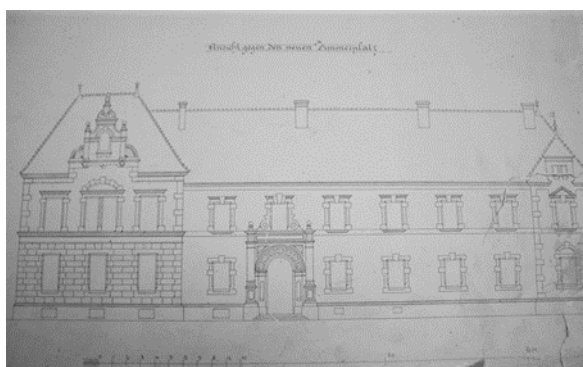
Nová budova Vyšší zahradnické školy
Valtická č. p. 331
Lednice
Projekt: Karel Weinbrenner
Realizace:
Plány: MZA, F115, f. 4444-4454
Foto autorka.

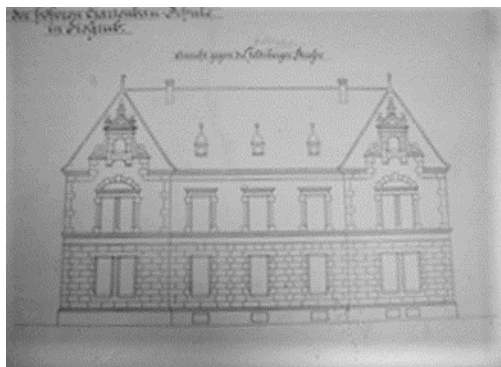
Nová budova Vyšší zahradnické
školy
Lednice
hlavní portál
Foto autorka.

Nová budova Vyšší zahradnické
školy
Lednice
plán hlavního průčelí
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner
MZA, F115, f. 4445
Foto autorka.

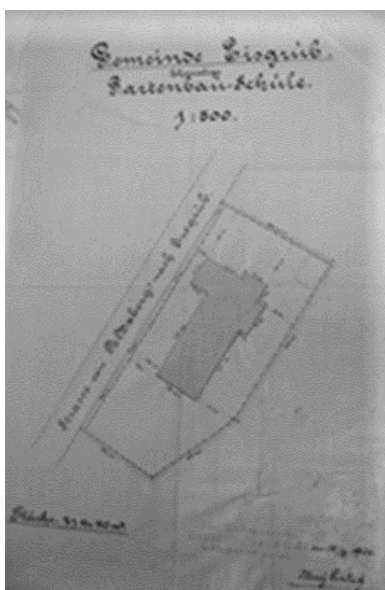
Nová budova Vyšší zahradnické
školy
Lednice
plán bočního průčelí
MZA, F115, f. 4445
Foto autorka.

Nová budova
Vyšší zahradnické školy
Lednice
Signováno vpravo dole:
CW 30. 3. 99
MZA, F115, f. 8509
Foto autorka.

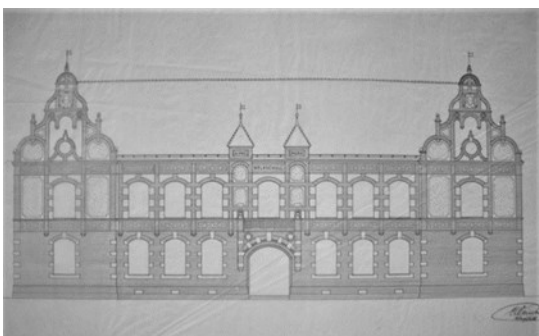
Nová budova Vyšší
zahradnické školy
Lednice
situační plán
Razítko katastrálního
úřadu a podpis Moriz
MZA, F115
Foto autorka.

Škola
Hájová ul. č. 2
Poštorná
Projekt: Karel Weinbrenner
Realizace: 1906
Foto autorka.

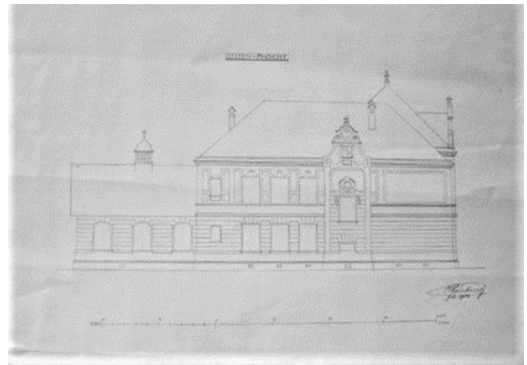
Škola
Hájová ul. č. 2
Poštorná
plán hlavního průčelí
MZA, F115, f. 7279
Foto autorka.

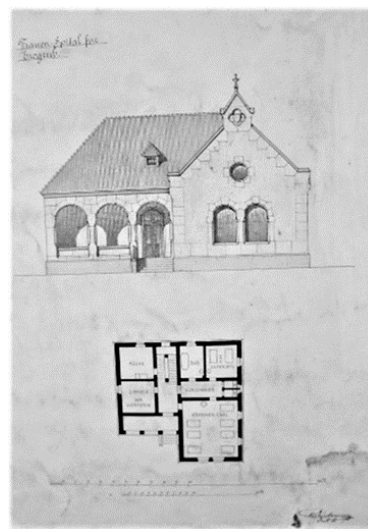
Škola
Podivín
Plán dostavby:
Karel Weinbrenner 1904
Nerealizováno
Dostavba provedena,
ale ne podle plánu Karla Weinbrennera
Plán je podobný škole v Poštorné.
Foto autorka.

Plán dostavby: Karel Weinbrenner
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner 1904
Nerealizováno
MZA, F115, f. 1178
Foto autorka.

**NEMOCNICE, CHUDOBINCE,
DOMY PRO DŮCHODCE**

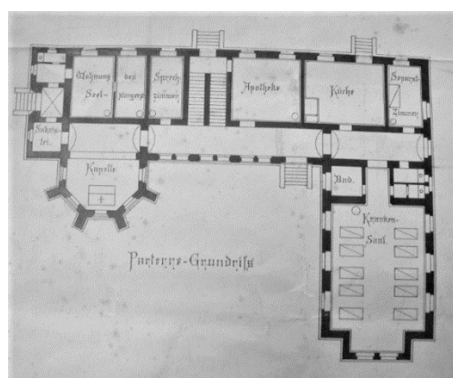
Malá ženská nemocnice
Lednice
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Juli 1888
MZA, F115, f. 4459
Foto autorka.

Návrh ženské nemocnice
Lednice
Signováno vpravo uprostřed:
C. Weinbrenner Eisgrub 89
Nerealizováno.
MZA, F115, f. 4460
Foto autorka.

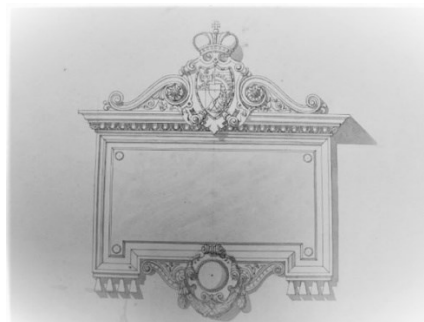
Návrh ženské nemocnice
Lednice
půdorys ženské nemocnice
MZA, F115, f. 4460
Foto autorka.

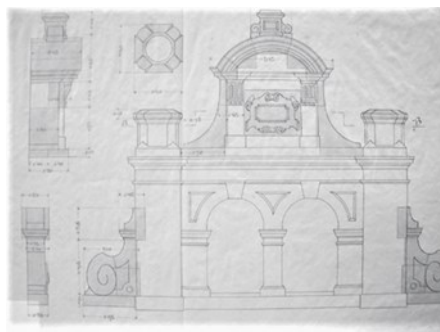
Nemocnice u špitálu Milosrdných bratří
Valtice
Projekt: kolektiv architektů
1888–1894
Leopold Schwanberg, Karel Weinbrenner, Max Zehenter
Realizace: 1888–1896
Foto autorka.

Nemocnice u špitálu Milosrdných bratří
pamětní deska.
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Juli 1892
MZA, F115, f. 7804
Foto autorka.

Velký štít hlavního dvorního traktu
špitálu Milosrdných bratří
Valtice
Signováno vpravo:
C. Weinbrenner Mai 1891
MZA, F115, f. 7777
Foto autorka.

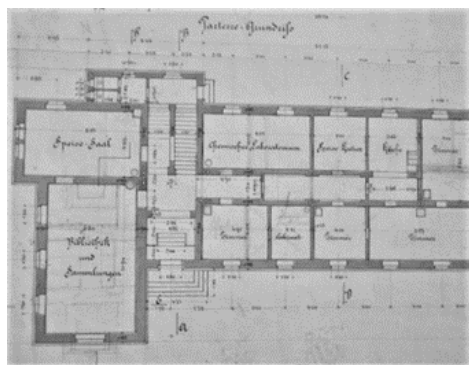

Vikýře špitálu Milosrdných
bratří
Valtice
Plán: MZA, F115, f. 6150
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Aug. 1890
Foto autorka.

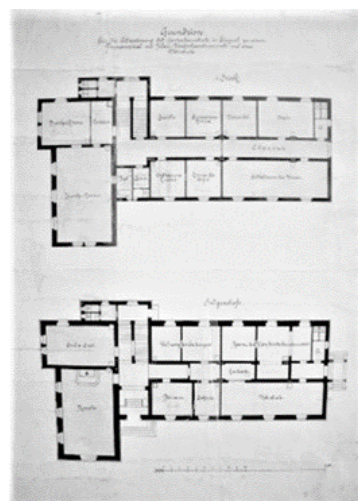

Další plány Karla Weinbrennera: Vikýř, štít hlavního traktu, komínové hlavice, velké nemocniční okno, nemocniční štít, pamětní deska, plán nemocniční strojovny. MZA, F115, f. 7682–7840

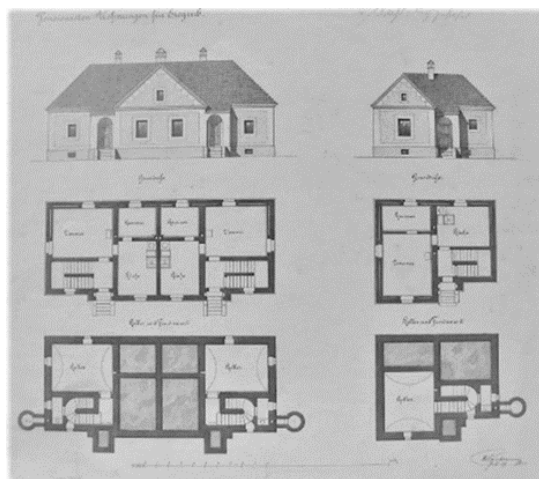
Adaptace staré zahradní školy
na ženskou nemocnici s dětským
útulkem a školou (nyní kolej Zámeček)
Valtická č. 340
Lednice
půdorys přízemí
Projekt: Karel Weinbrenner
Nesignováno.
MZA, F115, f. 4458
Foto autorka.

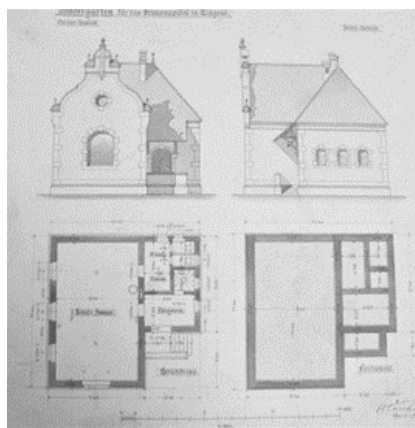
Adaptace staré zahradní školy
na ženskou nemocnici s dětským
útulkem a školou (nyní kolej Zámeček)
Lednice
půdorys přízemí
Nesignováno.
MZA, F115, f. 4458
4455-4458
4464-4472
Foto autorka.

Dům pro penzisty
 Lednice dva návrhy:
 dvojdoměk a samostatný domek
 Signováno vpravo dole:
 C. Weinbrenner Juli 1889
 Poznámka vpravo nahoře:
 neprovedeno
 MZA, F115, f. 4877
 Foto autorka.

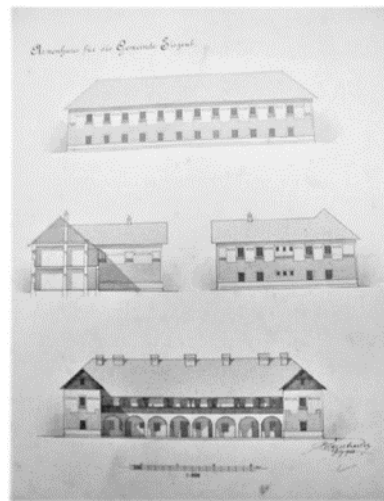
Dětský útulek
 Lednice
 Signováno vpravo dole:
 C. Weinbrenner April 1901
 MZA, F115, f. 4474
 Foto autorka.

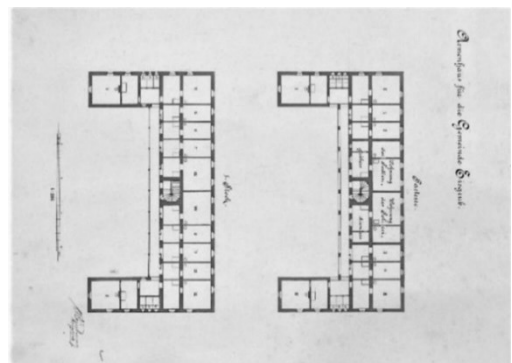

Chudobinec (nyní penzion)
 Nejdecká 17
 Lednice
 Projekt: Karel Weinbrenner
 Realizováno: 1903
 Foto autorka.

Chudobinec
 Lednice
 Signováno vpravo dole:
 C. Weinbrenner 1903
 MZA, F115, f. 4745
 Foto autorka.

Chudobinec
 půdorys
 Signováno vpravo dole:
 C. Weinbrenner 1903
 MZA, F115, f. 4745
 Foto autorka.

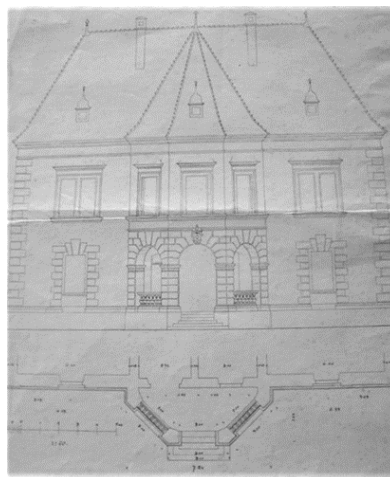

FARY

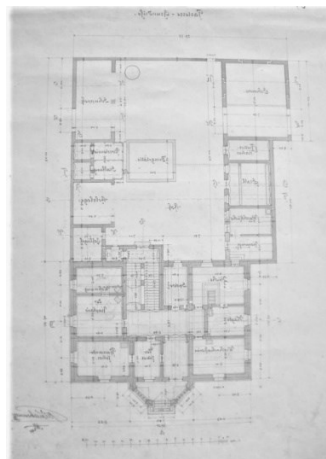

Fara
Velké Bílovice č. 234
Projekt: Karel Weinbrenner
Realizace: 1893
Foto autorka.

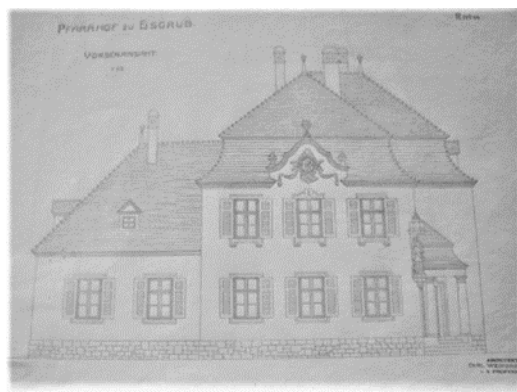
Fara
Velké Bílovice
plán průčelí
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner
MZA, F115, f. 1457
Foto autorka.

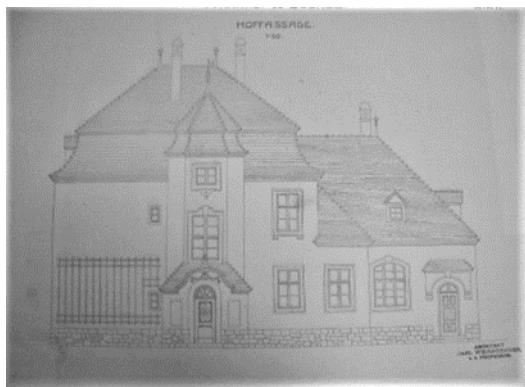
Fara
Velké Bílovice
plán půdorysu
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner
MZA, F115, f. 1444
Foto autorka.

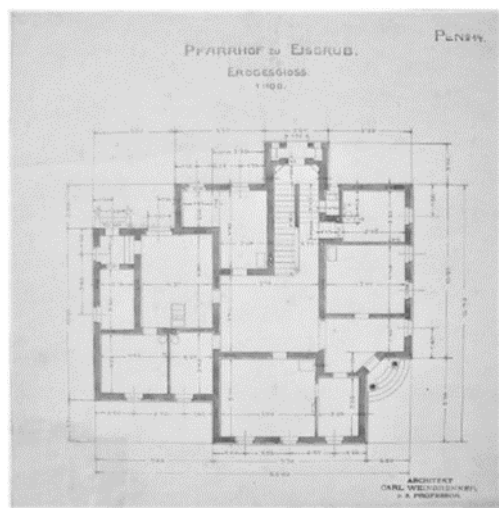
Fara
Lednice
plán hlavního průčelí
Vpravo dole razítko
Architekt Carl Weinbrenner
Ö. Ö. Professor
Min. rok 1909
Nerealizováno.
MZA, F115, f. 4522
Foto autorka.

Fara
Lednice
plán zadního průčelí
Vpravo dole razítko:
Architekt Carl Weinbrenner
Ö. Ö. Professor
Min. rok 1909
MZA, F115, f. 4525
Foto autorka.

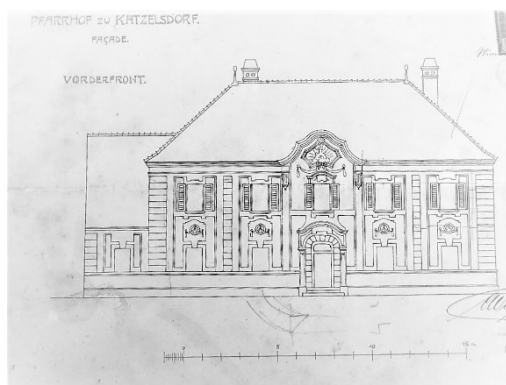
Fara
Lednice
půdorys
Vpravo dole razítko:
Architekt
Carl Weinbrenner
Ö. Ö. Professor
Min. rok 1909
MZA, F115, f. 4513
Foto autorka.

Fara
Hauptstraße 73
Katzelsdorf
Projekt: Karel Weinbrenner
Realizace: 1908
Foto autorka.

Fara
Katzelsdorf
Hlavní průčelí
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner 1908
MZA, F115, f. 7082
Foto autorka.

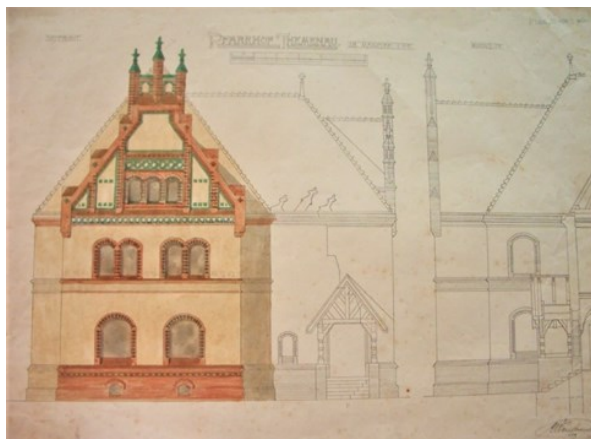
Fara
Hlavní 1
Poštorná
Projekt: Karel Weinbrenner
Realizace: 1909
Foto autorka.

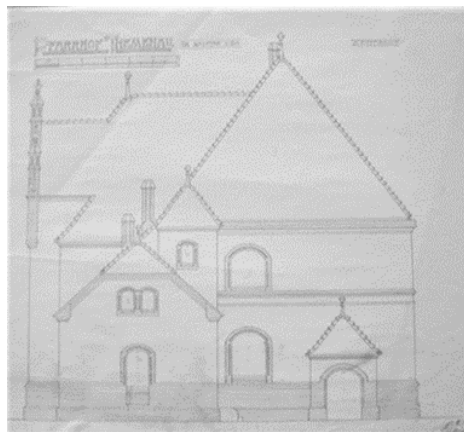
Fara
Poštorná
Hlavní průčelí
C. Weinbrenner 1909
Foto autorka.

Fara
Poštorná
hlavní průčelí
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner 1909
MZA, F115, f. 7216
Foto autorka.

Fara
Poštorná
boční průčelí
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner 1909
MZA, F115, f. 7216
Foto autorka.

Fara
Lundenburgerstrasse č. 63
Bullendorf
Projekt: Karel Weinbrenner
Realizace: 1908
Foto autorka.

Fara
Úvaly č. 1
Projekt: Karel Weinbrenner
Realizace: 1924
Plán: MZA, F115, f. 7507
Foto autorka.

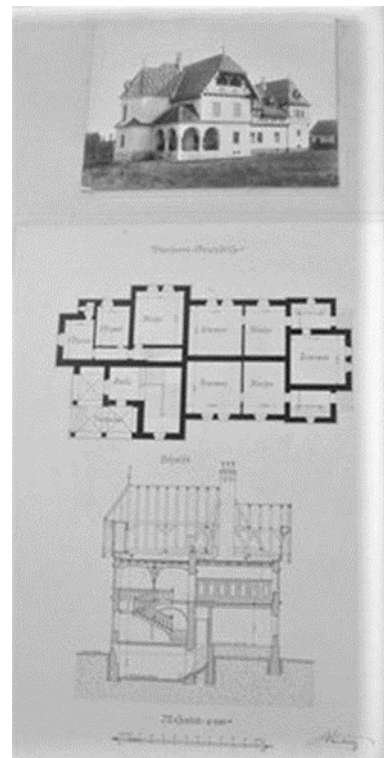

LOVECKÉ ZÁMEČKY

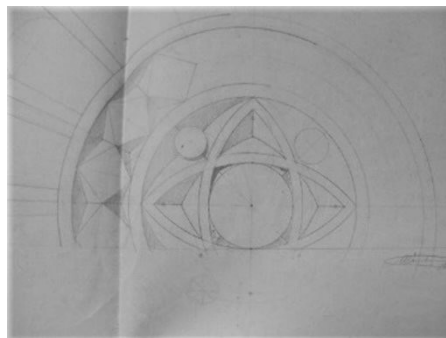

Lovecký zámek
Zámecká č. 4
Lanžhot
Projekt přestavby: Karel Weinbrenner
Realizováno: 1890
MZA, F115, f. 1099–1102
Foto autorka.

Lovecký zámek
Lanžhot
pohled, průřez a půdorys
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner
MZA, F115, f. 8584
Foto autorka.

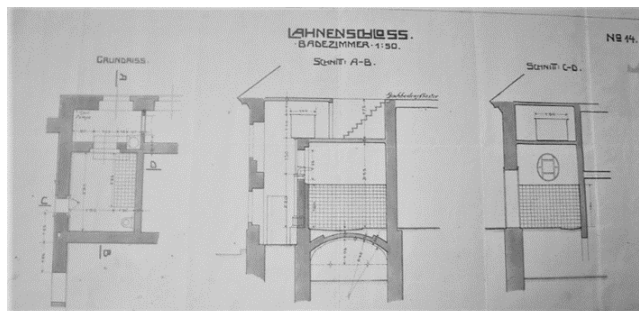
Lovecký zámeček
 Lanžhot
 rozeta
 Signováno vpravo dole:
 C. Weinbrenner Mai 1890
 MZA, F115, f. 8608
 Foto autorka.

Dostavba zámečku
 Lány
 Břeclav č. 1056
 Projekt: Karel Weinbrenner 1911
 Realizace: 1911–1918
 Foto autorka.

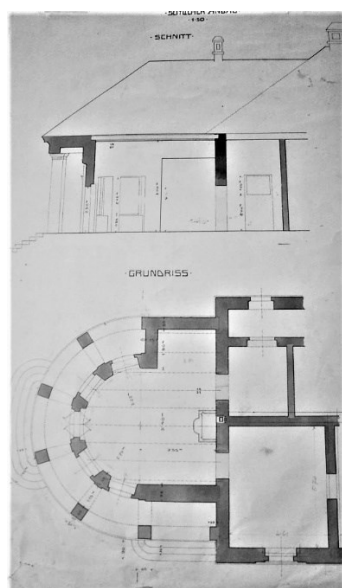
Průřez přestavby
 Zámeček Lány
 Vpravo dole razítko:
 Architekt Carl Weinbrenner
 Ö. Ö. Professor 1911
 MZA, F115, f. 961
 Foto autorka.

Zámeček Lány
 Vpravo dole razítko:
 Architekt Carl Weinbrenner
 Ö. Ö. Professor
 MZA, F115, f. 957
 Foto autorka.

Dostavba zámeček Lány
půdorys
Signováno
MZA, F115, f. 953
Foto autorka.

OBYTNÉ DOMY

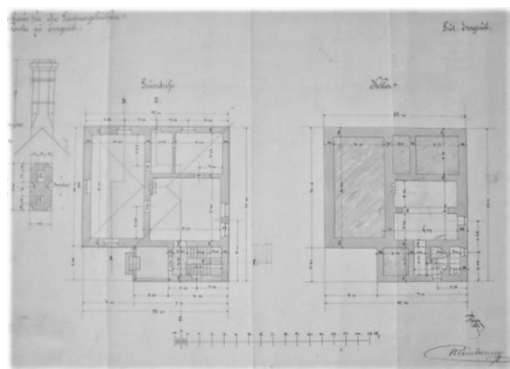
Komplex budov zahradního
ředitelství (nyní penzion)
Slovácká č.p. 38, č. 666, 7, 8
Lednice
MZA, F115, 4714
Foto autorka.

Komplex budov zahradního
Lednice
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner
prosinec 1886
MZA, F115, f. 4708
Foto autorka.

Dům pro zahradní dělníky
Lednice
půdorys
Signováno vpravo dole:
Pfeifer a C. Weinbrenner 1887
MZA, F115, f. 4798
Foto autorka.

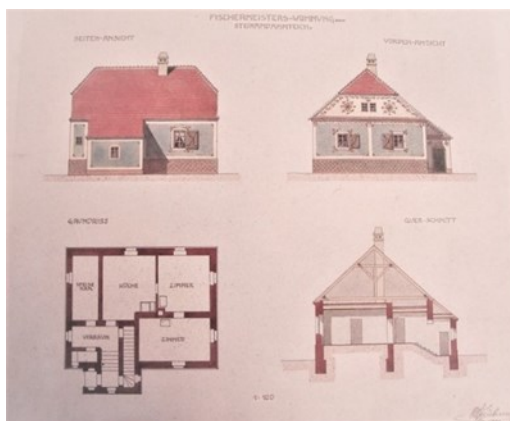
Kancelář ředitele zahrad
Lednice
Foto autorka.

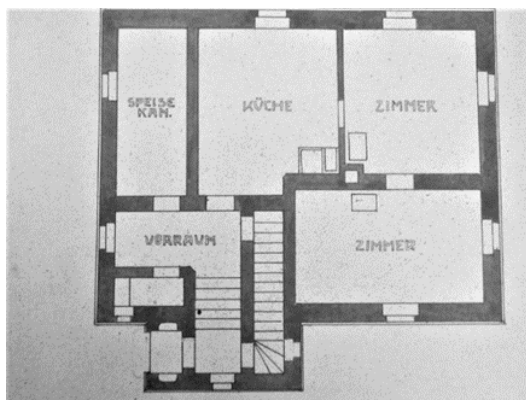
Brána do zahradnictví
Lednice
Projekt: Karel Weinbrenner
1888
Foto autorka.

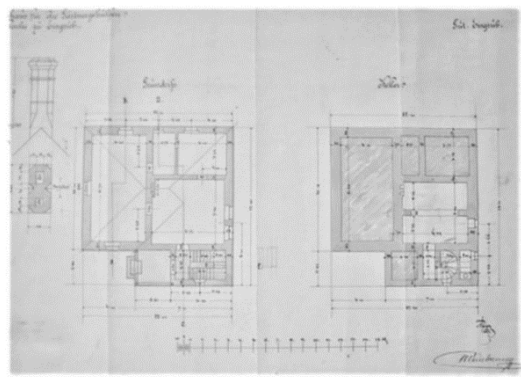
Domek porybného
Lednice u prostředního rybníka
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Mai 1909
MZA, F115, f. 8011
Foto autorka.

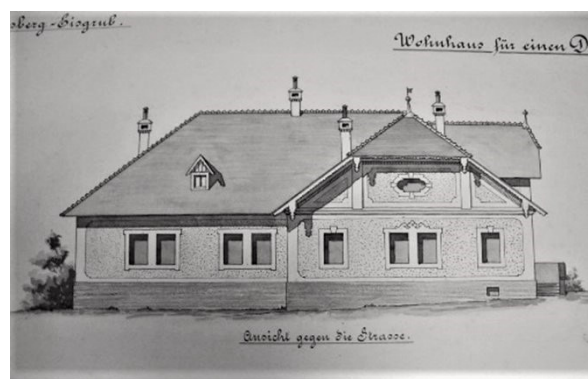
Domek porybného
půdorys
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Mai 1909
MZA, F115, f. 8117
Foto autorka.

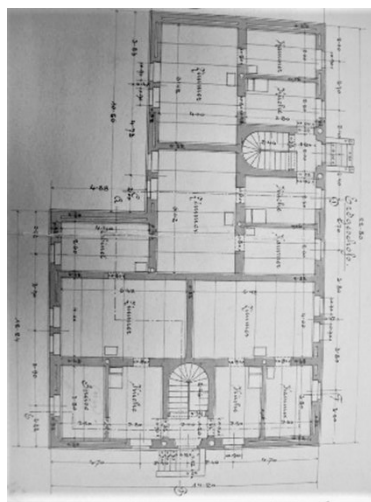
Dům pro učitele u zahradní školy
 Lednice
 Půdorys
 Signováno vpravo dole:
 Weinbrenner
 MZA, F115, f. 4452
 Foto autorka.

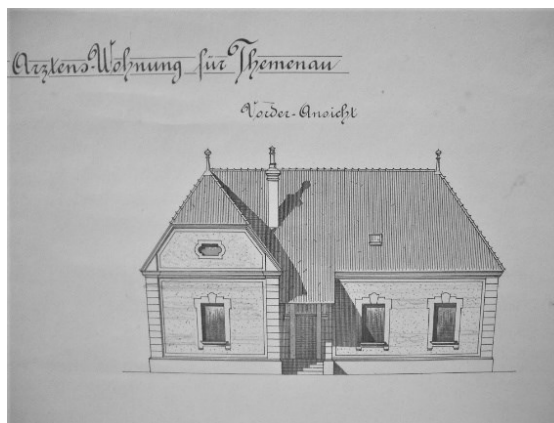
Dům pro sluhu a tři knechty
 Signováno vpravo dole:
 C. Weinbrenner a M. Z. 96
 Uprostřed razítko:
 Fürstlich Liechtensteisches
 Bezirks Baurat Eisgrub 1896
 MZA, F115, f. 8046
 Nerealizováno.
 Foto autorka.

Dům pro sluhu a tři knechty
 půdorys
 Signováno vpravo dole:
 C. Weinbrenner a M.Z. 96
 Uprostřed razítko:
 Fürstlich Liechtensteisches
 Bezirks Baurat Eisgrub 1896
 MZA, F115, f. 8046
 Nerealizováno.
 Foto autorka.

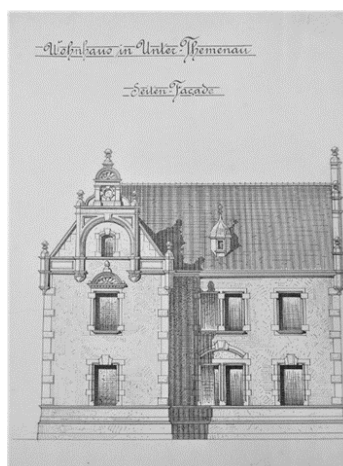
Dům pro lékaře
Poštorná
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner
MZA, F115, f. 7368
Foto autorka.

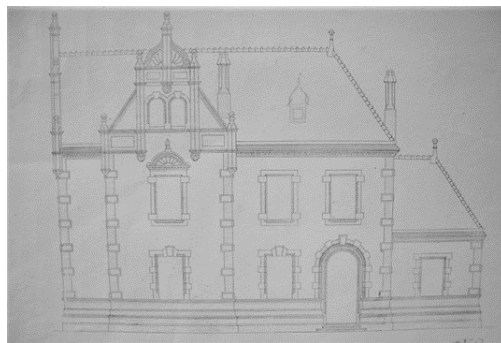
Obytný dům
Třída prvního máje 418/37
Poštorná
Projekt: Karel Weinbrenner
Realizace: 1902
Foto autorka.

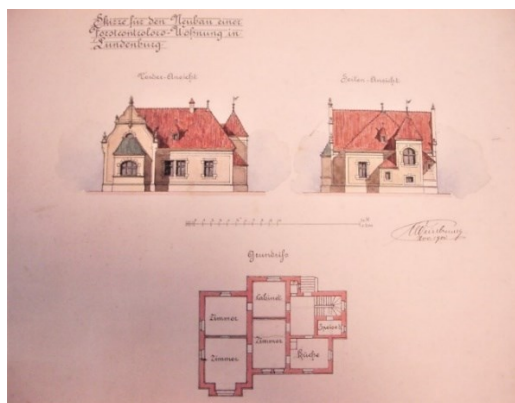
Obytný dům
Poštorná
hlavní průčelí
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Mai 1900
MZA, F115, f. 7330
Foto autorka.

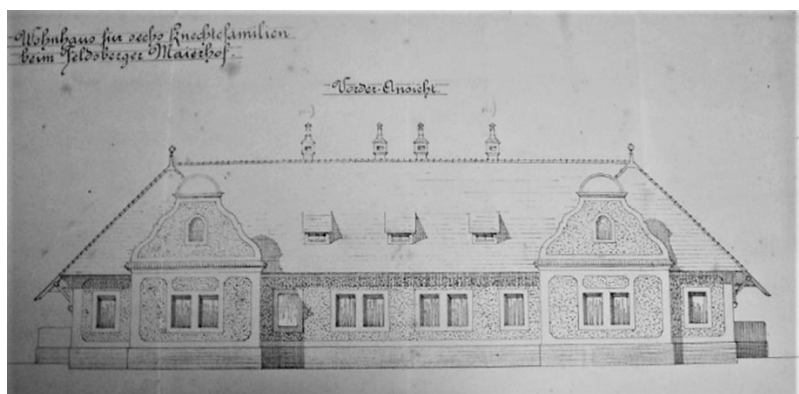
Obytný dům
 Poštorná
 boční průčelí
 Signováno vpravo dole:
 C. Weinbrenner Mai 1900
 MZA, F115, f. 7322
 Foto autorka.

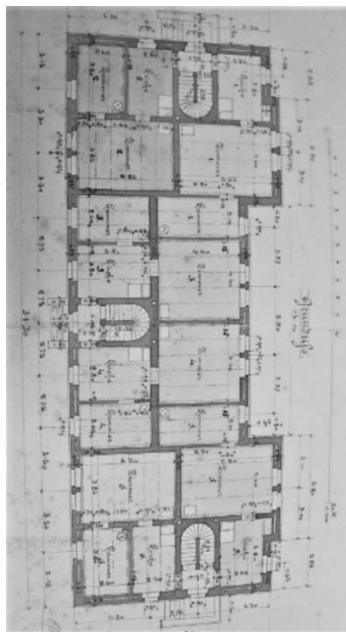
Skica domu lesního kontrolora
 Signováno vpravo uprostřed:
 C. Weinbrenner Nov. 1900
 MZA, F115, f. 303
 Foto autorka.

Dům pro rodiny šesti knechtů
 Valtice
 hlavní průčelí
 Signováno vpravo dole:
 C. Weinbrenner 1901
 Nad podpisem razítko:
 Fürstlich Liechtenstein
 Bezirks-Baurat Eisgrub
 MZA, F115, f. 8038
 Foto autorka.

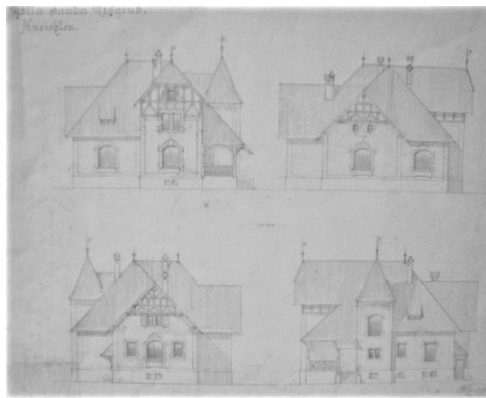
Dům pro rodiny šesti knechtů
Valtice
půdorys
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner 1901
Nad podpisem razítko:
Fürstlich Liechtenstein
Bezirks-Baurat Eisgrub
MZA, F115, f. 8039
Foto autorka.

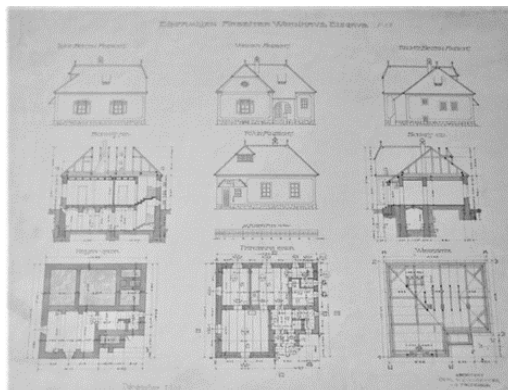
Vila Janda
Nádražní č. 339
Lednice
Projekt: Karel Weinbrenner
1903
Foto autorka.

Vila Janda
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner April 1903
MZA, F115, f. 4866
Foto autorka.

Dům pro dělníky
 Lednice
 Razítko vpravo dole:
 Karel Weinbrenner profesor
 prosinec 1909
 MZA, F115, f. 4811
 Foto autorka.

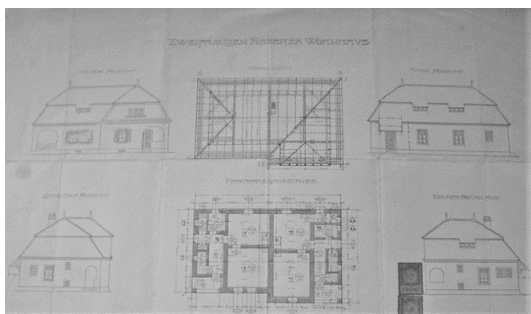

Domy na místě starého zámeckého dvora Lednice

Dům pro dvě rodiny
 21. dubna č. 54
 Lednice
 Projekt: Karel Weinbrenner
 1909–1914
 Foto autorka.
 Plány: MZA, F115,

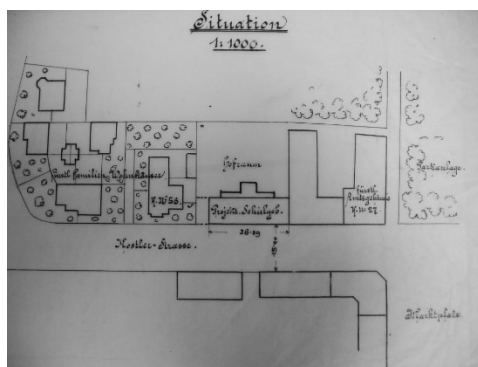
Dům pro dvě rodiny
 21. dubna č. 54
 Lednice
 Razítko vpravo dole:
 Karel Weinbrenner architekt
 Dez. 1909
 Mza, f115, f. 4808
 Foto autorka.

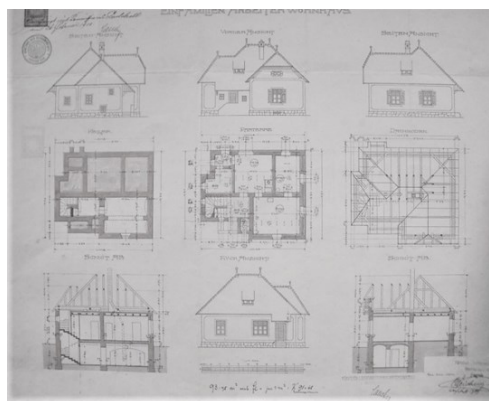
Situační plán dělnických domků
 Lednice
 Signováno vpravo dole:
 Karel Weinbrenner juni 1910
 MZA, F115, f.4807
 Foto autorka.

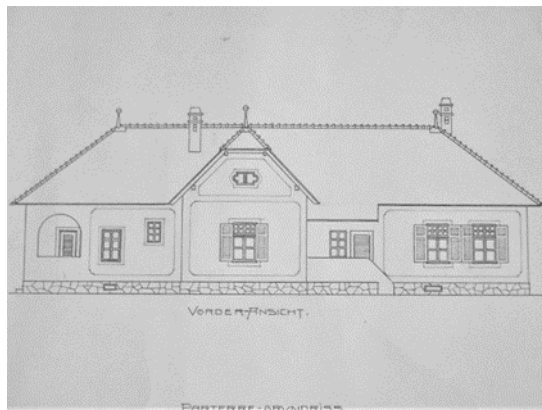
Lednice
 Situační plán domů na místě
 starého Zámeckého dvora
 Plán z roku: 1920
 MZA, F115, f. 4438
 Foto autorka.

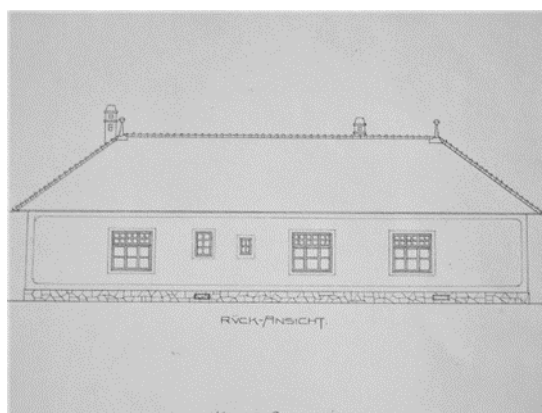
Dům pro jednu rodinu
 Lednice
 Razítko:
 C. Weinbrenner
 Architekt 1910
 Razítko Liechtesteinského
 stavebnímu úřadu a
 Razítko Liechtensteinského
 zahradního ředitelství Lednice
 a podpis Lauche
 další razítka a kolek
 MZA, F115, f. 4833
 Foto autorka.

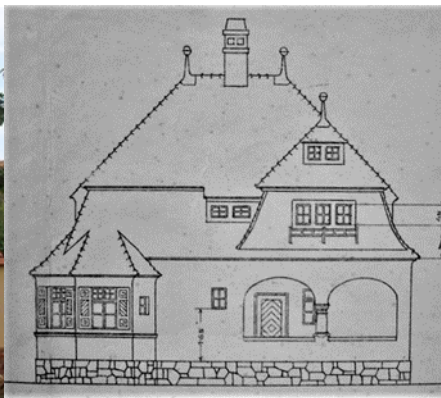
Dům pro dvě rodiny
 Lednice
 Hlavní průčelí
 Vpravo dole razítko:
 Architekt Carl Weinbrenner
 Ö. Ö. Profesor
 březen 1910
 MZA, F115, f. 4816
 Foto autorka.

Dům pro dvě rodiny
 Lednice
 Průčelí do ulice
 Vpravo dole razítko:
 Architekt Carl Weinbrenner
 Ö. Ö. Profesor
 Marz 1910
 MZA, F115, f. 4816
 Foto autorka.

Dům
 Vpravo dole razítko:
 Architekt Carl Weinbrenner
 Ö. Ö. Profesor
 MZA, F115, f. 4816, březen 1910
 Foto autorka.

Dům

Vpravo dole razítko:

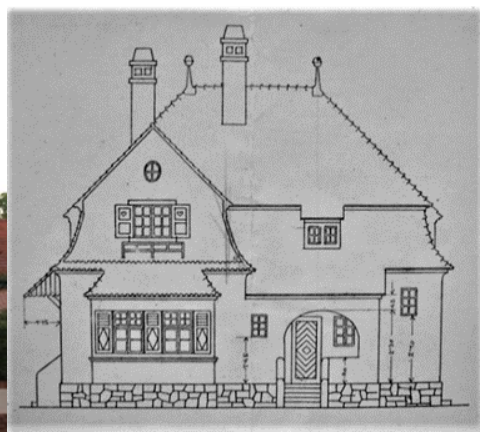
Architekt Carl Weinbrenner

Ö. Ö. Profesor

Prag Okt. 1912

MZA, F115, f. 4830

Foto autorka.

Dům

Vpravo dole razítko:

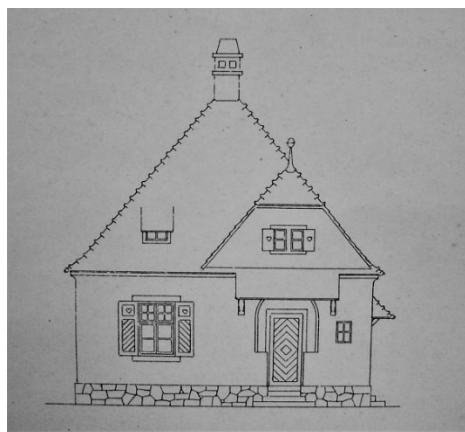
Architekt Carl Weinbrenner

Ö. Ö. Profesor

Prag Marz 1913

MZA, F115, f. 4836

Foto autorka.

Dům
Vpravo dole razítko:
Architekt Carl Weinbrenner
Ö. Ö. Profesor
Prag Marz 1913
Plány: MZA, F115, f. 4839
Foto autorka.

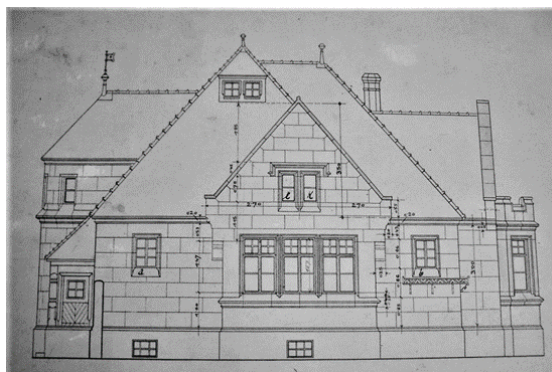
Řada domů
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Sept. 1914
MZA, F115, f. 4839
Neprovedeno.
Foto autorka.

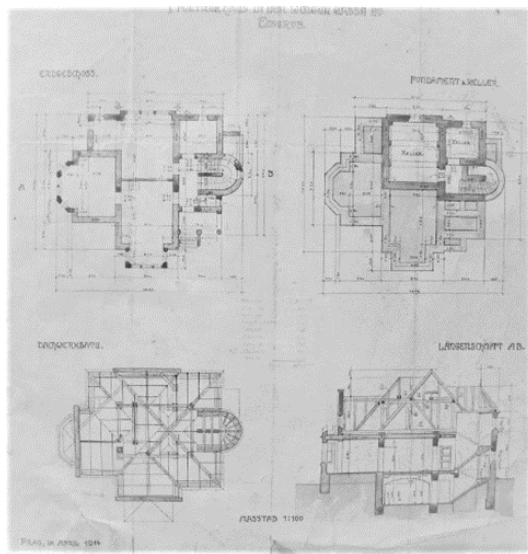
Dům zahradníka
Slovácká ul.
Lednice
Projekt: Karel Weinbrenner 1914
Realizace:
Foto autorka.

Dům zahradníka
hlavní průčelí
Vpravo dole razítko:
Architekt Carl Weinbrenner
Ö. Ö. Professor
Prag 1914
MZA, F115, f. 4616
Foto autorka.

Dům zahradníka
Půdorys
Vpravo dole razítko:
Architekt Carl Weinbrenner
Ö. Ö. Professor
Prag 1914
MZA, F115, f. 4884
Foto autorka.

Hospodářské stavení
u domu zahradníka
Slovácká. ul.
Lednice
Projekt: Karel Weinbrenner 1914
Realizace: 1914
Foto autorka.

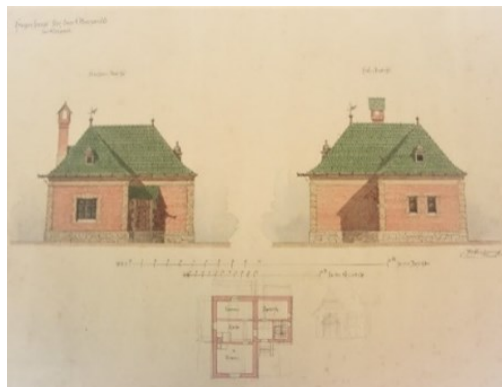

Hospodářské stavení
Průčelí do dvora
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Sept. 1914
MZA, F115, f. 4653
Foto autorka.

HÁJOVNY

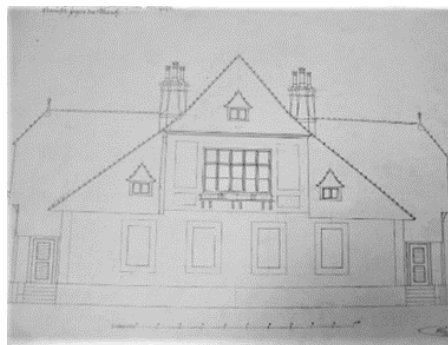
Hájenka
Horní les
Lednice
Signováno vpravo dole:
K. Weinbrenner 1885
Realizace
MZA, F115, f. 4687
Foto autorka.

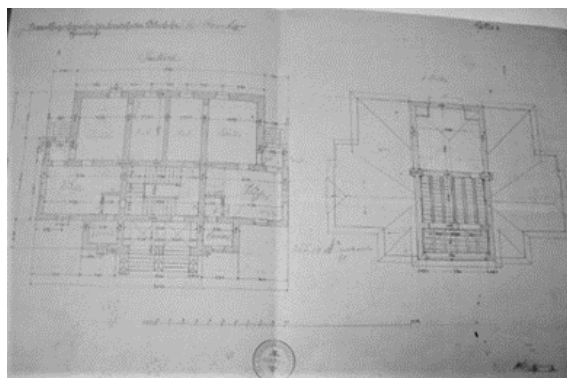
Dvojitá hájovna
Brodské
Projekt: Karel Weinbrenner
V současnosti
zcela přestavěna
Archiv Lednice.
Foto autorka.

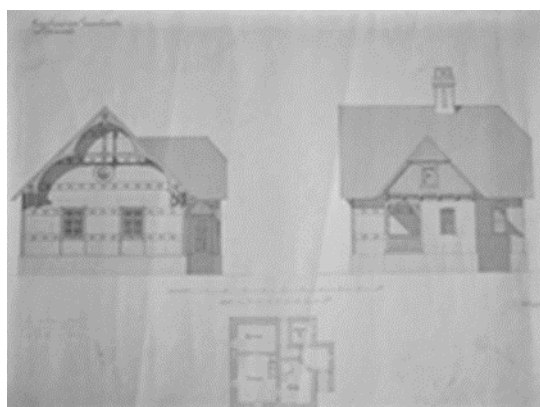
Dvojitá hájovna Brodsko
průčelí do zahrady
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner 1886 Wien
MZA, F115, f. 8316
Foto autorka.

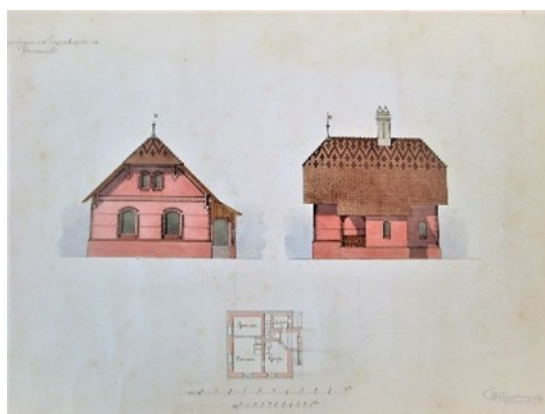
Dvojitá hájovna Brodsko
půdorys
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner 1886 Wien
MZA, F115, f. 8316
Foto autorka.

Hájenka Pappelspitz
první verze
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner 25. 1.1887
MZA, F115, f. 6739
Foto autorka.

Hájenka Pappelspitz
druhá verze
Signováno vpravo dole
C. Weinbrenner, 25. 1.1887
MZA, F115, f. 6739
Foto autorka.

Hájenka Lubeš č. 718
Charvátská Nová ves
Projekt: Karel Weinbrenner
1888
Realizace: 1888
Foto autorka.

Hájenka Lubeš
Projekt: Karel Weinbrenner
1888
Realizace: 1888
Signováno vpravo dole:
Eisgrub 1888
MZA, F115, f. 5196
Foto autorka.

Hájenka Lubeš
Projekt: Karel Weinbrenner
1888
Realizace: 1888
Archiv Lednice.
Foto autorka.

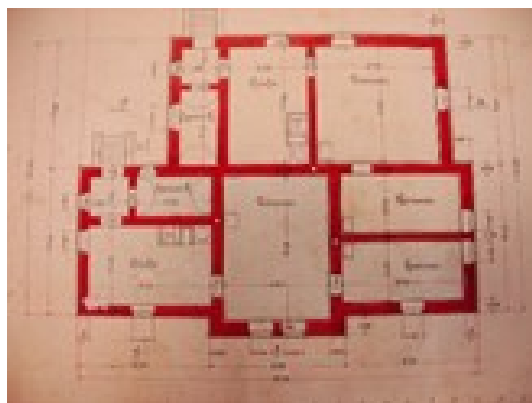
Hájenka Bernardstahl
Projekt: Karel Weinbrenner
Publikováno: Wiener Bauin-
dustrie r. 1899, 142-
Archiv Lednice.
Foto autorka.

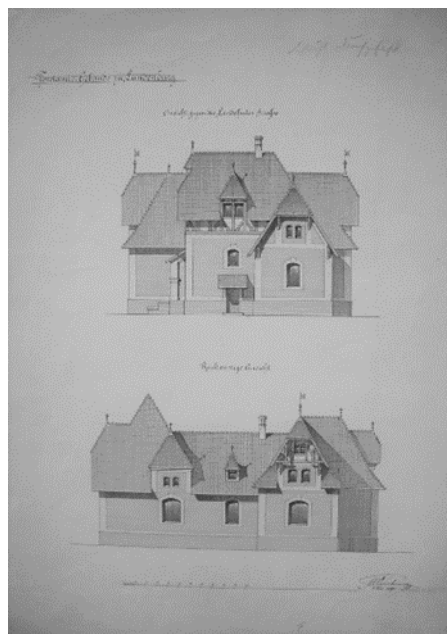
Dvojitá hájenka
Hlavní průčelí
Tvrdonice
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Mai 1889
MZA, F115, f. 1424
Foto autorka.

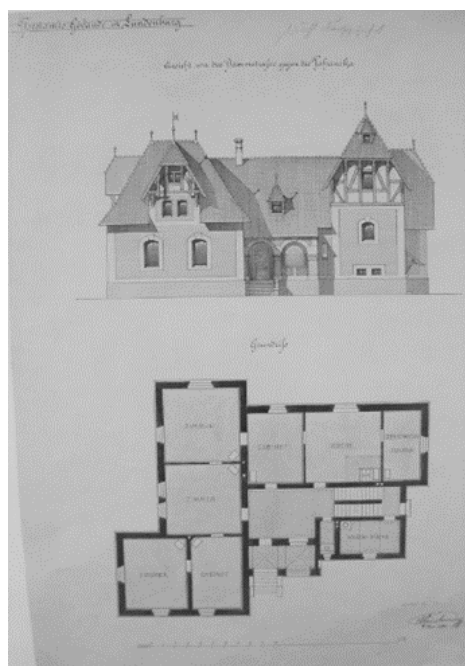
Dvojitá hájenka
půdorys
Tvrdonice
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Mai 1889
MZA, F115, f. 1424
Foto autorka.

Lesní úřad
Břeclav
hlavní a zadní průčelí
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner 2. Dez. 1890
MZA, F115, f. 308
Nerealizováno.
Foto autorka.

Lesní úřad Břeclav
hlavní průčelí a půdorys
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner 2. Dez. 1890
MZA, F115, f. 309
Nerealizováno.
Foto autorka.

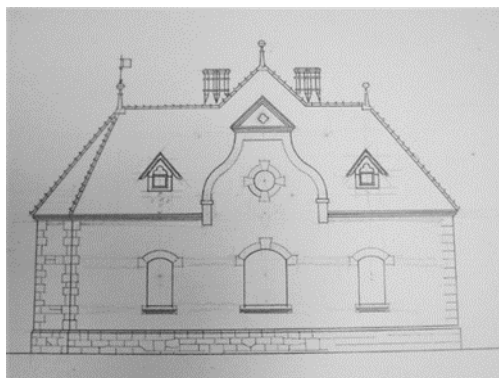
Hájovna Kančí obora
(nyní penzion)
Pohled na hlavní průčelí
Kančí obora 2
Břeclav
Projekt: Karel Weinbrenner
1896
Realizace:
Foto autorka.

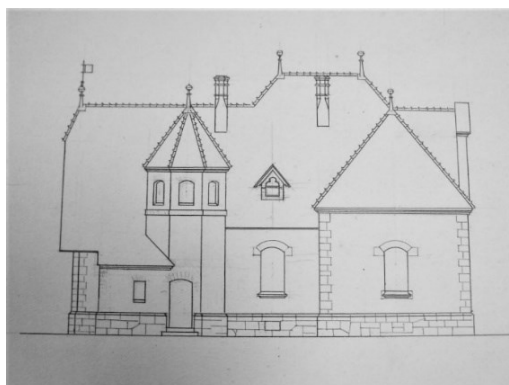
Hájovna Kančí obora
zadní průčelí
Břeclav
Projekt: Karel Weinbrenner
1896
Realizace: 1897
Foto autorka.

Hájovna Kančí obora
hlavní průčelí
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Dez. 96
MZA, F115, f. 4667
Foto autorka.

Hájovna Kančí obora
boční průčelí
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Dez. 96
MZA, F115, f. 4668
Foto autorka.

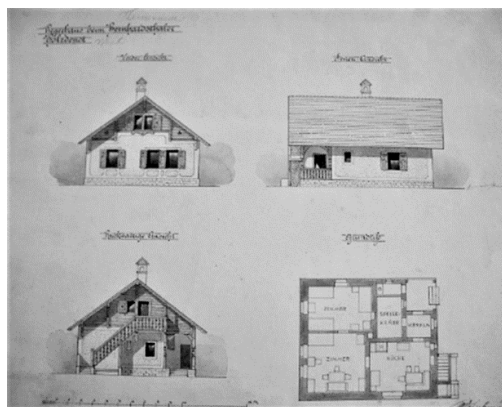
Hájovna Kreitschi
Č. p. 363
Projekt: Karel Weinbrenner
1900
Realizace: 1900
Archiv Státního zámku Lednice.
Foto autorka.

Hájovna
Poštorná č.
Projekt: Karel Weibrenner 1902
Realizace: 1903
Foto autorka.

Hájovna Themenau,
(přeškrtnuto Bernardstahl)
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Dez. 1902
MZA, F115, f. 7411
Foto autorka.

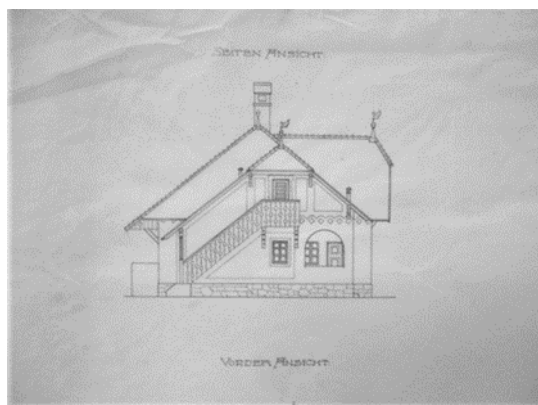
Hájovna
Nejdek
Projekt: Karel Weinbrenner 1910
Foto autorka.

Hájovna
Nejdek
hlavní průčelí
Signatura vpravo dole:
C. Weinbrenner
Nápis: Gez. Eisgrub, Jänner,
1910
MZA, F115, f. 4688
Foto autorka.

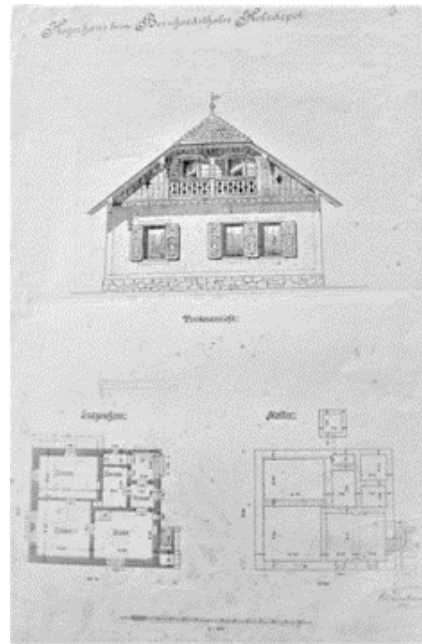
Hájovna
Nejdek
boční průčelí
Signatura vpravo dole:
C. Weinbrenner
Nápis: Gez. Eisgrub, Jänner, 1910
MZA, F115, f. 4688
Foto autorka.

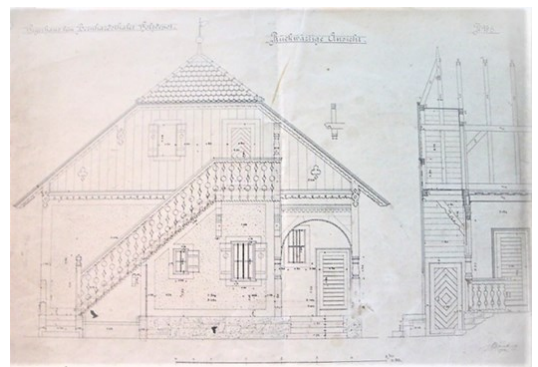
Hájovna
Bernhardstahl
hlavní průčelí
Projekt: Karel Weinbrenner 1903
Realizace: 1903
Foto z archivu Dietra Friedla.

Hájovna
Bernhardstahl
hlavní průčelí a půdorys
C. Weinbrenner 1903
MZA, F115, f. 5847
(MZA, F115, f. 5842-5849)
Foto autorka.

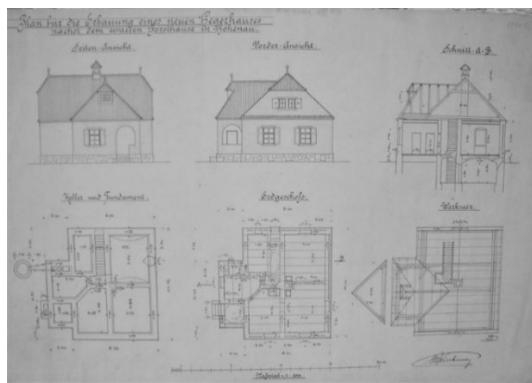
Hájovna
Bernhardstahl
hlavní průčelí a půdorys
C. Weinbrenner 1903
MZA, F115, f. 5847
Foto autorka.

Hájovna
Hohenau
Projekt: Karel Weinbrenner 1906
Realizace: 1906
Foto autorka.

Hájovna
Hohenau
pohledy a půdorysy
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner 1906
MZA, F115, f. 5899
Foto autorka.

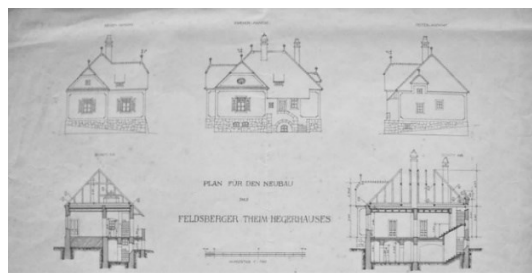
Hrušky
(Hernbaumgartner)
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner
MZA, F115, f. 6754, 1909
Foto autorka.

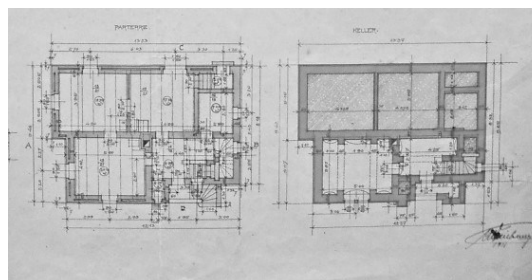
Hájovna u Tří grácií
Karel Weinbrenner, podepsán jako zodpovědný architekt
MZA, F115. Účty Liechtensteinské dvorní stavební kanceláře v Lednici
26. 8. 1910, f. 190, 403
Foto autorka.

Gut: Forstamt Eisgrub	
Objekt: Hagensiedlung bei den 3 Graciertempeln	
Kostenanschlag	
<i>Rechnung</i>	
Summe Umbauarbeiten	1115.77
• Zimmermannsarbeit	1102.95
• Schleissarbeit	82.11
• Anstreicherarbeit	43.22
zusammen	1343.25
Hierzu Summe des Materialsch-	365.26
Gesamt Summe	1708.51
Eisgrub, den 26. August 1910	
<i>Kleinbauer</i>	

Hájenska Theim
Valtice
pohledy a průřezy
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner 1911
MZA, F115, f. 6733
Foto autorka.

Hájenska Theim
Valtice
pohledy a průřezy
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner 1911
MZA, F115, f. 6733
Foto autorka.

Hájenska Pohansko
Projekt: Karel Weinbrenner
Foto autorka.

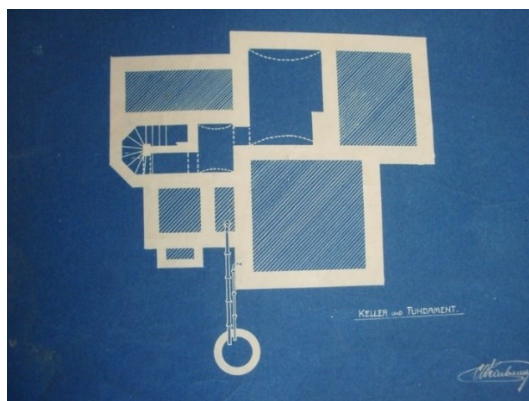
Hájenska Pohansko
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner
MZA, F115, f. 1198
Foto autorka.

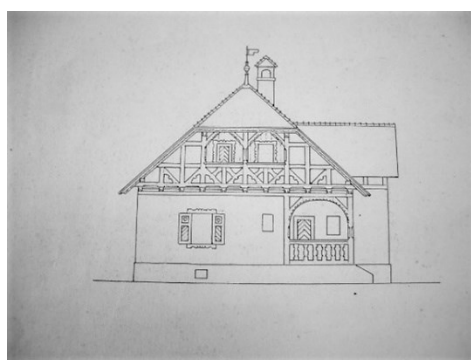
Hájenska u Poštorné
Poštorná č. foto
Projekt: Karel Weinbrenner
Foto autorka.

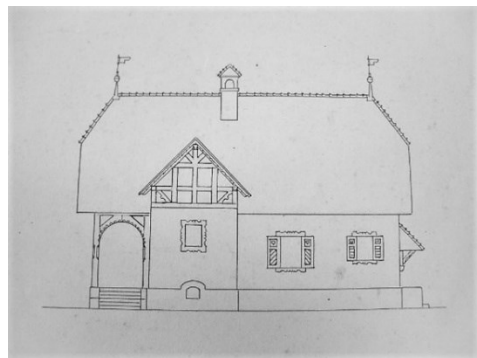
Hájenska u Poštorné
půdorys
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner
MZA, f115, F. 8632
Foto autorka.

Hájovna Judemeis
Razítko:
Architekt Carl Weinbrenner
ö. ö. Professor
MZA, FF115, F. 7396
Foto autorka.

Hájovna
Razítko:
Architekt Carl Weinbrenner
ö. ö. Profesor
MA, FF115, F. 7396
Foto autorka.

Hájovna u Poštoné
Projekt:
Karel Weinbrenner
Foto autorka:

Hájovna
Návrh Karel Wainbrenner
MZA, F115, f. 8583
Foto autorka.

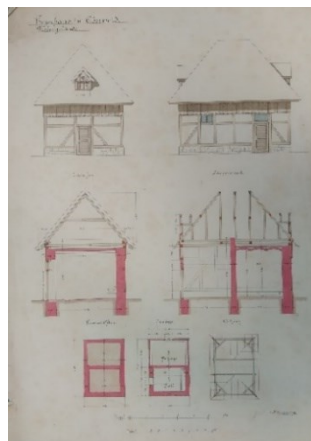

HOSPODÁŘSKÉ STAVBY

Skica přístavby hájenky
v Dolním lese
Signováno vpravo dole:
K. Weinbrenner 1885
MZA, F115, f. 4695
Foto autorka.

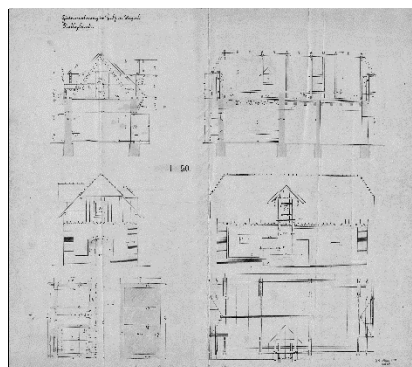
Vedlejší budovy
k hájence v Horním lese
(u loveckého záměčku)
Signováno vpravo dole:
K. Weinbrenner 1885
MZA, F115

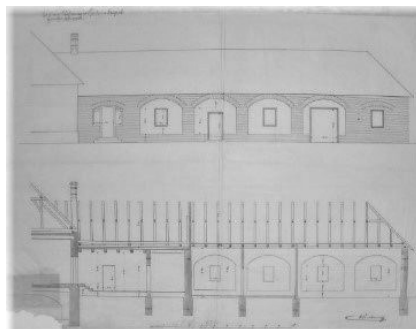
Stáje
u domu zahradníků
Lednice
Projekt: Karel Weinbrenner
1890
Realizace:
Foto autorka.

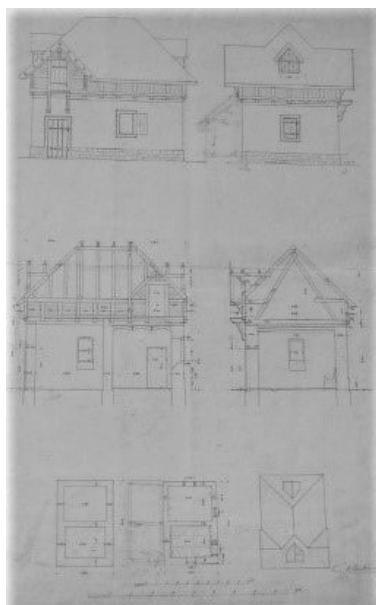
Stáje
u domu zahradníků
Vpravo pravo dole razítko:
Carl Weinbrenner 1890
Architekt
MZA, F115, f. 5017
Foto autorka.

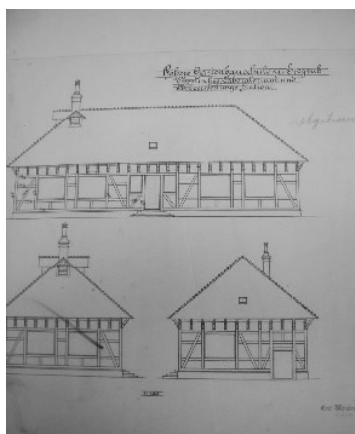
Kůlna
u domu zahradních dělníků
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner, nedatováno
MZA, F115, f. 5014 1890?
Foto autorka.

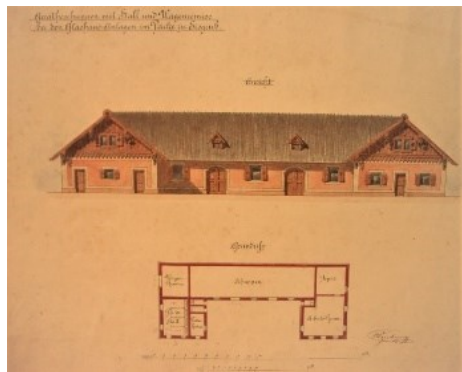
Stáj u hájenky
v Dolním lese
C. Weinbrenner
MZA, F11, f. 5015, 1890?
Foto autorka.

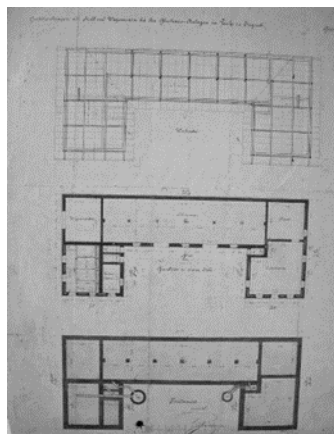
Chemická laboratoř
u nové zahradní školy
Razítko:
Carl Weinbrenner architekt
a datace Mai 1899
MZA, F115, f. 4451
Foto autorka.

Kůlny
a stáje u skleníku park Lednice
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Juni 1892
MZA, F115, f. 5001
Foto autorka.

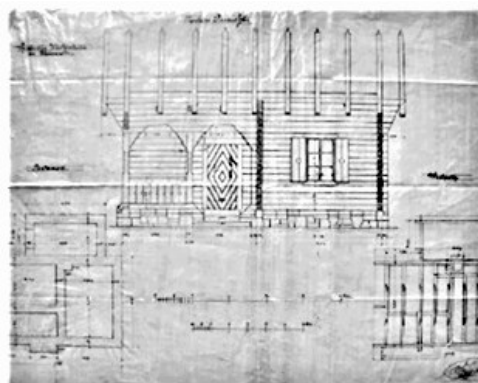
Půdorys kůlny
a stáje u skleníku park Lednice
C. Weinbrenner
MZA, F115, f. 5002
Foto autorka.

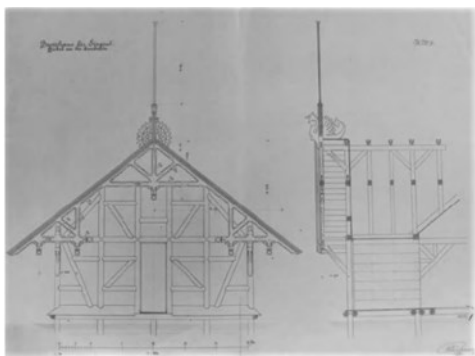
Strážní domek
Theimwald
u kaple sv. Huberta
Projekt: Karel Weinbrenner 1897
Realizace:
Foto autorka.

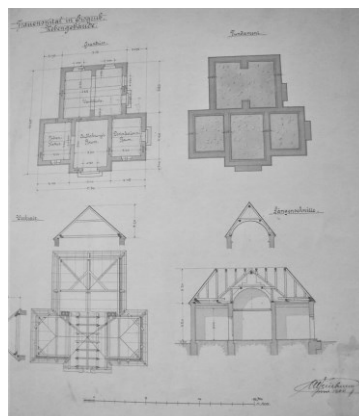
Strážní domek
Theimwald
u kaple sv. Huberta
Signováno vpravo:
dole C. Weinbrenner 1897
MZA, F115, f. 8684
Foto autorka.

Loděnice
Zámecký park Lednice
C. Weinbrenner 1897
MZA, F115, f. 4319-25, 1897
Foto autorka.

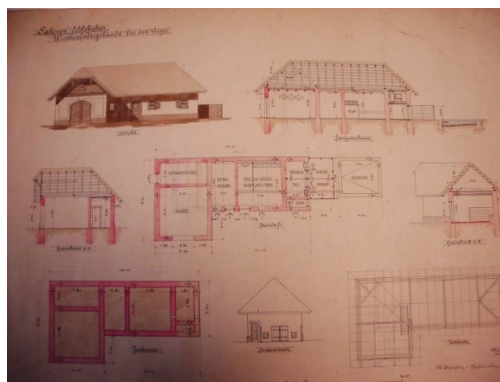
Vedlejší budova
u ženské nemocnice
Lednice
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Juni 1900
půrorys
MZA, F115, f. 4483
Foto autorka.

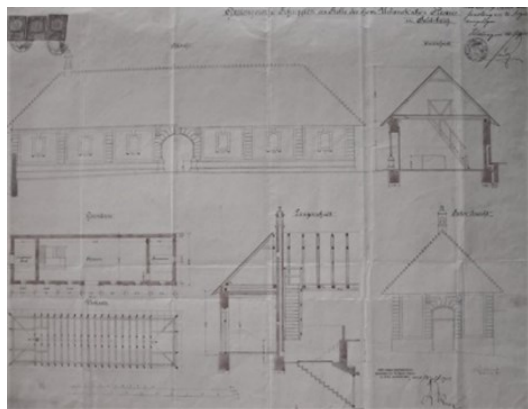
Kůlna u skleníku
Lednice
Zámecké zahradnictví
Karel Weibrenner 1900
MZA, F115, f. 5004, foto
Foto autorka.

Dřevník
u zámku v Lánech
Signováno vpravo dole:
M. Zehenter 1901 + nápis
MZA, F115, f. 969
Foto autorka.

Hospodářské stavení
u Urbanova domu
Valtice
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Juni 1902
MZA, F115, f. 8173
Foto autorka.

Pavilon váhy
závodu v Poštorné
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner 1902
MZA, F115, f. 7374
Foto autorka.

Kupole kostela Hluk
Plány z účtů a dopisů
1899
MZA, F115, f. 5574
Foto autorka.

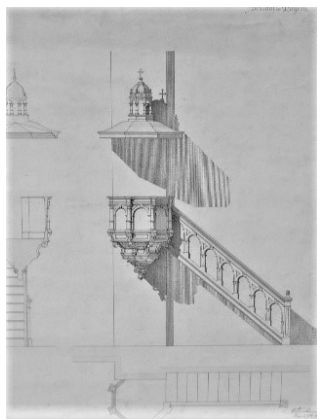

Plán nové kupole
Sv. Ondřeje
Ostroh
Signováno: C. Weinbrenner 1903
MZA, F115, f. 692
Foto autorka.

INTERIÉROVÉ NÁVRHY

Návrh kazatelny
Farní kostel sv. Michaela archanděla
Staré město Uherské Hradiště
C. Weinbrenner,
Eisgrub febr. 1889
MZA, F115, f. 5549
Foto autorka.

Hlavní oltář
Farní kostel sv. Archanděla Mi-
chaela
Staré Město u Uherského Hradiště
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner
Eisgrub feb. 89
Pod razítkem:
Fürstlich Liechtenstensch
Bezirks-Bauamt Eisgrub
MZA, F115, f. 5548
Foto autorka.

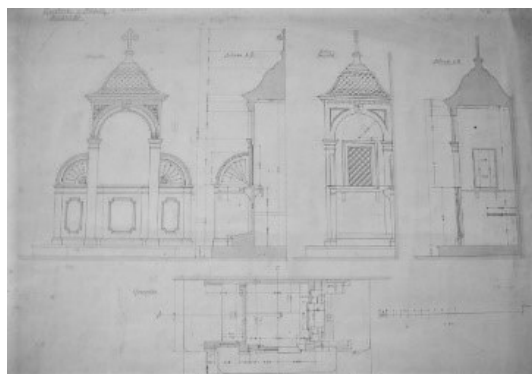
Návrh bočního oltáře
 Kostela sv. Ondřeje Blatnice
 Signováno vpravo dole:
 C. Weinbrenner Okt. 1892
 Vlevo nahoře poznámka tužkou:
 Nach dem Offert von J. Riesser
 in St. Ulrich Tirol, 439fl.
 MZA, F115, f. 5559
 Foto autorka.

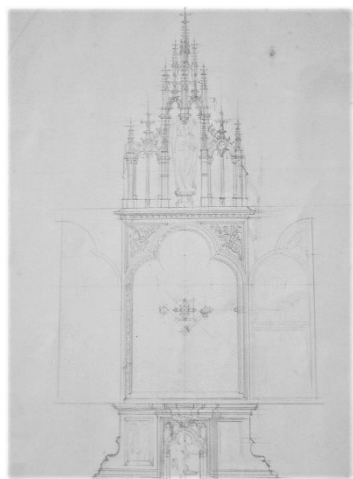
Kazatelna
 Kostel sv. Ondřeje
 Blatnice
 Signováno vpravo dole:
 C. Weinbrenner Okt. 1892
 MZA, F115, f. 5562
 Foto autorka.

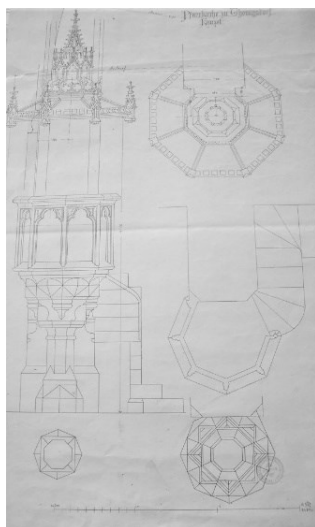
Zpovědnice
 Kostel sv. Ondřeje
 Blatnice
 Tužkou přidána poznámka
 Lanžhotě
 Karel Weinbrenner
 Nesignováno
 MZA, F115, f. 5565, 1892
 Foto autorka.

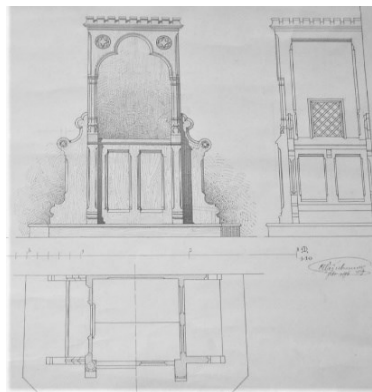
Hlavní oltář
Kostel sv. Jana Křtitele
Dammíkov
Karel Weinbrenner 1896
MZA, F115, f. 2442
Foto autorka.

Kazatelna
Kostel sv. Jana Křtitele
Dammíkov
Karel Weinbrenner
MZA, F115, f. 1896
Foto autorka.

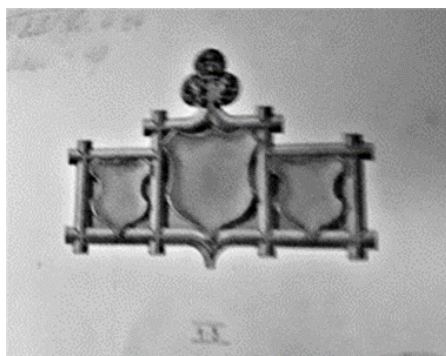
Zpovědnice
Kostel sv. Jana Křtitele
Damníkuv
Karel Weinbrenner Febr. 1896
MZA, F115, f. 2474
Foto autorka.

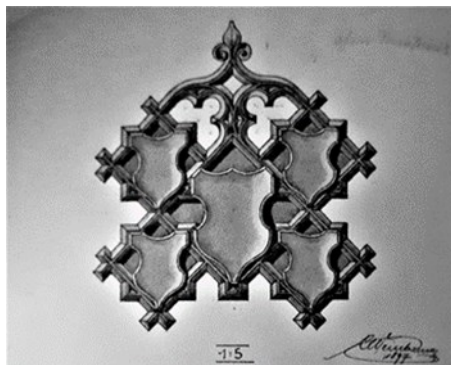
Umístění parožných štítů
C. Weinbrenner 1899
MZA, F115, f. 8540
Foto autorka.

Parožní štít
Karel Weinbrenner 1897
Archiv zámku Lednice
LE9400
Foto autorka.

Parožní štít
Karel Weinbrenner 1897
Archiv zámku Lednice
LE9403
Foto autorka.

Parožní štít
Karel Weinbrenner 1897
Archiv zámku Lednice
LE9404
Foto autorka.

Parožní štít
Karel Weinbrenner 1897
Archiv zámku Lednice
LE9401
Foto autorka.

Parožní štít
Karel Weinbrenner 1897
Archiv zámku Lednice
LE9402
Foto autorka.

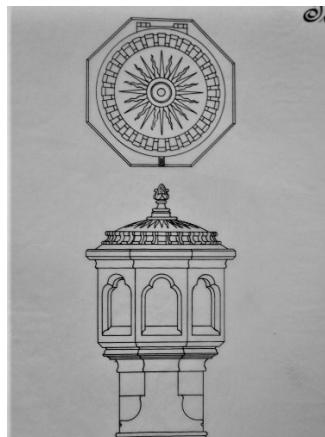
Oltář
Kostel sv. Václava
Nemotice
Signováno vpravo dole:
Max Zehenter gez.
podle plánů Karla Weinbrennera
MZA, F115, f. 1965
Foto autorka.

Kazatelna
Kostel sv. Ondřeje
Dobermansdorf
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Jan. 1901
MZA, F115, f. 6055
Foto autorka.

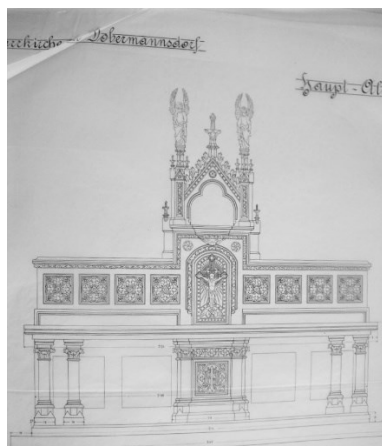
Křtitelnice
Kostel sv. Ondřeje
Dobemansdorf
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Juli 1901
MZA, F115, f. 6043
Foto autorka.

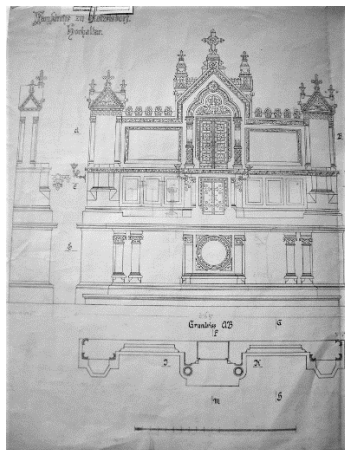
Vedlejší oltář
Kostel Dobemansdorf
Signována vpravo dole:
C. Weinbrenner Juli 1901
MZA, F115, f. 6053
Foto autorka.

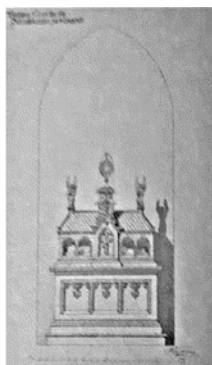
Hlavní oltář
Kostel sv. Ondřeje
Dobemansdrof
C. Weinbrenner Juli 1901
MZA, F115, f. 6032
Foto autorka.

Hlavní oltář
Kostel sv. Bartoloměje
Katzelsdorf
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Architekt 1907
MZA, F115, f.
Foto autorka.

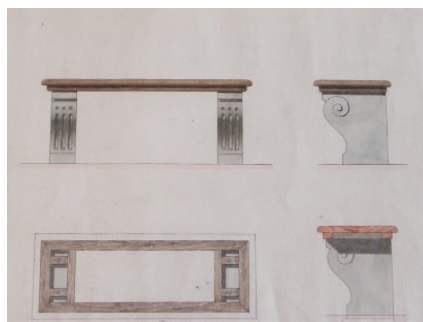

Návrh Svatého hrobu
pro zámekou kapli
Signováno vpravo dole:
Karel Weinbrenner 1901
Archiv zámku Lednice: LE 14659
Reprodukce z Czajkowski. 2016
Foto autorka.

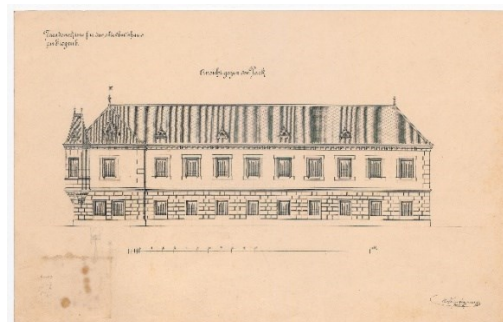

OSTATNÍ NÁVRHY

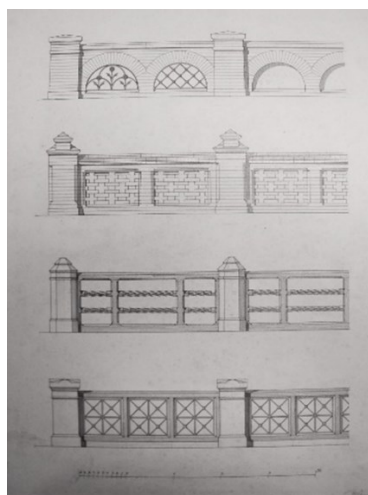
Lavice
zámecký park
Valtice
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner
30. července 1886
MZA, F115, f. 7603
Foto autorka.

Skica
Fasáda staré kancelářské budovy
Lednice
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Juli 1887
MZA, F115, f. 4870
Foto autorka.

Návrhy na ohrazení
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Juli 1887
MZA, F115, f. 7965
Foto autorka.

Vinařský domek před
Křížovým sklepem ve Valticích
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner, 1887
MZA, F115, f. 8066
Poznámka tužkou vpravo
uprostřed: neprovedeno
Foto autorka.

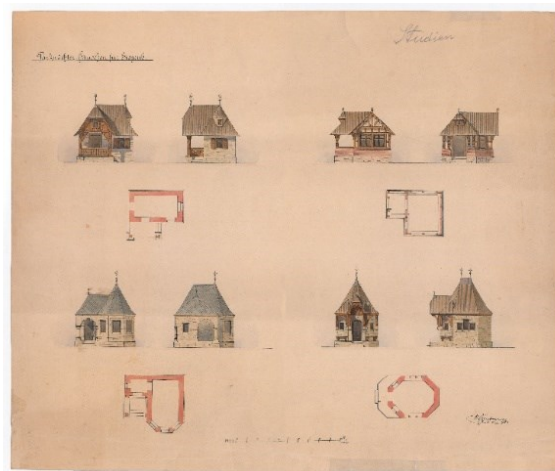
Vinařský domek se sklepem II.
verze
Signováno vpravo dole:
gez: M. Zehenter 1896
Poznámka nestavět
MZA, F115, f. 8068
Foto autorka.

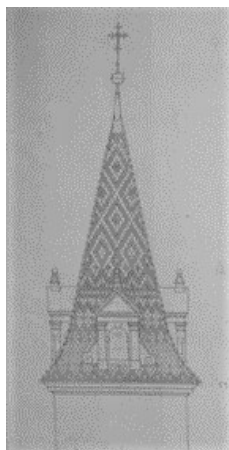
Vinařský domek
Vinařská 407
Valtice
Projekt: Karel Weinbrenner
Archiv zámku Lednice.
Foto autorka.

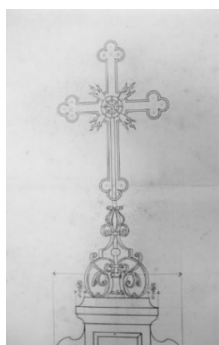
Studie domků hlídačů parku
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Juli 1888
MZA, F115, f. 4924
Foto autorka.

Kříž
Kostel sv. Víta
Hausbrunn
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner 9. okt. 1890
MZA, F115, f. 6156
Foto autorka.

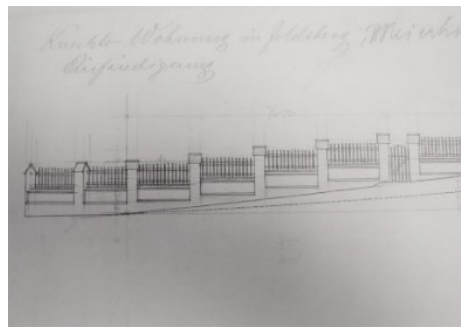

Kříž
špitálního kostela
Valtice
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner, Aug. 1891
MZA, F115, f. 7800
Foto autorka.

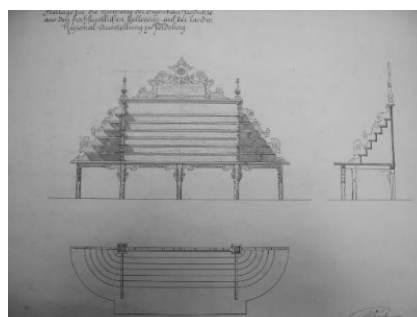

Plot

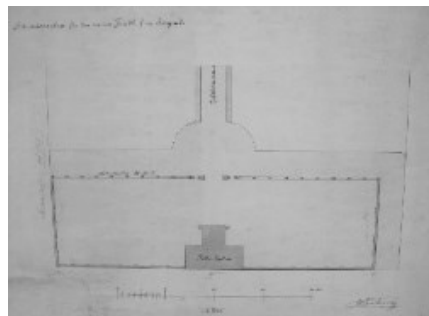
u domu knechtů
Valtice
Signováno vpravo dole:
CW 91
MZA, F115, f. 8055
Foto autorka.

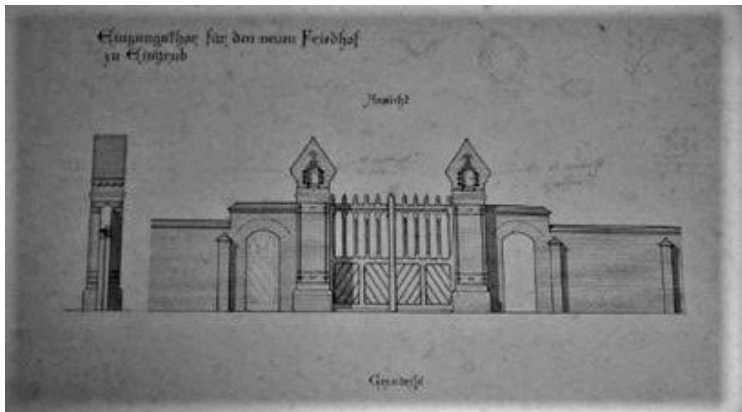
Stojan na výstavu vín
z knížecích sklepů ve Valticích
Signováno vpravo dole
C. Weinbrenner Juni 1892
MZA, F115, f. 8248
Foto autorka.

Hřbitov v Lednici
situační plán
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner 1892
MZA, F115, f. 4549
Foto autorka.

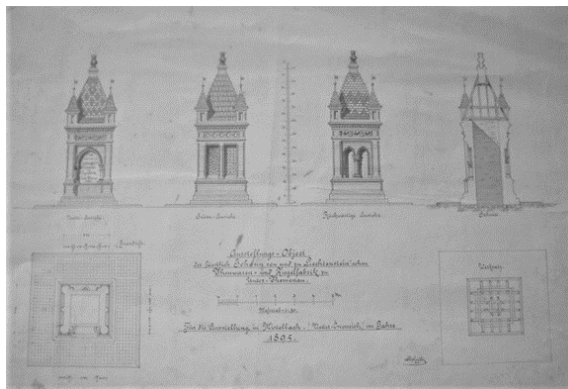
Vstupní brána hřbitova
Lednice
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Janvar. 1892
MZA, F115, f. 4550
Foto autorka.

Výstavní pavilon
Na výrobky továrny v Poštorné
Mistelbach Stadtpark
Foto autorka.

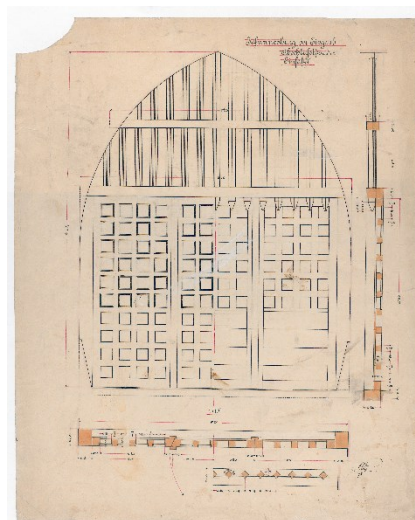
Výstavní pavilon
Na výrobky továrny v Poštorné
Mistelbach Stadtpark
Signováno vpravo dole:
M. Zezehter 95
MZA, F115, f. 7311
Foto autorka.

Jubilejní studna
Jana II. z Liechtensteina
Lednice
náměstí
Karel Weinbrenner
Plány: MZA, F115, f. 4359-62
Foto autorka.

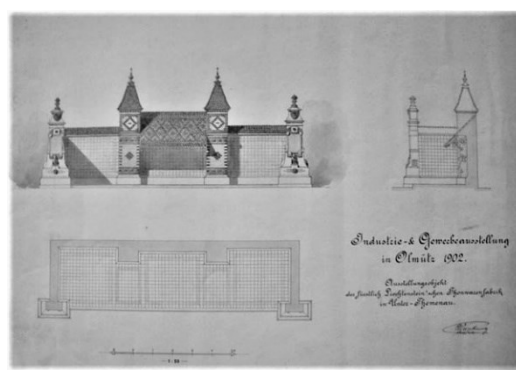
Vrata hradu Janohrad
Signováno vpravo dole:
CW 98
MZA, F115, f. 4386
Foto autorka.

Chrám sv. Pavla a Petra
Tirolsko
kresba
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner 1900?
MZA, F115, f. 8587
Foto autorka.

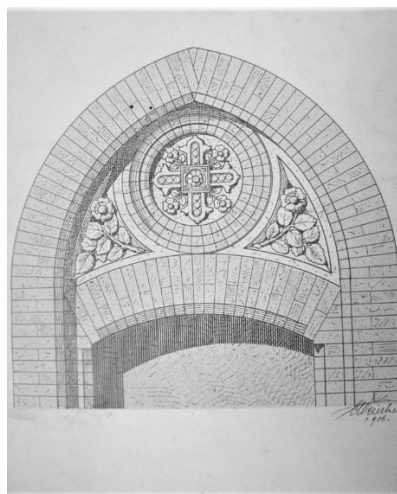
Výstavní objekt Olomouc
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Dez. 1902
MZA, F115, f. 7314
Foto autorka.

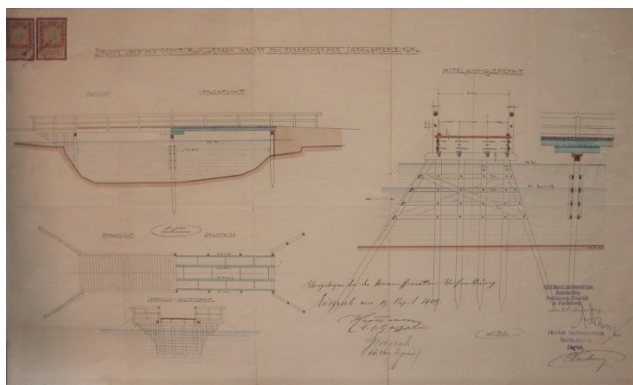
Kupole
Kostel sv. Andělů Strážných
Nivnice
Projekt: Karel Weinbrenner
MZA, F115, f. 5635
Foto autorka.

Tvrdonice
Portál kostela
Signováno vpravo dole:
Nerealizováno.
C. Weinbrenner 1906
MZA, F115, f. 1360
Foto autorka.

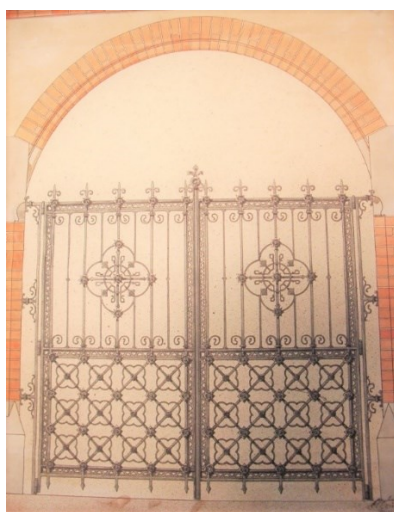
Plán mostu
Taya Brücke beu Wasse
Signováno vpravo dole C. Weinbrenner
A razítko: Fürstlich Liechtensteinsches
Bezirks-Bauamt Eisgrub
MZA, F115, f. 5142
MZA, F115, f. 8280, 19. April 1909
Signováno i vrchním ing. Dvořákem
Foto autorka.

Památník padlých
Nový hřbitov
Lednice
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner
Nápis Juli 1923 Eisgrub
Plány: MZA, F115, f. 4396–4401
Foto autorka.

Mříž kostelních dveří
Signováno vpravo dole:
C. Weinbrenner Juni 1916
MZA, F115, f. 8543
Foto autorka.

Památník padlým
Valtice
Návrh: Karel Weinbrenner
Foto autorka.

STAVBY PŘIPISOVANÉ KARLU WEINBRENNERROVI

Hájovna
Hohenau
Signováno: Krick
Plány MZA, f115.
LE 13622

Škola
Poštorná
Škola byla vysvěcena 27. 11. 1874.
Její autorem nemohl být Karel Weinbrenner.
Archiv zámku Lednice. LE12909

Seznam literatury

- ADAMS 1997—Steven ADAMS: Hnutí uměleckých řemesel. Praha 1997
- ARNOLD 2002—Dana ARNOLD: Reading architectural history London. New York 2002
- BADER 1990—Erwin BADER (Hg.): Karl v. Vogelsang. Die geistige Grundlegung der christlichen Sozialreform. Wien: 1990
- BALCÁREK 2011—Pavel BALCÁREK: Karel z Lichtenštejna, konvertita a gubernátor v Čechách. In: Pavel BALCÁREK Pavel: Ve víru třicetileté války. Politikové, kondotieři, rebelové a mučedníci v zemích Koruny české. České Budějovice 2011, 11–41 a 430–432
- BARTONĚK 1999—Antonín BARTONĚK: Weinviertel-jihní Morava: Břeclav 1999, 269
- BAUMSTARK 1990—Reinhold BAUMSTARK (ed.): Joseph Wenzel von Liechtenstein. Fürst und Diplomat des 18. Jahrhunderts. Ausstellungskatalog. Vaduz 1990
- BAUER 1882—František BAUER: Krypta na Vranově. Brno 1882
- BERGDOLL 2000—Barry BERGDOLL: European architecture 1750-1890. Oxford 2000
- BERGDOLL 2013—Barry BERGDOLL: Karl Friedrich Schinkel, Ludwig Persius, Friedrich August Stüler, Bauten in Berlin und Potsdam. Edition Axel Menges 2013
- BAUR 1891—Christian BAUR: Neugotik. München 1981
- BAYLY 2019—Christopher Alan BAYLY: Zrod moderního světa 1780-1914: globální spojitosti a srovnání. Brno 2019
- BENEŠOVÁ 1984—Marie BENEŠOVÁ: Česká architektura v proměnách dvou století (1780-1980). Praha 1984
- BERGDOLL 2000—Barry BERGDOLL: European architecture, 1750-1890 Oxford; New York 2000
- BERTENS / NATOLI 2005—Hans BERTENS / Joseph NATOLI: Encyklopedie postmodernismu. Brno 2005
- BEUCKERS 2004—Klaus Gereon BEUCKERS: Der Kölner Dom. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 2004

BLÁHOVÁ/PETRBOK 2008—Kateřina BLÁHOVÁ / Václav PETRBOK: Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. století. Praha 2008

BLAU/PLATZER 1999—Eve BLAU / Monika PLATZER (eds.): Zrození metropole: moderní architektura a město ve střední Evropě 1890-1937. Praha 1999

BLAŽÍČEK/ČEŘOVSKÝ/POCHE 1944—Oldřich BLAŽÍČEK / Jan ČEŘOVSKÝ / Emanuel POCHE: Klášter v Břevnově. Praha 1944

BOERNER 1996—Peter BOERNER: Goethe Olomouc 1996

BODNÁROVÁ 2016—Jana BODNÁROVÁ: Patronátní kostely rodu Liechtensteinů na jižní Moravě ve druhé polovině 19. století. [rukopis]: diplomová práce, vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Kuthan, Dr.Sc., Dr. h. c. Praha, 2013

BODNÁROVÁ 2016—Jana BODNÁROVÁ : Kostel Navštívení Panny Marie v Poštorné. In: Staré a nové: staré jako východisko, či překážka?: sborník příspěvků mezinárodní konference studentů doktorských programů = Old and new : are old works of art a starting-point or an obstacle? : the proceedings of the international conference for doctoral students. Praha 2016, 275–285

BODNÁROVÁ 2018—Jana BODNÁROVÁ: Co stálo, mohlo stát a nyní stojí v Tvrdomicích. Historie kostelů v Mikuláše. In: Jdi svou cestou a nech lidi mluvit. 2018, 249–560.

BORKOVSKÝ 1940—Ivan BORKOVSKÝ: O počátcích Pražského hradu a o nejstarším kostele v Praze. Praha 1940

BOROVÍČKA/KAŠE/KUČERA/BĚLINA 2012—Michael BOROVÍČKA / Jiří KAŠE / Jan P. KUČERA / Pavel BĚLINA: Velké dějiny zemí Koruny české XII.a: 1860-1890. Praha / Litomyšl 2012

BRESSANI 2014—Martin BRESSANI: Architecture and the historical imagination: Eugene-Emmanuel Viollet-le-Duc, 1814-1879. London/New York 2014

BRŇOVJÁK/ZÁŘICKÝ 2008—Jiří BRŇOVJÁK / Aleš ZÁŘICKÝ (eds.): Šlechtic podnikatelem - podnikatel šlechticem - šlechta a podnikání v českých zemích v 18.-19. století : výstup z mezinárodní konference pořádané ve dnech 8.-9.11.2007 Ostravskou univerzitou v Ostravě a statutárním městem Ostrava. Ostrava 2008

BROŽOVÁ 1952—Jmila BROŽOVÁ (ed.): Čeští architekti-realisté devatenáctého století. Praha 1952, 25–26

- BUBEN 2000—Milan BUBEN: Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů. Praha 2000, 83
- BŮŽEK/SVÁTEK/KOMLOSY 1995—Václav BŮŽEK (ed.) / František SVÁTEK (ed.) / Andrea KOMLOSY (ed.): Kultury na hranici: Jižní Čechy - Jižní Morava -Waldviertel -Weinviertel. Wien 1995
- CIBULKA/SOKOL—Josef CIBULKA / Jan SOKOL: Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském. Praha 1935
- CLARK 1974—Kenneth CLARK: The Gothic Revival: an Essay in the History of Taste. London 1974
- COLE 1980—David COLE: The work of Sir Gilbert Scott. London 1980
- CUMMING/KAPLAN 1991—Elizabeth CUMMING / Wendy KAPLAN. Arts & Crafts Movement. London 1991
- CZAJKOWSKI 2012—Petr CZAJKOWSKI (ed.): Portréty italských pamětihodností: v kresbách a historických fotografiích z liechtensteinských sbírek. Brno 2012
- CZAJKOWSKI 2016—Petr CZAJKOWSKI: Sběrka kresby, grafiky a fotografie na Státním zámku Lednice: Britanika & Liechtensteiniana. Brno 2016
- CZUMALO 1991—Vladimír CZUMALO: Česká teorie architektury v letech okupace. Praha 1991, 34–43
- ČIŽINSKÁ 1999—Helena ČIŽINSKÁ: Beuronská umělecká škola v opatství svatého Gabriela v Praze. Praha 1999, 11
- ČORNEJ/PRAHL 1993—Petr ČORNEJ / Roman PRAHL: Čechy a Evropa v kultuře 19. století. Praha 1993
- DOORMAN 2008—Maarten DOORMAN: Romantický řád. Praha 2008
- DOSTÁLEK 1945—Jan DOSTÁLEK. Liturgický sloh a novodobá tvorba chrámová. Hradec Králové 1945
- DOTSON 2003—Samuel C. DOTSON : Genealogie des fürstlichen Liechtenstein seit Hartmann II. (1544-1585). Falköping 2003
- DVORAK 2018—Helge DVORAK: Biographisches Lexikon der Deutschen Burschenschaft. Band II: Künstler. Heidelberg 2018
- DVOŘÁKOVÁ 1983—DVOŘÁKOVÁ, Zora: Josef Zítek: Národní divadlo a jeho tvůrce. Praha 1983

EISENLOHR/WEIGLE 1901—Ludvik EISENLOHR /Carl WEIGLE: Architektonische Runschau, Skizzenblätter sus allen gebieten der Baukunst, Stuttgart 1901, 92

EASTLAKE 1872—Charles Locke EASTLAKE: History of the Gothic Revival. London 1872

FALKE 1882—Jakob von FALKE: Geschichte des fürstlichen Hauses Lichtenstein. Bd.3. Wien 1882

FALKE 1877— Jacob von FALKE: Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein. Bd. 2. Wien 1877

FATKOVÁ 2014—Markéta FATKOVÁ: Památková péče očima architekta Kamila Hilberta. Praha 2014

FILIP 2004—Aleš FILIP: Secesní chrámy na Moravě a ve Slezsku: sakrální výtvarné umění kolem roku 1900. Brno 2004

FILIP/MUSIL 2006—Aleš FILIP / Roman MUSIL: Neklidem k Bohu: náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870-1914. Praha 2006

FITZKA 1901—Karl FITZKA: Gieschichte Stadt Mistelbach. Mistelbach 1901.

FÖHL 2013— Thomas FÖHL (Hrsg.): Peter Behrens. Vom Jugendstil zum Industriedesign. Weimar 2013, 753–756

FOLNESICS 1910—Josef FOLNESICS: Jakob von Falke. In: Allgemeine Deutsche Biographie (ADB). Bd. 55, Leipzig 1910

FRAMPTON 2004—Kenneth FRAMPTON: Moderní architektura: kritické dějiny. Praha 2004

FRANĚK 1969—Otakar FRANĚK: Dějiny České vysoké školy technické v Brně,díl 1. Vysoké učenítěchnické v Brně, Brno, 1. vyd., 1969

FREJKOVÁ 1942—Olga FREJKOVÁ: Palladianismus v české renesanci. Praha 1942

FRÝBOVÁ 2016—Josefína FRÝBOVÁ: Slavné stavby Damase Deworezkého a Jana Sedláčka v Jižních Čechách: průvodce stavbami knížecích architektů. Praha 2016

FOLTÝN/KEVICZKY/KUHN 1958—Ladislav FOLTÝN / Alexander KEVICZKY /Ivan KUHN: Architektúra na Slovensku do polovice XIX. storočia. Bratislava 1958

GAHURA 1943—František Lydie GAHURA: Estetika architektury. Zlín. 1943

- GEIGER 2016— Peter GEIGER: Liechtenstein im Krieg: vor 150 Jahren. Vaduz: Liechtensteinisches Landesmuseum, 2016
- GERMANN 1972—Georg GERMANN: Gothic Revival in Europe and Britain. London 1972.
- GERMANN 1974—Georg GERMANN: Neugotik: Geschichte ihrer Architekturtheorie. Stuttgart 1974.
- GOETHE 1941—Johann Wolfgang: Von deutscher Baukunst. Dessau. 1941
- GROTE 1963—Ludwig GROTE (ed.): Historismus und bildende Kunst: Vorträge und Diskussion im Oktober 1963 in München und Schloss Anif. München 1965
- GRUNDMANN 1973— Günther GRUNDMANN: August Soller (1805–1853). Ein Berliner Architekt im Geiste Schinkels. München 1973
- HAMBURG und seine Bauten, unter Berücksichtigung der Nachbarstädte Altona und Wandsbeck. Hamburg 1890.
- HAMON 1991—Françoise HAMON (Hrsg.): Louis Visconti (1791-1853). Délégation à l'action artistique, Paris 1991
- HARRIES 2011—Karsten HARRIES: Etická funkce architektury. Praha 2011
- HARRIS 1996—Nathaniel HARRIS: The Life and Works of Rennie Mackintosh. Bristol 1996
- HARLAS 1911—František Xaver HARLAS: Sochařství, stavitelství. Praha 1911
- HAUPT—Herbert HAUPT: Fürst Karl I. von Liechtenstein Oberhofmeister Kaiser Rudolfs II. und Vizekönig von Böhmen Hofstaat und Sammeltätigkeit: Wien / Köln / Graz 1983
- HAUPT 1998—Herbert HAUPT (ed.): Von der Leidenschaft zum Schönen. Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein (1611-1684). Bd. 1-2. Wien / Graz 1998
- HAVLOVÁ 2014—Mája HAVLOVÁ: Krajinář Ferdinand Runk (1764-1834). České Budějovice 2014
- HEDERER 1981—Oswald HEDERER: Leo von Klenze: Persönlichkeit und Werk. München 1981
- HEIMANN 2006—Petr HEIMANN: Slovník autorů a zhotovitelů mincí, medailí, plaket, vyznamenání a odznaků se vztahem k Čechám, Moravě, Slezsku a Slovensku (1505-2005) Praha 2006, 386

HELLER 1912— Hermann HELLER: Mährens Männer der Gegenwart. Brünn 1912

HILDEBRAND 2020—Sonja HILDEBRAND: Gottfried Semper. Architekt und Revolutionär. Darmstadt 2020

HITCHOCK 1994—Henri Rusell HITCHOCK: Die Architektur des 19. und 20. Jahrhunderts. München 1994

HITCHCOCK 1977—Henry-Russell HITCHCOCK: Architecture: Nineteenth and Twentieth Centuries. New York 1977⁴

HÖESS 1908—Karl HÖESS: Fürst Johann II von Liechtenstein und die Bildende Kunst, Wien 1908

HOJDA /PRAHL 2003—Zdeněk HOJDA / Roman PRAHL (eds.): Bůh a bohové: církve, náboženství a spiritualita v českém 19. století. Praha 2003

HONZÍK 1944—Karel HONZÍK: Úvod do studia psychických funkcí v architektuře. Praha 1944

HOOP— Josef HOOP: Fürst Franz I. von und zu Liechtenstein: † 25. Juli 1938

HORÁČEK 2012—Martin HORÁČEK: Přesná renesance v české architektuře 19. století: dobová diskuse o slohu. Olomouc 2012

HORÁČEK 2013—Martin HORÁČEK. Za krásnější svět: tradicionalismus v architektuře 20. a 21. století. Brno 2013

HORÁK 2010—Ondřej HORÁK: Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním: příspěvek k poválečným zásahům do pozemkového vlastnictví v Československu v první polovině dvacátého století, Praha 2010

HORČIČKA 2014—Václav HORČIČKA: Liechteštejnové v Československu 2014, 14

HORČIČKA 2015—Václav HORČIČKA: Liechtenstein und die tschechoslowakischen Konfiskationen von 1945. Lichtenštejnsko a československé konfiskace z roku 1945: od druhé světové války po současnost. Vaduz 2015

HORČIČKA/SUCHÁNEK/ŽUPANIČ 2011—Václav HORČIČKA / Drahomír SUCHÁNEK / Jan ŽUPANIČ: Dějiny Lichtenštejnska Praha 2011

HÖRRMANN 1988—Michael HÖRRMANN: Fürst Anton Florian von Liechtenstein. (1656-1721). In: PRESS Volker /Willoweit Dietmar (edd.): Liechtenstein – Fürstliches Haus und staatliche Ordnung. Wien / München 1988

HOROVÁ 1999— Anděla HOROVÁ (ed.): Nová encyklopedie českého výtvarného umění I., Praha 1999, 175–176

HORYNA 1998—Mojmír HORYNA: J. B. Santini-Aichel – život a dílo. Praha 1998

HOSÁK 1967—Ladislav HOSÁK: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. Přehled historického místopisu Moravy a Slezska v období feudalismu do roku 1848. Ostrava 1967

HÖß 1902—Karl HÖß: Geschichte Stadt Felsberg. Felsberg 1902.

HOZÁK 1995— Jan HOZÁK: Krásné časy: Rudolf Bruner-Dvořák, momentní fotograf. Praha, 1995

HRBATA 1999—Zdeněk HRBATA: Romantismus a Čechy: témata a symboly v literárních a kulturních souvislostech. Jinočany 1999

HRBATA/PROCHÁZKA 2005—Zdeněk HRBATA / Martin PROCHÁZKA: Romantismus a romantismy: pojmy, proudy, kontexty. Praha 2005

HUBATOVÁ–VACKOVÁ / PACHMANOVÁ / PEČINKOVÁ 2014—Lada HUBATOVÁ–VACKOVÁ / Martina PACHMANOVÁ / Pavla PEČINKOVÁ: Věci a slova: umělecký průmysl, užité umění a design v české teorii a kritice 1870–1970. Praha 2014

IVANEGA/ŠÁMAL/TRNKOVÁ 2013—Jan IVANEGA / Petr ŠÁMAL / Petra TRNKOVÁ: Buquoyský Rožmberk: vizuální kultura šlechtického sídla v období romantického historismu. Praha 2013

JENCKS 1977—Charles JENCKS: The Language of Post-Modern Architecture. New York 1977

KROUPA Jiří (ed.): Ars naturam adiuvans: sborník k počtě prof. PhDr. Miloše Stehlíka. Brno 2003, 209

JUŘÍK 2009—Pavel JUŘÍK: Moravská dominia Liechtensteinů a Dětřichsteinů. Praha 2009

KASSAL-MIKULA/WIBIRAL 1990—Renata KASSAL-MIKULA / Norbert WIBIRAL: Heinrich von Ferstel. (= Die Wiener Ringstraße, Band 8 Die Bauten und ihre Architekten, Teil 3.) Wien 1990

KEIICHI 2017— Tahara KEIICHI: Architecture Fin-de-siècle. Köln 2017

KELLER-GIGER/QUADERER 2013—Susanne KELLER-GIGER / Rupert QUADERER: Das Fürstentum Liechtenstein, die böhmischen Länder und die

Tschechoslowakei: Geschichte der zwischenstaatlichen Beziehungen. Vaduz 2013

KITLITSCHKA 1984—Werner KITLITSCHKA: Historismus u. Jugendstil in Niederösterreich. St.Pölten-Wien 1984

KNOZ 2006—Tomáš KNOZ: Pobělohorské konfiskace: moravský průběh, střeoevropské souvislosti, obecné aspekty. Brno 2006

KNOZ/DVOŘÁK 2011—Tomáš KNOZ / Jan DVOŘÁK: Šlechta v proměnách věků. Brno 2011

KONEČNÝ 2015—Michal KONEČNÝ (ed.): Vitruvius Moravicus: neoklasi-
cistní aristokratická architektura na Moravě a ve Slezsku po roce 1800. Brno
2015

KONEČNÝ 2017— Michal KONEČNÝ: Zámek Lednice. Kroměříž 2017

KONEČNÝ 2018— Michal KONEČNÝ: Zámek Valtice. Kroměříž 2018

KORDIOVSKÝ 2004—Emil KORDIOVSKÝ a kol. Městečko Valtice. Valtice
1992

KORDIOVSKÝ/DANIHELKA 2004—Emil KORDIOVSKÝ / Jiří DANI-
HELKA: Brána do kraje: průvodce obcemi okresu Břeclav. Mikulov 1999

KORDIOVSKÝ 2005—Emil KORDIOVSKÝ: Čtyři století valtické nemocnice,
Znojmo 2005, 16

KOTRBA 1976—Viktor KOTRBA: Česká barokní gotika: Dílo Jana Santi-
niho-Aichla. Praha 1976

KOUKAL/BRICHTOVÁ/KOČAVA 1995—Vítězslav KOUKAL /Dobromila
BRICHTOVÁ/Jiří KOLČAVA: Valtice a řád Milosrdných bratří. Praha 1995

KOULA 1940—Jan E. KOULA: Nová česká architektura a její vývoj ve XX.
století. Praha 1940

KRAETZ 1903—Franz KRAETZL: Das Fürstenthum Liechtenstein und der
gesammte Fürst Johann von u. zu Liechtenstein'sche Güterbesitz. Brünn 1903

KRÄFTNER/KNAPP— Johann KRÄFTNER / Gottfried KNAPP (Hrsg.):
Liechtenstein Museum. Ein Haus für die Künste. Das Gartenpalais in der
Rossau. Wien 2004

KRÄFTNER 2009— Johann KRÄFTNER: Biedermeier im Haus Liechten-
stein: die Epoche im Licht der Fürstlichen Sammlungen München 2005

KRÄFTNER 2009—Johann KRÄFTNER: Klassizismus und Biedermeier in
Mitteleuropa, Wien 2016 Bd. 1 a 2

KRÁL 1989— KRÁL Adolf Bunny: Hrobka na Vranově u Brna. Vranov u Brna 1989

KRÁL 1996—Adolf Bunny KRÁL: Kostel narození Panny Marie s paulánským klášterem. In: Miroslava LUDVÍKOVÁ (ed.): Poutní místo Vranov. Vranov u Brna 1996, 27–37

KRÁLOVÁ 2018— Hana KRÁLOVÁ (ed.): Joseph Hardtmuth: architekt, vynálezce a podnikatel ve službách knížecí rodiny Liechtensteinů. Praha 2018

KSANDR 1996—Karel KSANDR (ed.): Architekt Josef Zítek: katalog díla. Praha 1996

KSANDR 2009—Karel KSANDR: Josef Zítek: architekt, pedagog a památkář. Praha 2009

KRATOCHVÍL 2009—Petr KRATOCHVÍL (ed.): Velké dějiny zemí Koruny české: tematická řada: architektura. Praha / Litomyšl 2009

KREUL 2006— Andreas KREUL: Johann Bernhard Fischer von Erlach 1656–1723. Salzburg/München 2006

KRIMMEL 1979—Bernd KRIMMEL: Darmstadt in der Zeit des Klassizismus und der Romantik. Darmstadt 1979

KRSEK/KUDĚLKA/STEHLÍK/VÁLKA 1996—Ivo KRSEK / Zdeněk KUDĚLKA / Miloš STEHLÍK / Josef VÁLKA: Umění baroka na Moravě a ve Slezsku. Praha 1996

KRUMMHOLZ 2012—Martin KRUMMHOLZ: Buquoyenské Nové Hrady: počátky krajinných parků v Čechách. Praha 2012

KRTILOVÁ 1954—Eva KRTILOVÁ: Architekt Josef Zítek. Praha 1954

KUČERA 2011—Martin KUČERA: Kultura v českých dějinách 19. století: ke zrodu, genezi a smyslu avantgard. Praha 2011

KÜRENBERG 1932—Joachim von KÜRENBERG : Johann II. Fürst von u. zu Liechtenstein. Sein Leben und Wirken. Eisgrub 1932.

KÜHNDEL/MATHON 1937—Jan KÜHNDEL / Jaroslav Mathon: Plumlovský zámek a jeho knížecí architekt. Prostějov 1937

KUTHAN 2001—Jiří KUTHAN: Aristokratická sídla v období romantismu a historismu. Praha 2001

KUTHAN 2014—Jiří KUTHAN: Aristokratická sídla v českých zemích: 1780-1914. Praha 2014

LAŠTOVIČKOVÁ /VYBÍRAL 2012—LAŠTOVIČKOVÁ Věra/ Jindřich VYBÍRAL: Architektura mezi Mnichovem a Prahou. 2012, 257–294

LAŠTOVIČKOVÁ 2015—Věra LAŠTOVIČKOVÁ: Cizí dům?: architektura českých Němců 1848-1891. Praha 2015

LAUCHE 1929—Wilhelm LAUCHE: Die Bedeutung des dahingeschiedenen regierenden Fürsten Johann II. von und zu Liechtenstein für die Kunst, die Wissenschaften, die Landwirtschaft und den Gartenbau. Brünn 1929

LEDVINKA 2004—Václav LEDVINKA (a kol.): Praha – Vídeň: dvě evropské metropole v běhu staletí. Praha 2004

LODR 1988—Alois LODR: osef Hlávka: český architekt, stavitel a mecenáš. Praha 1988

LOESCHE 1915—Georg LOESCHE: Zur Gegenreformation in Schlesien, Troppau, Jägendorf, Leobschütz. Leipzig 1915

LORENZ1985—Hellmut LORENZ: Liechtenstein Palace in Vienna from the Age of baroque. New York 1985

LORENZ1991—Hellmut LORENZ: Domenico Martinelli und die österreichische Barockarchitektur. Wien 1991

LORENZ1992—Hellmut LORENZ: Johann Bernhard Fischer von Erlach. Zürich/ München/ London 1992

LORENZ 2006—Hellmut LORENZ: Domenico Martinelli – tvář génia barokní architektury. Brno, 2006

LOYER 1999—François LOYER: Histoire de l'architecture française. De la Révolution à nos jours, Paris, 1999

LOYRETTE 1985—Henri LOYRETTE: Gustave Eiffel. New York 1985

LYOTARD 1993—Jean-François LYOTARD: O postmodernismu: Postmoderno vysvětlované dětem: Postmoderní situace. Praha 1993

LUKEŠ 2002—Zdeněk LUKEŠ: Splátka dluhu: Praha a její německy hovořící architekti 1900-1938. Praha 2002, 22

MACURA 1995—MACURA, Vladimír: Znamení zrodu: české národní obrození jako kulturní typ. Jinočany 1995

MAREK 1995—Michaela MAREK: „Monumentalbauten“ und Städtebau als Spiegel des Gesellschaftlichen Wandels in der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts. In: Ferdinand SEIBT (ed.). Böhmen im 19. Jahrhundert: Vom Klassizismus zur Moderne. München /Frankfurt am Mein 1995

- MATEJKO–PETERKA 2016—Ilona MATEJKO-PETERKA & kol.: Jan II., kníže z Lichtenštejna: mecenáš a donátor Slezského zemského muzea. Opava 2016
- MATĚJČEK/WIRTH 1921—Antonín MATĚJČEK / Zdeněk WIRTH: L'art tchèque contemporaine. Prague 1921
- MATĚJČEK / WIRTH 1922—Antonín MATĚJČEK / Zdeněk WIRTH: Česká architektura 1800-1920. Praha 1922
- MERKI/LÖFFLER 2013—Christoph Maria MERKI: Das Haus Liechtenstein in den böhmischen Ländern vom Mittelalter bis ins 20. Jahrhundert. Vaduz 2013
- MIDDLETON/WATKIN 1890—Robin MIDDLETON / David WATKIN: Architecture du XIXe siècle. Paris 1993
- MILDE 1981—Kurt MILDE: Neorenaissance in der deutschen Architektur des 19. Jahrhunderts. Dresden 1981
- MIGNOT 1983—Claude MIGNOT: Architektur des 19. Jahrhunderts. Hamburg 1983
- MORAVÁNSKY 1988—Ákos MORAVÁNSKY: Die Architektur der Donaumonarchie: 1867-1918 Budapest 1988
- NEŠPOR 2006—Zdeněk R. Nešpor: Náboženství na prahu nové doby: česká lidová zbožnost 18. a 19. století. Ústí nad Labem 2006
- NEŠPOR 2010—Zdeněk R. Nešpor a kol.: Náboženství v 19. století: nejčirkevější století, nebo období zrodu českého ateismu? Praha 2010
- NIEMANN/FELDEGG 1893— George NIEMANN / Ferdinand von FELDEGG: T. Hansen und sein Werk. Wien 1893
- NIERHAUS/OROSZ—Andreas NIERHAUS / Eva-Maria OROSZ (eds.): Otto Wagner. Vídeň 2018
- NOLL 1988–98—Jindřich NOLL: JAN Křtitel Erna, stavitel brněnský. Brno 1988–1989
- NOVOTNÝ 1958—Otakar NOVOTNÝ: Jan Kotěra a jeho doba. Praha 1958
- NORBERG-SCHULZ 2016—Christian NORBERG-SCHULZ: Principy moderní architektury. Praha 2016
- NORBERG-SCHULZ 2019—Christian NORBERG-SCHULZ: Význam v architektuře Západu. Praha 2019

- OTTLOVÁ/POSPÍŠIL 1998—Marta OTTLOVÁ / Milan POSPÍŠIL (eds.): Sacrum et profanum. Praha 1998
- Ottův slovník naučný, Praha 1996
- OTZEN 1894—Johannes OTZEN: Ausgefuehrte Bauten. Berlin 1894
- OULÍKOVÁ 2019—Petra OULÍKOVÁ: Marie Terezie - vévodkyně Savojská a české země. Praha 2019
- PÉROUSE 2004—Jean-Marie PÉROUSE de MONTCLOS: Jacques-Germain Soufflot. Paris 2004
- PETRASOVÁ 1999—Taťána PETRASOVÁ: Josef Mocker 1835-1899: stavitel katedrály. Praha 1999
- PETRASOVÁ/LORENZOVÁ 2001—Taťána PETRASOVÁ / Helena LORENZOVÁ (eds.): Dějiny českého výtvarného umění III: 1780-1890. Praha 2001
- PETRBOK/PETRASOVÁ/MACHALÍKOVÁ 2016—Václav PETRBOK / Taťána PETRASOVÁ / Pavla MACHALÍKOVÁ (eds.): Neviditelná loajalita? Rakušané, Němci, Češi v české kultuře 19. století. Praha 2016
- PETRASOVÁ/ŠVÁCHA 2017—Taťána PETRASOVÁ / Rostislav ŠVÁCHA (eds.): Dějiny umění v českých zemích 800-2000. Praha 2017
- PETRASOVÁ 2019—Taťána PETRASOVÁ a kol.: Neoklasicismus mezi technikou a krásou: Pietro Nobile v Čechách. Plzeň 2019
- POCHE 1944—Emanuel POCHE: Pražské portály. Praha 1944
- POCHE 1975—Emanuel POCHE (red.): Encyklopedie českého výtvarného umění, Praha 1975
- POCHE 1980—Emanuel POCHE (ed.): Praha národního probuzení (Čtvero knih o Praze). Praha 1980
- POLITICKÝ KALENDÁŘ občanský a adresář zemí koruny České na rok, 1904, r. 12, č. 1., 364
- PREISS 1986—Pavel PREISS: Italští umělci v Praze: renesance, manýrismus, baroko. Praha 1986
- PROGRAMM der k. k. Realschule in Brünn. 1872, 37
- RAK 1994—Jiří RAK: Bývali Čechové: české historické mýty a stereotypy. Jihočany 1994
- REICHEL 1932—REICHEL: Johann II. Fürst von u. zu Liechtenstein. Sein Leben und Wirken. Eisgrub 1932

- RICHTER 1944—Václav RICHTER: O pojem baroka v architektuře. Olomouc 1944
- ROSSI 1966Aldo ROSSI: L'architettura della città. Padova 1966
- ROUSOVÁ 1994—Hana ROUSOVÁ (ed.): Mezery v historii 1890-1938: polemický duch Střední Evropy: Němci, Židé, Češi. Praha 1994
- ROZMAHEL 1937—Jakub ROZMAHEL: Kostel sv. Barbory v Adamově. Adamov 1937
- RUDERSDORF 1988— Manfred RUDERSDORF: Josef Wenzel von Liechtenstein (1696–1772): Diplomat, Feldmarschall und Heeresreformer im kaiserlichen Dienst. In: PRESS Volker / WILLOWEIT Dietmar (Hg.): Liechtenstein – Fürstliches Haus und staatliche Ordnung. Wien / München 1988
- RUSKIN 2019—John RUSKIN: Podstata gotiky: kapitola z Kamenů benátských. Praha 2019
- ŘEPA 2008—Milan ŘEPA (ed.): 19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly. Praha 2008
- SALGE 2007—Christiane SALGE: Anton Johann Ospel: ein Architekt des Österreichischen Spätbarock (1677-1756). München 2007
- SAMEK 1994—Bohumil SAMEK: Umělecké památky Moravy a Slezska I: A/I. Praha 1994
- SAMEK 1994—Bohumil SAMEK: Umělecké památky Moravy a Slezska II: J/N. Praha 1999
- SARNITZ 2019—August SARNITZ: Otto Wagner 1841–1918. Průkopník moderní architektury. Praha 2019
- SEDLMAYR 1948—Hans SEDLMAYR: Die bildende Kunst des 19. und 20. Jahrhunderts als Symptom und Symbol der Zeit. Salzburg 1948
- SEDLMAYR—Hans SEDLMAYR, Johann Bernhard Fischer von Erlach. Stuttgart. 1997
- SEHNAL/VYSLOUŽIL 2001—Jiří SEHNAL / Jiří VYSLOUŽIL: Dějiny hudby na Moravě, Brno 2001
- SEMPER 2016—Gottfried SEMPER: Věda, průmysl a umění. Praha 2016
- SCHMIDT 1988—Georg SCHMIDT: Fürst Johann I. (1760–1836). „Souverenität und Modernisierung“ Liechtensteins. In: PRESS Volker / WILLOWEIT Dietmar (edd.), Liechtenstein – Fürstliches Haus und staatliche Ordnung. Geschichtliche Grundlagen und Perspektiven. Vaduz / München / Wien 1988

SCHEIDL 2003—Inge SCHEIDL: Schöner Schein und Experiment. Kath. Kirchenbau im Wien der Jahrhundertwende. Wien /Köln /Weimar 2003

SCHULZ 1999—Gerhard SCHULZ: Romantika: dějiny a pojem. Praha / Litomyšl 1999

SCHWARZ 1993—Mário SCHWARZ: Arbeiten d. fürstl. Liechtensteinschen Architekten Gustav v. Neumann in Niederösterreich. In: Von der Bauforschung zur Denkmalpflege. Wien 1993

SCHWARZ 2001–5—Mário SCHWARZ: Sitte, Camillo. In: Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 (ÖBL). Bd. 12, Wien 2001–2005, 309

SIMPSON 1981—Duncan SIMPSON: C.F.A.Voysey: an Architect of Individuality. London 1981

SLÁDEČEK 2015—Petr SLÁDEČEK: Novorenesanční evangelické kostely v Čechách a na Moravě: příspěvek k dějinám architektury 2. poloviny 19. století. Praha 2015

SOBEL 1892—Johannes SOBEL: Dějiny a slavnostní spis rakousko – české řádové provincie Milosrdných Bratří. Vídeň 1892

SPRINGER 1979— E. SPRINGER: Geschichte und Kulturleben d. Wiener. Ringstraße. Die Wiener Ringstraße. Bd.2, Wiesbaden 1979

STEFAN 1940—Oldřich STEFAN: Sloh a architektura. Praha 1940

STÖGMANN 2007—Arthur STÖGMANN: Karel z Lichtenštejna, Albrecht z Valdštejna a převratné změny v Čechách po bitvě na Bílé hoře (1620-1627). In: Eliška FUČÍKOVÁ /Ladislav ČEPIČKA (edd.): Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musea?. Praha 2007

SUMMERSON 1993—Sir John SUMMERSON: Architecture in Britain 1530-1830. London 1993, 380-381

SVOBODA 1968—Alois SVOBODA: ČSSR ein entdeckungsfreudiger intimer Begleiter durch ein Herzland Europas, ein unterhaltsam freundschaftlicher Ratgeber, der offenherzig Aufschluss erteilt, angefangen von den Weltkurorten bis zu den Hochgebirgsschönheiten der Slowakei. Prag 1968

ŠANTRŮČKOVÁ 2014—Markéta ŠANTRŮČKOVÁ: Krajinářská tvorba Jana Rudolfa Černína: vznik a vývoj parků v Krásném Dvoře, Jemčině, Petrohradě a Chudenicích. Praha 2014

ŠIŠMA 2004—Pavel ŠIŠMA: Učitelé na německé technice v Brně 1849–1945. Praha 2004

ŠROCHOVÁ 2006—Gabriela ŠROCHOVÁ: České země v evropských dějinách 3. 1756-1918. Litomyšl 2006

STILLER 2013—Adolf STILLER (Hrsg.): Theophil Hansen-Klassische Eleganz im Alltag. Salzburg / Wien 2013

ŠVÁCHA 2000—Rostislav ŠVÁCHA: Lomené, hranaté & obloukové tvary: česká kubistická architektura 1911-1923. Praha 2000

TEIGE 1930—Karel TEIGE: Moderní architektura v Československu. Praha 1930

TOMAN 2000—Prokop Toman: Nový slovník československých výtvarných umělců, Praha 2000⁵

TOMAN 2000—Rolf TOMAN (ed.): Neoclassicism and romanticism : architecture, sculpture, painting, drawings : 1750-1848, Cologne 2000

TRNKOVÁ 2015—TRNKOVÁ, Petra (ed.). Krajina – sídlo – obraz: romantický řád Jiřího Jana Buquoye. Praha 2015

TŘEŠTÍK 1993—Jan TŘEŠTÍK. Mariánské Lázně. Praha 1993

TYRŠ 1926—Miroslav TYRŠ: Tělocvik v ohledu estetickém. Praha 1926

URBAN 1982—Otto Zurban: Česká společnost 1848–1918. Praha 1982

VAŘEKA 2009—Marek VAŘEKA: Jan I. z Lichtenštejna a mocenský vzestup rodu. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd, č. 23. Brno 2009 33–48

VAŘEKA/BRICHOTVÁ/KOUDELA—Marek VAŘEKA / Dobromila BRICHOTVÁ / Miroslav KOUDELA: Jan Adam I. z Liechtensteina - ekonom, politik a mecenáš. Ostrava 2013

VENTURI 1966—Robert VENTURI: Složitost a protiklad v architektuře. Praha 2001

VAVERKA 2004—Jiří VAVERKA a kol.: Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska. Brno 2004

VLČEK 1998—Pavel VLČEK a kol.: Umělecké památky Prahy I., Staré Město a Josefov. Praha 1998

VLČEK 2009—Pavel VLČEK: Dějiny architektury (neo)klasicismu a 19. století. Praha 2009

VLČEK 2004—Pavel VLČEK: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004

VOLDÁN 1960—Vladimír VOLDÁN: Velkostatek Valtice : 1891-1945. Brno 1960

VOSTŘELOVÁ 2018—Věra VOSTŘELOVÁ: Zkamenělá hudba: tvorba architekta Bernharda Gruebera: 1806-1882. Praha 2018

VYBÍRAL 1994—Jindřich VYBÍRAL: Ignác Vojtěch Ullmann (1822-1897). Praha 1994

VYBÍRAL 1999— Jindřich VYBÍRAL: Století dědiců a zakladatelů: architektura jižních Čech v období historismu. Praha 1999

VYBÍRAL 2002a—Jindřich VYBÍRAL: Česká architektura na prahu moderní doby: devatenáct esejů o devatenáctém století. Praha 2002

VYBÍRAL 2002b—Jindřich VYBÍRAL: Mladí mistři: architekti ze školy Otto Wagnera na Moravě a ve Slezsku. Praha 2002

VYBÍRAL 2003—Jindřich VYBÍRAL: Zrození velkoměsta: architektura v obrazy Moravské Ostravy 1890-1938. Ostrava 2003

VYBÍRAL 2013a—Jindřich VYBÍRAL: Friedrich Ohmann: objev baroku a počátky moderní architektury v Čechách. Praha 2013, 12–337

VYBÍRAL 2013b—Jindřich VYBÍRAL: Národ, identita a styl: konstruování národní identity na příkladu české architektury 19. století. In: Vendula HNÍDKOVÁ: Národní styl: kultura a politika. Praha 2013, 17-45

VYBÍRAL 2015— Jindřich VYBÍRAL: Leopold Bauer - heretik moderní architektury Praha 2015

WAGNER 1940—Václav WAGNER: Barok v Čechách. Praha 1940

WAGNER-RIEGER 1969—Renate WAGNER-RIEGER: Die Wiener Ringstrasse-Bild einer Epoche: die Erweiterung der Inneren Stadt Wien unter Kaiser Franz Joseph. Bd. 1. Graz 1969, 116–212

WAGNER-RIEGER 1970—Renate WAGNER-RIEGER: Wiens Architektur im 19. Jahrhundert. Wien 1970

WAGNER-RIEGER 1973— Renate WAGNER-RIEGER: Geschichte der Architektur in Wien. Vom Klassizismus bis zur Secession. In: Geschichte der bildenden Kunst in Wien. Bd.3. Wien 1973

WEGNER 1984— Ewald WEGNER: Forschung zu Leben und Werk des Architekten Johann Gottfried Gutensohn (1792–1851). Frankfurt 1984

WEIS 1883—Karl WEIS: Festschrift aus Anlass der Vollendung des neuen Wiener Rathauses. Wien 1883

WELSCH 1994—Wolfgang WELSCH: Naše postmoderní moderna. Praha 1994

WEWERKA 2011—Olga WEWERKA: Alfred Lichtwark. Osobnost a dílo v kontextu německé a české kultury. Disertační práce. Praha 2010/2011

WILLIAMS 1990—Guy WILLIAMS: Augustus Pugin Versus Decimus Burton: A Victorian Architectural Duel. London 1990

WINKELBAUER 1999—Thomas WINKELBAUER: Fürst und Fürstendiener: Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters. Wien 1999

WINKELBAUER 1995—Thomas WINKELBAUER: Liechtensteinové jako šlechta neznající hranice. In: Kultury na hranici: Jižní Čechy-Jižní Morava-Waldviertel-Weinviertel. Wien 1995

WINTER/MACHLÍKOVÁ/PECH/CZUMALO 2019—Tomáš WINTER (ed.) / Pavla MACHALÍKOVÁ (ed.) / Milan PECH/Vladimír CZUMALO: Jdi na venkov. Praha 2019

WIRTH 1922—Antonín Matěječek: Česká architektura 1800–1920. Praha 1922

WIRTH 1929—Zdeněk WIRTH: L'Art tchécoslovaque de l'antiquité á nos jours. Praha 1929

WIRTH 1939—Zdeněk WIRTH: Jak rostla Praha. Praha 1939

WIRTH 1943—Zdeněk WIRTH: Pražské zahrady. Praha 1943

WIRTH 1940—Zdeněk WIRTH: Stará Praha. Praha 1940

WITT-DÖRRING 1995—Christian WITT-DÖRRING: Eine Art Offenbarung: die Neugestaltung der Innenräume des Stadtpalastes Liechtenstein (1837–1848). In: Parnass, 1995–11, 72–78

WITTLICH 1982—Petr WITTLICH. Česká secese. Praha 1982

WITZANY 1907—Michael WITZANY: Marktmeinde Eisgrub, III. Bd. Eisgrub 1907

WOLNY 1859—Gregor WOLNY: Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften I, 3. Bd. Brünn 1859

WOLNY 1861—Gregor WOLNY: Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften II, 4. Bd. Brünn 1861

ZATLOUKAL 1967—Pavel ZATLOUKAL: Počátky moderní architektury na Moravě a ve Slezsku. Olomouc 1967

ZATLOUKAL 1981—Pavel ZATLOUKAL: Urbanismus konce 19. století v českých zemích se zvláštních zřetelem k činnosti Camilla Sitteho. In: Historické vědomí v českém umění 19. století. Praha 1981, 161-169

ZATLOUKAL 1986— Pavel ZATLOUKAL: Historismus: architektura 2. poloviny 19. století na Moravě a ve Slezsku. Olomouc 1986

ZATLOUKAL 1997—ZATLOUKAL Pavel: Brněnská okružní třída. Brno 1997

ZATLOUKAL 2001— Pavel ZATLOUKAL: Architektura 19. Praha 2001

ZATLOUKAL 2002—ZATLOUKAL Pavel: Příběhy z dlouhého století: architektura let 1750-1918 na Moravě a ve Slezsku. Olomouc 2002

ZATLOUKAL 2006—Pavel ZATLOUKAL: Brněnská architektura 1815-1915. Brno 2006, 232

ZATLOUKAL/ZATLOUKAL 2008—Pavel ZATLOUKAL / Ondřej ZATLOUKAL: Luk a lyra: ze sbírek Arcidiecézního muzea Kroměříž: Olomouc 2008, 342

ZATLOUKAL 2010—Pavel ZATLOUKAL: Architektura a umění 1. poloviny 20. století. Ostrava 2010

ZATLOUKAL/KREJČIŘÍK/ZATLOUKAL 2013—Pavel ZATLOUKAL (ed.) / Přemysl KREJČIŘÍK / Ondřej ZATLOUKAL: Lednicko-valtický areál. Praha 2013

ZATLOUKAL 2016—Pavel ZATLOUKAL: Meditace o architektuře: Olomouc, Brno, Hradec Králové: 1815-1915. Řevnice: 2016

ZECKEL 1862— Matthias J. ZECKEL: Verzeichnisse der Landeshauptstadt Brünn. Brünn 1862

ZGÓRNIAK 1987—Marek ZGÓRNIAK: Wokól neorenesansu w architekturze XIX wieku. Kraków 1987

ŽUPANIČ/STELLNER/FIALA 2001—Jan ŽUPANIČ/ František STELLNER /Michal FIALA: Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české. Praha 2001

Periodika:

Lenka ČEŠKOVÁ 2012— Lenka ČEŠKOVÁ: Stav jezuitského kostela v Brně. In: Zprávy památkové péče, roč. 72, č.5. Praha 2012, 34

EBEL 2012—Peter EBEL: Obraz Liechtensteinů v české historiografii. In.: Časopis matice moravské, r. cxxxI, 2012 supl. 3, 165–180

FIDLER 1993—Petr FIDLER: Giovanni Giacomo Tencalla. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada uměnovědná. 1993-1995, roč. 42-44, č. F37-39, 85–87

GEIGER/ KNOZ 2012—Peter GEIGER / Tomáš Knoz (edd.): Místa lichtenštejnské paměti. Časopis Matice moravské, Suppl. 3, Brno 2012, 23–47

GERŠIC 1999—Miroslav GERŠIC: 75olet od příchod Lichtenštejnů na Moravu. In: Malovaný kraj 6. Břeclav 1999

GERŠIC 2004—Miroslav GERŠIC: Charvátská kolonizace na Valticku, obnova Poštorné a založení Charvátské Nové Vsi. In: Jižní Morava, r. 40, sv. 43, 231-244 Brno 2004

HOLÁSKOVÁ 1997— Ivana HOLÁSKOVÁ: Malovaný kraj, Roč. 33, č. 1. Brno 1997, 26–27

KNOZ 2012—Tomáš KNOZ: Místa lichtenštejnské paměti. Úvodní teze. In: Peter GEIGER / Tomáš KNOZ(edd.): Místa lichtenštejnské paměti, Časopis Matice moravské, Supplementum 3. Brno 2012

KRAMÁŘ 1914—Vincenc KRAMÁŘ: Architektura v devatenáctém století. Památky archeologické XXVI. Praha 1914, 209–221

KROUPA 2013— Jiří KROUPA: Opuscula historiae artium: časopis Semináře dějin umění Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Brno, r. 62, č. 1. Brno 2013

LYČKA 2018—Daniel LYČKA: Byl zámeček Lány dokončen až v roce 1918. Malovaný kraj, r. 54. Brno 2018

LYČKA 2019—Daniel LYČKA: Maurská vodárna v lednickém parku. In: Malovaný kraj, r. 55, č. 3. Břeclav 2006

LYČKA 2016—Daniel LYČKA: Rudczinskeho zámecké divadlo ve Valticích. Daniel Lyčka. Malovaný kraj, r. 52, č. 5. Břeclav 2016, 6–7

LYČKA 2013—Daniel LYČKA: Zapomenutý Katzelsdorfský zámeček u Valtic. Daniel Lyčka. Malovaný kraj, r. 49, č. 6. Břeclav 2013, 23

MOLLISI 2008—Giorgio MOLLISI: I Tencalla di Bissone. Una grande famiglia di artisti di livello europeo, in Giorgio Mollisi (a cura di), Bissone terra di artisti. In: Arte&Storia, r. 8, č. 41. Lugano 2008, 83–86

RAKOVSKÁ 2007— Linda RAKOVSKÁ: Oheň dobrý sluha, ale špatný pán. In: Valtický zpravodaj, 5. 1. 2007

SÖLCH 1924—Johann SÖLCH: Franz von Wieser. In: Geographische Zeitschrift. Bd. 30, Nr. 1. 1924, 1–6

VÁCHA 2012—Zdeněk VÁCHA: Obraz Lichtenštejnů a moravské lichtenštejnské památky. Časopis Matice moravské, č. 131, suppl. 3, Brno 2012, 183–201

VANCSA 1980—Eckart VANCSA: Zu Carl Gangolf Kayser. Ein Wiener Architekt des Späthistorismus. In: Arx 3-4 1980

WEINBRENER 1912—Karel WEINBRENER: Zur Baugeschichte der Pfarrkirche zu Feldsberg. Monatsblatt des Vereines für Landeskunde von Niederösterreich. VI. Band. 1912 und 1913. Wien, Nr. 7–9, XI. Jhr, Juli–September 1912, 104–114

WEINBRENER 1908—Karel WEINBRENER: Die Feste Ravensburg. Monatsblatt des Vereines für Landeskunde von Niederösterreich. IV. Band. 1908 und 1909, Wien, Nr. 1, VII. Jahr. Jänner 1908, 1–7

WIRTH 1908—Zdeněk WIRTH: Barokní gotika v Čechách v XVIII. a I. polovině XIX. století. Památky archeologické a místopisné XXXIII. Praha 1908, 201–220

WORLIZ-WELLSPACHER 1989—Andrea WORLIZ-WELLSPACHER: Gustav Ritter von Neumann. Hofarchitekt d. Fürsten von Liechtenstein. In: Wiener Geschichtsblätter 44–1989

Seznam pramenů:

Farní kronika Lanžhot

Farní kronika Katzelsdorf

Farní kronika Ladaná

Národní archiv v Praze

Moravský zemský archiv. Fondy:

Státní oblastní archiv Opava

Hausarchiv der regierenden Fürsten von Liechtenstein Wien

Liechtensteinisches Landesarchiv Vaduz

Zemský archiv v Opavě

Státní okresní archiv Olomouc

Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově

Internetové zdroje:

FRIEDL Dieter:

http://friedl.heimat.eu/Wanderwege/Beitraege/2011_Weinbrenner.pdf

http://rkfabreh.rps.cz/pamatky_kostel_cce.html

https://www.jstor.org/stable/27811311?seq=1#metadata_info_tab_contents

<https://www.pamatkovykatalog.cz/>

<http://www.architektenlexikon.at/de/676.htm>

Seznam vyobrazení. Text práce.

1. Zámek Valtice. Georg Mathäus Vischer 1680. Reprodukce z: https://www.hrady-zriceniny.cz/s_valtice.htm
2. Lednice. Zahradní fasáda zámku. Kresba Wolfganga Wilhelma Praemera z roku 1665. Reprodukce z: Konečný 2017, 27.
3. Lednice. Zámek se zahradou. Johann Adam Delsenbach (1720). Reprodukce z: Konečný 2017.
4. Zámek Valtice. Johann Anton Delsenbach 1721. Konečný 2018, 68.
5. Plán čínského pavilonu v zámeckém parku. Lednice. Reprodukce z Kräftner 2016, 45.
6. Zámek a hrad Liechtenstein. Franz Ferdinand Runk 1813. Reprodukce z Kräftner 2016, 345.
7. Dianin chrám v Bořím lese. Ferdinand Runk. Reprodukce z: Kuthan 2014, 107.
8. Adamov. Reprodukce z: Kräftner 2016, 731.
9. Nový Dvůr. Lednice. Reprodukce z: Kräftner 2016, 778.
10. Nový dvůr. Johann Vincenz Reim. Reprodukce z: Kräftner 2016, 779.
11. Joseph Franz Engel. Plán liechtensteinské hrobky ve Vranově (1819). Reprodukce z: Kräftner 2016, 660.
12. Zámek v Lednici. Adolf Haun podle Franze Kaliwody (1857). Reprodukce z: Zatloukal 2012, 32.
13. Kníže Jan II. z Liechtensteina. Reprodukce z: http://www.jubilejnikameny.euweb.cz/_clanky/portrety_fuerst_johann.html
14. Kníže Johann II. Reprodukce z: Reprodukce z: <https://www.fuerstenhaus.li/de/>
15. Nekrolog. Reprodukce z: <https://www.e-archiv.li/>
17. Karel Weinbrenner. Reprodukce z: Der Bautechniker, XXVIII r., č. 24, 26. 6. 1908, 513
18. Kresba hlavy Karel Weinbrenner. MZA, F115, f. Foto autorka.
19. Akvarel: Reflexe na rovném zrcadlovém povrchu. Foto majitel Dieter Friedl.
20. Kostel sv. Ondřeje Damníkov. Foto autorka.
21. Původní návrh školy Tvrdonice. MZA, F115, f. 1423. Foto autorka.
22. Škola Tvrdonice. Foto autorka.
23. Plán zvonice. Nové Mlýny. MZA, F115, f. 5312 Foto autorka.
24. Lavice ve valtickém zámeckém parku. MZA, F115, f. 7360. Foto autorka.
25. Plán hájovny Brodsko. MZA, F115, f. 8316. Foto autorka.
26. Půdorys hájovny Brodsko. MZA, F115, f. 8316. Foto autorka.
27. Pomník císaře Františka Josefa II. park Lužánky v Brně. Reprodukce z: <https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/>
28. Plán hájovny Lubeš. Poštorná. MZA, F115, f. 5196. Foto autorka.
29. Skicy domků hlídačů zámeckého parku v Lednici. MZA, F115, f. 4929. Foto autorka.
30. Návrh ženské nemocnice Lednice. MZA, F115, f. 4460. Foto autorka.
31. Plán hlavního průčelí výkrovní kaple Valtice. MZA, F115, f. 7734 Foto autorka.
32. Druhá varianta hl. průčelí kaple výkrovní kaple Valtice. MZA, F115, f. 7734 Foto autorka.

33. Plán zadního průčelí výkrovní kaple Valtice. MZA, F115, f. 7734. Foto autorka.
34. Původní návrh přestavby kostela sv. Ondřeje Velké Bílovice. MZA, F115, f. 1427. Foto autorka.
35. Půdorys kostela sv. Ondřeje Velké Bílovice. MZA, F115, f. 1430 Foto autorka.
36. Půdorys fary Velké Bílovice. MZA, F115, f. 1444. Foto autorka.
37. Plán hlavního průčelí fary. MZA, F115, f. 1457. Foto autorka.
38. Lovecký zámeček Lanžhot. Archiv Lednice. Foto autorka.
39. Lovecký zámeček Lanžhot. Archiv Lednice. Foto autorka.
40. Plán brány nového hřbitova Lednice. MZA, F115, f. 4550. Foto autorka.
41. Márnice na novém hřbitově Lednice. Foto autorka.
42. Zadní průčelí kostela Povýšení sv. Kříže. Foto autorka.
43. Plán vyšší ovocnářské a zahradnické škola Lednice. MZA, F115, f. 4434. Foto autorka.
44. Plán bočního průčelí hájovny v Kančí oboře. MZA, F115, f. 4667. Foto autorka.
45. Plán hlavního průčelí hájovny v Kančí oboře. MZA, F115, f. 4668. Foto autorka.
46. Plán hlavního průčelí hájovny u Nejdku. MZA, F115, f. 4687. Foto autorka.
47. Plán bočního průčelí hájovny u Nejdku. MZA, F115, f. 4987. Foto autorka.
48. Plán hájovny u Bernhardstahlu. MZA, F115, f. 7411. Foto autorka.
49. Plán výstavního pavilonu. MZA, F115, f. 7311. Foto autorka.
50. Kostel Navštívení Panny Marie Mistelbach. Foto autorka.
51. Interiér kostela Navštívení Panny Marie Poštorná. Foto autorka.
52. Interiér kostela Navštívení Panny Marie Poštorná. Foto autorka.
53. Řád Zlatého kříže s korunou. Reprodukce z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1slu%C5%BEn%C3%BD_k%C5%99%C3%AD%C5%BE
54. Vizitka Karla Weinbrennera. Foto Dieter Friedl.
55. Plán domu. Poštorná. MZA, F115, f. 7330. Foto autorka.
56. Plán staniční budovy Poštorná. MZA, F115, f. 7437. Foto autorka.
57. Plán části průčelí nádražní budovy Lednice. MZA, F115, f. 4564. Foto autorka.
58. Plán hlavního průčelí nádražní budovy Lednice MZA, F115, f. 4565. Foto autorka.
59. Plán hlavního průčelí nové zahradnické školy. MZA, F115, f. 4445. Foto autorka.
60. Boční průčelí nové zahradnické školy Lednice. MZA, F115, f. 4445. Foto autorka.
61. Kostel sv. Ondřeje Dobermannsdorf. Foto autorka.
62. Kaple sv. Víta Erdpress. Foto autorka.
63. Evangelický kostel Mistelbach. Foto autorka.
64. Interiér evangelického kostela Mistelbach. Foto autorka.
65. Hlavní průčelí školy Poštorná. MZA, F115, f. 7279. Foto autorka.
66. Škola Poštorná. Reprodukce z: <http://velkasamota.blogspot.com/2015/04/postorna.html>
67. Chudobinec Lednice. Foto autorka.
68. Půdorys chudobince Lednice. MZA, F115, f. 4745. Foto autorka.
69. Vila Janda Lednice. Foto autorka.
70. Vila Janda Lednice. MZA, F115, f. 4811. Foto autorka.

71. Plakát k výstavě Olomouc 1902. Reprodukce z net. <http://olomoucky.rej.cz/clanky/historie/1831-secesni-pavilony-gondoly-horska-draha-glanc-olomouckych-vystav>
72. Kostel sv. Bartoloměje Katzelsdorf. Reprodukce z: <https://mapio.net/pic/p-13818847/>
73. Fara Katzelsdorf. MZA, F115, f. 4513. Foto autorka.
74. Kostel Panny Marie Královny Bullendorf. Foto autorka.
75. Hájovna Hohenau. MZA, F115, f. 5899. Foto autorka.
76. Hájovna Hohenau. MZA, F115, f. 5899. Foto autorka.
77. Rytířský kříž papežského řádu svatého Řehoře. Reprodukce z: <https://www.valka.cz/Rad-Sv-Rehore-velikeho-t31138>
78. Karel Weinbrenner. DIETER. Foro archiv autorky.
79. Plán domů na místě starého zámeckého Dvora Lednice. MZA, F115, f. 4807. Foto autorka.
80. Fara Lednice. MZA, F115, f. 4525. Foto autorka.
81. Fara Lednice. MZA, F115, f. 4522. Foto autorka.
82. Plány domů na místě starého zámeckého Dvora Lednice. MZA, F115, f. 4807 Foto autorka.
83. Plány domů na místě starého zámeckého Dvora Lednice. MZA, F115, f. 4438. Foto autorka.
84. Kostel sv. Michaela archanděla. Foto autorka.
85. Návrh hlavního průčelí kostela sv. Jiljí Bernhardstahl. MZA, F115, f. 5786. Foto autorka.
86. Návrh bočního průčelí kostela sv. Jiljí Bernhardstahl. MZA, F115, f. 5793. Foto autorka.
87. Dům vrátného Lednice. MZA, F115, f. 4616. Foto autorka
88. Dům u zámeckého parku Lednice. Foto autorka.
89. Plán kapličky Dražůvky. MZA, F115, f. 1758. Foto autorka.
90. Plán kapličky Dražůvky. MZA, F115, f. 1758. Foto autorka.
91. Požární věž Valtice. Reprodukce z: HOLÁSKOVÁ 1997, 26–27.
92. Karel Weinbrenner. Foto Dieter Friedl.
93. Plán přestavby loveckého zámečku Lednice. MZA, F115, Foto autorka.
94. Fotografie z oprav kolonády na Reistně Valtice. Archiv Lednice. Foto autorka.
95. Poznámka na rubu fotografie z oprav kolonády na Reistně Valtice. Archiv Lednice.
96. Plány úprav zámeckého kostela sv. Jakuba a interiéru zámku Lednice. MZA, F115, f. 4123. Foto autorka.
97. Plány úprav interiéru zámku Lednice. MZA, F115, kniha: Foto autorka.
98. Plán rozšíření kostela sv. Bartoloměje Hlohovec. MZA, F115, f. Foto autorka.
99. Plán přístavby zámečku Lány. MZA, F115, f. 959. Foto autorka.
100. R. Brunner. Archiv Lednice. Foto autorka.
101. Norbert Baker Archiv Lednice. Foto autorka.
102. Dominik Stahala. Archiv Lednice. Foto autorka.
103. Paul Vitry (1872–1941). *Hotels & maisons de la renaissance Française* 1890. Archiv Lednice. Foto autorka.
104. *Das Bauernhaus im Deutschen Reiche und in seinen Grenzgebieten* 1906 Archiv Lednice. Foto autorka.
105. *Ausstellung für christliche Kunst Düsseldorf 1909.* Archiv Lednice. Foto autorka.

106. Kust und Alterthum in Oesterreich. Archiv Lednice. Foto autorka.
107. Die Detschen Burgen Bodo Ebharrdt. Archiv Lednice. Foto autorka.
108. Nachblatt für Ihnen Dekoration. Archiv Lednice. Foto autorka.
109. Kresba Klágenfurt. Archiv Lednice. Foto autorka.
110. Návrh nemocnice Lednice MZA, F115, f. 4460. Foto autorka.
111. Obytný dům Hamburk. Archiv Lednice. Foto autorka.
112. Hájovna Pappelspits . MZA, F115, f. 6739. Foto autorka.
113. Měšťanské domy průčelí Münstr. Foto autorka.
114. Štít domu Poštorná. Foto autorka.
115. Štít hlavního průčelí školy v Poštorné. Foto autorka.
116. Holštýnská brána Lübeck. Foto archiv autorky.
117. Štít fary Poštorná MZA, F115, f. 7216. Foto autorka.
118. Hrad Malbork. Foto archiv autorky.
119. Höxter. Foto archiv autorky.
220. Lovecký zámek Lanžhot. MZA, F115, f. 8584. Foto autorka.
221. Dům Bruddenbrookových Lübeck. Fotoarchiv autorky.
222. Kostel sv. Víta Bullendorf. Foto autorka.
223. Fara Katzelsdorf. Foto autorka.
224. Fara Úvaly. Foto autorka.
225. Kirche st. Lukas München. Foto archiv autorky.
226. Půdorys. Poštorná. MZA, F115, Foto autorka.
227. Kirche Maria vom Siege. Foto Stefan Scholz.
228. Půdorys kostela Maria vom Siege. Reprodukce z: <https://commons.wikimedia.org>
229. Kirche st. Paulus München. Foto archiv autorky.
230. Kostel reformované církve Budapešť. Foto archiv autorky.
231. Titulní stránka knihy Johanna Otzna. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka.
232. Kostel Navštívení Panny Marie v Poštorné. Foto autorka.
233. Kirche Johannis Altona.
234. Heiligen Kirche Berlín. Reprodukce z: Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
235. Ringkirche Wiesbaden. Reprodukce z: Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
236. Kostel Navštívení Panny Marie Poštorná. Reprodukce z: KUTHAN 2012, 351. Foto autorka.
237. Evang. reform Kirche Wiesbaden. Reprodukce z: Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
238. Berg kirche?? Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
239. Kirche zum Heiligen kreuz. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
240. Ringkirche Wiesbaden. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
241. Kostel Navštívení Panny Marie Poštorná. Foto autorka.
242. Luteran-Kirche Berlín. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
243. Friedenskirche Altona. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
244. Kirche zum Heiligen kreuz Berlín. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
245. Kostel Navštívení Panny Marie Poštorná. MZA, F115, f.7129. Foto autorka.
246. Kostel Navštívení Panny Marie Poštorná. Foto autorka
247. Christuskirche Eimsbuettel–Hamburg. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka

248. St. Gertrudkirche Eimsbuettel–Hamburg. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
249. Kostel Navštívení Panny Marie Poštorná. Foto autorka.
250. Protestantischen Kirche Leipzig-Plagwitz. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
251. Stadtkirche Apolda I. Th. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
252. Kostel sv. Michaela archanděla Ladná. Foto autorka.
253. Christuskirche Eimsbüttel Hamburg. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
254. LutherKirche Berlín. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
255. Kostel sv. Michaela archanděla Ladná. Foto autorka.
256. Lutherkirche Berlin. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
257. Kostel Navštívení Panny Marie Poštorná. www.farnost.Postorna.cz
258. Ringkirche Weisbaden. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
259. Kostel sv. Michaela archanděla Ladná. Foto autorka.
260. Petriskirche Altona. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
261. Kostel sv. Bartoloměje Katzelsdorf. Foto autorka.
262. Christuskirche Eimsbüttel – Hamburg. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
263. Christuskirche Eimsbüttel – Hamburg. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
264. Evangelický kostel Mistelbach. Foto autorka.
265. St. Pauluskirche. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
266. Kirche zum Heiligen Kreuz. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
267. St. Pauluskirche Dessau. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
268. Kostel sv. Ondřeje Dobermannsdorf. MZA, F115, f. 5972. Foto autorka.
269. Kirche zum Heiligen kreuz Berlin. Reprodukce z: OTZEN 1894. Foto autorka
270. Kostel Navštívení Panny Marie Poštorná. Foto autorka.
271. Plán kostela sv. Jana Křtitele. Boční pohled. Damníkov. MZA, F115, f. 2438. Foto autorka.
272. První návrh hlavního průčelí výkrovní kaple Valtice MZA, F115, f. 7734. Foto autorka.
273. Druhý návrh hlavního průčelí výkrovní kaple Valtice MZA, F115, f. 7734. Foto autorka.
274. Zadní průčelí průčelí výkrovní kaple Valtice. MZA, F115, f. 7734. Foto autorka.
275. Kaple sv. Rocha Břeclav. Foto archiv autorky.
276. Márnice na novém hřbitově Lednice. MZA, F115, f. 4552. Foto autorka.
277. Reklama liechtensteinské poštorenské továrny. MZA, F115. Foto autorka.
278. Evangelický kostel Mistelbach. MZA, F115, f. Foto autorka.
279. Průřez kostela Mistelbach. MZA, F115, f. Foto autorka.
280. Zadní průčelí kostela Povýšení sv. Kříže Lanžhot. MZA, F115, f. 973. Foto autorka.
281. Hlavní průčelí kostela Povýšení sv. Kříže Lanžhot MZA, F115, f. 990. Foto autorka.
282. Zpovědnice a obrazy křížové cesty kostel Povýšení sv. Kříže Lanžhot. Foto autorka.
283. Hlavní průčelí kostel sv. Ondřeje Dobermannsdorf. MZA, F115, f. 5947. Foto autorka.

284. Zadní průčelí kostel sv. Ondřeje Dobermannsdorf .MZA, F115, f. 5972. Foto autorka.
285. Výmalba lodi kostel sv. Ondřeje Dobermannsdorf. Foto autorka.
286. Návrh hlavního průčelí kostel sv. Víta Erdpress. MZA, F115, f. 6126. Foto autorka.
287. Hlavní průčelí kostel sv. Víta Erdpress. Foto autorka.
288. Hlavní průčelí kostel sv. Bartoloměje Katzelsdorf. MZA, F115, f. 6878. Foto autorka.
289. Boční průčelí kostel sv. Bartoloměje Katzelsdorf. MZA, F115, f. 6886. Foto autorka.
290. Plán zadního průčelí kostel sv. Bartoloměje Katzelsdorf. MZA, F115, f. 6890. Foto autorka.
291. Výmalba lodi kostelasv. Bartoloměje Katzelsdorf. Foto autorka.
292. Nerealizovaný plán štítu kostel sv. Bartoloměje Katzelsdorf. MZA, F115, f. 6871. Foto autorka.
293. Štít bočního průčelí kostela sv. Bartoloměje Katzelsdorf. Foto autorka.
294. Hlavní průčelí kostel sv. Královny Marie Panny Bullendorf. MZA, F115, f. 8328 Foto autorka.
295. Zadní průčelí kostel sv. Královny Marie Panny Bullendorf. MZA, F115, f. 8328. Foto autorka.
296. Hlavní průčelí kostel sv. Michaela archanděla Ladná MZA, F115, f. Foto autorka.
297. Výmalba kostel sv. Michaela archanděla Ladná. MZA, F115, f. 704. Foto autorka.
298. Hodegetrie Kostel sv. Michaela archanděla Ladná. Foto archiv autorky.
299. Popiska plánu Kostel sv. Michaela archanděla Ladná. MZA, F115, f. 724. Foto autorka.
300. Plán baziliky Bernardstahl. MZA, F115, f. 5786 Foto Dieter Friedl.
301. Hlavní průčelí školy Poštorná. Foto autorka.
302. Zadní průčelí školy Poštorná. Foto autorka.
303. Boční pohled na faru v Poštorné. Foto autorka.
304. Štít hlavního průčelí fara Poštorná. Foto autorka.
305. Hájovna u Poštorné. MZA, F115, f. 8632. Foto autorka.
306. Kostel sv. Onřeje Dobermansdorf. Foto autorka.
307. Hájovna u Nejdku. Foto Autorka.
308. Hájovna u Bernhardstahlu. MZA, F115, f. 5847. Foto autorka.
309. Hájovna u Pohanska. MZA, F115, f. 1198. Foto autorka.
310. Hájovna Kančí obora. Foto autorka.
311. Dům ředitele zahrad Lednice. MZA, F115, f. 4708. Foto autorka.
312. Vila Janda Lednice MZA, F115, f. 4866. Foto autorka.
313. Nemocnice Lednice. MZA, F115, f. 4459. Foto autorka.
314. Kostel Povýšení sv. Kříže Lanžhot. MZA, F115, f. Foto autorka.
315. Kaple Dražůvky. Foto autorka.
316. Kaple Vápenky. Foto autorka.
317. Kaple sv. Víta Erdpress. Foto autorka.
318. Fara Poštorná. Foto autorka.
319. Dům Poštorná. MZA, F115, f. 7330. Foto autorka.
320. Výkrovní kaple u špitálu milosrdných bratří Valtice. Foto autorka.
321. Márnice na novém hřbitově Lednice. Foto Autorka.
322. Kostel Povýšení sv. Kříže Lanžhot. Foto autorka.
323. Návrh školy Milovice MZA, F115, f. 5204. Foto autorka.

324. Nová zahradnická škola Lednice. Foto autorka.
325. Kostel Povýšení sv. Kříže Lanžhot. MZA, F115, f. 990. Foto autorka.
326. Víkýř nemocnice špitálu milosrdných bratří Valtice. Foto autorka.
327. Výkrovní kaple u špitálu u špitálu milosrdných bratří. Valtice. MZA, F115, f. 7734. Foto autorka.
328. Červená škola Poštorná. Foto autorka.
329. Lovecký zámeček Lanžhot. Reprodukce z: Wiener Bauindustrie Zeitung. Österreichisch national bibliothek. Kompletní čísla a data v poznámkách na stránkách této práce.
330. Hájanka Lubeš. Reprodukce z: Wiener Bauindustrie Zeitung. Österreichisch national bibliothek. Kompletní čísla a data v poznámkách na stránkách této práce.
331. Hájovna u Poštorné. Reprodukce z: Wiener Bauindustrie Zeitung. Österreichisch national bibliothek. Kompletní čísla a data v poznámkách na stránkách této práce.
332. Kostel sv. Michaela archanděla Ladná. Foto autorka.
333. Evangelický kostel interiér Mistelbach. Foto autorka.
334. Kostel sv. Bartoloměje Katzesdorf. Foto autorka.
335. Kostel sv. Michaela archanděla Ladná. Foto autorka.
336. Wiener Bauindustrie-Zeitung. : Wiener Bauindustrie Zeitung. Österreichisch national bibliothek. Kompletní čísla a data v poznámkách na stránkách této práce.
337. Kostel Navštívení Panny Marie Poštorná. <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=arc&datum=1897&page=80&size=45>
338. Kostel sv. Jana křtitele Damníkov.
Obrázky č. 338–361: Reprodukce z: Wiener Bauindustrie Zeitung. Österreichisch national bibliothek. Kompletní čísla a data v poznámkách u jednotlivých obrázků na stránkách této práce.
339. Lovecký zámeček Lanžhot.
340. Kostel Navštívení Panny Marie Poštorná.
341. Kostel Navštívení Panny Marie Poštorná.
342. Kostel Navštívení Panny Marie Poštorná.
343. Kostel Navštívení Panny Marie Poštorná.
344. Kostel sv. Ondřeje Dobermansdorf.
346. Kostel sv. Archanděla Dobermansdorf.
347. Interiér kostela sv. Bartoloměje.
348. Interiér kostela sv. Michaela archanděla Ladná.
349. Kaple na novém hřbitově Lednice.
350. Myslivna Kančí obora.
351. Hájovna u Valtic.
352. Lovecký zámeček Lanžhot.
353. Myslivna v Dolním lese u Lednice (Lubeš)
355. Domy pro dělníky Lednice.
356. Dům pro zahradní dělníky Lednice.
357. Brána do zahradnicví Lednice.
358. Jubilejní studna Lednice.
359. Hlavní průčelí fary Poštorná.
360. Hájovna u Bernardstahlu.
361. Vchod fary Poštorná.
362. Medailon k šedesátým narozeninám Karla Weinbrennera. Der Bautechniker, XXVIII r., č. 24, 26. 6. 1908, 513.

363. Pfarrkirche St. Lauren Schaan. Reprodukce z: <https://de.wikipedia.org/wiki>
364. Kostel sv. Jana Křtitele Damníkov. Foto archiv autorky.
365. Fialkirche Heilige Familie Semmering. Reprodukce z: <https://de.wikipedia.org/wiki>
366. Kostel Povýšení svatého kříže Lanžhot. Foto autorka.
367. Pfarrkirche St. Fridolin Ruggell. Reprodukce z: <https://de.wikipedia.org/wiki>
368. Kostel Navštívení Panny Marie Poštorná. Foto autorka.
369. Pfarrkirche hl. Dreifaltigkeit Giesshübel. Reprodukce z: <https://de.wikipedia.org/wiki>
370. Kostel sv. Bartoloměje Katzelsdorf. Foto autorka.
371. Canisius-Kirche und Kloster Wien. Foto autorka.
372. Kostel sv. Ondřeje Dobermannsdorf. Foto autorka.
373. Pfarrkirche St. Nikolaus Balzers. Reprodukce z: <https://de.wikipedia.org/wiki>
374. Farní kostel sv. Michela archanděla Ladaná. Foto autorka.
375. Kostel sv. Mikuláše Vacov. Foto autorka.
376. Kostel sv. Michaela Křemž. Foto autorka.
377. Kostel sv. Perta a Pavla Hosín. Foto autorka.
378. Schwarzenberská hrobka v Domaníně. Foto autorka.
379. Kostel Neposkvrněného početí Panny Marie. Práče. Foto archiv autorky.
380. Kostel sv. Martina z Tours. Zbýšov. Foto autorka.
381. Evangelický kostel. Zábřeh. Foto autorka.
382. Kostel sv. Cyrila a Metoděje Nové Syrovice. Foto autorka.
383. Kostel sv. Jakuba Staršího Konice u Znojma. Foto autorka.
384. Kostel sv. Cyrila a Metoděje Bílovice nad Svitavou. Foto autorka.
385. Kostel Nejsvětějšího srdce Páně Husovice. Foto autorka.
386. Kostel sv. Václava Moravská Ostrava. Foto autorka.
387. Kostel svatého Cyrila a Metoděje Kroměříž. Foto archiv autorky.
388. Márnice s výkrovní kaplí a pitevnou Kroměříž. Foto archiv autorky.
389. Kostel sv. Antonína Paduánského Melč. Foto autorka.
400. Kostel sv. Alberta Třinci. Foto autorka.

Seznam vyobrazení

Katalog:

1. Velké Bílovice. Kostel Narození Panny Marie. Foto autorka.
2. Velké Bílovice Původní návrh rekonstrukce kostela Kostel Narození Panny Marie. MZA, F115, f. 1427. Foto autorka.
3. Velké Bílovice Půdorys původního návrhu rekonstrukce kostela Kostel Narození Panny Marie. MZA, F115, f. 1430. Foto autorka.
4. Lanžhot. Kostel Povýšení sv. Kříže. Foto autorka.
5. První návrh přestavby. Druhý návrh přestavby. MZA, F115, f. 987, 988.
6. Lanžhot. Původní plán štítu. MZA, F115. Foto autorka.
7. Lanžhot. Plán hlavního průčelí. MZA, F115, f. 990. Foto autorka.
8. Lanžhot. Plán presbytáře. MZA, F115. Foto autorka.
9. Lanžhot. Plán bočního průčelí. MZA, F115, f. 983. Foto autorka.
10. Lanžhot. Plán půdorysu. MZA, F115, f. 992. Foto autorka.
11. Lanžhot. Reprodukce z: Farní kronika Lanžhot. Foto autorka.
12. Damníkov. Kostel sv. Jana Křtitele. Foto autorka.
13. Obraz původního kostela sv. Jana Křtitele. Foto autorka.
14. Kostel sv. Jana Křtitele. Damníkov. Plán opravy. MZA, F115, f. 2477. Foto autorka.
15. Kostel sv. Jana Křtitele. Damníkov. Plán bočního průčelí. MZA, F115, f. 2438. Foto autorka.
16. Kostel sv. Jana Křtitele. Damníkov. Hlavní oltář. MZA, F115, f. 2442. Foto autorka.
17. Kostel sv. Jana Křtitele. Damníkov. Kazatelna. MZA, F115, f. 2464. Foto autorka.
18. Kostel sv. Jana Křtitele. Damníkov. Zpovědnice. MZA, F115, f. 2474. Foto autorka.
19. Kostel na Navštívení Panny Marie. Poštorná. Foto autorka.
20. Kostel na Navštívení Panny Marie. Poštorná. Plán kupole. MZA, F115, f. 7129. Foto autorka.
21. Kostel na Navštívení Panny Marie. Poštorná. Půrorys. MZA, F115, f. 7119. Foto autorka.
22. Kostel na Navštívení Panny Marie. Poštorná. Průčelí. MZA, F115, f. 7123. Foto autorka.
22. A. Kostel na Navštívení Panny Marie. Poštorná. Kazatelna. MZA, F115, f. 7140. Foto autorka.
22. B. Kostel na Navštívení Panny Marie. Poštorná. Oltář. MZA, F115, f. 7136. Foto autorka.
23. Kostel sv. Ondřeje. Dobermannsdorf. Foto autorka.
24. Kostel sv. Ondřeje. Dobermannsdorf. Zadní průčelí. MZA, F115, f. 5972. Foto autorka.

25. Kostel sv. Ondřeje. Dobermannsdorf. Kazatelna. MZA, F115, f. 6055. Foto autorka.
26. Kostel sv. Ondřeje. Dobermannsdorf. Křtitelnice. MZA, F115, f. 6055. Foto autorka.
27. Kostel sv. Ondřeje. Dobermannsdorf. Vedlejší oltář. MZA, F115, f. 6053. Foto autorka.
28. Kostel sv. Ondřeje. Dobermannsdorf. Vedlejší oltář. MZA, F115, f. 6032. Foto autorka.
29. Evangelický kostel Mistelbach. Foto autorka.
30. Špitální kostel. Mistelbach. MZA, F115, f. 8394. Foto autorka.
31. Špitální kostel. Mistelbach. MZA, F115, f. 8395. Foto autorka.
32. Evangelický kostel Mistelbach. MZA, F115, f. 8407. Foto autorka.
33. Evangelický kostel Mistelbach. MZA, F115, f. 8407. Foto autorka.
34. Kaple sv. Víta Erdpress. Foto autorka.
35. Kaple sv. Víta Erdpress. MZA, F115, f. 6126. Foto autorka.
36. Kaple sv. Víta Erdpress. Foto autorka.
37. Kostel sv. Bartoloměje. Hlohovec. Foto autorka.
38. Kostel sv. Bartoloměje. Hlohovec. MZA, F115, f. 6763. Foto autorka.
39. Kostel sv. Bartoloměje. Hlohovec. Půdorys. MZA, F115, f. 6763. Foto autorka.
- 39 A. Kostel sv. Bartoloměje. Hlohovec. Archiv zámku lednice. LE 14919. Foto autorka.
39. B. Kostel sv. Bartoloměje. Hlohovec. Portál 2. Archiv zámku Lednice. LE 14919. Foto autorka
39. C. Kostel sv. Bartoloměje. Hlohovec. Portál 3. MZA, F115, f. 6784. Foto autorka
40. Kostel sv. Bartoloměje. Hlohovec. Plán hlavního oltáře. MZA, F115, f. 6775. Foto autorka.
41. Kostel Panny Marie Královny. Bullendorf. Foto autorka.
42. Kostel Panny Marie Královny. Bullendorf. Plán hlavního průčelí. MZA, F115, f. 8328. Foto autorka.
43. Kostel Panny Marie Královny. Bullendorf. Plán zadního průčelí. MZA, F115, f. 8328. Foto autorka.
44. Kostel Panny Marie Královny. Bullendorf. Půdorys. MZA, F115, f. 8328. Foto autorka.
45. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Valtice. Foto autorka.
46. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Valtice. Pohled na kostel před úpravou věží. Reprodukce: <http://www.dohaje.cz/stezky/147/2293>
47. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Valtice. MZA, F115, f. 7923. Foto autorka.
48. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Valtice. MZA, F115, f. 7903. Foto autorka.
49. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Valtice. MZA, F115, f. 7907. Foto autorka.

50. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Valtice. Vstup do sakristie. Foto autorka.
51. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Valtice. MZA, F115, f. 7889. Foto autorka.
52. Kostel sv. Bartoloměje. Katzelsdorf. <https://mapio.net/pic/p-13818847/>
53. Kostel sv. Bartoloměje. Katzelsdorf. Půdorys původního kostela. MZA, F115, f. 6850. Foto autorka.
54. Kostel sv. Bartoloměje. Katzelsdorf. Půdorys. Půdorys. MZA, F115, f. 6866. Foto autorka.
55. Kostel sv. Bartoloměje. Katzelsdorf. Foto autorka.
56. Kostel sv. Bartoloměje. Katzelsdorf. Půdorys. Plán hlavního průčelí. MZA, F115, f. 6878. Foto autorka.
57. Kostel sv. Bartoloměje. Katzelsdorf. Plán bočního průčelí. Půdorys původního kostela. MZA, F115, f. 6886. Foto autorka.
58. Kostel sv. Bartoloměje. Katzelsdorf. Půdorys původního kostela. MZA, F115, f. 8585. Foto autorka.
59. Kostel sv. Michaela archanděla. Ladná. Foto autorka.
60. Kostel sv. Michaela archanděla. Ladná. Křtitelnice. MZA, F115, f. 810. Foto autorka.
61. Kostel sv. Michaela archanděla. Ladná. Boční pohled. MZA, F115, f. 695. Foto autorka.
62. Kostel sv. Michaela archanděla. Ladná. Interiér. MZA, F115, f. 745. Foto autorka.
63. Kostel sv. Michaela archanděla. Ladná. Oltář. MZA, F115, f. 825. Foto autorka.
64. Kostel sv. Michaela archanděla. Ladná. Hlavní průčelí. MZA, F115, f. 704. Foto autorka.
65. Kostel sv. Michaela archanděla. Ladná. Průřez. MZA, F115, f. 724. Foto autorka.
65. A. Kostel sv. Michaela archanděla. Ladná. Hlavní oltář. MZA, F115, f. 737. Foto autorka.
66. Kostel sv. Michaela archanděla. Ladná. Interiér. Foto autorka.
67. Kostel sv. Michaela archanděla. Ladná. Interiér. Foto autorka.
68. Návrh kostela sv. Jiljí. Bernhardstahl. Reprodukce z: Farní kronika Katzelsdorf.
69. Zakreslení kostela sv. Jiljí. Bernhardstahl. MZA, F115, f. 5811. Foto autorka.
70. Návrh kostela sv. Jiljí. Bernhardstahl. Hlavní průčelí. MZA, F115, f. 5786. Foto autorka.
71. Návrh kostela sv. Jiljí. Bernhardstahl. Boční průčelí. MZA, F115, f. 5786. Foto autorka.
72. Zvonice. Nové Mlýny. Foto autorka.
73. Plány zvonice. Nové Mlýny. Hlavní průčelí. MZA, F115, f. 5312. Foto autorka.

74. Výkrovní kaple špitálu Milosrdných bratří. Valtice. Foto autorka.
75. Výkrovní kaple špitálu Milosrdných bratří. Plán hlavního průčelí. Valtice. MZA, F115, f. 7734. Foto autorka.
76. Výkrovní kaple špitálu Milosrdných bratří. Druhý plán hlavního průčelí. Valtice. MZA, F115, f. 7734. Foto autorka.
77. Výkrovní kaple špitálu Milosrdných bratří. Plán zadního průčelí. Valtice. MZA, F115, f. 7734. Foto autorka.
78. Kaple sv. Rocha. Břeclav. Foto autorka.
79. Márnice nový hřbitov. Lednice. Foto autorka.
80. Márnice nový hřbitov. Lednice. Plán hlavního průčelí. MZA, F115, f. 4552. Foto autorka.
81. Vstupní brána. Nový hřbitov. Lednice. Foto autorka.
82. Zvonice. Dražůvky. Foto autorka.
83. Plán zvonice. Dražůvky. MZA, F115, f. 1757. Foto autorka.
84. Plán zvonice. Dražůvky. MZA, F115, f. 1757. Foto autorka.
85. Kaple. Vápenky. Foto autorka.
86. Kaple. Vápenky. MZA, F115. Foto autorka.